

თამარ მახარობლიძე

ბასკური და ქართველური დესტინაციური
სისტემების ტიპოლოგია

არნოლდ ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
თბილისი
2007

«Ценность данной работы несомненна. Обоснование авторских теорий, как и вообще производимый анализ, являются полными, тщательными, всесторонними, и я бы даже сказал исчерпывающими.

По ряду вопросов из своих чисто типологических сопоставлений синхронического среза автор выводит диахронические реконструкции и построения, поражающие как своей глубиной, так и смелостью. При всей их гипотетичности эти реконструкции мне лично кажутся, однако, вполне интуитивно- оправданными и правомерными.

Т. Ш. Махароблидзе является ученым незаурядного уровня.»

Ю. В. Зыцарь - Доктор филологических наук
Почетный академик Королевской Академии Баскского Языка,
Почетный профессор НИИ «Кавказ» Украинской АН

"It was a very pleasant surprise for me to find your text on "The Typology of Destination Systems of Georgian and Basque"... Please accept, Dear Doctor Makharobidze, my compliments for your Academic achievement and believe I am truly yours... I feel myself very proud for being able to establish the connection with you. There are several motivations for this grateful sense. . Best wishes for you and for your academic progress."

Rafael Oscar Urbe Villegas
Professor, Dean - Cd. de la investigation en Humanidades
INSTITUTO DE INVESTIGACIONES SOCIALES
National University of Mexico

„ნაშრომის სახით გვაქვს ტიპოლოგიური ხასიათის მნიშვნელოვანი გამოკვლევა, რომელშიც პირველად არის შედარებული ქართული და ბასკური ზმნების ძირითადი კატეგორიები და მიღებულია უდარესად ზინტერესო, შემდგომი კვლევისათვის გასაოცარად სწინებელი დასკვნები. ამგვარი ხასიათის ტიპოლოგიური კვლევის შედეგებს დღემდე მნიშვნელობა აქვს ზოგადად ენათმეცნიერების თეორიისათვის (თუნდაც პოლემურ-სონალური ზმნის რაობის გაგებისათვის) და განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჩვენში გაერკვლეული ბასკურ-კავკასიური მიმოთვზის მეცნიერული შემოქმედისათვის“

მ. სუხიშვილი
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

„თანარ მახარობლიძის ნაშრომი ენათმეცნიერების ბევრ პრობლემურ საკითხს ეხება და აქტუროვ ხშირად ორიგინალურ ინტერპრეტაციებს გეთავაზობს, რომელთაგან ზოგიერთი შეიძლება საკამათო აღმოჩნდეს.“

ქ. ხოსელია
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

„ნაშრომი გვაძლევს წარმოდგენას ქართულ და ბასკურ ენობრივ სისტემებში დანიშნულებითობით კატეგორიის გამოხატვაში არსებული მსგავსება-განსხვავებების შესახებ. ნაშრომი ამდიდრებს ზოგად ტიპოლოგიას ამ კატეგორიის გამოხატვის საშუალებებისა და საშუალებათა სისტემების შესახებ ცოდნით.

კატეგორიათა ტიპოლოგიური კვლევის თვალსაზრისით მოზოტიურად მიუკანონო მეთოდოლოგიური მიდგომა, რომელსაც კატეგორია განისაზღვრება სემანტიკურად და შემდგომ ხდება ენათა ტიპოლოგიზირება. ამ კატეგორიის რეალიზაციის ხერხების და ფუნქციონირების მიხედვით. ნაშრომში დანიშნულებითობის კატეგორია გააჩნდასწავლეთა არა მარტო პოლემურ-სონალურ ზმნაში ფუნქციონირების თვალსაზრისით, არამედ წარმოდგენილია მისი გამოხატვის სახელური (ფლექსიური და დერეივაციული). ასევე დეკლინაციური საშუალებები.“

მ. მულატიშვილი
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

თამარ მახარობლიძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

ბასკური და ქართველური დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგია

რედაქტორი

ა. არაბული ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

რეცენზენტები:

ე. სოსელია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

მ. სუხიშვილი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

კ. კაკიბაძე ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

ISBN 978-99940-911-5-7

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ჩემი ნაშრომი „ბასკური და ქართველური დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგია“ ეხება ამ ერთა დესტინაციურ სისტემებს და მათ დახასიათებას ტიპოლოგიური ასპექტით. საერთოდ ლინგვისტიკაში და, განსაკუთრებით, თანამედროვე ენათმეცნიერებაში კამათს არ იწვევს ტიპოლოგიური ძიებების აქტუალობა. (ვ. ალაპატოვი, 1998; ჯ. გრინბერგი, 1970; მ. გუხმანი, 1981; 1974; ნ. ჩოშსკი, 1972; ე. ვირმუნსკი 1977; ე. ივანოვი, 1958; ს. კაცნელსონი, 1972; 1986; გ. კლიმოვი, 1977; 1975; 1983; ე. პანფილოვი, 1974; სხვადასხვა წყობის ენათა ტიპოლოგიური ანალიზის პრინციპები, 1972; ე. სეპირი, 1993; ბ. სერებრენიკოვი, 1972; ე. სკალისკა 1963; ენათა სტრუქტურული ტიპოლოგია, 1962; ი. სუსოვი, 1999; უნივერსალიები და ტიპოლოგიური კვლევა, 1974; ბ. პეტერსი, 1995).

ამ თუ იმ საკითხის ტიპოლოგიური კვლევა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს საკვლევი ობიექტის მრავალმხრივ ანალიზს და შემდგომ კი შესაბამისი დასკვნების განზოგადებას. წარმოდგენილ ნაშრომში პირველად არის განხილული დესტინაციური ტიპოლოგიური სისტემები, მოცემულია კატეგორიათაშორისი მიმართებები და ერგატიულ სისტემათა დესტინაციური მოდელები. პოლიპერსონალური ენების კონკრეტულ კატეგორიათა მორფო-სემანტიკური მოდელების გამოვლენა და მათი გააზრება უნივერსალური პარამეტრებით, რა თქმა უნდა, ერთობ აქტუალურია თანამედროვე ენათმეცნიერებისათვის.

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია ბასკური და ქართული დესტინაციური სისტემების სინქრონიული ანალიზი და ტიპოლოგიური დახასიათება, ზოგადი და უნივერსალური კანონზომიერებების გამოვლენა ამ კატეგორიის ფარგლებში ტიპოლოგიური კვლევის მეთოდებით.

ლინგვისტური ტიპოლოგია არის ზოგადი ენათმეცნიერების დარგი ანუ ენათმეცნიერულ კვლევათა მიმართულება, რომლის ძირითადი მიზანია დაადგინოს მსგავსება-სხვაობანი ისეთ ენათა შორის, რომელთაც არ გააჩნიათ გენეტიკური მიმართებები ან რაიმე ტიპის ურთიერთზეგავლენა. თუმცა არანაკლებ საინტერესოა მონათესავე ენათა ტიპოლოგიური შეპირისპირებანი. საერთოდ, ტიპოლოგია ყოველთვის მიისწრაფვის იმ ზოგადი ხასიათის მნიშვნელოვანი ენობრივი მოვლენების განხილვისაკენ, რაც, თავის მხრივ, ამა თუ იმ ენის წყობის განმსაზღვრელად გვევლინება. ხშირად ლინგვისტური ტიპოლოგიის კვლევები ეყრდნობა მონაცემთა ფართო ბაზას და, ამდენად, აქედან გამომდინარე დასკვნებიც ზოგადი ხასიათისაა, ე. ი. მსოფლიოს ენათა უმეტესობაზე ვრცელდება. ამ მხრივ, ეფიქრობთ,

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილული საკითხებიც არ არის ინტერესს მოკლებული სოციალი ტიპოლოგიური თვალსაზრისით.

ტიპოლოგიური ლინგვისტიკა განსაკუთრებულ ინტერესს ჩენს ეგზოტიკური, ანუ ნაკლებად შესწავლადი ენებისადმი. ეს ინტერესი აიხსნება უნივერსალური ენობრივი პარამეტრების გადამოწმების მიზნით. ამ თვალსაზრისით, ბასკური, როგორც იზოლირებული ენა, უდავოდ ინტერესის საგანია.

ტიპოლოგიური ლინგვისტიკა არა მარტო განიხილავს ფაქტებს და ახდენს მათ კლასიფიკაციას, არამედ იგი ცდილობს ამ ფაქტების ახსნასაც. ეს კი მას საკმაოდ აახლოებს თეორიულ ენათმეცნიერებასთან. თანამედროვე ენათმეცნიერული ტიპოლოგია განსაკუთრებულად მჭიდრო კავშირშია ფუნქციონალური მიმდინარეობის ლინგვისტურ თეორიებთან (ა. კობრიკი, 1992; 1982; 1985; ე. კინენი, ბ. კომრი 1981; 1988 მ. ბაიკერი, 1996; დ. კრისტალი, 1985; პ. შოპერი, 1994).

ბოლო ათწლეულში განსაკუთრებული აქტიურობით განვითარდა ლინგვისტური ტიპოლოგიის არაგრატიკული ასპექტები: ფონეტიკური სისტემების ტიპოლოგია, სემანტიკური და ლექსიკური ტიპოლოგია, რამაც ახლა ხან სრულიად ახალი სტიმული მიიღო კოგნიტური ლინგვისტიკის განვითარებით. აგრეთვე განდა ახალი მიმართულებები – ნეიროლინგვისტიკა, ფსიქოლინგვისტიკისა და სოციოლინგვისტიკის ახალი მიმდინარეობები და სხვ. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ მორფო-სემანტიკური სისტემების ტიპოლოგიურ კვლევას არასოდეს დაუკარგავს თავისი დიდი მნიშვნელობა ენათმეცნიერების განვითარების რომელიმე ეტაპზე.

გვინდა განსაკუთრებით გამოვეყოთ ლინგვისტური ფუნქციონალიზმი, რომელიც გულისხმობს თეორიულ მიდგომას ენისადმი და ამტკიცებს, რომ ენის ფუნდამენტური თვისებების აღწერა შეუძლებელია ფუნქციური ცნებების გარეშე. ამ მიმდინარეობის თანახმად, ენის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციებია:

1. კომუნიკაციის ფუნქცია, ანუ ერთი ადამიანისგან მეორისათვის ინფორმაციის გადაცემა;
2. ეპისტემიური, ანუ შემეცნებითი ფუნქცია, ე. ი. ენა, როგორც ინფორმაციის გადამოწმებისა და შენახვის საშუალება.

დღეს მრავალი ფუნქციონალისტი ცდილობს ენის ფორმათა ახსნას ფუნქციიდან ამოსვლით. კვლევისადმი ამდაგვარი მიდგომა ჩვენთვისაც მისაღებია. თუმცა, რა თქმა უნდა, ჩვენ ვერ გავიზიარებთ უკიდურესი ფუნქციონალიზმის პრინციპებს.

თანამედროვე ფუნქციონალიზმის წინამორბედებად ითვლებიან: პოტენია. ბოლუენ დე კურტენე, პეშკოვსკი, კაცხელსონი, სეპირი, ესპერსენი, მათუზიუსი, ბოულერი, ბენეუნისტი, იაკობსონი, ტრუბეცკოვი, კარცევსკი. დღევანდელი ფუნქციონალიზმი უპირისპირდება ფორმალისმს (ნომსკი). იგი არ აყალიბებს აპრიორულ დებულებებს, ფორმალისმისაგან განსხვავებით, თუქცა ფუნქციონალურად

ლინგვისტიკის სომიური მიმდინარეობა გარკვეულწილად მაინც იზიარებს ენობრივი აბსტრაქციის პრინციპს.

დღევანდელი ფუნქციონალური ლინგვისტიკის ძირითადი იდეა მდგომარეობს შემდეგში - ენობრივი სისტემა არის თავისებური ტიპის „კოლონოლოგიური კონტექსტი“. სადაც ფუნქციონირებს ენა. პირველ რიგში სისტემა შედგება ადამიანის აზროვნების (ანუ ადამიანის კოგნიტური სისტემის) ზოგადი თვისებებისა და შესაძლებებისაგან; ასევე პიროვნებათა შორის კომუნიკაციის პირობებისაგან. ამდენად, ფუნქციონალისტები (ა. კიბრიკი, ჯ. პეიმანი) ენობრივი მოვლენების ახსნას ძალიან ხშირად ცდილობენ უამრავ სხვადასხვა ფაქტორზე დაყრდნობით. ჩვენთვის განსაკუთრებით მისაღებია ის, რომ ფუნქციონალისტებს საერთოდ ახასიათებთ მოკლენათა ტიპოლოგიური განზოგადება და ფართო ემპირიული მასალის, ანუ ერთად დიდი კორპუსის გამოყენება. გაეიხსენოთ, რომ ჩომსკის სინტაქსური აბსტრაქცია მხოლოდ ინგლისურის მონაცემებს ეყრდნობა. ამ საკითხთან დაკავშირებით მას პირველად კომრი დაუპირისპირდა (ბ. კომრი, 1981, გვ. 15-16).

ფუნქციონალისტები არღვევენ ხელოვნურ ზღვარს სხვადასხვა მეცნიერებებს შორის. ეს, საერთოდ, მეცნიერების უკანასკნელი პერიოდისთვის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია. იქმნება ინტერდისციპლინარული მეცნიერებები. ტიპოლოგია კი, როგორც მეცნიერება, იმთავითვე ინტერდისციპლინარული იყო: თავიდანვე გამოიყოფოდა ლინგვისტური და არალინგვისტური ტიპოლოგია. ამდენად, ფუნქციონალისტებს არ უჭირთ ენობრივი-არაენობრივის განზოგადება ამა თუ იმ მოვლენის ასახსნელად. მაგალითისთვის: იაკობსონმა გააფართოვა ბიულერის სქემა და ჩათვალა, რომ კომუნიკაციის აქტი სამის მაკაერ ექვსი კომპონენტისაგან შედგება: მოსაუბრე, ადრესატი, კავშირის არხი, საუბრის საგანი, კოდი და შეტყობინება. ბიულერის მიერ გამოყოფილ ენის სამ ფუნქციასაც (ექსპრესიული, აპელატიური და რეპრეზენტატიული), შესაბამისად, ახალი სახელები დაერქვა - ემოტიური, კონატიური და რეფერენტული (ა. კიბრიკი, 1982, გვ. 12; რ. იაკობსონი, 1985, გვ. 135). სწორედ კომუნიკაციის ეს კომპონენტები და მათი ფორმალურ-ფუნქციური მიმართებები წარმოადგენს ფაქტობრივად ჩვენი ნაშრომის კვლევის საგანს.

ყველაზე დიდი სიროუღლე, რომელსაც ფუნქციონალისტები აწყდებიან, არის ის, რომ მათი აღმოჩენები არ ატარებს უნივერსალურ ხასიათს. ამიტომაც მათ შემოიღეს „კონკურირებადი მოტივაციის“ ცნება, რომელიც გულისხმობს შემდგომს: ენობრივი სტრუქტურის ყოველ წერტილში თანაბარი ძალა მოქმედებს და ის, თუ რომელი მათგანი გაიმარჯვებს, დამოკიდებულია მრავალ სხვადასხვა ფაქტორზე. ამ გამამარჯვებელი ფაქტორების კონკურირებად მოტივაციითაა შესწავლა და დადგენა არის ფუნქციონალური ლინგვისტიკის უმნიშვნელოვანესი ამოცანა (ა. კიბრიკი, 1982, გვ. 10).

ენა, როგორც უმაღლესი მატერია, არის ფორმისა და ფუნქციის მჭიდრო და კანონზომიერი ურთიერთობა. ამიტომაც, ამა თუ იმ ენობრივი მოვლენის შესწავლა ფორმისა და ფუნქციის ურთიერთობის საფუძველზე უნდა მოხდეს. ფაქტობრივად, ჩვენ ვაერთიანებთ ამ ორი უკიდურესი მიმდინარეობის (ფორმალისმისა და ფუნქციონალიზმის) საუკეთესო დებულებებს და ახალი ფუნქციო-ფორმალური რაციონალური მეთოდური მიდგომის თეორია შემოგვაქვს, რომლის მიხედვითაც, ესა თუ ის ენობრივი მოვლენა ხან ფორმიდან, ხან კი ფუნქციიდან გამომდინარე აიხსნება. ერთი შეხედვით, ასეთი მიდგომა თითქოს არ არის ერთგვაროვანი და, როგორც მეთოდი, მიუღებელიც ჩანს, მაგრამ გავიხსენოთ თუნდაც ენათმეცნიერებისათვის უკვე ცნობილი კლასიფიკაციის კომბინირებული პრინციპის სქემა. ერთგვაროვნების პრინციპის დაცვა აუცილებელია ერთი კონკრეტული მიდგომის დროს, მაგრამ მოუღწეათა ტიპოლოგიური განსოგადებისათვის და მისი საბოლოო სოგადენობრივი მოდელის გასააზრებლად აუცილებელია თავად ენის მრავალმხრივობის გათვალისწინება, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს ენის ფორმისა და ფუნქციის ურთიერთმიმართების საკითხში. ენაში ფორმა და ფუნქცია ერთობას ქმნის. ამდენად, ცხადია, ეს ერთობა კვლევისთვისაც მნიშვნელოვანი იქნება. სათქმელი, აზრი, არსი ანუ ფუნქცია არის პირველადი ამოსავალი, მაგრამ რიგ შემთხვევებში, როდესაც უკვე შექმნილია ენობრივი სისტემა, იგი უკვე დამოუკიდებლად, სისტემის კანონების შესაბამისად, ენობრივი ინერციით მუშაობს. ასეთ დროს ყალიბდება ფორმალური ერთეულები, რომლებიც საკმაოდ დაცილებულია ფუნქციურ საწყისს. ასეთ შემთხვევაში ფორმალური მიდგომა იქნება სწორი. (საერთოდ, არ შეიძლება გენეარტიული ლინგვისტიკის რიგი სოგადი მოდელების აპრიორულ დებულებებზე უარის თქმა.) ასეთი ტიპის ფუნქციას დაცილებული ფორმების ისტორიულ განვითარებას დიაქრონიული ტიპოლოგია გაარკვევს.

ბუნებრივია, რომ სინქრონიულად ფორმა და ფუნქცია ენაში თანაბარ შესაბამისობაში ეკრ იქნება. რიგ შემთხვევებში ფუნქცია ახსნის ფორმას, სოგან კი ფორმა ახსნის ფუნქციას. თუ ეს ორივე თანაბრად არ გავითვალისწინებთ, მაშინ სრულყოფილი ვერ იქნება ამა თუ იმ ენობრივი მოვლენის კვლევა. ასეთი მიდგომით ჩვენ ვაერთიანებთ ორ ინტერესს: ერთი მხრივ ლინგვისტიკური თეორეტიკოსების ინტერესს ფორმალური ინვეტარისადმი და მეორე მხრივ, ინტერესს ენობრივი ფაქტების ფუნქციური ახისადმი. ფორმისა და ფუნქციის ურთიერთობის მოტივირებულობის საკითხს გასული საუკუნის ოთხმოცეანე წლებში შეეხენ ა. კიბრიკი და ჯ. პეიმანი (ა. კიბრიკი, 1992; 1994; ჯ. პეიმანი, ხ. ტომსონი, 1988). პეიმანის მიხედვით, გამყოფილია ფორმალური მანძილი გამოთქმათა შორის - იგი შეესაბამება კონკრეტულად ფორმალურ მანძილს კიბრიკის

სიტყვებით, ფუნქციონალისტიკები გრამატიკას განსაზღვრავენ როგორც ე. წ. „რუტინიზაციის“ რეზულტატს, ანუ თავისუფალი დისკურსიული გამოყენების „კრისტალიზაციის“ შედეგს. დისკურსიულ ფრაგმენტებს შორის კი ისეთი „სრობრივი ურთიერთმიმართებები იკვლიისხმება, როგორიცაა მიზანი, მიხეხი, პირობა და ა. შ. (ა. კიბრიკი, 1992, გვ. 16). ტ. გივონმა შემოგვთავაზა მოტივირებულობის ხარისხის ცნება, ლინგვისტური და კოგნიტური ფსიქოლოგიების ურთიერთგაყენება, გარდამავლობის ფუნქციონალურ-ტიპოლოგიური ასპექტები, მოდულობის ტიპოლოგიური თეორია, ტექსტისა და აზრის ერთობის კავშირის თეორია, რეფერენციალური კავშირის კოგნიტური მოდელი (აქტიური ყურადღებისა და მეხსიერებაში ძიების ოპერაციებით). რაოდენობრიობის მეოთხედილია და მრავალი სხვა. მნიშვნელოვანი იყო ფოლის და ვან ვალინის რეფერენციალურ-როლბრივი გრამატიკა, ასევე ა. კიბრიკის, ჯ. ბაიბისა და ჯ. ნიკოლსის შრომები. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ს. დიკის ფუნქციონალური გრამატიკა, რომელიც განიხილავს ენას, როგორც სოციალური ურთიერთმიქმედების საშუალებას. აგრეთვე ა. ბონდარკოს „ფუნქციონალური გრამატიკის თეორია“, სადაც მნიშვნელობათა დაწვრილებითი ინვენტარიზაციაა მოცემული, ი. ფირბასის „წინადადების ფუნქციონალური პერსპექტივა“, გ. ზლოტოვის „კომუნიკაციური გრამატიკა“, მ. ესეველიდოვის ფუნქციონალურ-კომუნიკაციური სინტაქსი და სხვ. (ა. ბონდარკო, 1983; 1976; რ. ვან ვალინი, უ. ფოლი, 1982; ე. სკალიქა, 1963; ე. ხემფი 1964; ბ. ბალთაზარი, ჯ. ნიკოლსი, 2001; რ. ვან ვალინი, 1981).

ჩვენი ტერმინი „ფუნქციო-ფორმალური“ პირობითია. შეიძლება ამ მეთოდურ თეორიას თეორიულ-ფორმალურიც დაერქვას, ან სხვა სახელიც ეწოდოს. მნიშვნელოვანია, რომ ეს ფუნქციო-ფორმალური მეთოდური თეორია გააერთიანებს ფორმალისტებს სამივე ტიპის ფუნქციონალისტებთან: მოსაზღვრე ფუნქციონალისტებთან (ს. კუნო, ჯ. ჰოკინსი), ზომიერ ფუნქციონალისტებთან (რ. ვან ვალინი, მ. დრაერი, ს. დიკი) და რადიკალურ ფუნქციონალისტებთან (ტ. გივონი, ი. ჩეიფი, ს. ტომსონი, პ. ჰოფერი). აქვე გვინდა გავეხსენოთ ს. კუნოს მკვდელობა, ხელოვნურად შექტანა ფორმალისტებში ფუნქციონალური ელემენტები. იგი თვლიდა, რომ ფუნქციონალური სინტაქსი მხოლოდ მოდულია, რომელიც უნდა დაემატოს ფორმალურ გრამატიკას. ამ მიხნით მან გენერატიულ გრამატიკაში შემოიტანა დისკურსი, ტოპიკი და ლოგოფორული ნაცვალსახელები, ასევე ემპატიის ცნებაც. (ს. კუნო, 1987). ჩვენ ბევრ შემთავაზებულ ფუნქციო-ფორმალური თეორია კი ორგანულად აერთიანებს ამ ორ ნაწილს (ფორმალსა და ფუნქციას) და რომელიმე მათგანის პრიორიტეტს გამოირიცხავს, ჩვენ წარმოუდგენლად მიგვჩანია ენობრივი მოვლენების ნებისმიერი დონის ანალიზი ერთ-ერთის გარეშე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ენის განვითარების ევოლუციური თეორია არ იზიარებს პრინციპულ დაყოფას: დიაქრონიულ და სინქრონიულ ასპექტებად (ჯ. ბაიბი, 1994). აქ გრამატიკული ევოლუციის

კონცეფციის ძირითადი ელემენტია გრამატიკალისაცვის პროცესი, რაც გულისხმობს დიაქრონიულად ენის შედარებით თავისუფალი ელემენტების უფრო დაკავშირებად ანუ დამოკიდებულებად ელემენტებად გარდაქმნას. ჩვენ ხელსაყრელ ტერმინებად მიგვაჩნია დიაქრონია-სინქრონია. ცხადია, ევოლუცია უწყვეტი პროცესია და ამდენად, დიაქრონიული ჭრილის რომელიმე სურათი ვერ იქნება როგორც ერთი ამოგლეჯილი ფრაგმენტი ენის განვითარებიდან. ამდენად, ოპოზიცია სინქრონია-დიაქრონია რადიკალური არ არის. მაგრამ, თავისთავად ისტორიული პროცესი ქმნის დიაქრონიულ ჭრილს, რომელიც სინქრონიული პორიზონტალებისაგან შედგება. ასევე უნდა ითქვას, რომ სინქრონია-დიაქრონია როგორც კვლევის გარკვეული მეთოდი, ჩვენი აზრით, ერთობ მისაღები და პროდუქტიულია.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა ენაში – ინერციის კანონი. ეს კანონი სხვა კანონებთან ერთად ქმნის ენის განვითარების შინაგან კანონს. ენის სისტემაში მუშაობს კლასიკური მექანიკის კანონები. ეს არც არის გასაკვირი, რამდენადაც ენა არის ცოცხალი ორგანიზმი და იგი განუწყვეტლივ განიცდის ევოლუციას. ნიუტონის პირველი კანონი, რომელიც საფუძვლად დაედო კლასიკურ მექანიკას ასე ვლერს – „ყოველი სხეული ცდილობს შეინარჩუნოს თავისი უძრავობის ან თანაბარი წრფივი მოძრაობის მდგომარეობა, ვიდრე იგი იძულებული არ გახდება მოდებულ ძალებს გაეღწეოს შეიცვალოს ეს მდგომარეობა“ (1687 წ.) ეს არის ინერციის კანონი. ინერციის კანონი მუშაობს ენაშიც, ენის სისტემის ყველა უბანზე და მისი იერარქიის ყველა დონეზე. ენის განვითარების პროცესი პირდაპირ ექვემდებარება ამ კანონს. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ინერციის კანონის მოქმედება ამა თუ იმ ენაზე სხვა ენის გაღწევის ფაქტებში, როდესაც გაღწევის ქვეშ მყოფი ენა ინერციით ცდილობს გადააბგეროს შემოსული სიტყვები ან მისთვის ნაცნობი სემანტიკა მოახვიოს უცხო ერთეულებს. ენა, როგორც მატალი მატერია, ცხადია, ემორჩილება შესაბამის კანონსომიერებებს. ენის განვითარების ინერციის კანონი ერთადერთია, რომელსაც შეუძლია ახსნას ენათა რეინტეგრაციის პროცესებში რეინტეგრირებულ ენათა მორფო-სემანტიკასა და სინტაქსში განვითარებული პარალელური ცვლილებები. მაგალითისთვის ინერციის კანონი ახსნიდა ქართველურ-ბასკური ნათესაობის შემთხვევაში იმ მოვლენას, რომ ბასკურს, ერთი მხრივ, აქვს სვანურისთვის დამახასიათებელი ერგატივის საფუძველზე განვითარებული ე. წ. ორმაგი ბრუნება და მეორე მხრივ, კი მისი ერგატივის რეფერენტი სვანურის მორფო-ფონოლოგიას იზიარებს. ენის განვითარების კანონი მარტივად ხსნის ნებისმიერ ანალოგიის მოვლენას ენაში. ხშირად ინერციის კანონი ასევე განაპირობებს რიგ სისტემურ ცვლილებებსაც. ფაქტობრივად, ენის განვითარების ინერციის კანონი ქმნის სიმეტრიულ კონსტრუქციებს ენაში.

ენის სისტემა განვითარებას აგრძელებს მისი შინაგანი სტრუქტურის ევოლუციის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით. მაშინაც კი, როდესაც ესა თუ ის ენობრივი მოვლენა გამოდის სალიტერატურო ნორმათა ფარგლებიდან, ენა მაინც ინარჩუნებს ინერციულ პროდუქტიულობას გარკვეული თვალსაზრისით.

ინერციის კანონის მოქმედება ასევე საკმაოდ თვალსაჩინოა უცხო ენის შესწავლისას და ბავშვის მეტყველებაში. უცხო ენის შესწავლისას იქმნება ახალი ინერციული ფორმები მშობლიური ენის სისტემის ბაზაზე. ცხადია, ასეთი ფორმები თავად ამ ენისათვის მიუღებელია, მაგრამ მეთოლიკისათვის ფრიად საგულისხმოა, რამდენადაც ეს ყოველთვის არის ტიპური სისტემა.

ინერციის კანონი მუშაობს პირის ნიშანთა სიმეტრიული სისტემის შექმნისას, აგრეთვე პირველ თურმეობითში -აე და -ამ თემისნიშნიან ზმნებში -ია დაბოლოების წარმოებისას. ინერციის კანონის გამოვლენაა ნაწილობრივი ერგატიულობის გაფორმება რეინტეგრირებულ ქართველურ ენებში და ა. შ.

ენის განვითარების შინაგანი კანონი სხვა არაფერია, თუ არა გარკვეულ კანონთა ერთობლიობა. აქ მუშაობს როგორც ინერციის კანონი, ასევე ეკონომიკის პრინციპი და რიგი სხვა დიალექტიკური კანონები. ჩვენი ღრმა რწმენით, ეს საკითხი საკმაოდ საინტერესოა და უდავოდ მოითხოვს ენის ფილოსოფიის სპეცილისტთა შემდგომ დაკვირვებებს.

ფუიქრობთ, ჩვენ მიერ შემოთავაზებულ ენის განვითარების ინერციის კანონს თანამედროვე ენათმეცნიერებისთვის (და კერძოდ, სოციოლინგვისტიკის, ფსიქოლინგვისტიკისა და კოგნიტური ლინგვისტიკისათვის) განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნება. სოციალური ჯგუფების ენობრივი აზროვნების დინამიკის ანალიზის პროცესში ენობრივ მოვლენათა დიდი უმეტესობა სწორედ ინერციის კანონით აიხსნება. ეს კანონი კი ენაში ყოველთვის მოქმედებდა და მოქმედებს, ისევე როგორც მექანიკურ ფიზიკაში შესაბამისი კანონი მოქმედებდა ნიუტონის გახმაურებულ აღმოჩენამდე.

ტიპოლოგიური თვალსაზრისით, ბასკური ენა ყოველთვის იყო მეცნიერთა ყურადღების ცენტრში. ამ ენას უამრავი ნაშრომი მიეძღვნა (ხ. ალიერესი, 1979; 1983; პ. ალტუნა, 1967; ჯ. ანდერსენი, 1973; პ. ანიბარო, 1970; ხ. არანა, 1889; არანა გოიარი, 1931; მ. არიანდილაგა, 1929; გორკა აულესტია, 1989; მ. ახკარატე, 1993; რ. ასკუე, 1949; 1932; 1905; 1906; 1969-1971; ს. ალტუბე, 1929; კ. ბაროხა, 1946; 1969; ე. დუგლასი, 1977; ა. ენაიდე, 1968; 1944; ა. ეგუსკიცა, 1986; ლ. ელიზალდე, 1908; კ. ენეაგუსია, 1981; შ. გერენიუ, 1984; მ. ჰაასი, 1992; ჯ. პესი, 1976; 1981; რ. პერერო, 1975; ხ. პუალდე 1991; 1994; 1993; ა. პოლმერი, 2001; ი. ინაუსკე 1858; ხ. ინაუსტი 1960; 1990; პ. ირისარი, 1947; 1968; 1980; ა. კინგი, 1994; შ. კინტანა, 1972; 1973; გ. ლაკომბი, 1937; 1952; პ. ლაფიტი, 1962; რ. ლაფონი, 1944; 1988; 1972; 1955; 1962; 1971; ი. ლაკა, 1993; 1994; ხ.

ლაკარა, ხ. ორტის დე ურბინა, 1992; ლ. მიჩელენა, 1977; 1985; მ. ონდერა, 1991; ხ. ორეგი, 1953; ბ. თიარსაბალი, 1987; 1993; პ. პუჯანა, 1955; 1970; გ. რებენი, 1993; რ. დე რიხი, 1969; 1972; ე. როლო, 1925; კ. როტაენე, 1978; მ. რისი, 1905; მ. სალტარელი, 1988; ვ. სკოტი, 1920; პ. შუხარტი, 1893; 1919; 1895; ყ. სოლოვტა, 1913; ნილარდუგი 1979; ა. ტოვარი, 1980; 1959; 1977; ლ. ტრასკი, 1999; 1979; კ. ულენბეკი, 1947; მ. ურიბე-ენებარია, 1994; ა. ურესტარასუ, 1955; პ. ვინკლერი, 1909; ა. საბალა, 1933; 1934; 1935).

მას შემდეგ, რაც წამოყენებულ იქნა განმაურებული ბასკურ-კავკასიური ჰიპოთეზა, ამ მიმართულებით ქართული-ბასკური ურთიერთობის კვლევა-ძიება აქვთ ჩატარებული შუხარდტს, ტრომბეტის, ულენბეკს, ვინკლერს, დიუმეზილს, ბოუდას, მარს, ლაფონს, ბრაუნს, ზიცარს, შიშმარიოვს, ბიხოვსკაიას, ჟირკოვს, ძიძიგურს და სხვ. უდავოდ დიდია ამ მეცნიერთა წვლილი ბასკური ენის შესწავლის საქმეში და 'ხოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისით' (შ. ძიძიგური, 1981; ი. ზიცარი, 1977; 1955; 1984; რ. ჭანტურია, 1986; პ. შუხარტი, 1950; 1919; კ. ბოუდა, 1933; რ. ლაფონი, 1971; 1986; ა. ტოვარი, 1959; კ. ულენბეკი, 1947; ი. ბრაუნი, 1998).

ჩვენი კვლევის მიზანი არის ტიპოლოგიური ანალიზი. ამდენად, ჩვენ, ბუნებრივია, არ შეგუებით გენეტიკური ლინგვისტიკის საკითხებს და არც ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერებისათვის სხვა მნიშვნელოვან თემებს. ბასკური ენის დესტინაციური კატეგორიის სინქრონიული ტიპოლოგია გულისხმობს ამ კატეგორიის აღწერას სინქრონიულ დონეზე; ტიპოლოგიური პარალელებისა და ზოგადი უნივერსალური მოდელების გამოვლენას.

ბასკურად საუბრობენ პირენეის უკიდურეს დასავლეთში, ბისკაის სანაპიროს გასწვრივ, საფრანგეთის ბაიონიდან 100 მილი ესპანეთის ბილბაომდე. ეს ენა ვრცელდება 30 მილის მანძილზე სიღრმეში თითქმის პამპლონამდე. ბასკურად მოლაპარაკე მოსახლეობა დაახლოებით 660 000 ადამიანია. აქედან 80 000 არის საფრანგეთის ბასკეთიდან, დანარჩენი კი ესპანეთის ტერიტორიაზე მცხოვრებია (ი. ლაია, 1993, გვ. 21; ლ. ტრასკი, 1999, გვ. 111).

შ. ძიძიგური წერს: „ღღუპილი მსოფლიოში ბასკური ენის არსებობა - ესაა პულსაცია უძველესი ლინგვისტური ორგანიზმისა, რომელიც განეკუთვნება ათასწლეულების წინარე ეოპეის ეთნიკურ სამყაროს და ცხადად მიგვანიშნებს დასავლეთ ევროპის თავდაპირველი მოსახლეობის პირველსახეს. ნორვეგიელი ქართველოლოგის პროფესორ ჰანს ფოგტის სიტყვები რომ მოვიშველიოთ, თუ ბასკური ენა გადაშენდება, მაშინ მომავალ თაობას ხელიდან გამოეცლება ის გასაღები, რომლითაც იგი კარს შეადებდა შორეული წარსულის წველიადით მოცულ საიდუმლოებაში“ (შ. ძიძიგური, 1981, გვ. 3).

მარტინ შაასი ბასკური ენის განვითარების სამ ეტაპს გამოყოფს: პროტობასკურს, კლასიკურ ბასკურს და თანამედროვე ბასკურს (მ. შაასი, 1992, გვ. 70). ჩვენი კვლევის საგანია თანამედროვე ბასკური, ანუ ე. წ. ეუსკერა ბატუა.

საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ბასკური ენის დიალექტები დიდ სხვაობას გვიჩვენებს თითქმის ყველა კატეგორიის ანალიზისას. ჩვენი მონაცემები ვერდნობა ეუსკერა ბატუას ანუ „გაერთიანებულ“ ბასკურს. ეს არის ბასკეთის აკადემიის მიერ უნიფიცირებული სალიტერატურო ენა, რომელითაც სარგებლობს დღევანდელი ბასკეთის მედია, ამ ენაზე გამოდის ჟურნალ-გაზეთები და წარმოებს განათლების მიღება.

ამდენად, ეს არის ცოცხალი ენა. იგი ძირითადად ჩამოყალიბდა გიპუსკოურ დიალექტზე დაყრდნობით. შესაბამისად, ჩვენ მიერ საანალიზოდ აღებული მასალაც ამ ცენტრალურ დიალექტურ ორიენტირს ეყრდნობა, თუმცა სოგჯერ ბისკაიური და ლაბურდიული დიალექტური მასალაც გვაქვს მოხმობილი ნაშრომის ტექსტში.

წარმოდგენილ ნაშრომზე მუშაობის პერიოდში ჩვენ უშუალო პროფესიული კონტაქტი გექონდა როგორც ბასკ, ასევე სხვა უცხოელ სპეციალისტებთან, როგორებიცაა ი. ლაკა, რ. სერანო, ხუან კარლოს ოდრიოხოლა პერიერა, ი. ზიკარი, ნ. ხომსკი, ა. მარანცი, ბ. კომრი, დ. პოლისკი, ა. პარისი, ა. პოლმერი, კ. ვამლინგი და სხვ.

სპეციალისტებში ეჭვს არ იწვევს შეხედულება, რომ ტიპოლოგიური თვალსაზრისით ბასკური პოლიპერსონალური ზმნის სისტემა უაღრესად მნიშვნელოვან მასალას იძლევა, რომლის ჯეროვანი ანალიზი მრავალ კითხვაზე გასცემს პასუხს ენათმეცნიერებაში.

I თავი

დესტინაციური სისტემათა ზოგადი ტიპოლოგიური პარამეტრები

დესტინაციური სისტემათა ზოგადი ტიპოლოგიური პარამეტრების ანალიზის დროს ჩვენ განვიხილავთ დესტინაციური სისტემათა ტიპოლოგიურ მოდელებსა და ამ სისტემათა მიმართებებს ენის სხვა კატეგორიებთან.

1. დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგიური დახასიათება

დესტინაცია არის უნივერსალური სემანტიკური კატეგორია, რომელიც ფინის იერარქიის სხვადასხვა დონეზე (ერთპლანიანი, ანუ ფორმური დონის გარდა) გულისხმობს დანიშნულებითობის შინაარსის გამოხატვას შესაბამისი საშუალებებით. ტერმინები „დესტინაცია“ და „დესტინატი“ (ანუ დესტინატორი) ლათინური წარმოშობის სიტყვებია, თუმცა ინგლისურიდანაა სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში გავრცელებული. დესტინაცია ნიშნავს დანიშნულებას, გამიზნულობას. დესტინატი, ანუ დესტინატორი არის ის პირი (ან ფორმა), ვისთვისაც/ვისთვისაც დანიშნულია ან გამიზნულია ზმნის მოქმედებითა თუ სახელური ფორმით გამოხატული ესა თუ ის ენობრივი მოვლენა. წინამდებარე ნაშრომით ჩვენ ვცდილობთ ამ ხელსაყრელი ტერმინის საბოლოო დამკვიდრებას.

შეგვიძლია გამოვყოთ გრამატიკული და ლექსიკური დესტინაცია. გრამატიკული დესტინაცია მოიაზრებს მორფოლოგიურსა და სინტაქსურ დესტინაციას. მორფოლოგიაში დანიშნულებითობის შინაარსი შესაძლოა ასახოს სიტყვათა ფლექსიამ და დერივაციამ. სხვადასხვა ენები განსხვავებული ენობრივი საშუალებებით გადმოსცემენ დანიშნულებითობის სემანტიკას.

დანიშნულებითობა განახსვავებს ორი ტიპის სემას:

1. პოსესიური დესტინაცია;
2. ორიენტირებული დესტინაცია.

ეს ორი სემია ერთმანეთთან საკმაოდ ახლოა და ხშირად ურთიერთგადაშეკვეთი, საზიარო სემანტიკური ველებით ხასიათდება. ა) ქვეყნის კატეგორიაში წარმოდგენილია ორივე სემია. „ეკუშენებ პეტრეს სახლს“ – ნიშნავს, რომ სახლი განკუთვნილია პეტრესათვის, ე. ი. გვაქვს პოსესიურა... სემანტიკა და ამოვე დროს ეს ნიშნავს, რომ ჩემი, ანუ სუბიექტის მოქმედება ორიენტირებულია პეტრეს, ანუ ირიბი ობიექტის ინტერესებისაკენ. პეტრე (სახლის) მფლობელიცაა და (მოქმედების) დესტინატორიც.

ბ) დანიშნულებითობის მაწარმოებელი აფიქსებით წარმოქმნილ ფორმებში – „საქათმე“ ნიშნავს ადგილს, რომელიც განკუთვნილია ქათმებისათვის და ამავდროულად აქ არის პოსესიური სემანტიკაც იმდენად, რამდენადაც არაგონიერთა მფლობელობის სემანტიკას შეუძლია ამის ასახვა;

გ) ორივე ტიპის დესტინაციური სემანტიკა გვაქვს ბრუნებაში - ბრუნვის ფორმათა სემანტიკაში, კერძოდ, მიცემითის და ნათესაობითის საზიარო სემანტიკური ველებში (ზოგი მკვლევარი ერთი ფორმიდან წარმოშობილადაც მიიჩნევდა ამ ბრუნებებს).

დესტინაცია, როგორც მორფო-სემანტიკური კატეგორია, ენის ერთ-ერთი უძველესი კატეგორიაა. სემანტიკური იერარქიის პირველი საფეხურია ყოფნა-არსებობა და შემდეგ - ქონა-ყოლა. დესტინაცია ანუ დანიშნულებითობა, ერთი მხრივ, ამ ორივე საფეხურის ერთ-ერთ მახასიათებლად შეგვიძლია, მივიჩნიოთ, რადგანაც თეორიულად გამოიყოფა დანიშნულებითი ყოფნა-არსებობაც და დანიშნულებითი ქონა-ყოლაც. ასევე ნებისმიერი ზმნა-მოქმედება (სუბიექტის აქტიურობის ხარისხისა და მოქმედების სფეროთა მიუხედავად), შესაძლოა, შესაბამისი დესტინაციური სემანტიკით იყოს დატვირთული.

დესტინაციური მახასიათებელი შეიძლება იყოს ნულოვანი ან დადებითი. კერძო ენებში დესტინაცია, მსგავსად სხვა სემანტიკური კატეგორიებისა, კონკრეტულ მოდელებს ქმნის შესაბამისი მორფო-სემანტიკური კატეგორიებითა და სინტაქსური მოდელებით.

გამოვეოფთ აბსოლუტურ ლინგვისტურ უნივერსალიას – ყველა ენაში არსებობს დესტინაციის სემანტიკური კატეგორია. თავის მხრივ, ეს უნივერსალია მთლიანად შესაბამისობაშია ცნობილ აბსოლუტურ ლინგვისტურ უნივერსალიასთან – ნებისმიერ ენას შეუძლია ნებისმიერი აზრის გადმოცემა.

ენათმეცნიერებაში ცნობილია ენათა კლასიფიკაციის რამდენიმე განმსაზღვრელი პარამეტრი. ერთ-ერთ საკლასიფიკაციო საფუძველად შეიძლება, მივიჩნიოთ სემანტიკური დესტინაცია (ისევე, როგორც ერგატიულობა). ნათელია ენათა დესტინაციური კლასიფიკაციის პრინციპები. ასეთი კლასიფიკაცია დაემყარებოდა სემანტიკური დესტინაციის მორფო-სინტაქსურ დისტრიბუციას ენებში და შესაბამისი მოდელების განსაზღვრებებს.

დესტინაციის სემანტიკური კატეგორია თავისებურ ასახვას ქმნის მორფოლოგიასა და სინტაქსში. ენათა სისტემების სხვადასხვაობა ამ კატეგორიის გამოხატვისას არსებითად გრამატიკის ამ ორი ნაწილის ფუნქციური დატვირთვის გადახანწილებაში დასტურდება.

ენათა ერთი რიგი (კერძოდ, ინდოევროპული ენები) ძირითადად სინტაქსურ-ლექსიკურ დესტინაციურ სტრუქტურებს ქმნის, მორფოლოგიური დესტინაცია კი შედარებით სუსტადაა გამოხატული. ენათა მეორე რიგი კი დესტინაციას ძირითადად მორფოლოგიურ კატეგორიებად ავალიბებს და შესაბამისად, სინტაქსზე შედარებით ნაკლები დატვირთვა მოდის. ბუნებრივია, დიდ როლს თამაშობს 'სმნური დესტინაციის ასახვა პოლიპერსონალურ სტრუქტურებში.

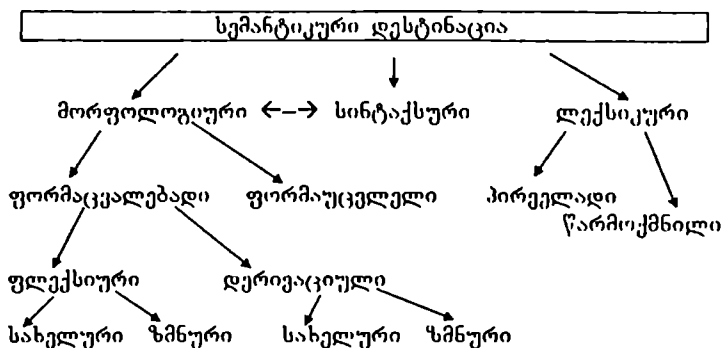
პირველი პირი, როგორც მეტყველების სუბიექტი, შეიძლება იყოს დესტინაციის ცენტრი. აქედან ათთვლება ევგლასტური პარამეტრი (მაგ. პირის კატეგორიის ოპოზიცია, სააქეთო და საიქეთო ორიენტაცია ზმნისწინებსა და ნაკვალსახელებში, ბგერათა სემანტიკური შეფერილობა სიმორქ-სიახლოვის მიხედვით და ა. შ.).

ლინგვისტური ექვტორიალობის თეორიის თვალსაზრისით დესტინაციის სემანტიკური კატეგორია უნივერსალურ კონფიგურაციებს ქმნის. ამ თეორიის ძირითადი არსი კი შემდგომში მდგომარეობს: ენა სისტემაა, რომლის ერთეულებიც კანონზომიერ ურთიერთმიმართებაში განიხილება, რაც ქმნის ექვტორულ სიდიდეებს. შეგვიძლია გამოვეყოთ ლინგვისტური ექვტორი ენის იერარქიის ყველა დონეზე: ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სინტაქსური, ლექსიკური, სემანტიკური; ასევე შესაძლებელია დონეთაშორისი ექვტორების გამოყოფაც: მორფო-სემანტიკური, მორფო-ფონოლოგიური, მორფო-სინტაქსური, ლექსიკო-სემანტიკური. არსებობს ორი ტიპის ექვტორი: გარეგნული და შინაგანი. გარეგნული ექვტორი უყრო აშკარაა, მაგალითისთვის: ფონეტიკური ექვტორი საკამათო არაა რეგრესული და პროგრესული ასიმილაციის შემთხვევაში, სრულიად ნათელია ზმნისწინთა ექვტორული არსიც. რაც შეეხება შინაგან ექვტორს, ამის მაგალითია, ერთი მხრივ, ქვეყნის ნიშანთა და პირის ნიშანთა ურთიერთმიმართების გამომხატველი მორფემათაშორისი ექვტორი; ხოლო მეორე მხრივ, მოქმედების შინაგანი დესტინაციური ექვტორი, რასაც მ. მაჭავარიანი არქმევს ინტრო- და ექსტრავერტიზაციას (მ. მაჭავარიანი, 1987).

სოგადად დესტინაციური სემანტიკის გადმოცემა ენაში, შესაძლია, მოხდეს სხვადასხვა ტიპის ენობრივი საშუალებებით, მორფოლოგიური ან სინტაქსური ფაქტორის დომინირებით. ენა ანაწილებს ამა თუ იმ კატეგორიის გამოხატვის საშუალებებს გრამატიკის სფეროების მიხედვით. ნათელია, რომ პოლიპერსონალური ზმნა ხშირად გარკვეულწილად ათავისუფლებს სინტაქსს.

ტრადიციული ენათმეცნიერების საბაზისო მონაცემებსე დაყრდნობით დესტინაციის სოგადენობრივი მოდელი ასე გამოიყენა.

დესტინაციის ენობრივი მოდელის ზოგადი სქემა

ქვემოთ (წარმოდგენილი ნაშრომის II თავში) დაწერილებით განვიხილავთ ბასკური და ქართული ენების მიმართებას ამ სქემასთან.

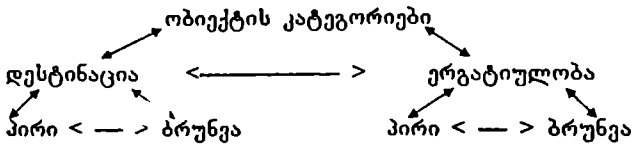
2. დესტინაციის მიმართება სხვა მორფო-სემანტიკურ კატეგორიებთან

ენაში არ არსებობს დამოუკიდებელი კატეგორიები. ნებისმიერი კატეგორია არის სხვა რომელიმე კატეგორიასთან ან კატეგორიებთან ურთიერთობაში. რომელიმე კონკრეტული კატეგორიის ადგილი და მნიშვნელობა ენაში განისაზღვრება სხვა კატეგორიებთან შესაბამისობით.

დესტინაცია, როგორც მორფო-სემანტიკური კატეგორია, ერთი მხრივ, მჭიდრო კავშირშია პირისა და ბრუნვის კატეგორიებთან; მეორე მხრივ კი, კლასის კატეგორიასთან და ერგატიულობასთან. უნდა ითქვას, რომ ეს მიმართებები თანაბარფარდი არა არის. პირი და ბრუნვა გარკვეული თანამონაწილეა დესტინაციის გრამატიკული კატეგორიისა; ერგატიულობა და ერგატიული მოდელი დესტინაციასთან პარალელურ რეჟიმში მუშაობს, ხოლო კლასის კატეგორია საფუძვლად ედება ყველა ამ დანარჩენ კატეგორიას.

ერგატიულობასა და დესტინაციას ჩვენ განვიხილავთ როგორც ობიექტის კატეგორიებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენ მხედველობაში გვაქვს გაფართოებული სემანტიკურ-გრამატიკული კატეგორიის ცნებები და არ ვგულისხმობთ მხოლოდ მორფოლოგიურ ან სინტაქსურ კატეგორიებს. ენთა მიდგომა განსხვავებულია ობიექტის მიმართ. ნომინატიურ-აკუსატიური ენები უპირველესად პირდაპირ ობიექტსა და გარდამავლობის კატეგორიას ანიჭებენ გამოსატყვის უპირატესობას გრამატიკულ პლანში, ხოლო ერგატიული ენები კი ირიბ ობიექტზე აკეთებენ აქცენტირებას, რამდენადაც აქ ერგატიულობა თავისთავად უკვე ასახავს პირდაპირი ობიექტის ძირითად არსს. შესაბამისად, ერგატიული კონსტრუქციის ენებში დესტინაციური გრადაცია არის ზმნის ძირითადი დიათეზა. მიო უფრო რომ ზმნის ტრანსიტიულობა-ინტრანსიტიულობა დესტინაციის ზმნური კატეგორიისათვის ირელევანტურია. აქედან გამომდინარე, ნათელია, რომ ადრესატობა გარდამავლობაზე უფრო ადრეული და მისგან დამოუკიდებელი მოვლენაა და ერგატიული ენებისათვის ზმნის პრინციპული, ძირითადი ოპოზიცია გარდამავლობის ბინარული მოდელი კი არ არის, არამედ დესტინაციური გრადაცია, რომლის მორფოლოგიური რეჟერენცირება სინქრონიულ დონეზე ქართულში ვოკალთა ტრიადით არის მოცემული, ბასკურში კი კონსონანტითა და ვოკალით.

კატეგორიათაშორისი მიმართებები ასე გამოიყურება:

პირი, ბრუნვა და დესტინაცია ირიბი მიმართების გრამატიკულ ფორმათა თანაშემოქმედი კატეგორიებია. პარალელურად - პირდაპირი მიმართების სემანტიკურ-გრამატიკული კატეგორიებისადმი კომბინირებულ მიდგომას გულისხმობს პირი, ბრუნვა და ერგატიულობა.

რაც შეეხება კლასის კატეგორიას, იგი მართლაც გამსჭვალავს მორფოლოგიას და სინტაქსსაც. პოლიპერსონალურ ენებში ძირითად კატეგორიათა მიმართების სურათი ასე გამოიყურება:

კლასი → ერგატიულობა
 კლასი → დესტინაცია → რეფლექსივი
 კლასი → პირი → პოლიპერსონალიზმი
 კლასი → ბრუნვა

ნათელია, რომ დღეს კლასის კატეგორიის გრამატიკული როლის დასუსტების გამო სინქრონულ დონეზე ეს ენობრივი მოვლენა თითქოს საერთოდ აღარც აღიქმება. მაგრამ სინდრმისეული ანალიზისას, რა თქმა უნდა, კლასის კატეგორიას გვერდს ვერ აუვლის ვერც ერთი ძირითადი კატეგორიის ანალიზი.

ა. დესტინაცია და კლასის კატეგორია

ენის მთავარი სემანტიკური პარამეტრების განხილვის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ენის ძირითადი სემანტიკური კატეგორიები უნივერსალურია. ეს შეგვიძლია გამოვყოთ როგორც აბსოლუტური ლინგვისტური უნივერსალია. ამდენად, კლას-კატეგორიათა სემანტიკაც, გარკვეული თვალსაზრისით, უნივერსალურია. ამა თუ იმ ენაში ეს უნივერსალური სემანტიკური კატეგორია აისახება სხვადასხვა მიმართებებით. ენები მორფოლოგიური რეფერენცირებისას უპირატესობას ანიჭებენ ღომინანტ კატეგორიებს. შესაბამისად, სხვადასხვა ენაში გვაქვს კლას-კატეგორიათა ამა თუ იმ ფორმის გამოვლინების მაგალითები. ინდოევროპული ენები განასხვავებენ სქესის გარმატიკულ კატეგორიას, იბერიულ ენებში გამოიყოფოდა სულიერი-უსულიოს კატეგორია, 'სოგ

ენაში საგნები ნიშან-თვისებებისა და სხვადასხვა რელიგიურ-სოციალურ ნიშანთა სემანტიკური გრამატიკით იდენტიფიცირდება ენაში და ა.შ.

საინტერესოა ურთიერთმიმართებანი დესტინაციასა და კლასის კატეგორიათა შორის. ძალზე მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ დესტინატი ანუ ადრესატი, უპირველეს ყოვლისა, გაიაზრება როგორც სულიერი აქტანტი (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 373). ირიბი ობიექტი არის ზმნის მოქმედებაში ჩართული ვინ კატეგორიის სემანტიკური ნიშნის მქონე მეორე ზმნური აქტანტი. თუმცა აღსანიშნავია, რომ აბსტრაქციის უმაღლეს საფეხურზე წაშლილია დესტინატიის ასეთი კლასის ნიშნები და შესაბამისად, გვაქვს უსულო, რა-კატეგორიის ირიბი ობიექტებიც. ეს ზოგადი ფაქტია და ახასიათებს როგორც ბასკურს, ასევე ქართულს.

ქართულილოგიურ ტრადიციულ ენათმეცნიერებაში მიღებულია ახრი, რომ ქართულსა და, საერთოდ, ქართველურ ენებში არ არსებობს ადამიანი-ნიეთის მორფოლოგიური კატეგორია. ჩვენ ვიზიარებთ არნოდ ჩიქობავას მიერ გამოთქმულ (სხვათა შორის, თავის დროზე მრავალი მეცნიერის მიერ უარყოფილ) საპირისპირო მოსაზრებას. ქართველურ ენებში და, კერძოდ, ქართულ ენაში არათუ დიქრონიულ ჭრილში, არამედ სინქრონიულ დონეზეც გვაქვს საკმაოდ მკაფიოდ გამოხატული ვინ-რა კატეგორიის მორფო-სემანტიკა. თუმცა თანამედროვე ენაში, ერთი შეხედვით, ეს შედარებით სუსტადაა ასახული, რადგანაც ნაკლებ პროდუქტიულია და, რა თქმა უნდა, იგრძნობა ამ კატეგორიის გაუჩინარების ამკარა ტენდენცია. დღეს, ფაქტობრივად, ენაში თითქოს არც ხდება კლასის კატეგორიის რეფერენცირება, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ორიოდ ზმნას, რომლებშიც სუბიექტისა და ობიექტის ვინ-სულიერობის მიხედვით გვაქვს ფუძემონაცემე ფორმები, საუბარია ქონა-ყოლა, წადება-წაყვანა, მოტანა-მოყვანა ფორმათა ოპოზიციაზე. ძველ ქართულში კიდევ უფრო მეტია ასეთი მაგალითები. ეს გარემოება კი მიუთითებს ენაში ვინ-რა კატეგორიის შესუსტებაზე. თუმცა სინქრონიულ ეტაპზე ეს ორიოდ ფაქტიც საკმარისია იმისათვის, რომ ეს კატეგორია მორფოლოგიურად გაფორმებულ კატეგორიად მივიჩნიოთ. შეიძლება ითქვას, რომ ვინ-რა კატეგორია გაცილებით უკეთესადაა თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგიაში ასახული, ვიდრე დროის ან გარდამავლობის კატეგორია, რომელთაც არ გააჩნიათ მორფოლოგიური რეფერენტები და მორფოლოგიურად მხოლოდ სხვა კატეგორიებთან ერთად თანაარსებობენ. ფაქტობრივად, ისინი მხოლოდ სემანტიკური კატეგორიებია ქართულში. კლასის კატეგორია კი ასახულია მორფოლოგიაშიც და სინტაქსშიც: არსებით სახელთა ჯგუფებში, ბრუნვაში, რიცხვში, ზედსართავეებში, სხვადასხვა ჯგუფის ნაკველსახელებში, ზმნებში, ზმნისწინებში და ა.შ.

ჩვენ ვუკირობთ, რომ ქართულსა და სვანურში მოთხრობა-ს მ/მან ნაკველსახელური წარმოშობის ნიშანი უნდა მომდინარეობდეს ვინ-ადამიანის კატეგორიის ამსახველი ცენტრალური სემანტიკური

ფორმებიდან (მე, მარე - სვან). ასეთივე წარმოშობისაა მ - პირველი ობიექტური პირის ნიშანი, ე - პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ნაცვალსახელური ფორმიდან ე-ინ; მი-მო 'ზმნისწინებში მიმართულება ათოვლება პირველი პირიდან, რომლის ნიშანია მ შესაბამისი ოპოზიციით - წ (ო-ეკლი-წავედი) და ა. შ.

არსებით სახელებში არსებობს აღიარებული ლექსიკური ჯგუფები - ვინ და რა, ხადაც მკვეთრად არის ეს ოპოზიცია გამიჯნული. იხმის კითხვა: რაში დასჭირდა ტრადიციულ ენათმეცნიერებას არსებით სახელთა მორფოლოგიაში ამდაგვარი ლექსიკურ-სემანტიკური ჯგუფის შეტანა? საქმე ისაა, რომ კლასის კატეგორიის სემანტიკა გარკვეული გრამატიკული ნიშნებითაც ხასიათდება.

აღამიანი-ნიეთის კატეგორია ასახვას ქოვეებს ენის მორფო-სემანტიკურ და მორფო-სინტაქსურ დონეზე სხვადასხვაგვარი გამოვლინებებით. ამ კატეგორიის წმინდა ლექსიკურ-სემანტიკური ღირებულებები აისახება ზემოხსენებულ არსებით სახელის ჯგუფებსა და ნაცვალსახელებში. ეს იმდენად ნათელია, რომ სპეციალისტთა შორის ნაცვალსახელებში ამ კატეგორიის ძირეული მნიშვნელობა ეჭვსაც არ იწვევს. უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ პირის კატეგორიის ძირითადი დიათეზა სწორედ ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის არსში მდგომარეობს და ეს კლასის კატეგორია კი მკვეთრად გამოხატული სემანტიკით ასახულია ნაცვალსახელთა სხვადასხვა ჯგუფებში.

პირველი და მეორე პირები ვინ-კატეგორიის სემანტიკით ხასიათდება. მესამე პირის სემანტიკა გაცილებით ფართოა, იგი მოიცავს ადამიანისა და ნიეთის კატეგორიებს და ბრუნვის ფორმებში ადამიანი-ნიეთის კატეგორიის საოპოზიციო ფორმათა გაჩენაც ამიტომ სწორედ ნაცვალსახელთა მესამე პირში იყო მოსალოდნელი. ის-მან/მას ოპოზიციური ფუძემონაცვლეობაც იძლევა შესაბამის სემანტიკურ საფუძველს, რომ სავეებით დავეთანხმით არნ. ჩიქობავას კლას-კატეგორიის ნიშნების გამოყოფის საკითხში (არნ. ჩიქობავა, 1942; 1953; 1976). მან/მას ბრუნვები, გარკვეული თვალსაზრისით, ადამიანის კატეგორიის აღმნიშვნელია: მან - როგორც მოაზროვნე სუბიექტის ბრუნვა და მას - როგორც დაბეი, ირიბი ობიექტის ანუ ზმნის მოქმედებაში ჩართული მეორე სულიერი, ვინ-კატეგორიის აქტანტის ბრუნვა. საგულისხმოა, რომ ნაცვალსახელთა დანარჩენ ბრუნვათა ფორმები ანალოგიითაა ნაწარმოები და ხშირად არც გამოიყენება ან საერთოდ, ფორმანაკლია.

ქართულში ნაცვალსახელთა ფლექსია კავასიური ენებისათვის ნაცნობ ე. წ. ერგატიული ბრუნების მოდელს იმეორებს. (ის - მან, მას, მისი, მან ფორმებში მ ადამიანის ნიშანია, ს - ნიეთის). უფრო ზუსტად, ირიბ ბრუნვებში ეს „მ“ არის ადამიანის ანუ მოაზროვნე სუბიექტის კატეგორია, რომელიც ერგატივად აისახება ამ ტიპის ბრუნვებში.

პირისა და ჩვენებითი ნაცვალსახელების ბრუნება ცნობილი ფუქციონალურებით გამოირჩევა. საერთოდ, ნაცვალსახელთა ეს ორი ჯგუფი ერთმანეთთან ახლოს დგას თავისი სემანტიკით. ამიტომაც გასაკვირი სულაც არაა, რომ ფორმობრივადაც ბევრი რამ საერთო ჰქონდეთ.

პირის კატეგორიის პირველადი ძირითადი დიათეზა იყო კლასის კატეგორიის გადმოცემა. რამდენადაც ნაცვალსახელები, ძირითადად, სახელთა ნაცვლად გამოიყენება; ამდენად, მათ ბუნებრივად ექნებოდათ იმავე კლასის ნიშნები, თუკი ასეთი რეფერენტების არსებობა ამ კონკრეტულ ენაში მოიაზრებოდა.

ქართულ ენაში პირის კატეგორიის ძირითადი ბინარული ოპოზიციაა ვინ-რა კატეგორიის გადმოცემა. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი ოპოზიცია, თავის მხრივ, აგრეთვე უნივერსალურია. პირველი და მეორე პირების სემანტიკა ნათელია, ეს არის მეტყველების აქტში უშუალოდ მონაწილე პირები და ბუნებრივია, ეჭვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ ეს ვინ-კატეგორიის პირებია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პირველი და მეორე პირის ნაცვალსახელები ერთადერთი და დამოუკიდებელი ფორმებია, ანუ მესამე პირისაგან განსხვავებით, ეს არ არის სახელთა ნაცვალის ფორმები, ანუ ე. წ. სუბსტიტუტები (თ. გამყრელიძე, ხ. კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შენგელაია, 2003, გვ. 214). მესამე პირის სემანტიკა გაცილებით ფართოა და აქ ორივეა წარმოდგენილი – ვინ და რა.

ბრუნვის კატეგორია, თავის მხრივ, ვერდნობა კლასის კატეგორიას და ამით არის შეპირობებული. პირველ-მეორე პირებს, რადგანაც ისინი მოიცავენ სულიერობის სემანტიკას და ამით ძირითადი მორფოლოგიური არსი უკვე აქვთ გამოხატული, ადარც სჭირდებათ ბრუნვითა გაფორმება. ამას გარდა, ნაცვალსახელურ ფორმაში „მე“ „მ“ – არის ვინ კატეგორიის ნიშანი; ხილო ვინ - სულიერ აქტანტთა ისეთი ბრუნვები, როგორიცაა ერგატივი – მოაზროვნე სუბიექტის ბრუნვა და დატივი – მოქმედებაში მონაწილე მეორე სულიერი აქტანტის ბრუნვა, უკვე ადარ საჭიროებს ამ კატეგორიის დამატებით რეფერენცირებას. ამავე მიზეზით ძველ ქართულში (ნაწილობრივ) უბრუნველი იყო საკუთარი სახელები.

საერთოდ, კლასის კატეგორიის სემანტიკა ამოსაყალიბა ზმნური თუ სახელური ფლექსიისათვის. ეს ნათლად ჩანს იმ ენებში, სადაც ასეთი გრამატიკული კატეგორია ცოცხალია და პროდუქტიული. ქართულში, მართალია, კლასის კატეგორია მორფოლოგიური რეფერენცირებით დღეს არ დასტურდება, მაგრამ ნათელია მისი კვალი ენაში. ჩვენ ელემენტი „მ“ მიგვანია ვინ კატეგორიის ძირითად მორფემად. წარმოშობით ის არის ერგატიული ფორმანტი, რომელსაც საკარაულოდ ეტიმოლოგიური სათავე აქვს ფორმებში მყმა მარე.

პირის ნაცვალსახელების ბრუნება გვიჩვენებს მ - ს ოპოზიციას: ის-მან. შემდეგ ეს „მ“ ნაცვალსახელებს გაჰყვება ყველა დანარსე-ფორმაში.

ის

მ-ან აქ „ნ“ არის უკვე ერგატივის მორფეული ნიშანი. (აღბათ, ამიტომაც მიიხვეწა მას შედარებით გვიანდელ ფორმანტად შუხარდტი.)

მ-ას

მ-ის(ი)

(ი)-მ-ით

(ი)-მ-ად

იმისდა მიუხედავად, თუ რად მივიჩნევთ აქ ხმოვან „ა“-ს - მივაკუთვნებთ მას წინა იუ მომდევნო თანხმოვანს და, შესაბამისად, მივიღებთ ორფონემურ მორფემას, ან ამ ხმოვანს ჩაეთვლით თანხმოვანგასაყარად (რა(კ, ჩვენი აზრით, უფრო მისაღები იქნებოდა), ერთი რამ მაინც სრულიად ნათელია: პირისა და ჩვენებითი ნაცველსახელების ბრუნებით ქართული გეინვენებს იმავე სურათს, რასაც კავკასიური ენები; კერძოდ, დაღესტნის ენებში არსებობს ე. წ. ერგატიული და გენეტიური ბრუნების (отрицательное и отрицательное склонение) ფორმები (ე. თოფური, 1977, გვ. 46). რა თქმა უნდა, კავკასიურ ენებში ეჭვს არ იწვევს კლასის კატეგორიის რეფერენტების გამოვლენა ბრუნებისა და უღლების ფორმებში.

საგულისხმოა, რომ ერგატიული წარმოება აქვს აქტანტურ ბრუნებს. დანარჩენი ბრუნები სისტემური ანალოგიითაა ნაწარმოები. ფაქტობრივად, პირის ნაცვალსახელთა ბრუნებაში გვაქვს ნომინატიურ-ერგატიული ოპოზიცია. ერგატიული დატივი კი არის გარდამავალი ზმნის სუბიექტის ბრუნვა მესამე სერიაში და აგრეთვე პარალელურად, ირიბი მიმართების სუბიექტი აქტანტის ბრუნვა. ჩვენი აზრით, ერგატიული დატივის მორფო-სემანტიკა არის ინვერსიის მიზეზი გარდამავალი ზმნის მესამე სერიაში.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ქართულში პირისა და შესაბამისად, ჩვენებითი ნაცვალსახელების ბრუნება არის ერგატივიდან ნაწარმოები და აქ შემონახულია კლას-კატეგორიის ნიშნები, რომლებიც თანამედროვე გრამატიკაში აქტივობით არ გამოირჩევა, თუმცა გარკვეულ მორფო-სემანტიკურ ოპოზიციებს მაინც ქმნის. ასეთი ტიპის ოპოზიციები განხილული აქვს არნ. ჩიქობავას თავის ცნობილ შრომებში (არნ. ჩიქობავა, 1942; 1961; 1965; 1979).

სვანურ ერგატივში (მ/მდ მორფემები), ჩიქობავას აზრით, „მოთხრობითი და გარდაკვეითი ერთმანეთს ხვდება. მოთხრობითი არაა მხოლოდ ერთი, სუბიექტისათვის განკუთვნილი ბრუნვა. ამით სვანური მოგვაგონებს მოკლ რიგ კავკასიურ ენებს (ჩეჩნური თუ დაღესტნური ჯგუფებიდან), რომელთაც მოთხრობითი სხვა ბრუნვის მოსთარყდ გამოჰყავთ „ (არნ. ჩიქობავა, 1939 გვ. 172). ს. ჯანაშიას მიაჩნდა, რომ სვანურის ეს აფიქსი ადილქური ენიდან

მომდინარეობდა. როგორც ეს ნაცვალსახელთა ბრუნების გენქოსიდან ჩანს, ერგატიული ბრუნება ქართულისათვის (და ასევე საერთო ქართველურისთვისაც) დამახასიათებელია. ამდენად, შესაძლოა სვანური ერგატივის რეფერენტები უშუალოდ კი არ იმეორებდეს ჩრდილოკავკასიურ მოდელს, არამედ გამომდინარეობდეს საერთო ქართველურიდან, რომელსაც თავის მხრივ, ცხადია, ბევრი რამ საერთო აქვს ჩრდილოკავკასიურ ენებთან.

აღსანიშნია ის გარემოება, რომ ნაცვალსახელებიდან კლასის კატეგორია განფენილია სახელთა ბრუნებისა და ზმნათა უღლების სისტემებში. იგი ასევე ასახულია ყველა პოლიპერსონალურ კატეგორიაში.

ისმის კითხვა – თუკი ენაში არსებობს ფორმათა მორფო-სემანტიკური ოპოზიცია, კიდევ რა სჭირდება გრამატიკულ კატეგორიას თავისი (თუნდაც ისტორიული) არსებობის დასადასტურებლად?

ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ასახულია ბრუნვაშიც – გვაქვს სასუბიექტო და საობიექტო ბრუნვები. ბრუნების სისტემაში ამ კატეგორიის ასახვა საესებით ბუნებრივია, რამდენადაც აღარაჟინ დაობს ბრუნვის ფორმათა ნაცვალსახელური წარმოშობის თაობაზე. ცხადია, ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ნაცვალსახელებიდან გადავიდოდა სახელთა ბრუნების სისტემაშიც. ერგატივი არის მთავროვნე სუბიექტის მიერ შესრულებული აქტის ძირითადი მოწაწილის ფორმა და ვინ-სულიერობის მორფო-სემანტიკა არის ამოსავალი. (ამ საკითხებს შემდგომ პარაგრაფში უფრო დავწერილებით შეეხებით).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართულსა და სვანურში მითხრობითის მ/მან ნაცვალსახელური წარმოშობის ნიშანი, ჩვენი ღრმა რწმენით, უნდა მომდინარეობდეს ვინ-ადამიანის კატეგორიის აღმნიშვნელი ნაცვალსახელური ფორმებიდან. პარალელურ სემანტიკურ სისტემას ქმნის სვანურში ერგატივის რეფერენტი ქ, რომელიც, ჩვენი აზრით, მომდინარეობს განუსაზღვრელი ნაცვალსახელიდან კონი (მეგრ. -კაც-ი).

სასუბიექტო ბრუნვების გარდა, ვინ-სულიერობის კატეგორია შესაბამისი ნულოვანი რეფერენცირებითაა მოცემული ახალ ქართულში ვოკატივში. მხედველობაში გვაქვს საზოგადო და საკუთარი სახელების (ეკრძოდ, ადამიანთა სახელების) რეფერენციალური ოპოზიცია ვოკატივში. მთლიანად ძველ ქართულში ამ კატეგორიის უფრო მკვეთრი სურათია საკუთარ სახელთა ბრუნებაში. ეს გარკვეულწილად, ახალ ქართულში დღესაც არის გამოხატული ბრუნვასა და რიცხვში.

ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ნათლად აისახება ზმნის პირებშიც. ამის დასტურია მ-პირველი ობიექტური პირის ნიშანი, ვ -პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ფორმიდან ვ-ინ. კლასის კატეგორიაში პოულობს დ. ძელიქიშვილი იმ მოვლენის ახსნას, რომ

პირველი და მეორე სუბიექტური პირები პრეფიქსულია 'ზმნაში, ხოლო მესამე კი - სუფიქსური. „კლასიკური უღლების პირიან უღლებაზე გადასვლისას პირის ნიშნებით (ნაცვალსახელსიანი ელემენტების გაცვეთის შედეგად) ფორმდება პერსონალური I და II პირები. III პირი გაუფორმებელია. კლასის კატეგორიის გამოშხატველი სუფიქსი მას შემდეგ, რაც კლასიკური უღლება პირიანმა შეცვალა, გაგებულ იქნა III სუბიექტური პირის ნიშნად. მიზეზი პრეფიქსული პირინციპის დარღვევისა (ეს უნდა იყოს“ (დ. მელიქიშვილი, 2000; გვ. 16).

ამდენად, სავსებით ნათელი სურათია ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის არსებობისა სახელებისა და ზმნების ფლექსიაში შესაბამისი რეფერენტებით. ენის სინქრონიულ დონეზე გაფორმებულად უღლება აღადგინი-ნიეთის კატეგორიის ეტიმოლოგიური სურათი. სინამდვილეში 'სემთ აღნიშნული მორფემები უნდა ჩათვალოს ორმაგი ფუნქციის მქონედ. ენის განვითარების უნივერსალური კანონებიდან გამომდინარე, ცხადია, მოხდა ფუნქციითა შერწყმა და წინ წამოიწია მეორეულმა ფუნქციამ, ხოლო ვინ-რა მორფო-სემანტიკური შინაარსი დარჩა კატეგორიის ისტორიაში. თუმცა ამ ფაქტორის გარეშე სრულყოფილი ვერ იქნება სხვა კატეგორიების კვლევა.

ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია სისტემას ქმნის სახელთა დერივაციაშიც: არის ნაწარმოები სახელები, რომლებიც მხოლოდ ვინ-კატეგორიას აღნიშნავენ. გამოიყოფა სამი ძირითადი პარამეტრი, ესენია:

1. სული, რწმენა და მასთან დაკავშირებული ფორმები. უზენაესის სემანტიკის ყოველგვარი ფორმა იქნება ვინ-კატეგორიისა (უფალი, მორწმუნე, სულგანაბული, სულშეწებული და ა. შ.). უნდა აღინიშნოს, რომ ამ კუთხით ქართულში გვაქვს ორმაგი სტანდარტი: ვინ-კატეგორიისაა ძე კაცისა და მასთან დაკავშირებული ენობრივი მოვლენები, ხოლო რომელიმე წარმართული ღვთაება იქნება რა, რაღაც ძალა, ანუ ნიეთის კატეგორიის მქონე.
2. აზროვნება და მასთან დაკავშირებული ფორმები (გონი/ჭკუა, ტვინი, აზრი, ფიქრი, ვარაუდი, ჩათვლა, მხედველობაში ქონა/მიღება - უტვინო, აზრიანი, უგუნური, ნაფიქრი და ა. შ.).
3. ენა და მეტყველებასთან დაკავშირებული ფორმები (თქმა, სათქმელი, უენო, მკერმეტყველი, სიტყვათაგანი და ა. შ.).

ასევე ძირითადად ვინ-კატეგორიას აღნიშნავენ ადამიანის სხეულის ნაწილებთან დაკავშირებული ნაწარმოები ფორმები. თუმცა აქ, შესაძლოა, სულიერობის სემანტიკა მთლიანად აისახოს და ამ ჯგუფში შევა ცხოველიც: თაგვარტყვილი მგელი, ფეხმოკლე ტურა და ა. შ.

სხვადასხვა ენებს აქვთ განსხვავებული მიდგომა კლასის კატეგორიებთან; ასე მაგალითად, აფრიკის რომელიმე ენაში (ჩინოვა) ცალკე კლასია ის, რაც იზრდება. ქართულისათვის კი, მაგალითად, მცენარე უსულო, რა-კატეგორიაა, რომელიც არაფრით განსხვავდება დანარჩენი, ნიეთის კატეგორიის სხვა კლასისაგან.

ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ნათელი ანტონიმური სისტემით ასახულია ზედსართავ სახელქმნა და მიმღებობებში. ხელობისა და პროფესიის აღმნიშვნელი მაწარმოებლების, ასევე ელ-ურ ცნობილი ოპოზიციის გარდა, არის ფორმები, რომელიც მხოლოდ ვინ-სულიერობის კატეგორიისთვისაა განკუთვნილი, ანუ მხოლოდ ადამიანის მახასიათებელია; მაგ. უსნეო/სნეობრივი, მოსაუბრე, უთქმელი, მორწმუნე/ურწმუნო, ალაღი, ბორცვი, კეთილი, მტყუანი, მართალი და ა. შ. აქ შესაძლოა ქვეჯგუფთა გამოყოფაც. ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის მიხედვით და შესაბამისი კლასიფიკაცია(ც) მისაღები იქნებოდა.

ცნობილ ნაშრომში „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების შესავალი“ არნ. ჩიქობავა მიმოიხილავს გრამატიკული დასაკების საკითხს ქართველურ ენებში და ფრიად საგულისხმო დასკვნებს აკეთებს რიც ფაქტებზე დაყრდნობით. იგი საუბრობს ადამიანი-ნიეთის დერივაციულ აფიქსებზე, ელ-ურ მაწარმოებელთა სემანტიკურ ოპოზიციასზე და მიმღებობებში მ-ს (ლ/რ/ნ/დ ვარიანტებით) აფიქსთა პირველადი ფუნქციების შესახებ (არნ. ჩიქობავა, 1979). უნდა აღინიშნოს, რომ არნ. ჩიქობავას მეცნიერული დაკვირვებანი და მის მიერ წარმოდგენილი და გაანალიზებული მასალა ფრიად აქტუალურია ვინ-რა კატეგორიის სინქრონიული ანალიზის მექანიკათათვის.

ადამიანი-ნიეთის მორფო-სემანტიკური კატეგორია ასახულია ზმნათა დერივაციულ კატეგორიებში. იგი საფუძვლად უდევს ერგატიურობასა და დესტინაციას, პირისა და რიცხვის კატეგორიას, ასევე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ის გამოიხატება ზმნისწინებში. მი-მო უმნისწინებში მიმართულება აითვლება პირველად პირიდან, რომლის ნიშანია მ- შესაბამისი ოპოზიციით – წ- სთან წა/წამო ფორმებში.

ორიენტაცია მთლიანად ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის პირდაპირი ამსახველია. ხდება მოქმედება პირველი პირისკენ ან პირველი პირისგან, ანუ ორიენტირებული მიმართება განისაზღვრება ვინ-კატეგორიის მქონე მეტყველების სუბიექტთან სიერციით შესაბამისობაში.

ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ყველაზე ნათლად მოცემული გვაქვს ფუძემონაცველუ ზმნებში: მაქვს-მყავს, წაღება-წაყვანა, მოტანა-მოყვანა და ა. შ. თუკი ხეყნ მიგვანინა, რომ დღესაც მეორე სუბიექტური პირის ნიშანი არის „ხ“, რომელიც სულ ორიოდღე ზმნაშია შემონახული, რატომ არ შეგვიძლია, თუნდაც მხოლოდ ამ მცირერიცხოვან ზმნათა ფუძემონაცველუობის საფუძველზე გამოვეყოთ ქართულში ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია. უნდა ითქვას, რომ ასეთი ტიპის მაგალითები ძველ ქართულში უფრო უხვადაა (მიმს-მივის), რაც მეტყველებს ადამიანი-ნიეთის კატეგორიის შესუსტების ტენდენციასზე ენის განვითარების შემდგომ პროცესში.

ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ასახება სხვა მეტყველების ნაწილებშიც: თანდებულებში შეიძლება გამოვეყოთ „მიერ“, იგი არის ვინ მორფო-სემანტიკური კატეგორიის მქონე,

როგორც ერგატივის შესაბამისი თანდებულობანი ფორმა (შდრ. მოქმედება კაცის მიერ, ან იმოქმედა კაცმა). სავარაუდოდ, აქაც შეიძლება ვინ-კატეგორიის მ მორფემის გამოყოფა.

შორისდებულთა დიდი ნაწილი ვინ-კატეგორიის აზრით არის ავსებელი, რამდენადაც თავად ემოცია მხოლოდ ადამიანის მახასიათებელია.

აღსანიშნავია, რომ პოეტიკაში, შესაძლოა, დაირღვეს ზღვარი ვინ-რა კატეგორიის შორის და ნივთი გასულიერდეს, მაგრამ ასეთი ტიპის კონკრეტულ შემთხვევას ვერ ექნება განმარტებადებელი წმინდა ლინგვისტური ღირებულება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საერთოდ, ენათა მიდგომა ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის მიმართ სხვადასხვაა. ეს დამოკიდებულია ერის ან ტომის ფსიქო-სოციალურ, რელიგიურ, ეთნო-გეოგრაფიულ და სხვა ტიპის ყოფით ფაქტორებსზე და, რა თქმა უნდა, ამ კონკრეტულ ენებზე მოლაპარაკე ხალხის აზროვნების აბსტრაქციის დონეზე – ანუ ერის ენობრივ ბუნებაზე. მრავალენოვანი ინტერნეტ-ენციკლოპედიის მიხედვით, სახელთა კლას-კატეგორიის ზოგადი კრიტერიუმები მოიცავს შემდგომ ოპოზიციებს:

- სულიერი - უსულო
- რაციონალური – ირაციონალური
- ადამიანი - ნივთი
- მამრობითი და სხვა
- კაცი და სხვა
- მამრობითი, მდედრობითი და უსქესო
- ძლიერი და სუსტი
- გახეიადებული და კინობითი (ვიკიპედია, 2005)

ჩვენ ამდგომარ კლასიფიკაციას ვერ გაეზიარებთ, თუნდაც იმის გამო, რომ აქ ბევრი რამ კლასიფიკაციის მიღმა რჩება. ჩვენი მხრივ გთავაზობთ ამგვარ უნივერსალურ საკლასიფიკაციო მოდელს:

1. ადამიანი:
  - 1a მდედრობითი
  - 1 b მამრობითი
  1. c საშუალო
2. ნივთი
2. A სულიერი:

2 A a მდებარეობითი

2 A b მამრობითი

2 A c საშუალო

2 B უსულო:

2 B a საგანთა თვისობრიობის (ზომა, ფერი, ფორმა, ძალა, სინათლე, ზრდის დინამიკა, ციური სხეულები, რელიგიური ერთეულები და ა.შ.) მიხედვით სქესი ან კლასის სხვა ნიშანი,

2 B b დანარჩენი.

რაც უფრო მარტივად გამოიყურება ეს საკლასიფიკაციო სქემა კონკრეტულ ენაში, მით უფრო მაღალია ამ ენაზე მოსაუბრე ხალხთა ლინგვისტური აზროვნებისა და აბსტრაქციის უნარი. ეს უნივერსალური ტიპოლოგიური მოვლენაა და შესაბამისად, ამ კატეგორიის გამოხატვას ვერც ერთი ენა ვერ ასცდებოდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შემოხსენებულ მრავალენოვან ენციკლოპედიაში ქართულთან ერთად ორმოცდაათამდე ენაა გამოყოფილი, რომელშიც არ აღინიშნება სქესი და კლასი. თუმცა ეს ძალზე საეჭვოდ გამოიყურება, რადგანაც ამ ჯგუფშია შეტანილი ფინურ-უნგრული ენები, რომლებიც მესამე პირში განასხევენ სულიერ და უსულო საგნებს; აქვეა ბასკურიც, რომელსაც სინამდვილეში ახასიათებს, ერთი მხრივ, ალოკუტური ფორმები და მეორე მხრივ, სულიერი-უსულოს ოპოზიცია ლოკალურ ბრუნვებში, ამ ჯგუფშია იაპონური, რომელსაც საერთოდ განსხევებული მიდგომა აქვს ამ მოვლენისადმი, ვიდრე სხვა აგლუტინაციურ ენებს, მით უფრო, რომ იაპონურში არის ნაცვალსახელთა დიდი მრავალფეროვნება მოლაპარაკე პირთან მიმართების მიხედვით. ღიმილს იწვევს ამ ჯგუფში ესპერანტოს შეტანა (ვიკიპედია, 2005). ფაქტია, რომ თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგიაში არ არის არც სქესი და არც კლასი. თავდაპირველად კი იყო კლასის კატეგორიის ყველაზე დახვეწილი, ზოგადი, ადამიანი-ნიუთის მორფო-სემანტიკური ოპოზიცია. დღეს იგი ძირითადად ასახულია მხოლოდ ნაცვალსახელთა სისტემაში და აქედან განფენილია სხვადასხვა მორფოლოგიურ ფორმებსა და კატეგორიებში როგორც დიაქრონიული ხასიათის საბაზისო მორფო-სემანტიკური კატეგორია.

ამერიკელი აბორიგენების ალგონკიურ ენათა ჯგუფი განასხევებს სულიერ და უსულო ჯგუფებს, მაგრამ ძველამოსილი უსულო ნიუთი აქ სულიერია. აბსტრალური ენებში (დირბალი) გამოიყოფა ოთხი ჯგუფი:

1. სულიერი კაცო; 2. ქალი. წყალი, ცეცხლი, ძალადობა; 3. საჭმელი ხილი და ბოსტნეული; 4. სხვადასხვა (ყველა დანარჩენი). აქვე, ნაგნაკურნევერ ენაში ცალკე ჯგუფთა იარაღისთვის, ანინდილიაკაში გამოიყოფა სახელთა კლასი, რომელიც შუქს გამოცემს ან ირეკლავს, დიარი ენაში მდებარეობით უპირისპირდება ყველაფერ დანარჩენს. კაპუა ახალი გენეის ენებში (ალამბლასა და სეპიკ მიღში) არის მამრობითი, სადაც გაერთიანებულია მალაი, მოგრო, თხელი და წერილი ნივთებიც (უსხენებელი, თვეში, ისარი, მალაი ხე და სხვ.). ეს უპირისპირდება მდებარეობით ჯგუფს, სადაც შედის მოკლე, მსხვილი, დაბალი და ფართო ნივთები (სახლი, ბაყაყი, მსხვილი ხე). საინტერესო ვითარებაა ნიგერ-კონგო ენებში, სადაც გერმანელი მეცნიერი კარლ მიენაოფი ბანტუში გამოყოფს 22 კლასს, თუმცა რეალურად არც ერთ ენას ამდენი კლასი არა აქვს. სუაჰილის აქვს -15, სესოზოს -18, დანარჩენებს - 10. ყულა ენაში ცალკე კლასია სითხისთვის. ზანდე კი გამოყოფს ოთხ კლასს: 1. კაცო, 2. ქალი, 3. სულიერი 4. დანარჩენი. აქ 80-მდე უსულო სახელი სულიერ კატეგორიას მიეკუთვნება: ციური სხეულები, საჭმელი მცენარეები, ზოგი მტალი და არამტალი ნივთები. რელიგიური მოსაზრებების გამო განსაკუთრებული ადგილი უკავია სფეროს. ინდოევროპული ენები გამოყოფენ გრაზიტიკული სქესის სამ ჯგუფს. კავკასიურ ენათა შორის ლეზგიურს, უდიურსა და აღლურს არა აქვს სახელთა კლასი, ზოგი ენა ორ კლასს განახსებავებს, ბაცბური კი რვა კლასს გამოყოფს. ყველაზე უფრო გაერცვლებული სისტემა არის ოთხი კლასი: 1. კაცო, 2. ქალი, 3. სულიერი და გარკვეული ნივთები 4. ყველა დანარჩენი. ანდლურში ცალკე კლასია მწერებისათვის. აღსანიშნავია, რომ კავკასიურ ენებში კლას-კატეგორიები არა მარტო არსებობებშია გამოყოფილი, ის აღენიშნება სედსართავეებს, ნაცვალსახელებსა და ზმნებსაც.

ქართულ ენაში, როგორც ვნახეთ, მოცემული გვაქვს ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის სისტემური სურათი როგორც სახელთა და ზმნათა ფლექსიაში, ასევე მათ დერივიაციაშიც. ეს კატეგორია განფენილია ენის მთელ სისტემაში. ნაცვალსახელებიდან იგი გადატანილია სახელთა ფლექსიაში და ზმნის პირში. შესაბამისად, იგი აისახება პოლიპერსონალური ზმნის ყველა კატეგორიაში. ვინ-რა მორფო-სემანტიკა საფუძვლად უდევს ენის მრავალ კატეგორიას, თუმცა კონკრეტული რეფერენტი მას არ შეუნარჩუნებია, თითო-ოროდა გამონაკლისის გარდა. რადგანაც ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორია ძვეს მრავალი სხვა კატეგორიის შინაარსში, მას კონკრეტული რეფერენტი აღარ სჭირდება. წარმოვიდგინოთ რომელიმე X მორფემა: ყველა ამ შემთხვევაში. ეს ეწინააღმდეგება ენის ზოგად უნივერსალურ კანონებს და ენა ამ მორფემას მაინც დაკარგავდა ან კომპინირებულ სემანტიკას მოგვეცემდა სხვა მორფემებთან, რაც ნათლად იკითხება ქართული ენის ანალიზისას. ენის სისტემაში

კლასის კატეგორიის მორფოლოგიურმა გაფერმკრთალებამ გამოიწვია რიგი პროცესები: მაგალითად, მეტყველების სუბიექტთან მიმართებაში მორფემა პირის სემანტიკის (კვლა (მიგ(კე) - მოგ(კე), ფუქემონა(კვლე) 'შნათა საოპოზიციო ფორმათა რაოდენობის შემცირება, ფლექსიურ მორფემათა ორმაგი ფუნქციის გადასინჯვა, კლასიფიკაციიდან პიროვან უღვლილებასე გადასვლა და ა.შ.

ამჟამად ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის რეფერენცირება ენაში მოცემული გვაქვს ხელობისა და სადაურობის სახელებში, მიმღეობებში, ფუქემონა(კვლე) ზმნებში და პირის კატეგორიის ბინარულ ოპოზიციიაში. კლასის კატეგორიას აქვს სინტაქსური ძალა(კ: მაგალითისთვის გაეხსენოთ ქვემდებარისა და შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების საკითხი. თუმცა აქ უფრო ფართო მოცულობის - სუბიექტი-უსულოს კატეგორიასთან გვაქვს საქმე. აქაც ნათელია კლასის კატეგორიის გაფერმკრთების მეკეთრი ტენდენცია. ვინ-რა კატეგორიის შესაბამისი ფონო-სემანტიკური სურათი ასე გამოიყურება: ლაბიალური ბგერებით აღინიშნება ვინ კატეგორია და ამას საოპოზიციოდ აქვს ნივთის კატეგორიის აღმნიშვნელი ნუნისმიერი ს/წ, ან სონორი ვარიანტები ნ, რ, ლ. დიაქრონიული სურათი აღადგენს დ ნივთის აფიქსს(კ. ხმოვნებშიც შეიმჩნევა ვინ-რა კატეგორიის ოპოზიციური წყვილები კერძო მორფოლოგიურ კატეგორიათა შემთხვევებში.

სხვათა შორის, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ბაგისმიერთა და ნუნისმიერთა ოპოზიცია ვინ-რა კატეგორიის მიხედვით ტიპოლოგიური თვალსაზრისით. უნდა ითქვას, რომ მაგალითად, რუსული და ინგლისური (ასევე სხვა ენებ(კ) ასეთივე ოპოზიციას ქმნიან. საერთოდ, ლაბიალური ბგერათა ფონო-სემანტიკა ნათელია. ეს შედარებით ხელმისაწვდომი ბგერებია, რაც უნივერსალურად აისახება ბავშვის მეტყველებაში. ბუნებრივია, რომ სწორედ ლაბიალური ბგერები ქმნიან ვინ-კატეგორიის ფონო-სემანტიკას. (თუმცა დასაფიქრებელია, რომ ბ ნივთის კატეგორიის ნიშანია ჩრდილო კავკასიურში).

საინტერესო იქნებოდა ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელება და კავკასიურ ენებთან ვინ-რა მორფო-სემანტიკური კატეგორიის სისტემათა შეპირისპირებითი ანალიზი.

არნოლდ ჩიქობავა წერდა, კლასის კატეგორია მთელ მორფოლოგიას გამსჭვალავსო და ასეცაა. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ქართულში ზმნური პირების რეფერენცირება უშუალოდ კლასის კატეგორიასთანაა კავშირში. ეს არის ზმნური აქტანტების ნაწილობრივი რეფერენციის ძირითადი მიზეზი. დაკავშირდეთ, რომელი პირები არ გამოიხატება ან ნაწილობრივ გამოიხატება ზმნაში.

ნათელია, რომ სუბიექტი უპირველესად სუბიექტობის კატეგორიით ხასიათდება და შესაბამისად მარკირებულია. პირველი და მესამე სუბიექტები ყოველთვის რეფერენცირებულია. მათი ოპოზიციური განლაგება კი კლასობრივი იერარქიის მანევენებელია ენაში. პირველი

და მეორე პირები, როგორც მოლაპარაკე და მსმენელი, ე. წ. სტრატეგიციერებული ინდიკატორებია (თ. გამყრელიძე, ზ. კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შენგელაია, 2003, გვ. 453). სამგანზომილებიან ოპოზიციამოთრი ობლიგატორულად მარკირებული პირის ფონზე აბსოლუტურად გასაგებია, რომ ოპოზიციის მესამე წევრის (ამ შემთხვევაში მეორე სუბიექტური პირის) მარკირება უკვე აღარაა აუცილებელი, ანუ ეს საოპოზიციო რეფერენცირება უკვე არაობლიგატორული ხდება. ამიტომაც მეორე სუბიექტური პირის მარკირება სუსტია და იგი ნაწილობრივი მარკირებით გვაქვს ენის სინქრონულ დონეზე. ამას, თავის მხრივ, ხელს უწყობს ფონეტიკური ფაქტორებიც.

ამრიგად, სუბიექტი, განურჩევლად ზმნის ტრანსიტულობისა და წინადადების კონსტრუქციისა, ფაქტობრივად მარკირებულია.

რაც შეეხება პირდაპირ ობიექტს – აქ ხდება მხოლოდ ეინსულიერი აქტანტების ანუ პირველი და მეორე პირების მარკირება. ხოლო მესამე პირის პირდაპირი ობიექტი, რომელიც ძირითადად უსულს, რა კატეგორიის მქონეა, არანაირი ფორმით არ არის ზმნაში გამოხატული. ირიბი ობიექტის, ანუ დესტინაციური აქტანტის მარკირებაც ამდაგვარ მიდგომას გვინვენებს საკითხისადმი. პირველი და მეორე პირების მარკირება აქაც ობლიგატორულია, ხოლო მესამე პირის რეფერენცირება ისევე სუსტადაა მოცემული, როგორც მეორე სუბიექტისა. აქაც რეფერენცირების შესუსტების გამომწვევი იგივე მიზეზებია, რაც მეორე სუბიექტური პირის შემთხვევაში. მესამე პირდაპირი ობიექტისაგან განსხვავებით, მესამე ირიბი ობიექტი სულიერი აქტანტი და ამდენად, მისი მარკირება აუცილებელია. თუმცა როგორც სამ განზომილებიანი ოპოზიციის წევრი იგი ნულუიანი მარკირების შემთხვევაშიც მარკირებულია. მესამე ირიბი ობიექტი ოპოზიციურად პრეფიქსია, რაც გვინვენებს კლასის კატეგორიის ოპოზიციას. როგორც პერსონალიზმის გამომხატველი პრეფიქსი ის შეიძლება შეხედეს შემდგომ მარკირებულ პირებს: პირველ სუბიექტსა და პირდაპირ ობიექტს და მეორე სუბიექტსა და პირდაპირ ობიექტს. აქ ყველგან მესამე ირიბი ობიექტი ადგილს დაუთმობს კლასობრივად პრიორიტეტულ ფორმებს, პირველ და მეორე პირებს. თუმცა მასაც ექნება გამოხატვის მცდელობა და ენაში გვაქვს ასეთი ფორმებიც: გსწერს, ვსწერ და სხვ. აქვე უნდა ითქვას, რომ ენის განვითარების ეკონომიზმის პრინციპი არის ფორმათა გამარტივების ბუნებრივი ტენდენცია. ამის გამო ხშირად თანამედროვე ქართული კარგავს მესამე ირიბი ობიექტის ნიშნებს.

რაც შეეხება ბასკურ ზმნაში დესტინატის მარკირებას, აქ სინქრონულ დონეზე ყველგან გვაქვს სრული მარკირება და არც ზმნური აქტანტების ოპოზიციური შეხვედრა ხდება. მაგრამ დესტინაციისა და კლასის კატეგორიათა ურთიერთმიმართების ტიპოლოგიური სურათი სერიოზულ სხვაობას იძლევა ბასკურსა და ქართულში.

ბასკურში გვაქვს „თვის“ დესტინაციური შინაარსის ამსახველი თანდებული, რომელიც განსხვავებულია სულიერ და უსულო სახელებთან. სულიერ ფორმებთან არის - *rentzat*. უსულოებთან კი არის - *rako*. *rentzat* და *rentzako* ზოგჯერ გამოიყენება, ადამიანის გარდა, სხვა სულიერი არსებობათვისაც, მაგრამ *rako* მხოლოდ უსულო რა ჯგუფის სახელებისთვისაა განკუთვნილი. ეს ფაქტი კი იმას ნიშნავს, რომ კლასის კატეგორია ჯერ კიდევ ცოცხალია ბასკურში და იგი მორფო-სემანტიკურ ოპოზიციასაც ქმნის ბასკური ენის დესტინაციურ სისტემებში.

ენათმეცნიერების უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ ბასკურში არ არის კლასის კატეგორია. ტრასკი აღნიშნავს ფორმათა სხვაობას კლას-კატეგორიათა მიხედვით ლოკალურ ბრუნვებში, კერძოდ, აქ განსხვავდება სულიერი-უსულოს კატეგორია. ტრასკი წერს, რომ ბასკურს არ გააჩნია კლასის კატეგორია. მაგრამ თვითონვე წინააღმდეგობაში მოდის, როდესაც აღწერს ბრუნვათა რეფერენციალურ სხვაობას კლასის კატეგორიის მიხედვით. კერძოდ, ბენეფაქტივი ეინ კატეგორიისათვის არის *-entzat* პიროვნებისათვის და იმავე ბრუნვას ტრასკი უწოდებს დესტინაციურ რეფერენტით *-rako* ნივთისათვის, რა-კლასისათვის. მკვლევარი ასევე გამოიყენებს ესიეს ანუ ტრანსლატივს რეფერენტით *-tzat* აქ იგულისხმება დესტინაციის ტრანსფერი და შესაბამისად, მარკერიც იმეორებს ბენეფაქტივის ფორმას (რ. ტრასკი, 1999 გვ. 285-299).

ჩვენ გვაქვს ბასკურ ენაში კლასის კატეგორიის გამოვლინების საკმაოდ სერიოზული მნიშვნელობით გამორჩეული და გრამატიკული ოპოზიციის ძალის მქონე სამი შემთხვევა:

1. ალოკუტური ფორმების არსებობა (ეს გულისხმობს ზმნის მეორე პირის აქტანტების დიფერენცირებას სქესის მიხედვით);
2. „თვის“ თანდებულის ვარიანტები და მათი დისტრიბუცია სულიერობის კატეგორიის მიხედვით;
3. ლოკალური ბრუნვების ფორმათა სხვადასხვაობა სულიერობის კატეგორიის მიხედვით.

ამრიგად, ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ბასკურში ჯერ კიდევ არსებობს კლასის კატეგორია, თანაც მას ორი ფორმა გააჩნია - სქესისა და სულიერობის. იმ ენებთან შედარებით სადაც კლასის კატეგორია მეტ-ნაკლებად პროდუქტიულია, ბასკური მკვეთრად აღგას ფორმათა გამარტივების გზას. ამიტომაც კოლმერი ბასკურს მიიჩნევს უკლასო ენად ა. კოლმერი, 2001 გვ. 12). ინდოევროპული ენების გაკვლით და აგრეთვე საკუთარი შიდა ენობრივი პრინციპებიდან გამომდინარე, ბასკურში კლასის კატეგორია და მისი კვალი ნელ-ნელა

ქრება ენიდან. თუმცა თავად ინდოევროპულ ენებში საკმაოდ მყარია კლასის კატეგორია, კერძოდ, სქესის კატეგორია. ამიტომაც ეს გაელენა ეხება კლასის კატეგორიის გამოვლინების სხვა - არაინდოევროპული ხასიათის ფორმებს. თუმცა ენაში საპირისპირო მოვლენაც დასტურდება, 'ზოგ ბასკურ დიალექტში ადგილი პქონდა ესპანურიდან მდებარეობითი-მამრობითი ფორმების ხელშეწყობად შეტანის წარუმატებელ მცდელობას.

ბ. დესტინაცია და ერგატიულობა

დესტინაციის მოყვლეა მჭიდრო კავშირშია ერგატიულობასთან როგორც სემანტიკური. ისე გრამატიკული პარამეტრების მიხედვით. ორივე არის ობიექტის კატეგორია.

ერგატიულობა მწკობრ მორფო-სინტაქსურ სისტემებს ქმნის იმ ენებში, სადაც იგი გამოვლინდება. ასეთი ენები ორ ძირითად ტიპად იყოფა: წმინდა ერგატიული და ნაწილობრივ ერგატიული ენები. პირველი ტიპის ენებში ყოველი გარდამავალი ზმნის სუბიექტი არის მუდამ ერგატიულ ბრუნვაში. ასეთია ბასკური ენა. მეორე ტიპის ენები კი, რომელთაც მიეკუთვნება ქართული, გარკვეულ თავისებურებებს გეიჩვენებს. ასეთ ენებში სხვადასხვა ზმნური ფაქტორები განსაზღვრავს გარდამავალი ზმნის სუბიექტის ბრუნვას. ის ხან ერგატივია, ხან ნომინატივი, ან იშვიათად - დატივი.

საქმე ისაა, რომ ერგატიულობას უმეტესად ინდოევროპელი მეცნიერები იკვლევდნენ და ისინი ცდილობდნენ ინდოევროპულ მოდელელებთან შესადარების დაძებნას, რასაც, ბუნებრივია, ჩინში შეპყვავდა ყველა მკვლევარი. ასეთი ტიპის პრობლემები მუდამ წარმოიქმნება პოლიპერსონალური სტრუქტურების მონოპერსონალური მოდელელებით განხილვისას. თავის წიგნში „ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში. ერგატიული კონსტრუქციის რაობის თეორიები.“ არნ. ჩიქობავამ საკმაოდ ნათლად ახსნა, რომ გარდამავალი ზმნა პირდაპირ ობიექტზე მიუთითებს (დამუშავება მიწისა, მოკვლა ნადირისა, დახატვა სურათისა) და გარდაუვალი ზმნა კი სუბიექტზე მიუთითებს (წოლა ავადმყოფისა, ადგომა სტუმრისა, სირბილი ბავშვისა)... „ოდონდ ეს ნათესაობითი რეალურ ობიექტზე მიუთითებს, თუ მასდარი გარდამავალი ზმნისაა და რეალურ სუბიექტზე, თუ მასდარი გარდამავალი ზმნისაა გვაქვს“ (არნ. ჩიქობავა, 1961, გვ. 125). იგი წერს: „იბერიულ-კავკასიური ენების ზმნური ფუძე სახელის ფუძისგან არ განირჩეოდა. ყველა ფუძე, საგნის აღმნიშვნელიცა და მოქმედების აღმნიშვნელიც, სახელის ბუნებისა იყო. ჯერ კიდევ ძველ ქართულში არა ერთი ფორმანტი გვაქვს, რომელიც სახელის ფუძესაც აწარმოებდა და ზმნის ფუძესაც, ამაში ელინდება ძველი გაულისფერენცირებელი მდგომარეობის გადმონაშთი“

(არნ. ჩიქობავა, 1961, გვ. 125). მრავალ ენაში საკმაოდ ბევრია ასეთი სასიარო შემწეობა და სახელური მორფემები: ერგატის -ქ მეგრულში, ბასკურის ერგატისა და დესტინაციის (დატის) ნიშნები სახელებსა და ზმნებში, ძველი ინგლისურის მრავლობითობის ფორმები ზმნებსა და სახელებში, -თ, -ებ აფიქსები ზმნებსა და სახელებში ქართულში და სხვა მრავალი.

ერგატიულობასთან დაკავშირებით საგულისხმოა ის, რომ რიგ ენებში ერგატიულობა ისევე, როგორც დესტინაცია (და აგრეთვე სხვა მრავალი ძირეული მორფო-სემანტიკური კატეგორია(კ)) სახელებსა და ზმნებში ერთნაირი მორფემებით გვაქვს წარმოდგენილი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ერგატიულობისა და დესტინაციის მოვლენები არის უძველესი ენობრივი ფაქტები, რომლებიც ჯერ კიდევ ზმნასა და სახელს შორის მორფოლოგიური ხდერის განხედვით არსებობდა. ამ ტიპის მსჯელობა შეიძლება უფრო შორსაც წავიდეს - ვივიქრობთ, შესაძლებელია, რომ ერგატიულობა და დესტინაცია წინ უსწრებდეს ენათა ფლექსიურ და აგლუტინაციურ ტიპებად ჩამოყალიბების პროცესებს. ეს მოსაზრება, თავის მხრივ, ნათელს მოჰყენს ერგატიულობისა და დესტინაციის კატეგორიების გამოვლენათა ნაირსახეობებს.

საერთოდ, სინტაქსური ტიპოლოგიის ჩამოყალიბება XIX საუკუნის ბოლოს დაიწყო სწორედ ამ ძირითადი ნიშნით - ერგატულ-ნომინატურ კონსტრუქციათა განსაზღვრებით. ამ ჩარჩოებში შემოთავაზებულია ქვემდებარის არაუნივერსალურობის იდეა, სიტუაციის მონაწილეთა ტიპური როლები და მათი სტატუსი ახალი ან ნაცნობი ინფორმაციის მიმართ, ინფორმაციის მიმართება მეტყველების აქტში მონაწილეებისადმი - მოსაუბრისა და მსმენლის მიმართ და ა. შ. (ი. ბეხერტი, 1982; ა. ვოლოდინი, 1974; გ. კლიმოვი, 1983; ნაკვალსახელთა თეორია და ტიპოლოგია, 1980; კ. ულენბეკი, 1950; ფ. ფინკი, 1950; პ. შუხარტი, 1950; წინადადების ერგატიული კონსტრუქცია, 1950; ერგატიული კონსტრუქცია სხვადასხვა ტიპის ენებში, 1967). წინადადების კონსტრუქციათა სხვაობას საინტერესო ფუნქციონალური ახსნა მოუძებნა კობრიკმა, რომელიც წერს, რომ კონსტრუქციის არჩევანი სამი ფაქტორითაა განპირობებული: ფორმალური საშუალებების ეკონომიისა და აზრთა განმარტავებულობის ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენციებითა და ასევე მოტივირებულობის ფაქტორით (ა. კობრიკი, 2005). სამეცნიერო წრეებში ასევე ფართოდ (ცნობილია აქტიურობის თეორია, რომლის თანახმადაც ერგატიულობა და ნომინატიურობა განისაზღვრება არა გარდამავლობა-გარდაუვლობის შესაბამისად, არამედ აგენსის/სუბიექტის აქტიუობის მიხედვით (კ. ულენბეკი, 1960; გ. კლიმოვი, 1973; ს. კაცხელსონი, 1947). ახლებურია გარდამავლობის გადააზრებაც: პ. ხოფერისა და ს. ტომსონის მიხედვით, გამოთქოფა სემანტიკური გარდამავლობა. ამასვე აქტორებმა გარდამავლობას (და ასევე მეტყველების ნაწილებსაც) დისკურსიული ახსნა მოუძებნეს.

გასული საუკუნის სამოცდაათიანი წლების ბოლოს ფოლიმ და ვან ვალინმა შექმნეს რეკერენციალურ-როლებრივი გრამატიკა, რომელიც 1993 წელს ხელახლა გამოიცა ვან ვალინის რედაქტირებით. ამ თეორიის მიხედვით, გამოსყოფა ე. წ. მაკროროლები და როლებრივი იერარქია. ა. კიბრიკმა დაამუშავა კლაუსის სტრუქტურის ე. წ. ქოლისტიური ანუ მოლიანობის ტიპოლოგია. კლაუსის სტრუქტურაში მან გამოყო სინტაქსური ურთიერთობების კოდირების სამი ძირითადი სემანტიკური ღერძი:

1. სემანტიკური როლები,
  2. კომუნიკაციური მახასიათებლები,
  3. ინფორმაციის ნაკადი (ანუ თემა/რემა, მოცემული/ახალი და ა.შ.).
- ამთვან განსაკუთრებული მნიშვნელობა პირველს ენიჭება. აქვე შემოვდის პიკერ-როლებიც, რაც საფუძვლად ედგება წინადადებათა სხვადასხვა ტიპის კონსტრუქციებს. ეს კი თავის მხრივ განსაზღვრავს ენის ერგატიულსა თუ ნომინატიურ წყობას. ა. კიბრიკის სამი სემანტიკური ღერძი სამი ლოგიკური მეთოდით გამოიხატება: ნულოვანი, სეპარატიული - სხვადასხვა მნიშვნელობანი განცალკევებულადაა გადმოცემული და კუმულიატიური - ერთზე მეტი შინაარსი ერთ ფორმაში (ა. კიბრიკი, 2005). ერგატიულობას და ნომინატიურობას ჯ. ნიკოლსი განსაზღვრავს როგორც როლური კოდირების ტიპებს ბ. ბალთაზარი, ჯ. ნიკოლსი; 2001).
- უდავოა, რომ ტიპოლოგიური მიდგომა ერგატიულობის საკითხისადმი ერთადერთი და სწორი მეთოდია.

საყოველთაოდ მიღებულია მოსაზრება ბრუნვის ნიშანთა ნაცვალსახელური წარმოშობის შესახებ. არნ. ჩიქობავას მიაჩნია, რომ ზანურში მოთხრობითის ნიშანი მომდინარეობს იგივე ფორმათა კონსონანტური ნაწილიდან. „ისტორიულად მოთხრობითი პირველი სახელობითიაო“ - წერს მეცნიერი (არნ. ჩიქობავა, 1939, 175). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პირის ნაცვალსახელის ნომინატივის ფორმა მიუღებელია სახელთა ერგატივის საწარმოებლად, რადგანაც თავად ამ ბრუნვათა სემანტიკა თავისი შინაარსით ოპოზიციურია და ეს გარემოება კი აუცილებლად განსხვავებულ რეფერენტებს მოითხოვს ასეთი შემთხვევებისათვის. თუ, ვთქვათ, მიცემითსა და ნათესაობითს შეიძლება, რომ ნაწილობრივ საერთო რეფერენტი ჰქონდეთ, ამას თავისი ახსნა გააჩნია: მიცემითისა და ნათესაობითის ფუნქციათა გარკვეული სიახლოვე, რასაც ვერ ვიტყვით სახელობითისა და მოთხრობითის შესახებ; პირიქით - სახელობითი და მოთხრობითი ერთი კატეგორიის (სუბიექტის) ორი საოპოზიციო ფორმაა. ამას გარდა, არ არსებობს „იგი“ ნაცვალსახელიდან წარმოშობის დამადასტურებელი დიაქრონიული მასალა და არც იმაში ვართ დარწმუნებული, იგი-მან ოპოზიციია იყო თუ არა გაფორმებული ენაში სახელთა ბრუნების ჩამოყალიბების პერიოდში. საკარაულოა, რომ იყო.

მაშინ რატომ აირჩევდა ენა სახელობითის ფორმას 'სანური ერგატივის გასაფორმებლად'?

როგორც 'ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენი აზრით, ერგატივის „ქ“ მეგრულსა და ლაზურში მომდინარეობს განუსაზღვრელი ნაცვალსახელიდან „კონი“ (კაცი). კ → ქ პროცესი სიტყვის ბოლოში სრულიად ბუნებრივია ქართველური ენებისათვის. ერგატიული ბრუნვა არის გარდამავალი ზმნის სუბიექტის ბრუნვა, ხოლო აქ მოქმედების ჩამდენი სუბიექტი არის ადამიანი – კაცი. ეს არის აქტიური ზმნის სუბიექტი, სადაც გრამატიკული და რეალური სუბიექტი ხშირ შემთხვევაში არის ეინ-სულიერობის კატეგორიით დატვირთული სახელი. ასეთია ადამიანი, ანუ კაცი ზოგადად ან განსაკუთრებულ შემთხვევაში ცხოველი ან გასულიერებული ნივთი. ადამიანი არის ერთადერთი, რომელსაც შეუძლია, იყოს მეტყველების სუბიექტი და ასევე იყოს გრამატიკული და რეალური სუბიექტი. მეტყველების აქტთან მიმართებაში ამდაგვარმა უპირატესობამ განაპირობა ერგატიეში მორფეული რეფერენციუბის არჩევანი.

კაცი, როგორც ვინ კატეგორიის განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი, ამ ფორმით აისახება ერგატიულ ბრუნვაში. ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა ართრონის დიათეზაც – განუსაზღვრელი და განსაზღვრული. განუსაზღვრელი ნაცვალსახელიდან ნაწარმოები აფიქსი სავარაუდოა, რომ გარკვეულწილად განუსაზღვრელობის შინაარსსაც ატარებდეს.

ტიპოლოგიური პარალელისთვის აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბასკურშიც გვაქვს k ერგატივის ნიშნად სახელებსა და ზმნებში. ბასკურში ერგატიეც და ადრესატიც შესაბამის ბრუნვათა მორფემებს იმეორებს ზმნურ ფორმებში. ჩვენი ღრმა რწმენით, ბასკურშიც ეს მორფემა მომდინარეობს სიტყვიდან "gison" (კაცი). k არის g-ს ყრუ ვარიანტი. აქაც იმავე ტიპის ფონეტიკურ მოქმედებას აქვს ადგილი.

ხდება ბგერის დაყრუება სიტყვის ბოლოში.

საინტერესოა ქ. ლომთათიძისეული ანალიზი ქ სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში, სადაც პირველ და მეორე პირებში ქ ახსნილია, როგორც ქო დადასტურებითი ნაწილაკის ფორმა, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო სვანურ ხ-სთან (ქ. ლომთათიძე, 1946, გვ. 133). თუ ეს -ქ წარმოშობით დადასტურებითი შინაარსის ნიშანია, მაშინ მას არაფერი ექნება საერთო ერგატივის ნიშანთან, რადგანაც 'ზნაში ეს ნიშანი გვაქვს როგორც გარდამავალ, ისე გარდაუვალ 'ზმნებათა: ვორექ (მეგრ. ვარ) და ვჭარუნქ (მეგრ. ვწურ). უნდა ითქვას, რომ დადასტურებითი ნაწილაკები, საერთოდ, უფრო თავში მოქმედის ზანურ 'ზმნებს: ქომილე (მეგრ. მომიტანე), გობოჭკონდი დორენ (ლაზ. დაევიწყებოვარ), დუნუ (ლაზ. უთხრა) ფორმიდან დო-უნუ, დოთქუ (ლაზ. თქვა), ქუნუ (მეგრ. უთხარი), ქოთქუ (მეგრ. თქვა) და ა. შ.

ჩვენი ვარაუდით, მეგრულ 'ზმნებში აფიქსი -ქ შესაძლოა მომდინარეობდეს ნაცვალსახელიდან „კონი“. ეს თავისთავად სუბიექტის ეინ-სულიერობის კატეგორიას გაუსევამდა ხაზს. საგულისხმოა ისიც,

რომ ასეთი ნიშანი მხოლოდ პირველსა და მეორე პირებში ჩნდება. პირველი და მეორე პირები კი (მცირეოდენი სემანტიკური გამოხატვის გარდა) უდავოდ ვინ კატეგორიის პირებია.

თუ ეს ზმნური სუფიქსი მეგრულში სულიერობის ნიშნად, ანუ ნაცვალსახელური წარმოშობის ფორმანტად მივიჩნიეთ, მაშინ შესაძლოა მისი დაკავშირება ერგატივის ნიშანთან. თუმცა აქაც გვაქვს წინააღმდეგობები:

1. მეგრულში ეს ზმნური სუფიქსი გარდაუკვალსა და გარდამავალ ზმნებში ერთნაირად ჩნდება.
2. ეს ზმნური სუფიქსი გეხდება იმ მწკრივებში (აწმყო, თურმეობითები), სადაც ერგატივი მოსალოდნელი არაა.
3. „იონი“ არის განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი (კაცი), პირველი და მეორე პირები კი მედამ განსაზღვრული პირებია, შესამისგან განსხვავებით.

ყველა ამ წინააღმდეგობას ერთი საერთო პასუხი აქვს – ზმნებში -ქ აფიქსს მხოლოდ სუბიექტის სულიერობის კატეგორიის გამოხატვა ეკისრება. ამ აფიქსს იგივე ფუნქცია აქვს სახელებშიც (მოთხრობითში). სულაც არ იყო სავალდებულო, რომ ამ ნიშანთა ზმნური და სახელური სემანტიკა ენას ერთმანეთთან პარალელური სისტემებით დაეკავშირებინა. თუმცა არც ისაა გამორიცხული, რომ განვითარების რომელიღაც ეტაპზე ასეც მოხდეს და ვთქვათ, ზმნათა გარკვეულმა ნაწილმა ეს ნიშანი დაკარგოს. ამის მაგალითები დღესაც გვაქვს: უჭარუ(ნქ) გარდამავალ ფორმებში ნ-ქ იკარგება დადებითში, მაგრამ აღდგენილია კითხვით ფორმებში.

მეგრულ ზმნებში რომ -ქ ერგატივის ნიშანია, ამის დასტურია ისიც, რომ ჭანურში აწმყოში დღესაც გვაქვს ერგატივი. როგორც არნ. ჩიქობავა წერს: „ჭანურში ამჟამად გარდამავალი ზმნა ერგატივს მოითხოვს ყველა ნაკვთთან, იქნება ეს აწმყოს წყებისა, ნამყო ძირითადისა თუ თურმეობითისა (ოღონდ მესამე პირში: პირველი და მეორე პირის ნაცვალსახელებს მოთხრობითი არა აქვს“ (არნ. ჩიქობავა, 1961, გვ. 5). არა აქვს იმიტომ, რომ პირველი და მეორე პირი ისედაც ვინ კატეგორიისაა და მოთხრობითით ამის გამოხატვა ენამ აიცილა, როგორც დამატებითი რეფერენცირება. იმიტომაც, რომ მეგრულში ზმნათა მხოლოდ პირველსა და მეორე პირებშია ქ ერგატივის ნიშანი. ასევე ეს არის მიზეზი იმისა, რომ პირველი და მეორე პირის ნაცვალსახელები და ძველ ქართულში აგრეთვე საკუთარი სახელები ფუძის სახითაა წარმოდგენილი სასუბიექტო ბრუნვებში.

ჩვენი აზრით, სავარაუდოა, რომ ზოგადად ერგატიულობისა და ნომინატიურობის სისტემათა ზმნურ დიათეზას ფონო-სემანტიკურ ან მორფო-სემანტიკურ ეტომოლოგიურ საფუძველად ედოს სუბიექტის კლასის ნიშანი. ამ თვალსაზრისით ინტერესს მოკლებული არ იქნებოდა კავკასიურ ენათა სისტემების ტიპოლოგიური ანალიზი, რამდენადაც ამ ენებში გვაქვს კლას-კატეგორიათა მორფოლოგიური რეფერენცირება. საყოველთაოდ ცნობილია არნ. ჩიქობავას მოსაზრება.

პიროვან-კლასოვანი უღლებების შესახებ. იგი წერს, რომ „ერგატიულ კონსტრუქციას დასაბამი ეძლევა კლასოვან უღლებლებაში“ (არნ. ჩიქობავა, 1961, გვ. 128). ჩვენ ამ აზრს სრულიად ვიზიარებთ და ვფიქრობთ, რომ კლასოვანიდან პიროვან უღლებლებაზე გადასვლამ განაპირობა ქართველურ ენებში ერგატიულ კონსტრუქციათა გარკვეული სხვადასხვაობაც. საერთოდ, ამ ენათა სინქრონული ანალიზისას შესაძინევად გაფერმკრთალებულია სემანტიკური ზღვარი კლასისა და პირის კატეგორიათა შორის.

ტრომბეტი და ულენბეკი ბასკური ერგატივის ნიშანს უპირისპირებდნენ მეგრულ-ლაზურ მარკერს (კ. ულენბეკი, 1950, გვ. 7; 1947, გვ. 110; რ. ლაფონი, 1984, გვ. 229). როგორც დევეტერსი სინანულით აღნიშნავდა, ეს უკანასკნელი მეგრულურ-ლაზური ნიშანი „აბსოლუტური იდუმილებით იყო მოცული“ (რ. ლაფონი, 1984, გვ. 229-230).

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ზანური ერგატივის მარკერის გენეზისი მრავალ საკითხს მოჰყენს ნათელს.

ზმნის გარდამავლობა, ანუ ის სემანტიკა, რომ მოქმედება სრულდება სამოქმედო საგნით, შესაძლოა აკუსატივით ან ინსტრუმენტალისითაც იყოს გადმოცემული. ის შეიძლება იყოს მორფოლოგიურად ზმნის გარეთაც, ანუ მხოლოდ სემანტიკური, არარეფერენციურული ზმნური პირი იყოს, როგორიცაა, ეთქვამთ, ინდოევროპული ტრანსიტული ზმნების შემთხვევაში. მაგრამ აუცილებელია მოქმედის რეფერენციურობა, თუმცა სხვადასხვა ფორმის მარკერებით სხვადასხვა ენაში. პირის ძირითადი არის მდგომარეობს ადამიანი-ნივთის სემანტიკური ოპოზიციის გამოხატვაში. აქ ეს არის ყველაზე მნიშვნელოვანი. ერგატიული სუბიექტი არის რეალურად აქტიური აქტანტი - ადამიანი ანუ ვინ-სულიერობის კატეგორიის მქონე მოაზროვნე სუბიექტი. ეს მისაღები ტერმინია თუნდაც იმის გამო, რომ თავის თავში მოიცავს სხვაობას აგენსსა და პაციენსს შორის. ენათა მდგომარეობა ვინ-რა კატეგორიათა მიმართ, ჩვენი აზრით, დიდწილად განაპირობებს ერგატიულობისა და ნომინატიურობის დიათეზის შინაარსის ახსნას. ჩვენი ვარაუდით, სუბიექტის რა-უსულო კატეგორია ნომინატიური ბუნებისაა და ვინ-სულიერი კატეგორია კი ერგატიული, აქტიური შინაარსით ხასიათდება.

ულენბეკის აზრით, პასიური და აქტიური ბრუნვები განირჩეოდა მამრობით და მდედრობით სახელებში, ნეიტრალურ სქესში კი არა. იმიტომ რომ ის უსულაა (კ. ულენბეკი, 1950, გვ. 101-102). საგულისხმოა, რომ ზოგი ენა განასხვავებს სულთქრსა და უსულთს ერგატიულობის მიხედვით.

როგორც სემით აღნიშნეთ (კლასის კატეგორიაზე საუბრისას) ქართველურ ენებში ერგატივის რეფერენტები ვინ კატეგორიის ნიშნითაა მოცემული. ეს არის მოაზროვნე სუბიექტის - ადამიანის ანუ ვინ კატეგორიის მორფოლოგიური ნიშანი. მასთან ოპოზიციას ქმნის უსულთ-ნივთის კატეგორიის სუბიექტი და არააქტიური ინტრანსიტული

სუბიექტი. ისინი ერთ სემანტიკურ არეში ხვდება, რომელიც გამოსახატება ნომინატივით. ფუნქციონათა ამდაგვარი შეთავსების გამო მას აბსოლუტურ ბრუნვას უწოდებენ. აღსანიშნავია, რომ ანალიზის ეს დონე სიღრმისეული სემანტიკის ეტიმოლოგიას გულისხმობს და აქ კონტრ-არგუმენტად ეერ მოიაზრება ახალ ქართულში მოთხრობით ბრუნვაში დასრული უსულო სახელები. თუმცა ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ასეთ დროს თავად ამ უსულო ნივთების სემანტიკური ეკლი საგრძნობლად გაფართოებულია და დატვირთულია მცირედი სულიერობით ან დამატებითი აქტივობით, რაც თავისთავად მხოლოდ ადამიანის კატეგორიის მახასიათებელია. ხშირ შემთხვევაში ძირითადად ცნობიერება და გაცნობიერებელი მოქმედება არის აქტიური მოქმედების განმსახლდრელი ნიშანი. ერგატივი კი კატეგორიის სემანტიკური ეტომოლოგიის მიხედვით, მოაზროვნე სუბიექტის გამომხატველია. ის არის ვინ კატეგორიის სუბიექტის ბრუნვა. შესაძლოა, ასეთი სუბიექტი მხოლოდ ერგატივში მოიაზრებოდა თავდაპირველად, შემდგომში კი მოხდა ვინ და რა კატეგორიის სუბიექტთა დისტრიბუციული დამოკიდებულების შეცვლა, რამაც მოგვცა დღევანდელი სურათი.

საგულისხმოა, რომ ქართულში მოაზროვნე სუბიექტის გაუცნობიერებელი თურმეობითის ხასიათის მოქმედება მესამე სერიის მწკრივებში არაა ერგატივით გამოხატული. არც პოტენციალიზი, ასევე ზოგადი და მომავალი დროის მოქმედებები არ განიხილება ქართულ ენაში როგორც მოაზროვნე სუბიექტის რეალური ერგატიული ხასიათის აქტი. გაიწიარებთ მრავალი მკვლევარის აზრს და აღვნიშნავთ, რომ, საერთოდ, რეზულტატის სემანტიკა ანუ პერფექტი არის ერგატივისათვის ამოსავალი. ქართული ერგატივის საფუძველიც არის მოაზროვნე სუბიექტის მიერ ჩადენილი კონსტატირებული აქტიური მოქმედება, რომლის გაერცობაც შემდგომ ეტაპზე მოხდა ამ სერიის დრო-კილოთა სხვა ფორმებში. მეგრული კი ისე შორს წავიდა ერგატივის გაერცვლების საქმეში, რომ მეორე სერიაში გარდაუვალ ზმნებთანაც კი ერგატიული სუბიექტი მოგვცა. ეს მოვლენა ადასტურებს იმ აზრს, რომ ერგატივის ძირითადი არსი მდგომარეობს მოაზროვნე სუბიექტის მიერ ჩადენილ მოქმედებაში ანუ აორისტის ძირითად შინაარსში. თუმცა ზანური გარდამავალი ზმნები უღლების სხვა მწკრივებშიც ერგატივს გამოიყენებენ სუბიექტის ბრუნვად. აქედან გამომდინარე, შეიძლება საპირისპიროს მტკიცებაც, რომ ქართველური ენები იყო წმინდა ერგატიული. სინქრონიულ დონეზე ქართველურ ენათა ერგატივისათვის პირველი აუცილებელი პირობაა (მეგრულის გამოჩაკლისებით) გარდამავლობა და შემდეგ პერფექტულობა. პერფექტულობა როგორც ერგატივის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა, თავის მხრივ, იძლევა ზანურის თურმეობითობაში ერგატივის გამოყენებათა ახსნას.

საინტერესოა, რომ მკვლევარი ნენსი თუელინი, ტრასკის კვლდაკვალ, ხაზს უსვამს ქართული ენის განსაკუთრებულობას

ერგატიულობის თვალსაზრისით: „ტრასკის მიერ შესწავლილი 19 ენიდან, მხოლოდ ქართულს, ბასკურს, პინდისა და მაიას რამდენიმე ენას აქვს დამოუკიდებელი პასივი, ისევე, როგორც ერგატიულობა. ქართულს კი საკუთრივ აქვს ორივე, რაც მას ეყოფინ განსაკუთრებულს ხდის მკვლევართათვის“ (ლ. ტრასკი, 1979; ნ. თულინი, 1991). თუმცა ჩვენ ვერ დავეთანხმებით თულინის მის ძირითად დასკვნაში. ქართული ენის შესახებ იგი წერს: „როგორც ჩანს, ერგატიულობა შედარებით ახალი მოვლენაა, თუმცა ის კვდება, ხდება მისი ჩანაცვლება ნომინატიურ-აკუსატიური ბრუნვით“ (ნ. თულინი, 1991). ასეთი მოსაზრება თავისთავშივე შეიცავს წინააღმდეგობას. სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, იგი შეუსაბამობაშია ენის განვითარების უნივერსალურ კანონებთან. კედომას ვერ განიცადის ახალი ენობრივი მოვლენა. პირიქით, იგი აქტიურ ევოლუციას ექვემდებარება (ამავე ნაშრომში ავტორს სხვა ტიპის უზუსტობანიც აქვს ქართული ენის აღწერისას).

ჩვენ ვერც ქრისტოფერ მანინგის აზრს გაეზიარებთ ერგატიულობასთან დაკავშირებით. იგი წერს: „ბევრი ფუნდამენტური კითხვა პასუხაუცემელი რჩება, თუ არ განვიხილეთ სინტაქსური და მორფოლოგიური ერგატიულობა. ენები ორ კლასად უნდა დავყოთ: მორფოლოგიური და სინტაქსური ერგატიულობის ენებად და ენახთ, ძირეულია თუ არა ერგატიულობა“ (ქ. მანინგი, 1997, გვ. 17). ეს დებულება სრულიად მიუღებელია, რადგანაც სინტაქსი არ არსებობს მორფოლოგიის გარეშე. საერთოდ, როდესაც ვსაუბრობთ სინტაქსურ ერგატიულობაზე, აქ იგულისხმება ერგატიული კონსტრუქციები, ე. ი. კონკრეტულ მორფოლოგიურ ფორმათა სინტაქსური შეთანხმებები ანუ კომბინაციები. როდესაც საუბარია პრედიკატის არგუმენტებზე, პროტოტიპურ ტრანზიტულ არგუმენტად ჩაითვლება აგენსი და პაციენსი. აქ იგულისხმება სინტაქსური ურთიერთობებით გადმოცემული სემანტიკური როლები, ანუ ვერქციის მორფო-სემანტიკური კორელაცია. ბუნებრივია, რომ ერგატიული და ნომინატიური კონსტრუქციები მორფო-სინტაქსის შესწავლის საგანია. ფაქტობრივად ამ აზრთან შედარებით ახლოს მივიდა ბერტ პეეტერსი, რომელიც წერს: „სინტაქსური ერგატიულობა ლოგიკურად განსხვავებულია მორფოლოგიური ერგატიულობისაგან, თუმცა ეს ორივე ხშირად ერთად გვხვდება“ (ბ. პეეტერსი, 1995). შემდეგ კი ეს მკვლევარი წერს: „მე არ ვიცი არც ერთი მაგალითი, სადაც მორფოლოგიურად ნომინატიურ-აკუსატიური ენები გამოხატავენ სინტაქსურ ერგატიულობას“ (ბ. პეეტერსი, 1995). ასეთი ენები არც ჩვენ ვიცით და არც არსებობენ, რადგანაც არ არსებობს დამოუკიდებელი სინტაქსი, არამედ არსებობს მხოლოდ მორფო-სინტაქსი. თუკი ერგატიულობის კატეგორია არ არსებობს ამა თუ იმ ენის მორფოლოგიაში, მაშინ ამ ენაში ამ კატეგორიის სინტაქსური ანალიზიც ყოველგვარ რეალურ მეცნიერულ საფუძველს მოკლებულია.

საერთოდ, ნებისმიერი სემანტიკური კატეგორია ამა თუ იმ ფორმით აისახება მორფოლოგიაში და ამ ფორმათა კონკრეტული კომბინაციები ქმნის კონკრეტული სემანტიკური კატეგორიის სინტაქსურ ვარიანტებს. მორფოლოგიაში არა-რეფერენციურებული სემანტიკური კატეგორია შესაძლოა, იყოს ტექსტის ან კონტექსტის და არა სინტაქსის მოვლენა.

ფაქტია - მორფემულად სრულიად გამოუხატავი ერთეულებისაგან შემდგარი სინტაგმა ვერ იტვირთებს ასეთ როლს სემანტიკური კატეგორიის წინაშე. აქ საკითხი სცილდება გრამატიკის სფეროს და იგი უნდა ვეძიოთ ტექსტის დექსიკურ-სემანტიკურ დონეზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენთვის სრულიად მიუღებელია ინდო-ევროპულ ენებში ხელოვნური ლოგიკით მიღებული ზმნათა კლასიფიკაცია, რომელიც მოცემული გვაქვს ყიკიპედია მრავალენოვან ენციკლოპედიაში. აქ დასახელებულია ინგლისური ფორმები:

1. მხოლოდ ერგატიული ზმნები:

I think - მე ვფიქრობ,

I see - მე ვხედავ,

I understand - მე ვიგებ,

I experience - მე გამოცდილებას ვიღებ

2. ერგატიული ან ტრანსიტული:

To open - გაღება

The door opens. - კარები გაიღო.

John opens the door. ჯონმა კარები გააღო.

To eat - ჭამა

I eat - მე ვჭამ

I eat a hamburger მე ვჭამ ჰამბურგერს (ვიკიპედია, 2005).

ასეთი კლასიფიკაცია დიმილის მომგვრელია. ამავე ენციკლოპედიაში გამოიყოფა ნაწილობრივი ანუ არასრული ერგატიულობის სამი სახეობა:

1. ავსტრალიური ენები (დირბალი), სადაც მორფო-სინტაქსურად აღინიშნება ერგატიულობა, მაგრამ იგი პირველ და მეორე პირის ნაკვალავსაჩვენებთან ნომინატიურ-აკუსატიური ბრუნვის ფორმით არის წარმოდგენილი. აქვე გვინდა, პარალელი გავავლოთ მეგრულ ზმნებში არსებულ -ქ სუფიქსთან, რომლის შესახებაც ზემოთ გვქონდა საუბარი. კავკასიურ ენათაგან ასეთია, მაგალითად, ბაცბური. თუმცა ბაცბურში, პირიქით, პირველსა და მეორე პირში ერგატივია გარდაუვალ ზმნებთანაც კი. საერთოდ, ერგატიულობის მიხედვით სხვადასხვა ენებში გვაქვს პირთა კლასობრივი ოპოზიცია: პირველი და მეორე უპირისპირდება მესამეს, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს მიაზროვნე სუბიექტის უმთავრეს როლს. ქართულში პირველ და მეორე პირთა ნაკველსახელების უბრუნელობა გარკვეული თვალსაზრისით ამ ჯგუფთან აახლოებს ქართულს.

2. ენები, სადაც პერფექტულობის მიხედვით გვაქვს მოცემული ერგატიულობა (ინდოსირანული). ამ მოდელს ოსიარებს ქართულიც.
3. ენები, სადაც აღინიშნება ინტრანზიტული სუბიექტის აგნოსობა (დაკოტა). აქ აქტიურ გარდაუყვალ ზმნათა სუბიექტი (მაგ. მირბის) არის გარდამავალი ზმნის ბრუნვაში, ხოლო სემანტიკურად პასიური ზმნების სუბიექტი (მაგ. წევს, ზის) არის ტრანზიტული ზმნის ობიექტის ბრუნვაში.

ამ მხრივ, ტიპოლოგიურად საინტერესო იქნებოდა მეგრულში მეორე სერიაში გარდაუყვალ ზმნებში ერგატივის გაყვარების დიაქრონიული სურათი. საეარაუკლო და ლოგიკურიცაა, რომ ერგატივი აქ უპირველესად ასეთი ტიპის აქტიური მოქმედების ზმნებთან გუქონდეს მიღებული. დასაინათ, რომ არ მოგვემოუება სათანადო წერილობითი საკვლევი მასალა. (თუმცა სისტემათა რეკონსტრუქცია ფორმალური მოდელებიდანაც მარტივად ხერხდება.) ამჟამად ჯგუფში შევა ქართულიც თავისი მედიოაქტივით.

უადრესად საინტერესო და მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ქართველური ენები ამ კლასიფიკაციის ყველა ვარიანტს იძლევა. ამდენად, ეს კლასიფიკაცია, თუნდაც მხოლოდ ქართული ენის მაგალითზე, ვერ ჩაითვლება სრულყოფილად. ქართული ენა შევა მეორე და მესამე ჯგუფებში. კომბინირებულ ჯგუფთა ამგვარი ტიპები კი ამ კლასიფიკაციას არ გააჩნია.

ქართულში მედიოაქტივი ზმანათა დიდ ნაწილს აქვს ვინ კატეგორიის სუბიექტი, რაც თავისთავად ბადებს ერგატივის გამოყენების საფუძველს. საგულისხმოა ისიც, რომ პირნაკლ ზმანათა დიდ ნაწილს, რომელთაც სუბიექტი ერგატიულ ბრუნვაში აქვთ დადასტურებული ან ნაგულისხმები (მაგ. იწვიმა, ითოვა, წვიმამ გადაიღო, ცამ გაიღვა, ცამ იქუხა და ა. შ.), აღენიშნებაა მოაზროვნე სუბიექტის კატეგორია. ეს შეიძლება, იყოს ვინ კატეგორიაზე სემანტიკურად მაღალი რანგის კატეგორია, ანუ უზუნაესი არსი მისი სხვადასხვაგვარი მორფო-სემანტური გამოვლინებით. ადამიანისა და უზუნაესის სემანტიკური კატეგორიები ერთ ჯგუფად მოიაზრება. სხვათა შორის, ჯერ კიდევ მრავალი საუკუნით ადრე ასეთივე აზრს გამოსთქვამდა ავიცენაც თავის ფილოსოფიურ შრომაში „ტრაქტატი სიყვარულზე“ (ს. სერებრიაკოვი, 1976, გვ. 8). იგი კლას-კატეგორიებად დაყოფისას განასხვავებდა ნითთა, მცენარეთა და ცხოველთა კლასებს. ხოლო ადამიანისა და ღვთაებრივ ძალთა სუბსტანციებს კი ერთ ჯგუფში აერთიანებდა.

ქ. წ. პრედიკატის არგუმენტების, ანუ ზმნურ მოქმედებაში ჩართული აქტანტების მორფო-სემანტიკიდან გამომდინარე, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ძირითადია ერგატიულობისა და დესტინაციის დიათეზა, როგორც პირდაპირი და ირიბი ობიექტების ფუნქციონალურ-ფორმალური ოპოსიციია. ირიბი ობიექტი მთელი თავისი მრავალფეროვნებით წაითვლება დესტინატად. ერგატიულობის მოვლენა კი დაუკავშირდება

პირდაპირ ობიექტს. ასეთი მორფო-სემანტიკური მიდგომა საეხეობით გასაგებია, მით უფრო, რომ გარდამავლობა არც არსებობს, როგორც მორფოლოგიური კატეგორია. მას არ გააჩნია კატეგორიის მორფოლოგიური რეჟერენტები. იგი, როგორც სემანტიკური კატეგორია, მიბმულია პირდაპირ ობიექტს და მის მორფო-სემანტიკაშია ასახული (შდრ. ზმნურ დესტინაცია აქვს (ვალკე თაყისი მარკერები და ირიბ ობიექტსაც დამოუკიდებლად აქვს მისი კუთვნილი რეჟერენტები).

საყურადღებოა, რომ მრავალი მკვლევარის აზრით, ბასკური ზმნის ძირითადი დიათეზა ერგატიული და ნომინატიური კონსტრუქციის არსში მდგომარეობს, ანუ გვაქვს ზმნათა ორი კლასი:

1. ზმნები, რომელთაც სუბიექტი შეესაბამებათ სახელობითში ან პარტიტივში;

2. ზმნები, რომელთაც სუბიექტი შეესაბამებათ ერგატივში.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ აგენსი და დატიური კონსტრუქციის აქტანტი ანუ ირიბი ობიექტი ბასკურ ზმნაში იდენტური მარკირებითაა აღნიშნული, ნათელი გახდება ოპოზიცია: ერთი მხრივ, სახელობითი და გენეტივი (პარტიტივი როგორც გენეტივის ნაირსახეობა) და მეორე მხრივ, ერგატივი და დატივი. ბასკურში დატივის ასეთი სიახლოვე ერგატივთან მოგვაგონებს ქართული გარდამავალი ზმნის დატიურ კონსტრუქციას მესამე სერიაში.

პარტიტივის გამოყენება სუბიექტის ბრუნვად უარყოფით ფორმებთან არც სხვა ენებისათვისაა უცხო, მაგალითად, რუსულში გვაქვს სუბიექტის ნომინატიურ-გენეტიური ოპოზიცია წართქმით და უპუთქმით ფორმებში: *СТОЛ СТОИТ - НЕТ СТОЛА*.

დამოუკიდებელი პასივი ბასკურს არ გააჩნია. ბასკური ენის მონაცემები კიდევ ერთხელ ნათელყოფს, რომ პოლიპერსონალურ ენათა ძირითადი გრამატიკული მოვლენებია დესტინაცია და ერგატიულობა. სურათი ასეთაა: დესტინაცია მოითხოვს ირიბ ობიექტს და ერგატიულობა მოითხოვს პირდაპირ ობიექტს. ამიტომაც ამ კატეგორიათა მორფოლოგია იმთავითვე გულისხმობს პოლიპერსონალური ზმნის სისტემების არსებობას. აქ მნიშვნელოვანია ეინრა კატეგორიის დისტრობუცია. თუმცა სრულიად უსაძართლოდ მკვლევართა დიდ ნაწილს ეს მოვლენა მეორეხარისხიულად მიაჩნია ამ საკითხების კვლევისას. რიგი გრამატიკული მოვლენები: დესტინაცია, ერგატიულობა, მოქმედების აქტივობის ხარისხი, პოსესიურობა, აღრესატობა, ტრანზიტულობა და მისთ. პირდაპირ უშუალო კავშირშია კლასის კატეგორიასთან.

არის ორი შესაძლებელი ვარიანტი:

1. ჯერ გექონდა წმინდა ერგატიული წყობა და მერე მივიღებთ ნაწილობრივ ერგატიულობის დღევანდელი სურათი ქართველურ ენებში.

2. პირველადი იყო ნაწილობრივი ერგატიულობა და ზმნურ სტრუქტურათა და სინტაქსურ კონსტრუქციათა პარალელურ განვითარებას აქონდა ადგილი.

სამწუხაროდ, ამ საკითხზე ვერ მოხერხდება ქართველურ ენათა ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით დიაქრონიული დასკვნების გაკეთება, რადგანაც სვანური და ზანური ფაქტობრივად უმწვერლობთ ენებია.

შესაძლოა, ქართველური ენებისათვის ამოსავალი იყო წმინდა ერგატიულობა. ამიტომია იგი შენარჩუნებული ქართულის ორიოდე ზმნაში (იცის, უწყის) და ზანურის აწმყოსა და თურმეობითებში და ამავე მიზეზითაა აწმყოსა და თურმეობითებში ერგატიული სუფიქსი პირველსა და მეორე პირებში მეგრულის ზმნებში.

ნაცნობი კითხვა: რომელია პირველადი მონადირემ მოკლა ირემი თუ ირემი მოიკლა მონადირის მიერ? ვფიქრობთ, რომ ეს თანაბარფარდი ოდენობებია, მნიშვნელოვანი იყო ფაქტი - ზმნა. მიდგომა შეიძლება ყოფილიყო სხვადასხვაგვარი. თუ ინტერესს წარმოადგენს მოქმედი, მაშინ მონადირეა მთავარი. როცა არ გვაინტერესებს, თუ ვინ ჩაიღინა ესა თუ ის კონკრეტული მოქმედება და გვაინტერესებს მხოლოდ - რა გვაქვს მოკლული, მაშინ ირემია მთავარი. ასე რომ, ნომინატიურმა და ერგატიულმა კონსტრუქციებმა სავარაუდოა, რომ დიაქრონიულად პარალელური განვითარების ტიპოლოგია გვიჩვენოს. არ არის გამორიცხული, რომ სწორედ აღამიანი-ნიუთის კატეგორიის დიათეზა დაედო საფუძვლად ამ კონსტრუქციებს.

თუკი მივიჩნევთ, რომ ამოსავალი არის ზმნა-აქტი, აქედან გამომდინარე, შესაძლოა, უკვე ვისაუბროთ ზმნის პირველადობაზე. თუმცა, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ რეალური მორფოლოგიური ზღვარი ზმნასა და სახელს შორის შედარებით გვიანდელი მოვლენაა და ეს უმთავრესად განაპირობებს საბოლოო პასუხის სირთულეს ამ მარადიულ კითხვაზე - რომელია პირველადი ზმნა თუ სახელი?

საბოლოოდ რაში მდგომარეობს ერგატიული პრობლემის არსი? - მხოლოდ იმაში, რომ ასეთი სისტემა შესაბამისობაში არაა ინდოევროპულ ნომინატიურ სისტემასთან. მართლაც, ერგატიულობის საყოველთაო პრობლემის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ გარდამავალი ზმნის სუბიექტი არ არის ინდოევროპულ სისტემათათვის მისაღებ, ანუ ნაცნობ ნომინატიურ ბრუნვაში და ერგატივი აღიქმება ირიბ ბრუნვად. დიდი ენათმეცნიერე არჩალოდ ნიქობაეა უსუსტეს პასუხს პოულობს ამ კითხვაზე გასულ საუკუნეში. არაჩაიური პასიურობა ან აქტიურობა რეალურად არაა კავშირში ერგატიულობასთან. ეს არის გარდამავალი ზმნის სუბიექტის მორფოლოგიური კატეგორია, რომელიც სხვადასხვა ენებში მოსალოდნელ მრავალფეროვნებას ავლენს ისევე, როგორც სხვა მორფო-სინტაქსური და მორფო-სემანტიკური კატეგორიები. რაც შეეხება პირდაპირი ობიექტის ნომინატიურ ბრუნვას, რაც ერგატივიან ერთად ქმნის ამ ე. წ. ერგატიულობის პრობლემას, უნდა ითქვას, რომ აქ

პასუხი მარტივია. პოლიპერსონალურ სტრუქტურებში პირდაპირი ობიექტი არის საკონკურსო სუბიექტი და ამდენად, იგი ბუნებრივია, არის ნომინატივში.

ის ფაქტი, რომ აქ გვართა ურთიერთობის საკითხი დგება, ერთი შეხედვით, პასიურობის თეორიას წამოწევს. ჩვენ გვინდა, ხასკასმით აღვნიშნოთ, რომ აქ ძირითადი საკითხი ეხება სუბიექტის ვინ-რა კატეგორიის დისტრიბუციას. ვინ-მოაზროვნე სუბიექტი არის ერგატივში და რა-საკონკურსო სუბიექტი არის ნომინატივში. შეგვიძლია, უფრო მარტივი გამოსავალიც მოიხატოს – გადავწიოთ ტერმინი „აბსოლუტური ბრუნვა“ და იქ გავაერთიანოთ ვინ-კატეგორიის ბრუნვები ან ვისაუბროთ ამოსავალ გაუდიფერენცირებულ ფორმებზე, რაც ტიპოლოგიურად უნივერსალური იქნებოდა და საერთოდ მოხსნიდა პრობლემას. უაღრესად მნიშვნელოვანია ის, რომ ერგატიული კონსტრუქციის ენებში ერგატივი ირიბ ბრუნვად ვერ წაითვლება და ამდენად, მოლიანად იცვლება საკითხისადმი მიდგომაც. თუკი პირდაპირი ბრუნვა სუბიექტის ბრუნვაა, მაშინ ცხადია, მოთხრობითი პირდაპირი ბრუნვა იქნება. ე. ი. პირდაპირი ბრუნვებია: ნომინატივი და ერგატივი. პარტიტივისაგან განსხვავებით, (რომელიც მხოლოდ უარყოფით ფორმებშია სუბიექტის ბრუნვა) ერგატივი მხოლოდ სუბიექტის ბრუნვაა.

„თუ ამოვალთ აქტიურ-ინაქტიურ და ტრანზიტულ-ინტრანზიტულ დაპირისპირებათა დიაქრონიული ჯაჭვიდან, როგორც ეს ენათა აქტიურობის თეორიაშია... უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართულ ზმნაში პირდაპირი ობიექტის აღნიშვნა წინ უსწრებს ირიბი ობიექტის მარკირებას; ხსენებულ თეორიით პირდაპირი ობიექტის შემოყვანა ზმნის ფორმაში ხდება ტრანზიტულობის ჩამოყალიბების პერიოდში. ამ საფეხურზე ირიბი ობიექტისათვის ზმნაში როლი არა ჩანს, არსებითია სუბიექტი და პაციენსი, რომელთა განსხვავებულმა მარკირებამ ჩამოაყალიბა ნომინატიური და ერგატიული კონსტრუქციები.

ირიბი ობიექტის – ბენეფაქტიური აქტანტის გაჩენა დაკავშირებულია პირდაპირი ობიექტისა და შედარებით გვიან სუბიექტის განკუთვნებასთან – დიათეზასთან, რომლისგანაც ქართულ ენაში ჩამოყალიბდა ქვეყის კატეგორია“. - წერს თ. უთურგაიძე (თ. უთურგაიძე, 2002, გვ. 43). ჩვენი აზრით, უფრო დასაშვებია ერგატიულობა და დესტინაციის თანადროული (ან მკირვედი დროითი სხვაობით) გაფორმება, თუქცა რთულია და თითქმის შეუძლებელიც სათანადო მასალით ამა თუ იმ მოსაზრების დადასტურება ან უარყოფა. „ზმნაში პირდაპირი ობიექტის, როგორც კატეგორიის შესვლა წინ უსწრებს ირიბი ობიექტის შესვლას. ენობრივი ლოგიკითაც ბენეფაქტიური აქტანტი ვერ განიღება პაციენსის არსებობის გარეშე“ (თ. უთურგაიძე, 2002, გვ. 43). - რატომ ვერ განიღება? ხომ გვაქვს ორპირიანი გარდაუვალი ფორმები?

გაკეთება რამისა (კინმესოვის), გაკეთება ვინმესთვის (რამისა) და გაკეთება ვინმესთვის რამისა - თანაბარყვარდი ოდენობები. აქაც

მუშაობს დომინანტი კატეგორიის იგივე ლოგიკა - რა იყო უფრო მნიშვნელოვანი, ამის მიხედვით ლაგდება კატეგორიათა რანგები 'ზმნურ მიქროსინტაქსშიც და წინადადებაშიც. თუ ნომინატიურ-ვრგატიულ ოპოზიციაში ერთი მეორეს გამორიცხავდა, აქ სხვაგვარი დამოკიდებულება გვაქვს და შესაძლოა, ორივე ერთდროულად გვექონდეს პირდაპირიც და ირიბიც, ხოლო მათ შორის უპირატესობა კონკრეტული მოთხოვნით აიხსნება კონკრეტულ ფორმაში.

რაც შეეხება პირის ნიშნებს, ერთმანეთს ემთხვევა პირდაპირი და ირიბი - აქ სურათი ნათელია: პირველი და მეორე პირები ზმნის პირთა ცნობილ კომბინაციაში, რომელიც ე. წ. უმცირესი აქტანტის უპირატესობით განისაზღვრება, გარკვეული აქრძალვით სარგებლობენ, ამიტომ ასეთ ფორმებში დამთხვევა არ ხდება. რაც შეეხება მესამე პირს, შესაძლოა, პირდაპირ ობიექტსაც ჰქონდა ნიშანი, თუმცა პარადიგმაში არამარკირებული ერთეული მარკირებულთან შესაბამისობაში საეხებით სრულფასოვანი წვერია გრამატიკული ოპოზიციისა. თუ პირდაპირ ობიექტს ჰქონდა ნიშანი (რაც გარკვეულ კვლავს მოითხოვს თავისთავად), მისი პირველადობა მაინც საეჭვოა.

ნათელია, რომ მესამე ობიექტური პირის ნიშნები ემთხვევა მეორე სუბიექტური პირის ნიშნებს, ეს ფაქტი კი უდავო უპირატესობას ირიბ ობიექტს ანიჭებს კლასის კატეგორიის ნიშნით. რას უნდა გამოეწვია პირდაპირი ობიექტის პირველადი, კანონიერი ნიშნების გაქრობა? ეს, რა თქმა უნდა, ვერ აიხსნება მხოლოდ ფონეტიკური პროცესებით, რადგანაც აგივე სიტუაცია ირიბი ობიექტური პირის შემთხვევაში. ქართულში არ მომხდარა გარდამავლობის, როგორც კატეგორიის გადაფასება ან დაქინება, ე. ი. პირდაპირი ობიექტის III პირის ნიშანთა გაქრობის სემანტიკური ან მორფოლოგიური საფუძველი ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებისას არ აღინიშნება. საერთოდ, მორფმათა გაქრობა ან გარკვეული ცვლილებანი შეიძლება, იყოს გამოწვეული ფონეტიკური, მორფოლოგიური ან უფრო ზოგადი - გრამატიკული ანუ მორფო-სინტაქსური ან მორფო-სემანტიკური ცვლილებებით ერთი კატეგორიის დონეზე ან კატეგორიათაშორის სიბრტყეზე, ან უფრო დიდ მოცულობაში: ენის იერარქიის დონეთაშორის კატეგორიების ცვლილებებით. პირდაპირი ობიექტის III პირის ნიშანთა გაქრობის შემთხვევამ (თუ ასეთი რამ მოხდა) უნდა მოქმედოს ახსნა ამ ტიპის ფორმულირებაში, რაც თითქოს საეჭვოა. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ქართული ზმნის ფორმალური სისტემა მოიაზრებს პირდაპირი ობიექტის მესამე პირის ნიშნის არსებობას. მით უფრო, რომ ძველ ქართულში პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობა მკვეთრად გამოხატული მოვლენაა.

წვენი ვარაუდით, ქართულში იყო პიროვან-კლასოვანი უღლება. „პირის მიხედვით უღლება და კლასის მიხედვით უღლება თავისთავად არ გამორიცხავენ ერთმანეთს“ (გ. დეეტერსი, 2002, გვ. 151). ქართული ზმნის პირველი და მეორე პირები პიროვანი უღლებით იყო გაფორმებული, რადგანაც აქ კლასი გარკვეული იყო. საეარაუდოდ,

მესამე პირი კლასიკური უღლებით იყო გაფორმებული და შესაბამისად, კლასის ეს რეჟერენტი მესამე პირდაპირი პირისთვის იქნებოდა უსულს, რა-კლასის ფორმანტი, რომელიც გარკვეული მდგრადობით არ გამოირჩეოდა და ასევე იმუშავა ენობრივი ეკონომიის პრინციპმა (სამგანზომილებიან მოდელში ორი მარკირებული წევრის გვერდით ერთი არამარკირებული წევრის არსებობა საყესებით მისაღებია.

საეარაულოა, რომ ობიექტური პირის ნიშნების საბოლოო ჩამოყალიბებას ერგატიულობისა და დესტინაციის უროიერთმიმართებაც ედოს საფუძვლად.

ქართული ენის სისტემაში ეერსიის კატეგორიის პირველადობას ხაზს უსვამს მ. მაჭავარიანი. იგი წერს, რომ ერგატიეიზაცია უფრო ახლოაბა თავისი ბუნებით ინვერსიასთან, ვიდრე კონვერსიასთან: „საფიქრებელია, პიროვანი უღვლილების ჩამოყალიბებისას, ერგატიული კონსტრუქციის მქონე ზმნას (ან სახელ-ზმნას) დართოვდა პირის ნაცვალსახელოვანი პროკლიტიკები, თავდაპირველად მოსაუბრე პირების მიმართ მოქმედების სიშორე-სიახლოვის გამოსახატავად, შემდგომში კი შინაარსობლივი განვითარებით: მოქმედების ინტრო-ექსტროვერტიზაცია - სინტაქსური ბრუნვითი ფუნქციების დიფერენციაცია. აგენტური-ინაგენტური პირების ოპოზიციის მარკირებამ, ერთიანი უღვლილების სისტემის ჩამოყალიბებამ დროის დერძის გათვალისწინებით, პირის კატეგორიის განზოგადებამ, რამაც გაათავისუფლა პირი წმინდა ასპექტური ოპოზიციით განპირობებულობისაგან, გააერთმნიშვნელოვანა I და II სერიის კონსტრუქციები და ბიძგი მისცა ერგატიული კონსტრუქციის ნომინატიურისაკენ გადახრას“ (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 123). ჩვენ საყესებით ერთანხმებით ამ მოსაზრებას. იმ მცირედი შესწორებით, რომ სასურველია, პროკლიტიკის ნაცვლად მინიმალური მორფოლოგიური სეგმენტი იქნეს განსაზღვრული, მით უფრო, რომ თავად ეს მეკლევარიც გამოყოფს და ცალ-ცალკე ახასიათებს თანხმონითი ნაწილისა და ხმოვითი ნაწილის ფუნქციებს. ამ პროცესების შედეგად მოხდა ზმნური აქტანტების ბრუნვათა ფუნქციების შესაბამისი გადანაწილება ნომინატიურსა და ერგატიულ კონსტრუქციებში. საერთოდ, ერგატიეიზაცია უფრო ახლოსაა თავისი ბუნებით ინვერსიასთან, ვიდრე კონვერსიასთან, რადგანაც აქ ხდება ირიბ ბრუნვაში დასმული აქტანტების აქტუალიზაცია და მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობის წიხ წამოწევა (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 86). ერგატიეს მანის რიგთან დაახლოებულად მიიჩნევეს მ. მაჭავარიანი. იგი წერს, რომ კლასიკური უღვლილების ენებში სწორედ მანის რიგის შესაბამისი ირიბი ბრუნვებია ერგატიეის საზიარო, ის გამოხატავს მოქმედს და არა სამოქმედოს. ამიტომ ის „ეერ იქნება ნეიტრალური, ან მოქმედების წყარო, ე. ი. ის ეერ გაუტოლდება სახელობით-წრფელობითს“ (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 82). თუმცა მეკლევარი აქვე აღნიშნავს ქართული ენის თავისებურებას ამ მხრივ. ჩვენ ნაწილობრივ ეეთანხმებით ამ მოსაზრებას, მაგრამ სადაეოდ მიგვანია ერგატიეის

საზიარო ირიბ ბრუნეებზე საუბარი. ის გარემოება, რომ რიგ კავკასიურ ენებში ერგატივი, ისევე, როგორც გენეტივი, საფუძვლად დაედო სახელთა ფლექსიას, არ ნიშნავს მათ ფუნქციურ ერთობას. როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს ერგატიულობისა და დესტინაციის გარკვეული სახის ურთიერთმიმართებას. მაგრამ არ ხდება გენეტივისა და ერგატივის გაერთმინებელიანება ამ თვალსაზრისით. ერგატივი, როგორც სუბიექტის ბრუნვა, საზიაროა ნომინატივთან და დატივთან, მაგრამ არა ირიბ ბრუნვებთან. უნდა აღვნიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში თავად დატივი საკმაოდ დაცილებულია ირიბი მიმართების ძირითად შინაარსს - სინქრონიულად იგი სუბიექტის ბრუნვაა.

თანდებულებიანი გენეტივი ერგატივსა და დესტინაციურ დატივს პარალელურად ერთნაირი წარმატებით ჩანაცვლებს სინტაქსში (რა თქმა უნდა, შესაბამისი თანდებულებით): დახატა კაცმა - დაიხატა კაცის, დაუხატა კაცს - დახატა კაცისთვის.

არტურ პოლმერმა ნაშრომში „იბერიულ-კავკასიური კავშირები ტიპოლოგიური ასპექტით“ განიხილა ქართული და ბასკური ერგატიული სისტემები და ისინი შეადარა სხვა ერგატიულ ენათა მონაცემებს. ჩვენი აზრით, პოლმერის მიერ ჩატარებული ანალიზი ცოტა ზედამიწოდ გამოიყურება. ავტორი საუბრობს ტიპოლოგიაზე და ფაქტობრივად კი ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერებისა და გენეტიური ლინგვისტიკის მეთოდებს იყენებს. იგი წერს, რომ „სინტაქსური ტიპოლოგია არ ცნობს მკაცრ დიქტომიას ერგატიულსა და ნომინატიურ ენათა შორის, მხოლოდ კონსტრუქციებზეა აქ საუბარი... ამდენად, მაშინ, როცა აკუსატივი ენები ერთიან, პომოგენურ სინტაქსურ წყობას გვჩვენებენ, ერგატიული ენები პეტეროგენურ ფგუფებს ქმნიან“ (ა. პოლმერი, 2001, გვ. 13). სხვადასხვაობა ერგატიულ ენათა შორის უდაქოა, მაგრამ სადავოდ გვეჩვენება ტერმინთა - „პომოგენური“ და „პეტეროგენური“ გამოყენება, როდესაც არსებობს იზომორფიზმი და ტიპოლოგიური მოდელების ცნება. ძალიან საინტერესოდ მიგვაჩნია პოლმერის დაკვირვება, რომ რომ ნომინატიურ-აკუსატიურ ენებში ერთადერთი ობლივატორული არგუმენტი არის ქვემდებარე, ხოლო ერგატიულ ენებში ჩნდება სხვა არგუმენტიც - ობიექტი და სუბიექტი აღარ არის ერთადერთი და პრივილეგირებული აქტანტი (ა. პოლმერი, 2001, გვ. 13-14). მეცნიერი ერგატიულობას უკავშირებს პოლიპერსონალიზმს. ჩვენ ვეთანხმებით პოლმერის დასკვნას, რომ პოლიპერსონალიზმი ერთგვარ ბიპოს აძლევს ერგატიულობას. როგორც ამ ნაშრომში წერს, ავტორი უახლოეს მომავალში აპირებს ენათა დიდი რაოდენობის გადამოწმებას საბოლოო დასკვნისთვის. ჩვენ სიამოვნებით გავეცნობით მის დაპირებულ წერილებს ამ თემაზე.

შედეგი ქართველოლოგი კარინა ვამლინგი ნაშრომში „პრედიკატული კომპლემენტები ქართულში“ საუბრობს აგენტურ და არააგენტურ ზმნებზე და ამ კლასიფიკაციით განიხილავს რიგ მორფო-

სინტაქსურ საკითხებს. მსგავსი მიდგომა კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ერგატიულობის დიდ მნიშვნელობას ქართული ენის მორფო-სინტაქსისათვის (ე. ჯამლინგი, 1989).

ზოგ მკვლევარს მიაჩნია, რომ ქართული გარდამავალი ზმნის მეორე სერიაში ერგატიული კონსტრუქცია მეორეულია, რადგანაც ზმნაში ერგატიულობა არაა გამოხატული და მხოლოდ სინტაქსური ფორმით გვაქვს მოცემული, ზმნის პირის ნიშნები კი ერთანირადაა განაწილებული პირველსა და მეორე სერიებში (გ. ნებიერიძე, 1987; მ. სახოკია, 1985). ამ მოსაზრებას ზურგს უმაგრებს ისიც, რომ პრობლემა საერთო ქართველურში ერგატივის ბრუნვის აღდგენა. (საერთოდ, მ. სახოკიას ერგატივი პასიურ-პოსესიური მოდელიდან წარმოქმნილად მიაჩნია.)

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ მეგრულ ზმნებში ქ სუფიქსის ერგატიული არსის გამოვლენა ადასტურებს ქართველურ ზმნაში გამოხატულ ერგატიულობას. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ერგატიულობის ასეთი ტიპის ზმნური გამოხატვა ხდება აწმყოსა და თურმეობითებში.

ჩვენი ვარაუდით, პირველსა და მესამე სერიებში მოგვიანებით გაჩენილი თემის ნიშნები გარკვეული თვალსაზრისით ზმნური ერგატიულობის გამოხატულებად შეიძლება ჩაითვალოს. სხვათა შორის, თემის ნიშანთა გრაბატიკული პოლიფუნქციონალიზმი (გვარისა და ასპექტის ფუნქციები) მხოლოდ ადასტურებს ამ მოსაზრებას. ის გარემოება, რომ გარდაუვალ ზმნებსაც გააჩნიათ თემის ნიშნები, ხაზს უსვამს აქტიური, მოაზროვნე სუბიექტის როლის პირობიტურულ მნიშვნელობას ტრანზიტულობასთან შედარებით ზმნური ერგატიულობის გამოხატვისას. ხოლო ზანურს აქვს ერგატიული სუფიქსი ქ ზმნებში (პირველსა და მესამე სერიაში) და აღარ სჭირდება თემის ნიშანთა მკვეთრი სისტემის ჩამოყალიბება. აქვე საგულისხმოა ისიც, რომ ეს — ქ ნიშანი ჩნდება პირველსა და მეორე პირებში გარდამავალ და გარდაუვალ ზმნებში. თუმცა გარდამავალ ზმნებს ნქ ორფონემური ფორმანტი აქვთ. შესაბამისად ქართული ზმნებიც გარკვეულად განასხვავებენ გარდამავალსა და გარდაუვალ ფორმებს თემის ნიშანთა მიხედვით.

თემის ნიშანი გამოკვეთილად მონაწილეობს დინამიზაციის პროცესში. ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, ძირითადად აქტიური ანუ მოაზროვნე სუბიექტის კლასისთვის არს დამახასიათებელი.

ჩვენი ვარაუდით, თემის ნიშნიანი (ზმნაში დამოხატული ერგატივით) ფორმები არის საოპოზიციო ცალკეები მეორე სერიის უომისინიშნო (სახელში გამოხატული ერგატივით) ფორმებისათვის. ე. ი. გარდამავალ, უფრო ზუსტად, მოაზროვნე სუბიექტის მქონე ზმნათა უძღების ფორმებში გვაქვს ერგატიული ოპოზიცია სახელური და ზმნური ფორმანტებით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ოპოზიცია ასეთია: ერთი მხრივ, სრული დროის ფორმებში გვაქვს ერგატიული ბრუნვით ან ერგატიული დატივით გაფორმებული კონსტრუქციები, მეორე მხრივ,

თემის ნიშნებით (ზმნური ერგატივით) გაფორმებული დინამიკური, უსრული დროის ფორმები.

უფრო ღრმად თუ დაეკვირდებით, აქ სამი ტიპის გამოყოფა შეიძლება. საეარაუდოდ, მესამე სერიაში თემის ნიშანთა არაობლივატორულობა განპირობებულია, ერთი მხრივ, სრული დროის ფორმებით და მეორე მხრივ, სუბიექტის დატიური ბრუნვით. მესამე სერიაში გვაქვს ერგატიულობის ორმაგი გამოხატვა: სახელური - ერგატიული დატივითა და ზმნური - თემის ნიშნით.

ამრიგად, პირველ სერიაში გვაქვს ზმნური ერგტივი, მეორეში კლასიკური ფორმა გვაქვს ერგატიული ბრუნვით და სრული დროით, ხოლო მესამე სერიაში კი გვაქვს ამ პირველი ორის ვარიანტის ოდნავ სახეკვლილი (დატივი ერგატივის ნაკვლად) კომბინაცია.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს საკმაოდ დიდი თემაა და საკითხი შემდგომ კვლევას მოითხოვს. ამ ეტაპზე მხოლოდ საკითხის დასმითა და ვარაუდის გამოთქმით შემოვიფარგლებით.

რაც შეეხება ერგატივის ბრუნვის აღდგენას საერთო ქართულურში, მართალია, ვერ ხერხდება საერთო რეფერენტის გამოყოფა, მაგრამ სამაგიეროდ ნათელია საერთო სემანტიკურ-მორფოლოგიური ნიშანი, რაზეც ზემოთ ვისაუბრეთ.

ეფექტობთ, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ქართულ ენაში ერგატივის სემანტიკის მქონე თანდებულების მოკლე მიმოხილვა ზემოაღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. ქართული ენის სისტემაში უთანდებულო ბრუნებია წოდებითი და მოთხრობითი. წოდებითი ბრუნვის შესახებ არსებობს ახრთა სხვადასხვაობა. ფაქტია, რომ ამ ბრუნვას განსაკუთრებული ადგილი უკავია სისტემაში მრავალი და უკვე საკმაოდ კარგად ახსნილი გარემოების გამო. ამდენად, ბუნებრივია, რომ წოდებითი არ იზიარებს სხვა ბრუნვათათვის დამახასიათებელ ბეერ ნიშანს. რაც შეეხება მოთხრობით ბრუნვას, ანუ ერგატივს, რა თქმა უნდა, ნათელია ამ ბრუნვის აქტიური როლი სისტემაში. ამავე დროს ფაქტობრივად ეს არის ერთადერთი უთანდებულო ბრუნვა (წოდებითის გარდა). საერთოდ, ბრუნვები თანდებულების მიხედვით მეტნაკლები ღიაობით ხასიათდებიან. ეს დამოკიდებულია კონკრეტული ბრუნვის სემანტიკურ დიაპაზონზე. ერგატივი, როგორც ტრანზიტული ზმნის სუბიექტის ბრუნვა კონკრეტული კონსტრუქციისათვის უაღრესნატივო ფორმაა და თავისი შინაარსით გამორიცხავს თანდებულების მიღებას.

ქართულში რამდენიმე თანდებულს აქვს ერგატივის სემანტიკა. ასეთი თანდებულებია „მიერ“, „გან“, „გამო“. შინაარსობრივად უდავოა, რომ „მიერ“ მკვეთრად გამოხატული მოქმედების წამდენი სახელის თანდებულია და შესაბამისად, ამ თანდებულის სემანტიკაც სავესებით ნათელია. ეს აშკარად არის აგენის ტიპის მორფოლოგიური ერთეული.

შდრ. *კაცის მიერ გაკეთებული ნივთი*

კაცმა გააკეთა ნივთი / კაცი აკეთებს ნივთს.

ეს არის გარდამავალი ზმნის რეალური, მაგრამ არამორფოლოგიზირებული სუბიექტის თანდებული. აღსანიშნავია, რომ გარდაუვალ ზმნებთან და სოგადად ინტრანსიტულ სემანტიკასთან „მიერ“ თანდებული თითქმის არ გამოიყენება. შდრ.: *კაცი წევს / კაცი აწევს / კაცის მიერ დაწვენილი კაცი (უ)თბება / კაცის მიერ გამოთბარი (უბრალო დამატების-თვის) და ა. შ.*

აქ ხდება ტრანსიტივიცია და მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში გვექნება „მიერ“ თანდებული.

„გამო“ და „გან“ მიზეზობრიობის გამომხატველი თანდებულები ხშირად არიან წარმოდგენილი ერგატივის სემანტიკითა და შესაბამისი გრამატიკული ფუნქციით. რა თქმა უნდა, ამ თანდებულებს (განსაკუთრებით „გან“ თანდებულს) სხვა ფუნქციებიც გააჩნიათ, მაგრამ ამ შემთხვევაში წყნ მხოლოდ მათი ერგატიული სემანტიკის შესახებ გავამახვილებთ ყურადღებას. ქართულში არსებობს შემდგეგი ტიპის თანაბარფარდი წყვილები: *შიშმა ამაკანკალა შიშისგან მაკანკალებს (შიშის გამო მაკანკალებს)*

ასეთი ტიპის იმპერსონალურ ტრანსიტივებთან (როგორიცაა „შიშისაგან მაკანკალებს“) ნათლად წარმოსდგება „გან“ თანდებულის ერგატიული სემანტიკა. აქ ერგატივის შინაარსს გასცილდა აქტანტის (ან თუ გნებავთ, არგუმენტის) როლებრივი სემანტიკა, იგი გაფართოვდა მიზეზობრიობით და ამდენად მისი ჩატევა უკვე ველარ ხერხდება ერგატიული ბრუნვის ფორმაში. ძალზე მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ ამ ტიპის იმპერსონალურ ტრანსიტივებში (მაკანკალებს, მაციებს, მახველებს, მცხელა, მცივა, მამყოფა და ა. შ.) რეალური სუბიექტი არც ადამიანის კლასია და არც ნიუთის. ქართულისათვის კი ეს ძირითადი ბინარული ოპოზიციაა. ვინ და რა კლასის გარეთ აღმოჩენილი სუბიექტი ზმნის მორფოლოგიამ გარეთ გაიტანა და აქ შესაბამისად ამუშავდა თანდებულთა ერგატიული სემანტიკა.

ცნობილმა ქართველოლოგმა ქვეინ ტუიტიმა თავის მოხსენებაში (აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, თბილისი 03. 03. 2006) სამართლიანად გამოყო იმპერსონალური ტრანსიტივების ორი ძირითადი ჯგუფი: ადამიანის სხეულის მდგომარეობასთან დაკავშირებული სემანტიკის მქონე ზმნები და „ნეტავ“ ნაწილაკიანი „მამყოფა“ ტიპის ფორმები. ამ უკანასკნელი ტიპის ფორმებში ნატვრითი ნაწილაკის ელიფსისი დაესაბოთ დასაშვებია. იმპერსონალურ ტრანსიტივებს ხელოვნურადაც კი ვერ დავუმატებთ ერგატიულ სუბიექტს, ენა ვერ დაუშვებს ასეთი ტიპის ჰიპერერგატივისაციას – *ორგანიზმმა შიშისაგან ამაკანკალა* - მიუღებელი ფორმაა, რადგანაც აქ „შიში“ არის მოქმედების გამომწვევი მიზეზიც და ამავე დროს ის არის მოქმედების წყაროც, ანუ მოქმედების რეალური ნამდენი.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ როდესაც ესაუბრობთ მიზეზის შესახებ, უპირველეს ყოვლისა, იკულისხმება მოქმედების გამომწვევი

მიწეხი (ან მიწეხსობრიობა), რაც რიგ კონკრეტულ შემთხვევებში პირდაპირ გულისხმობს მოქმედების წყაროს და მის მიწესობით მოტივაციას. ყუიქრობთ, ასეთი მიდგომა ნათელს მოაფენს მიწესობრიობისა და ერგატივის სემანტიკათა კავშირს.

პიკერერგატივიზაციის ერთადერთი ფორმა, რომელიც მეტნაკლებად მისაღებია არის შემდეგი: *რადაცამ შიშისაგან ამკანკალა*. ეს დასაშეგბია იმდენად, რამდენადაც ეს არის ენის მიერ გარკვეული ფორმით ახსნა ეინ-რა კატეგორიის ფარგლებს გარეთ გასული აქტანტის სემანტიკისა (*რადაცამ*).

უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულში თანდებულთ გადმოცემული ერგატიულობა წმინდა ერგატიულობის ნიშუშებს ქმნის თავისი მორფო-სინტაქსით, რამდენადაც უღლების ყველა პარადიგმაში ერთნაირად არის წარმოდგენილი ერგატიული სემანტიკის თანდებულებით. ეს გარემოება კი არც თუ უინტერესო პარალელს იძლევა ქართულისათვის დამახასიათებელ ნაწილობრივ ერგატიულობასთან მიმართებაში.

შიშისაგან მაკანკალებს - შიში მაკანკალებს

შიშისაგან ამკანკალა - შიში ამკანკალა

შიშისაგან აეუკანკალებივარ/აკანკალებულევარ/შიკანკალია - შიშს აეუკანკალებივარ

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ იპკერსონალურ ტრანსიტივებს უჭირთ მესამე სერიის წარმოება.

რამდენადაც ზემოთ მოყვანილი ტიპის ფორმებს (წარმოდგენილს ერგატულთ სემანტიკის თანდებულებით) ძალუთ წმინდა ერგატიული მოდელის წარმოდგენა ქართულში, ჩვენ მათ სუიერ-ერგატიეები ეუწოდეთ.

საგულისხმოა, რომ ერგატივის სემანტიკის მქონე ყველა ზემოთ წარმოდგენილი თანდებულს არის ნათესაობითი ბრუნვის თანდებული.

ეს კიდევ ერთხელ უსვამს ხაის ამ ორი ბრუნვის სისტემურ მიმართებებს იბერიულ-კავკასიურ ენებში. პოსესიურობა-დესტინაციურობისა და ერგატიულობის ენობრივი მოდელეების ურთიერთმიმართებათა თვალსაზრისით საყურადღებოა კავკასიური ენების ერგატიული და გენეტიური ბრუნების მოდელეები, ანუ ე. წ. отргативное და отгенитивное склонение. ამ მოვლენასთან კავშირში უდავოდ მნიშვნელოვანია, რომ რიგ კავკასიურ ენებში ორმაგი ბრუნება გვაქვს მხოლოდ ერგატიისა და გენეტიეში.

ქართულ ენაში უფრო ფართოდ არის დესტინაციის სისტემა გაშლილი. სამაგიეროდ, ერგატიულობაა ნაწილობრივი. ბასკური კი წმინდა ერგატიული ენაა, სადაც დესტინაცია ერგატიულობასთან შედარებით სუსტადაა ახახული. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ ქართული ენა უპირატესობას ანიჭებს ირიბი მიმართებების სემანტიკას, ხოლო ბასკური ენისთვის უფრო მნიშვნელოვანია ზმნის ტრანსიტიულობა და პირდაპირი ობიექტის კატეგორიები.

გ. დესტინაცია და ზმნის პოლიპერსონალიზმი

(ცნობილია, რომ იქ სადაც მდიდარია ზმნური მორფოლოგია, ნაკლები საჭიროებაა რიგი სხვა ტიპის კატეგორიების არსებობისა. პოლიპერსონალური ზმნა და ბრუნეთა სისტემა ათავისუფლებს სიტყვათა რიგს წინადადებაში. განსახილველი კატეგორიის შემთხვევაშიც, ზმნაში გამოხატული დესტინაცია აღარ მოითხოვს სხვა ტიპის მორფო-სინტაქსურ ფორმებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბასკური ზმნა პოლიპერსონალურია. ქართულისაგან განსხვავებით, ბასკურ ზმნაში ყოველთვის რეფერენცირდება ნებისმიერი ზმნური აქტანტი. ქართულში გვაქვს მორფოლოგიურად არა-რეფერენცირებული პირები ან, უფრო ზუსტად, ნაწილობრივი რეფერენცირების მქონე პირები. ბასკურ ზმნას ასეთი რამ არ გააჩნია. საერთოდ, საგულისხმოა, რომ ბასკური ენა გარკვეული პრინციპული თანმიმდევრულობით გამოირჩევა რიგი მორფოლოგიური კატეგორიების გამოხატვისას, როგორცაა პირიანობა, ერგატიულობა, მრავლობითობა და სხვ. რაც შემთხვევებში მას ახასიათებს ამა თუ იმ კატეგორიის ორმაგი გამოხატვაც. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ქართულისაგან განსხვავებით, ბასკურში ყველა ზმნური პირი რეფერენცირდება და არანაირი სხვაობა ამ მხრივ არ აღინიშნება უღლების სხვადასხვა ფორმაში.

ქართულ ზმნაში ხდება პირის რეფერენტთა შეხვედრა პრეფიქსულ პოზიციაში, რაც სათავეს უდებს უამრავ განსხვავებულ მოსაზრებას ამ თემაზე.

თანამედროვე ქართულ ენთაიმენიერებაში არსებობს მოსაზრება, რომ ზმნის პირიანობა არის მორფოლოგიური კატეგორია და იგულისხმება მხოლოდ ზმნაში რეფერენცირებული პირები. „უხატავს“ – ერთპირიანი ფორმაა, „მიხატავს“ – ორპირიანი. ამავე თეორიის მიხედვით, ორივე ზმნა არის სამკალენტიანი და ვალენტობა კი სინტაქსური მოვლენაა (თ. გამყრელიძე, 1979).

ნებისმიერი ლინგვისტური სიახლე მისაღებია, როცა ის შეესატყვისება ენის მორფოლოგიურ პარადიგმატიკასა და სინტაგმატიკას. ეს თემა განხილული აქვთ თ. უთურგაიძესა და ლ. ენუქიძეს (ლ. ენუქიძე, 1974; თ. უთურგაიძე, 2002).

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პირიანობისა და ვალენტობის საკითხი სერიოზულ დაზუსტებას მოითხოვს. ჩვენი აზრით, პირიანობა, როგორც მორფოლოგიური კატეგორია სუბმიწევნით კორექტული ანალიზით არის მოცემული ტრადიციულ გრამატიკაში. არ შეიძლება ქართულ ზმნაში ნულოვანი მარკირების მქონე ან საერთოდ არამარკირებული პირები (Od. III) არ ჩაითვალოს პირიანობის შემადგენელ ელემენტებად, რადგან უღლების პარადიგმები პირიანობის სწორედ ასეთ გაგებას ემყარება და ამ პრინციპებსა აკებულნი.

პირიანობის შემოთავაზებულ ახლებურ გაასრებას მრავალი წინააღმდეგობა ახლავს თან:

1. ამ თეორიის მიხედვით, „უშენებს“ ერთპირიანი ზმნაა, „მიშენებს“ – ორპირიანი. აქ მხოლოდ ირიბი ობიექტური პირი შეიცვალა. ერთი მწკრივის შიგნით პირის ცვლილებამ (ამ შემთხვევაში, ობიექტური პირის მიხედვით უდლებამ) არ უნდა გამოიწვიოს პირიანობის ცვლა. ე. ი. პარადიგმატიკა ამ თეორიას არ ადასტურებს.
2. ამ თეორიის მიხედვით, უპირთა ზმნები: წერ, ხატავ, გაიგე, დახატე და ა. შ. ეს კი, ცხადია, მიუღებელია.
3. ამ თეორიის მიხედვით, ირდვევა ზმნის წარმოქმნის კატეგორიათა სისტემა (გვარი, ქცევა, გარდამავლობა). „მიხატავს“ გარდაუვალი ზმნაა, რადგანაც პირდაპირი პირი (O d. III) არ არის მარკირებული. ამ ლოგიკით გარდამავლობა პირების მიხედვით იქნება გამოხატული. „ხატავს“ გარდაუვალია და „მიხატავს“ გარდამავალი. ეს კი, რა თქმა უნდა, არალოგიკურია.
4. თუ ვალენტობა სინტაქსური კატეგორიაა, მაშინ ვალენტობის ცვლამ არ უნდა გამოიწვიოს მორფოლოგიური ცვლილებანი. ფორმა „ვაშენებ“ ერთპირიანი და ორვალენტია. „უშენებ“ ერთპირიანი და სამვალენტიანი. ფაქტობრივად, გაეზარდეთ ვალენტობა და მივიღეთ ქცევის სხვა მორფოლოგიური ფორმა. სინტაქსური კატეგორიების ამგვარი ზემოქმედება მორფოლოგიურ კატეგორიებზე გამორიცხებულია.
5. დასაზუსტებელია ტერმინოლოგიაც. თუ ვალენტობას მივიჩნევთ სინტაქსურ კატეგორიად, მაშინ უნდა ვისაუბროთ პრედიკატის ვალენტობაზე და არა ზმნის ვალენტობაზე, ე. ი. გვექნება ზმნის პირიანობა და შესაბამისად, სინტაქსში - პრედიკატის ვალენტობა.
6. მიუღებელია ცალკე აღებული ზმნის ფორმის სინტაქსური ანალიზი ვალენტობის თვალსაზრისით. ისევე როგორც „კაცი“ არ არის არც ქემდებარე, არც დამატება და არც შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილი და, საერთოდ, ის ცალკე აღებული ანუ წინადადების გარეშე ვერ იქნება ვერანაირი სინტაქსური ერთეული და ვერც ვერანაირი სინტაქსური კატეგორიის მატარებელი. ამდენად, ცალკე პირიანი ზმნა ნულოვანი ვალენტობისაა (და არა ნულვალენტიანი „წვიმს“ – როგორც ეს გაასრებულია. ეს სხეადასხეა ტერმინებია.) საერთოდ, ნათელი ჭეშმარიტებაა ის, რომ წინადადების გარეშე სინტაქსი არ არსებობს.
7. თუ პირიანობას მხოლოდ რეფერენცირებული პირებით განვსაზღვრავთ, დაეიცვათ იგივე პრინციპი სინტაქსშიც. მაშინ ვალენტობა განისაზღვრება კონკრეტულ წინადადებაში გამოსახული, ანუ რეალისტურული აქტანტების რაოდენობით. ძალიან ხშირად გასაგები მიხედვების გამო პირველი და მეორე პირის ნაცვალსახელები წინადადებაში გამოტოვებულია და იგულისხმება. „უშენებ სახლს მეისობელს“ – ასეთ შემთხვევაში

„უუშენებ“ უნდა გაეიაზროთ ორვალენტობის პრედიკატად და არა სამვალენტობის ზმნად, რადგანაც ვალენტობის გამოჩნატეული მესამე აქტანტი წინადადებაში არ არის, ანუ არ ხდება მისი რეფერენცირება. მორფოლოგიურ პირიანობას ვერ მოაკლდება არამარკირებული აქტანტები და მათი სემანტიკა, ხოლო სინტაქსურ ვალენტობას უფრო შეიძლება მოაკლდეს.

8. ამ თეორიით აუხსნელი რჩება ინვერსიული ზმნების საკითხი. ორპირიანი და ორვალენტობისა ზმნები „მეძინება“, „მძინავს“. ეს კი მოელ რიგ გაუგებრობებს წარმოქმნის.

როგორ გაეიაზროთ პირიანობასა და ვალენტობის საკითხი? პლიუსით აღვნიშნოთ კატეგორიის რეფერენცირება და მინუსით არარეფერენცირება. თეორიულად არსებობს ოთხი მონაცემი:

A +, - პირიანობა (რეფერენცირებული და არარეფერენცირებული.)

B +, - ვალენტობა (რეფერენცირებული და არარეფერენცირებული.)

a + პირიანობა (რეფერენცირებული)

b + ვალენტობა (რეფერენცირებული)

A B a b მორფოსინტაქსური შესაბამისობა იძლევა ოთხ თეორიულ ვარიანტს:

A - B

A - b

a - B

a - b

აქედან ჩვენთვის მისაღებია A - B ან A - b

და არა a - B. A - B დასაშვებია. ამ შემთხვევაში პირიანობის ტრადიციულ გაგებას სინტაქსურად გადმოგვეცემს ვალენტობა. ეს აბსოლუტურად ლოგიკურია და ერთმანეთს დაემთხვევა ზმნის მორფოლოგიური პირიანობა და პრედიკატის სინტაქსური ვალენტობა.

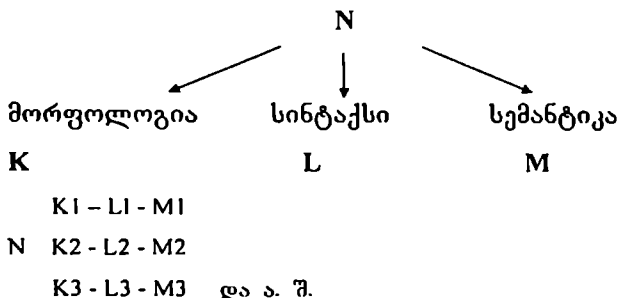
A - b დასაშვებია, რადგანაც შეიძლება, რომ სიტყვა კონკრეტულ წინადადებაში გამოტოვებული იყოს. ასეთ შემთხვევაში ზმნის პირიანობა არ დაემთხვევა პრედიკატის სინტაქსურ ვალენტობას. A = b ან A > b ჩვენთვის უფრო მისაღებია, ვიდრე A - B ვარიანტი. (ე. ი. არარეფერენცირებული აქტანტების ჩათვლით ენის იერარქიის ორივე დონეზე). ასეთ შემთხვევაში ხშირად A < B

ინდოევროპული ენათმეცნიერების მიზაძვეთ ხშირად ინფინიტიური ფორმა განიხილება, როგორც ამოსავალი. მართალია, არსებობს ლოგიკურ-სემანტიკურად გარდამავალი ზმნები, მაგალითად „წერა“, „კითხვა“ და ა. შ. თუმცა „ეწერ“ და „იწერება“ სულაც არაა ერთი და იგივე სემანტიკურად. ამდენად, ამოსავალი ვერ იქნება „წერა“ ინფინიტივი. ადრესატის უკუღებებელყოფა კონკრეტული ფორმის

სემანტიკისათვის სრულიად მიუღებელია. „ეუხატაჲ“ და „ეხატაჲ“ სხვადასხვა მორფო-სემანტიკური ღირებულების ფორმებია. დამოუკიდებელი სემანტიკა არ არსებობს ფორმისათვის. ისევე, როგორც არ არსებობს დამოუკიდებელი სინტაქსი მორფო-სინტაქსის გარეშე.

ინდოეუროპული ენების დონეზე და, საერთოდ, ტიპოლოგიური კვლევისათვის (აგრეთვე პოლიპერსონალური ენების შესწავლის თვალსაზრისითაც) საკმაოდ ღირებულია ვალენტობისა და ადგილიანობის ცნებები.

ლოგიკურ-სემანტიკური პერსონალიზმი

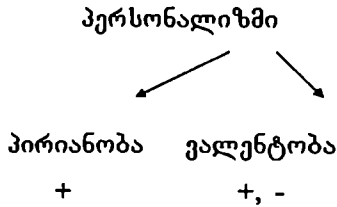
თუკი მივიღებთ ზემოხსენებულ დებულებას A - B, მაშინ პოლიპერსონალურ ენებში $K=L=M$ იქნება. ონკრეკული ფორმისთვის მონოპერსონალურ ენებში $K = L$ ან $K < L$, $L = M$, $L < M$.

მორფოლოგიური პირიანობის ახლებური გააზრებით არის ორი ეარიანტი $K = L$ და $K < L$, ეს უკანასკნელი კი მიუღებელია ქართული ენის მორფო-სინტაქსური სტრუქტურისათვის.

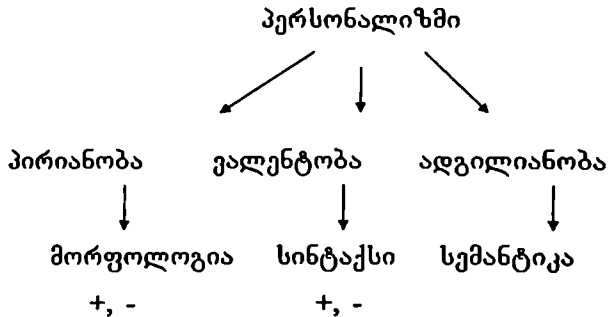
ტრანზიტული ზმნები K ფიქსირებულია K_a პოლიპერსონალურ ენებში და არაფიქსირებულია მონოპერსონალურ ენებში K_b . L უფრო ფართო სპექტრია და მეტად ღირებულია ტიპოლოგიისათვის. პოლიპერსონალური ენების KM განსხვავებულია მონოპერსონალური სტრუქტურისაგან.

თ. გამყრელიძის ნაშრომში „ზმნის „პირიანობა“ და „ვალენტობა“ ვალენტობა სინტაქსურ კატეგორიად მოიხსენიება. მაგრამ პრაქტიკულად გაიაზრება მორფოლოგიურ კატეგორიად. როგორც თავად ავტორი აღნიშნავს, აქ ტერმინია გადაწეული და ფაქტობრივად ეს არის პირიანობის ტრადიციული გაგება. იგი საუბრობს ზმნის (და არა პრედიკატის) ვალენტობაზე. აქ სიახლე არსებითად მორფოლოგიაშია შემოთავაზებული, რაც სადავოდ მიგვიანია, მიუხედავად ჩვენი ღრმა პატივისცემისა ამ მეცნიერის მიმართ.

სქემატურად რომ წარმოვიდგინოთ, თ. გამყრელიძის მიხედვით, სიტუაცია ასე გამოიყურება:

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ენის სხვადასხვა იარუსზე სიტუაცია გამოიყურება შემდეგნაირად:

ტერმინი ადგილიანობა პირველად ხოლოდოვინჩიამ გამოიყენა (ა. ხოლოდოვინჩი, 1979). ქართულ ენათმეცნიერებაში ამ ტერმინის გამოყენება რ. ასათიანმა შემოგვთავაზა (რ. ასათიანი, 1994). ჩვენ ეფიქრობთ, რომ ეს ტერმინი ხელსაყრელია და საბოლოოდ შესაძლებელი ხდება ამ მოვლენის სახელდება ენის იერარქიის სხვადასხვა დონეზე.

რ. ასათიანის „ქართველურ ენათა საკითხები“ ნამდვილად საინტერესო წიგნია, თუმცა ანალიზისას აქაც არაა ენის დონეები ჯეროვნად გამოიჯნული. ლოგიკურ-სემანტიკური არ ნიშნავს სემანტიკურს. ეთანხმებით თ. გამყრელიძეს, რომელსაც თვლის, რომ ეს არის უნივერსალური. თუ ინფინიტიური ფორმებით განვიხილავთ სემანტიკურ დონეს, მაშინ გამოვა, რომ „ხატება“ და „კხატაყ“ ერთი სემანტიკური კელის სიტყვებია („ხატება“), რაც ცხადია, არაა სწორი. სიტყვას ერთდროულად გააჩნია რამდენიმე დონე: ფონოლოგიური,

მორფოლოგიური და ლექსიკურ-სემანტიკური, მაგრამ არა სინტაქსური. რადგანაც სინტაქსი არ არსებობს წინადადების გარეშე. რაც შეეხება ლოგიკურ-სემანტიკურს, ეს არის ენის იერარქიის სემანტიკური დონე. N ფორმას გააჩნია კონკრეტული მორფო-სემანტიკა. აქ სხვა აქტანტთა შორის აუცილებელად გასათვალისწინებელია ადრესატიც – O ind, ან უფრო ფართო ცნებით, დესტინატი.

ამდენად, ქართულ ენაში ვალენტობის ცნების გააზრება ინდოევროპული მოდელის მიხედვით შეცდომა იქნებოდა. ტიპოლოგიური კვლევისათვის ღირებული იქნება, რომ ვალენტობა შინნეული იყოს არა სინტაქსურ, არამედ სემანტიკურ კატეგორიად. მაშინ ვალენტობის მორფო-სემანტიკა, შესაბამისად, განსხვავებულად აისახება მონოპერსონალურ და პოლიპერსონალურ ენებში.

თუ ვალენტობას გაეიაზრებთ სემანტიკურ კატეგორიად (როგორც ადგილიანობაა შინნეული), შესაბამისად, შეგვეძლება უნივერსალური ერთეულების გამოყოფაც. კერძოდ, აბსოლუტური ლინგვისტური უნივერსალია იქნება შემდეგი – ყველა ენაში არსებობს განსხვავებული ვალენტობის ზმნები და ამ სხვაობათა რეალიზება კი კერძო გრამატიკათა პრობლემებია.

საჭიროა სპეციალსტთა საბოლოო შეთანხმება იმაზე, თუ რა ტერმინით განისაზღვრება პოლიპერსონალიზმი ენის იერარქიის სხვადასხვა დონეზე.

II თავი

ზმნური დესტინაცია

პოლიპერსონალური ზმნის მქონე ენებში ზმნა თავისთავზე იღებს დიდ დატვირთვას. შესაბამისად, ძირითადი სემანტიკური და მორფოლოგიური კატეგორიები აუცილებლად აისახება ასეთ მდიდარ ზმნურ მორფოლოგიაში.

ზმნური დესტინაციის ზოგადი მოდელები:

1. $S \begin{cases} \rightarrow O \\ \rightarrow S \\ \rightarrow \emptyset \end{cases}$
2. $S \begin{cases} \rightarrow O \\ \rightarrow S \end{cases}$
3. $S \begin{cases} \rightarrow S \\ \rightarrow \emptyset \end{cases}$
4. $S \begin{cases} \rightarrow O \\ \rightarrow \emptyset \end{cases}$

(აქ S არის სუბიექტი, O არის ობიექტი და $\emptyset$ არის ჩული.)

თანამედროვე ქართულში აღინიშნება პირველი მოდელის არსებობა. ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ისტორიულად ქართული ენის ზმნური დესტინაციის მოდელი იყო მეოთხე, რომელიც დღეს გვაქვს აფხაზურსა და ბასკურ ენებში. „ი“ მორფემა ერთი კატეგორიის შიგნით, ცხადია, საოპოზიციო ცალების განმასხვავებელ ფორმანტად ვერ გამოდგებოდა. ერთმანეთს უპირისპირდებოდა ქცევიანი და უქცეო ფორმები, როგორც გ. ნებიერიძე და ვ. ბოედერი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად აღნიშნავენ, სათავისო ქცევა (რეფლექსივი) კერძო შემთხვევაა (გ. ნებიერიძე, 1976; ვ. ბოედერი, 1968).

„ზმნური დესტინაციის კლასიფიკაცია ხდება საოპოზიციო წევრების მიხედვით:

1. დესტინატორი პირის როგორც მისი მხედვეთ,

2. დესტინატორი პირის რომელიც მისი მხედვეთ.

ორივე შემთხვევაში საგულისხმოა სულიერობის სემანტიკის გათვალისწინება.

1. ქართული ზმნის ვერსიის კატეგორიის ტიპოლოგიური ანალიზი

ქვეყნის კატეგორია ქართული ენის დესტინაციური სისტემის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიაა, რომელსაც მრავალმა ქართველმა და უცხოელმა მეცნიერმა უძღვნა თავისი გამოკვლევა. ამ კატეგორიას სწავლობდნენ ნ. ჩუბინაშვილი, ს. ხუნდაძე, მ. ჯანაშვილი, ა. ქუთათელაძე, კ. დოდაშვილი, თ. ჟორდანიანი, ნ. მარი, ა. შანიძე, ა. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქ. ლომთათიძე, გ. როგაია, კ. შუხარდტი, გ. დევეტერსი, კ. ფოგტი, კ. ჩხენკელი, ბ. რუდეჩკო, ვ. ბოედერი, მ. მაჭავარიანი, გ. ნებიერიძე, ბ. ჯორბენაძე, ნ. საღაძე, თ. უთურგაძე, დ. მელიქიშვილი, ი. მელიქიშვილი, ნ. მეტრეველი და სხვები (ა. შანიძე 1973; 1926; არნ. ჩიქობავა, 1950; ფ. ერთყლიშვილი, 1965; ვ. ბოედერი, 1968; კ. შუხარტი, 1950; გ. როგაია, 1942; თ. უთურგაძე 2000; 2002; მ. მაჭავარიანი, 1987; ბ. ჯორბენაძე, 1975; 1983; ა. არაბული, 1984; ი. ქავთარაძე, 1956; რასათიანი, 1987; შ. აფრიდონიძე, 2001; მ. დამენია, 2003; ი. იმნაიშვილი; გ. მაჭავარიანი, 1953; ი. მაჭავარიანი, 1980; დ. მელიქიშვილი, 2001; ი. მელიქიშვილი, 2003; გ. ნებიერიძე, 1976; ა. ონიანი, 1978; დ. ფხაკაძე, 1978; ი. ზიცარი, 1984; გ. კლიმოვი, 1978; ნ. მარი, 1925; მ. სახოკია, 1985; 247 ი. ტესტელეცი, 1984; ა. ტიმბურლეიკი, 1982; გ. ფოგტი, 1972; ა. პარისი, 1981; რ. ლაფონი, 1971; ა. მარანცი, 1989; ნ. თულინი, 1991; კ. ვამლინგი, 1989).

ტრადიციულ ენათმეცნიერებაში მიღებულია ქვეყნის კატეგორიის ა. შანიძისეული განმარტება: „სუბიექტური პირისა და ობიექტური პირის (ან ობიექტური პირების) გარდა, ქართულ ზმნას მოეპოვება აგრეთვე საშუალება გამოხატოს, რომ

- ა) ობიექტი, რომელსაც ობიექტური პირი ეფარდება ფორმაში, არაეისი კუთვნილება არ არის და არც უისთვისგა დასიმწეული; ან
- ბ) ობიექტი მოქმედ პირს, ანუ სუბიექტურ პირს ეკუთვნის ან მისთვის არის განკუთვნილი; ან კიდევ

გ) ერთი ობიექტი მეორეს ეკუთვნის ან მისთვის არის განკუთვნილი.

მოსდერებას ქართული ზმნის ამ საშუალებათა შესახებ ეწოდება საქცევი, ხოლო თითოეულ ფორმას კუთვნილება-დანიშნულების მიხედვით განსხვავებულს - ქცევა ანუ ვერსია. მის მიხედვით, გვაქვს სამი ქცევა: საარვისო, სათავისო და სასხვისო, ანუ ეს იგივეა, რაც სამი ვერსია: ნეიტრალური, სასუბიექტო და საობიექტო. საარვისოა (ნეიტრალურია) ფორმა, რომელიც გვინჟენებს, რომ პირდაპირი ობიექტი არავისი ეკუთვნილება არ არის და არც ვისთვისმეა განკუთვნილი (დანიშნული) : „სახლს ვაშენებ“.

სათავისოა (სასუბიექტოა) ფორმა, რომელიც გვინჟენებს, რომ პირდაპირი ობიექტი ეკუთვნის მოქმედ პირს, სუბიექტს, ან მისთვისაა განკუთვნილი : „სახლს ვიშენებ“.

სასხვისოა (საობიექტოა) ფორმა, რომელიც გვინჟენებს, რომ პირდაპირი ობიექტი ირიბს ეკუთვნის ან ირიბისათვისაა განკუთვნილი: „სახლს ეუშენებ“.

მაშასადამე, ქცევა ანუ ვერსია არის ფორმა, რომელიც აღნიშნავს, თუ რა ურთიერთობაა კუთვნილება-დანიშნულების თვალსაზრისით სუბიექტსა და ობიექტს შორის ან ობიექტებს შორის. ეს აღნიშვნა ორგვარია: წართქმითი და უკუთქმითი, ე. ი. კუთვნილება-დანიშნულებითი ურთიერთობა შეიძლება აღინიშნოს ან არ აღინიშნოს, საამისოდ მოიპოვება საოპოზიციო ფორმები, რომლებიც ერთმანეთს ეკუთვნილება-დანიშნულების მიხედვით უპირისპირდებიან“ (ა. შანიძე, 1973, გვ. 323). შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის ქცევის კატეგორიის აბსოლუტურად ამომწურავი განსაზღვრება. მაგრამ ა. შანიძე დესტრინაციას ნაკლებად მიჯნავს კუთვნილებითობისაგან. საერთოდ, ეს ერთმანეთთან ახლოს მდგომი სემანტიკური კატეგორიებია და ხშირია მათი ელემენტების გადაკვეთაც. მეცნიერი გარკვეულ უზუსტობას მაინც გრძნობს და ამიტომაც ცდილობს ამ ტერმინის დაზუსტებას. იგი წერს: “ქცევა აღნიშნავს არა მარტო ფორმას, კუთვნილების მიხედვით განსხვავებულს, არამედ განკუთვნილების ანუ დანიშნულების მიხედვით განსხვავებულსაც, მაგრამ სიმოკლისათვის მარტო კუთვნილებას ვახსენებთ-ხოლმე“ (ა. შანიძე, გვ. 324). ფაქტია, ამ ორიდან ნაკლებად მისაღები ტერმინი შეირჩა - კუთვნილება.

ამავე ზემოთ მოყვანილ განსაზღვრებაში ჩანს, რომ აქ გარდამავალ ზმნებსა და ძირითადი აქცენტით. ეს კი, თავის მხრივ, უკვე განსაზღვრავს საკითხისადმი მიდგომას. უპირატესობა ნათელია: მხოლოდ გარდამავალ ზმნებს აქვთ სამივე ქცევის გამოხატვის საშუალება. ისიც ბუნებრივია, რომ იქ სადაც სამივე ზმნური აქტანტია მოცემული, უფრო ნათლად აისახება ქცევის კატეგორია, რადგანაც ეს ფაქტობრივად არის ზმნის პირთა დესტინაციური ურთიერთობის გამომხატველი კატეგორია.

მ. მაჭავარიანის განმარტებით, ქცევა არის ზმნის დერივაციული კატეგორია, რომელსაც შეესაბამება დერივატებში ახალი

მნიშვნელობის განენა და ზმნის ვალენტობის შესატყვისი კლება-
მატება. „ქვეყნის კატეგორიის ზოგადი ფუნქცია არის ზმნის ობიექტების
წარმოქმნა ან მოსპობა“ (მ. მაჭავარიანი, გვ. 5-6). ამის საპირისპირო
მისასრება აქვს თ. უთურგაიძეს, რომელსაც მიაჩნია, რომ ქვევა
კაუსაციასთან და გეართან ერთად არის უდლების კატეგორია. მას
შემოაქვს სერის ცნება, ეს არის მიკროპარადიგმა, სადაც ერთიანდება
ე. წ. კონექტურ კატეგორიათა ურთიერთობები. საერთოდ, რა თქმა
უნდა, უნდა ვაღიაროთ, რომ მკრთალია სადემარკაციო ზღვარი
უდლებისა და წარმოქმნის კატეგორიათა შორის. ყოველი
კონკრეტული ფორმა მატარებელია როგორც ფლექსიური, ასევე
დერივაციული ელემენტებისა. ამიტომაც ასეთი განსხვავებული
მიდგომა ბუნებრივ ინტერესს იწვევს. მით უფრო, რომ თ. უთურგაიძის
ამ ნაშრომში წარმოდგენილია კატეგორიათაშორისი სისტემის შექმნის
ცდა. ჩვენ ქვევის კატეგორიას განვიხილავთ, როგორც ზმნის
დერივაციულ კატეგორიას, რომელიც გარკვეულ როლს თამაშობს
ქართული ზმნის უდლების სისტემის შექმნაში. კერძოდ, ქვევის
ნიშნები არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფლექსიური აფიქსები
ახალი მწკრივების წარმოქმნის დროს, მაგალითად, მედიოაქტივებსა
და მესამე სერიაში. თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ იმ ფორმებში,
სადაც ფლექსიური დატვირთვა აქვთ ქვევის ნიშნებს, დესტინაციას
ეკარგება ძირითადი სემანტიკური მნიშვნელობა. ამიტომაც ხშირად
მათ უფუნქციო ქვევის ნიშნებს უწოდებენ. სინამდვილეში მათ
ფლექსიური ფუნქცია აქვთ შეძენილი და დერივაციული კი
გაფრთხილავს გულს ან სულაც დაკარგული. თუნდაც მხოლოდ ამ
ფაქტის გამო ჩვენ გეიჭირს ქვევის იმ ტიპის ფლექსიურ კატეგორიად
მიჩნევა, როგორც ამას თ. უთურგაიძე გეთავაზობს. თუკი მივიჩნევთ,
რომ ყველა ზმნური კატეგორია ფლექსიის ესა თუ ის ფორმა (ცხადია,
ეს სიმართლეა), მაშინ საერთოდ ფლექსიის სასარგებლოდ მოიხსნება
პრობლემური საკითხი ფლექსიასა და დერივაციას შორის. მაგრამ აქ
ისმის კითხვა – როგორი სიტუაციაა სახელებში, ანუ სხვა დანარჩენ
ფორმაცვალებად სიტყვებში? ირდევთ თუ არა ენობრივი სისტემის
სიმეტრია? ყველა კონკრეტული შემთხვევა უნდა განვიხილოთ არა
მარტო ამ მოვლენის შიგნით ან სხვა მოვლენებთან შესაბამისობაში,
არამედ კიდევ უფრო ფართოდ, ზოგად ენობრივ სისტემასთან
შესაბამისობაში და აგრეთვე უნივერსალურ ტიპოლოგიურ ჭრილში.
წარმოდგენილ ნაშრომში ჩვენ გამოვეყოფთ ფლექსიურ დესტინაციას
როგორც გრამატიკულ მოვლენას და დესტინაციის მორფო-სემანტიკის
გარკვეულ ფორმას. აღსანიშნავია, რომ გამოიყოფა სახელური და
ზმნური ფლექსიური დესტინაცია. ამ თემასზე ჩვენ დაწერილებით
ესაუბრობთ დისერტაციის მესამე თავში.

ქვევის სამგანსომილებიან მოდელს ხშირად უყურებდნენ ეჭვის
თვალთ. ფ. ერთელიშვილს მიაჩნდა, რომ ნეიტრალური ვერსია,
როგორც ნულოვანი ფორმა, არ არის ოპოზიციის სრულფასოვანი
წევრი, რადგანაც აქ კუთვნილებითი ურთიერთობა გამოხატული არ

არის. თანაც ა. პრეფიქსს აქვს განსხვავებული ფუნქციებიც (ფ. ერთელიშვილი, 1965). საერთოდ, ზმნური ხმოვანი პრეფიქსების სხვადასხვაგვარი ფუნქციების შესახებ მრავალი აზრი გამოთქმულა. ეჭვს არ იწვევს ფუნქციათა მრავალფეროვნება, მაგრამ ეს თანაბრად ეხება ქვეყის ყველა ნიშანს და არა მარტო საარვისოს რეფერენტებს.

ნეიტრალური ფორმა ქვეყის ოპოზიციაში სრულფასოვანი და რელევანტურია, რაც ბუნებრივად გახდა იმის მიზეზი, რომ ფ. ერთელიშვილის ეს აზრი ტრადიციულმა სკოლამ არ გაიხიარა.

ფაქტობრივად ქვეყის ორგანოზომილებიან მოდელს ხელაედნენ ვ. ბოედერი და გ. ნებიერიძე (ვ. ბოედერი, 1968; გ. ნებიერიძე, 1976). ისინი თელიდნენ, რომ სათავისო ქცევა კერძო შემთხვევაა და თანაბარი მიდგომა არა გვაქვს საოპოზიციო ცალებს შორის. ჩვენ სავსებით ვეთანხმებით იმ მოსაზრებას, რომ სიღრმისეულ დონეზე ირიბი ობიექტი გვაქვს არა მარტო სასხვისო ქვეყის პარადიგმაში, არამედ სათავისო ქვეყის პარადიგმაშიც. იგი არის სუბიექტის იდენტური. ჩვენც ასე ვთვლით, რომ ირიბი ობიექტი იმალება სუბიექტში (ან სიღრმისეულ დონეზე ერწყმის სუბიექტს). გ. ნებიერიძე აგრეთვე საუბრობს გენეტიკურ კავშირზე სასხვისოს ო-სა და სათავისოს ო-ს შორის. ხოლო სასხვისოს უ-ფორმანტს კი მკვლევარი აბლაუტის შედეგად წარმოქმნილად მიიჩნევს. იგი თვლის, რომ უ-ს განემა გამოიწვია სათავისო და სასხვისო ფორმებს შორის მორფოლოგიური ომონიმიის თავიდან აცილების საჭიროებამ. მკვლევარს მიაჩნია, რომ მოქმედებითი გეარსა და მედიოაქტივს შორის ქვეყის თვალსაზრისით სრული ანალოგია გვაქვს და „ი“ პრეფიქსი რეფლექსური ზმნების პარადიგმაში სათავისო ქვეყის ნიშანია, როგორც მოქმედებითი გეარში (გ. ნებიერიძე, 1976). ა. შანიძე კი მედიოპასივებს ქვეყის ფუნქციისაგან დაცვილად მიიჩნევს. გ. ნებიერიძე ასევე გამოყოფს ი-ე აფიქსთა ოპოზიციას ქვეყის კატეგორიის შიგნით. იგი თვლის, რომ სათავისო ქცევა მოეპოუებათ ენებითი და საშუალო გეარის ფორმებსაც. მხოლოდ ერთპირიან ზმნებს არ გააჩნიათ სათავისო ქცევა.

ა. შანიძე კატეგორიის დახასიათებისას მკაცრ ზღვარს ავლებს – სათავისო ქცევა მხოლოდ ორპირიანი გარდამავალი ანუ მოქმედებითი გეარის ზმნებისთვისაა დამახასიათებელი. ჩვენ ვფიქრობთ, ანალიზისას ფორმიდან ამოსვლის შემთხვევაში ამას უნდა დავეთანხმობთ, ხოლო ფუნქციიდან ამოსვლისას გ. ნებიერიძის აზრიც მისაღებია. აქვე გვყინდა აღენიშნო, რომ ჩვენი აზრით, ქართულში არსებობდა დამოუკიდებელი რეფლექსივის კატეგორია, რომელიც ხელდასურვლ პირობებში შეერწყა ქვეყის კატეგორიას. თუმცა მას აქვს რიგი სხვა მახასიათებლებიც. თავისთავად, აფიქსი „ი“, როგორც აღენიშნეთ, ერთი კატეგორიის შიგნით საოპოზიციო ცალების განმასხვავებლად არ გამოდგებოდა. სათავისო ქცევა ოპოზიციის სრულფასოვან წევრად აქცია ვინის რიგისა და მანის რიგის პირის ნიშანთა პრეფიქსულმა ოპოზიციამ. ამიტომ მივიღეთ ზმნური დესტინაციის სამგანსომილებიანი პირველი მოდელი ქართულში.

აღსანიშნავია, რომ ქართულში ა-, ე-, ი- მაქცევრები ერთნაირად ფუნქციონირებენ, „არ არჩევენ მოლაპარაკე და არამოლაპარაკე პირებს... უ მაქცევარი კი წარმოქმნის მხოლოდ III ირიბ ობიექტურ პირს“ (მ. მაჭავარიანი, გვ. 120).

საყურადღებოა მ. მაჭავარიანის მსჯელობა: „ვინ-ის რიგთან მაქცევრები უტოლდება პირის ნიშნებს და ზმნას ორი ისეთი პირის გამოხატვის უნარს ანიჭებენ, რომელთაც სხვადასხვა აღსანიშნი აქვთ: ვინ-ის რიგს სუბიექტის რანგში, ხოლო მაქცევარს ობიექტის რანგში, რაც ქმნის ზმნის ვალენტობის ზრდის პირობას... ფუნქციურად პირის ნიშანი და მაქცევარი მან-ის რიგში ერთ მთლიანს ქმნის ობიექტის სინტაქსურ რანგში“ (მ. მაჭავარიანი, გვ. 120).

დ. მელიქიშვილი გამოყოფს სასუბიექტო და საობიექტო მიმართებებს და წერს: „ა-, ი-, ე-, უ- ხმოვანი პრეფიქსების ძირითადი ფუნქციაა სოგადად ობიექტური პირის არსებობაზე მითითებაა, კერძოდ კი, სუბიექტის ობიექტურ პირებთან გარკვეული (კუთვნილება-დანიშნულების, ლოკატიური და სხვ.) მიმართების გამოხატვაა, ხოლო თუ რომელია კონკრეტულად ობიექტური პირი, რომელსაც მიემართება სუბიექტის მოქმედება, ამაზე სათანადო პირის ნიშანი (მარკერი) მიუთითებს“ (დ. მელიქიშვილი, 2000, გვ. 36). აქ ავტორი მთლიანად ეთანხმება მ. მაჭავარიანს, რომელიც თვლის, რომ თანხმონებით ელემენტი განსაზღვრავს პირს, ხმოვანი კი ზოგადად დესტინაციაზე მიუთითებს. „სამეაღენტინანი ფორმა მიიღება ა) საობიექტო მიმართებით: კუთვნილება-დანიშნულებითი (დესტინაციაურ-პოსესიური) სემანტიკით, რაც 0/1 და 0/2-ში ი- პრეფიქსით არის აღნიშნული, ხოლო 0/3-ში უ- პრეფიქსით: ხატავს ის მას; ბ) ლოკატიური სემანტიკით ირიბი ობიექტის სამიმართებო ა- პრეფიქსის დართვით: მიმაჯულია მან მე მას - მომაბარა მან მე ის; ან უბრალოდ შესაბამისი პირის ობიექტური ნიშნით: მიმგვარა მან მე მას - მომგვარა მან მე ის, მიმცა მან მე მას - მომცა მან მე ის; გ) კაუზაციური მიმართების ა-ინ-ებ, ა-ე-ინ-ებ, კონფიქსებით: გრეხს ის მას - აგრეხინებს ის მას მას, აპოხს ის მას - აპოხინებს ის მას მას, ხატავს ის მას - ახატვინებს ის მას მას, შლის ის მას - აშლევინებს ის მას მას, აკეთებს ის მას - აკეთებინებს ის მას მას“ (დ. მელიქიშვილი, 2002, გვ. 35).

ა. მარანცი სამართლიანად უწოდებს ქართული ზმნის ხმოვან პრეფიქსებს რელაციურს (ა. მარანცი, 1989, გვ. 24). ეს მართლაც მათი ძირითადი ფუნქციაა, სხვადასხვაგვარი ნიუანსებით.

მ. პაიჭაძე წერს: „ქცევის ფორმათა ფუნქციონირების მექანიზმი ხშირად ტანგირებს სხვა ზმნურ კატეგორიებთან; ასე მაგ., გვარისა და ასპექტის კატეგორიებთან, რაც თავს იჩენს ქცევის ნიშნების ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ქცევის მახასიათებელი ხმოვნების პოლიფუნქციურობაში“ (მ. პაიჭაძე, 1993, გვ. 177).

მრავალი მეკლესარი მიიხედავს ე პრეფიქსს ქცევის ნიშნად და ი - ე პრეფიქსულდ ვნებით გვარის ოპოზიციას - ქცევის ოპოზიციად (მ. მაჭავარიანი, გ. ნებიერიძე დ. მელიქიშვილი და სხვ.). ე , როგორც

რელაციური ფორმანტი, ცხადია, იტყვიანობა სასხვისო ქცევის სემანტიკით. თუმცა თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ ფაქტს, რომ ამა თუ იმ ზმნური კატეგორიის გაფორმებისას ბუნებრივი მოვლენაა სხვა უფრო ძველი კატეგორიის მონაწილეობა ამ პროცესში ან ამ ძველი კატეგორიით ახალი კატეგორიისათვის საბაზისო სისტემის შექმნა, მაშინ ისიც უნდა გავაცნობიეროთ, რომ ეს ამ ახალი კატეგორიისათვის ლინგვისტური წარსულია და, შესაძლოა, ის სინქრონიულ დონეზე სხვა ტიპოლოგიური მახასიათებლებით წარსდება.

ქცევა, უპირველეს ყოვლისა, არის ირიბი მიმართების კატეგორია. ამ მხრივ, საყურადღებოა შ. აფრიდონიძის დაკვირვება ირიბი მიმართების საკითხზე. იგი წერს: „ირიბი ობიექტის – ისევე როგორც ინვერსიული ზმნის აგენის დატიურმა ფორმამ 'ზმნაში შეიძლება გაანინოს სხვადასხვა ზმნური კატეგორიის პრეფიქსები, სახელდობრ: ობიექტური პირის ნიშნები I.პ.-მ-, II პ. – გ-, III პ. – მ/ნ/0- (თავისი ფონეტიკური პირობებით); ობიექტური ქცევის ი- (I-II პ.) ან უ- ნიშანი (III პ.); რელატიური ენებითი გვარის ე- ნიშანი; კაუსატივის ა- ნიშანი; ე. წ. საზედაო სიტუაციის ა- ნიშანი.

გარკვეულ შემთხვევაში ირიბი მიმართების შექმნაში შეიძლება მონაწილეობა მიიღონ აგრეთვე ორიენტაციის მახევენებლმა მარტივმა პრევერბებმა...“ (შ. აფრიდონიძე, 2001, გვ. 45-61). საინტერესოა ამ მკვლევარის მოსაზრებანი ირიბი მიმართების ადგილისათვის ქართული ზმნის მორფოსინტაქსში (შ. აფრიდონიძე, 2001, გვ. 55-56). შ. აფრიდონიძე საესებით მართებულად ასკენის: „ირიბი ობიექტი ზმნის გამოხატვის თვალსაზრისით გვევლინება აბსოლუტურობა-რელატიურობის ოპოზიციის დერძად. სწორედ ამ ოპოზიციიდან ამოსულით შეიძლება ეიმსჯელოთ ქართული ზმნის ისეთი კატეგორიების წარმოქმნაზე, როგორცაა ქცევა, გვარი, კაუსატივი, სიტუაცია და რიგ შემთხვევებში ორიენტაციაც.

რამდენადაც ამ კატეგორიებს შიგნით ყველა ოპოზიციია საბოლოოდ თავს იყრის აბსოლუტურსა და რელატიურის ოპოზიციაში, როგორც გამაერთიანებელ ოპოზიციაში, ირიბი მიმართება, ყოველ შემთხვევაში ქართული ენისათვის, უნდა დახასიათდეს როგორც ინტერკატეგორიალური მიმართება, რომელიც აწესრიგებს ყველა სხვა კერძო ოპოზიციას თითოეული კატეგორიის შიგნით. სწორედ ამ მიმართებაზე იყო და არის ამჟამადაც აგებული ქართული ზმნის პოლიპერსონალიზმის სისტემა, რომელიც საშუალებას იძლევა, ურთიერთობა ზმნის აქტანტებს შორის გავიგოთ ნაცვაღსახელთა გამოუყენებლად, მაშინ, როდესაც მათ გარეშე ამ ურთიერთობების გარკვევას ვერ ახერხებს ბევრი ინდოევროპული (და არა მარტო ამ ოჯახს მიკუთვნებული) ენა“ (შ. აფრიდონიძე, 2001, გვ. 60).

საინტერესოა ი. მელიქიშვილის დაკვირვება ქცევის კატეგორიაზე. ის ყურადღებას ამახვილებს ქცევის კატეგორიის არადესტინაციურ

ფუნქციონირებს, კერძოდ, ასპექტის წარმოების უნარზე. საერთოდ ცნობილია, რომ სრული ასპექტის ფორმათა წარმოება კუთვნილების სემანტიკას უკავშირდება და ბევრ ენაში პერფექტულ დროთა გამოხატვა კუთვნილების საშუალებებით ხდება. ეს შეიძლება იყოს „ქონა“ ზმნის სახით. „სოგი ზმნური სემანტიკური კლასი ან საერთოდ ვერ უკავშირდება მოქმედების დასრულების სემანტიკას ან თავისებურად აწარმოებს მას. ქართული ენაც რიც საინტერესო თავისებურებას ამჟღავნებს ამ თვალსაზრისით. რამდენიმე ზმნური კლასი უნიფიცირებული პრინციპის (ზმნისწინის მეშვეობით) არ აწარმოებს ასპექტურ ფორმებს. ასეთ შემთხვევაში, როგორც წესი, ქცევის კატეგორიის ეხედავთ ასპექტურ დაპირისპირებათა წარმომქმნელი პრინციპის როლში“ (ი. მელიქიშვილი, 2003, გვ. 121).

„მე-10 საუკუნიდან, როდესაც იწყება ასპექტის ახალი სისტემის ჩამოყალიბება, ჩნდება ქცევით მონაკველე მედიაქტიური ზმნები:“ ყივის-იყივლა, კივის-იკივლა, ფილოსოფოსობს-იფილოსოფოსა და ა. შ. “ (ა. შანიძე, 1973, გვ. 494) ი. მელიქიშვილი წერს: ახალ ქართულში მედიაქტიურ ზმნათა ასპექტური დაპირისპირება ქცევის მეშვეობით განხორციელდა რიც ზმნებში. „ძველი ქართულიდან ახალი ქართულისკენ ასპექტის გამოხატვის პრინციპის ცვლილებასთან ერთად ყალიბდება მედიაქტიურ ზმნათა წყვეტილი და უწყვეტელი ასპექტების დაპირისპირების გამოხატვის სახე, რომელიც ნეიტრალურ და სათავისო ქცევის ფორმებს ემყარება.“ (ი. მელიქიშვილი, 2003, გვ. 128-129). „ეს სიტყვა მორფოლოგიურ საფუძველზე ყალიბდება და ასეთ ზმნათა აწმყოში ი ქცევის ნიშნის გაქრობას, ცხადია, აქვს არა ფონეტიკური, არამედ მორფოლოგიური მიზეზი.“ (ლ. ნოზაძე, 1974, გვ. 19).

ი. მელიქიშვილი დაასკენის: „ეფექტობთ, რომ ქართული ქცევის კატეგორიისათვისაც პრედიკაცია ძირითად სემანტიკურ ფუნქციას წარმოადგენს. იგი ზმნით გამოხატული პროცესის მიმართებას ამყარებს აქტანტებთან: სუბიექტთან (ის იბანს, იკვობს), ირიბ ობიექტთან (ის მას უკეთებს, უშენებს), პირდაპირ ობიექტთან (ის მას აკეთებს, აშენებს), იძულების პირთან, ანუ მოქმედების შემსრულებელთან (ის მას ახატენებს, აწერინებს). იგი ანალიზურ ზმნაში მეშველ ზმნათა ფუნქციონირების სინთესურ ექვივალენტია“ (ი. მელიქიშვილი, 2003, გვ. 130). მეცნიერი შემდგომ აგრძელებს: „ქცევის პრეფიქსები მიმართებითი პრედეიკატული ელემენტებია: ისინი მდგომარეობის სემანტიკას უფრო ბუნებრივად უკავშირდებიან, ვიდრე დინამიკის სემანტიკას. წყვეტილი ასპექტი სემანტიკურად მდგომარეობასთან უფრო ახლოს, ვიდრე უწყვეტელი“ (ი. მელიქიშვილი, 2003, გვ. 131).

ჩვენი აზრით, მდგომარეობისა და დინამიკის სემანტიკა ნაკლებ კავშირშია უშუალოდ ქცევასთან. პერფექტი მოიცავს პოსესიურ სემანტიკას, ქცევისა და პერფექტის ზმნურ კატეგორიათა ელემები ამ მხრივ სასიარო მონაკვეთებს შეიცავენ და სუსტად ამ სასიარო

სემანტიკური ევლის დონეზე ხდება ქცევის ნიშნის ფორმებით შესაბამისი მწკრივთა წარმოება რიგ ზმნებში.

ქცევის კატეგორიის შესწავლის ისტორიიდან განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ მ. მაჭავარიანის „ქცევის გრამატიკული კატეგორიის სემანტიკა“. ეს გახლავთ ამ კატეგორიის ფუნდამენტური გამოკვლევა. ავტორი წერს: „ქცევის კატეგორიის წარმოსაღგენად საჭიროა ორი კატეგორიის - პირისა და ბრუნვის ურთიერთქმედების გათვალისწინება. ბრუნვის კატეგორიის განსოშილებებიდან ამ თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანია მიმართულების (ფართო აბსტრაქტული გაგებით) გამოხატვა... პირის ნიშნებიც ნაცვალსახელთა გარკვეული ფორმით... მაგრამ სახელებისაგან განსხვავებით მას დამატებითი არსებითი ფუნქციაც აქვს, გამოხატოს სამეტყველო სიტუაციის ცენტრი და ამით შექმნას ბრუნვითა მიმართულებისა და ურთიერთმიხედულობის (მოცულობის) მნიშვნელობების ვექტორებისათვის ორიენტაციის ღერძი“ (მ. მაჭავარიანი, 1987. გვ. 124).

სამეტყველო სიტუაციის ღერძად მიჩნეულია მოლაპარაკე პირი, განსაზღვრულია, რომ ორიენტაციის აქვს ორი ვარიანტი: ინტროვერტული და ექსტროვერტული. სასურველი იქნებოდა, მეცნიერს მოეცა ამ ტერმინთა შესაბამისობა ა. შანიძის ქცევის ტერმინებთან მიმართებაში. ქცევა ქართულურ ენებში მ. მაჭავარიანის მიერ სამართლიანად მიჩნეულია დომინანტ კატეგორიად, რომელიც წინ უსწრებს გეარის კატეგორიის გაფორმებას დიაქრონიისში. მეკვლევაში წერს: „პირის ნიშნებს მაქცევარიანად (ე. ი. მათი ბრუნვითი მნიშვნელობიანად) აქვთ ზმნის აქტანტების წარმოქმნისა და მოსპობის ფუნქცია, და ამდენად, ზმნის ვალენტობის კლება-მატების უნარი“ (მ. მაჭავარიანი, 1987. გვ. 125). პირისა და ქცევის ნიშნითა ასეთ კომბინაციას მეკვლევაში პროკლიტიკას უწოდებს. ჩვენ ვეყოქრობო, რომ მორფოლოგიური სეგმენტაციისას მინიმალისზაციის პრინციპის დაცვა სავალდებულოა. საერთოდ, ქართულს ახასიათებს ზმნურ მორფემათა პოლიფუნქციურობა. ისიც აღსანიშნავია, რომ ზმნური მორფემები ერთმანეთთან კავშირში ქმნიან კონკრეტული ფორმის სემანტიკას. მორფოლოგიური ანალიზის დროს აუკვილებელია ერთი კატეგორიის დონეზე მორფემათა სეგმენტირება ფუნქციური და ფორმალური პარამეტრებით.

უნდა აღვნიშნათ, რომ მ. მაჭავარიანმა საკმაოდ წარმატებით განიხილა ქცევის კატეგორიის სემანტიკა და ახალი (ჩვენთვის მისაღები) იმპლიკაციური უნივერსალიაც შემოგვთავაზა: „ზმნის მორფოლოგიის დონეზე ქცევის კატეგორია ხორციელდება მხოლოდ იმ ენებში, სადაც დასტურდება ამავე სახის პირის კატეგორიაც. თუ ზმნას მორფოლოგიურად გამოხატული პირის კატეგორია არა აქვს, არც ქცევის კატეგორია ექნება“ (მ. მაჭავარიანი, 1987. გვ. 23). აქვე იგი აკეთებს უმნიშვნელოვანეს ტიპოლოგიურ დასკვნას: „თვითონ პირის კატეგორია შინაარსობლივად აძლევს ბიძგს ქცევის კატეგორიის ნამოყალიბებას... ჩვენი აზრით, პირისა და ქცევის სემანტიკა ყველაზე

ადეკვატურად აღიწერება ბრუნვის კატეგორიის შინაარსით“ (მ. მაჭავარიანი, 1987. გვ. 23). ჩვენ ხავსებით ვაზიარებთ მ. მაჭავარიანის 'სემოხსენებულ დასკვნებს და დაუქმატებთ, რომ, საერთოდ, ამ თუ იმ ენაში 'ზმნური დესტინაციის გამოსახატავად მარტო ერთი 'ზმნური პირის არსებობა საკმარისი არ არის, საჭირო და აუცილებელია, იყოს 'ზმნაში გამოსახტული ირიბი მიმართებაც. აქედან კი ის გამოდინარეობს, რომ **ზმნური დესტინაცია მხოლოდ პოლიპერსონალური ზმნების ფუფუნებაა (ან თავსატეხი). ეს სტატისტიკური ლინგვისტური უნივერსალია.**

მ. მაჭავარიანიმა პირველმა გაიაზრა ქცევა, როგორც ექტორული კატეგორია. მისი თეორია ვერსიის შესახებ ფაქტობრივად ამყარებს ჩვენ მერ რამდენიმე წლის წინ წამოყენებულ ლინგვისტური ექტორიალობის თეორიას, რომლის შესახებაც ნაშრომის პირველ თავში გექონდა საუბარი. სრულიად ნათელია, ქცევის კატეგორიის ექტორული სახე, როგორც შიდა სემანტიკურ, ასევე რეფერენციალურ დონეზეც.

ზემთ ჩვენ მხოლოდ ქცევის კატეგორიის შესახებ გამოქვეყნებულ ძირითად შრომებზე შეეანერეთ ყურადღება, რადგანაც ჩვენი სადისერტაციო ნაშრომის მიზანი არ არის ამ კატეგორიის შესწავლის ისტორიის განხილვა. მნიშვნელოვანი ის გახლავთ, რომ ქცევის კატეგორია საკმაოდ საფუძელიანად არის შესწავლილი.

თანამედროვე ქართულში ქცევის კატეგორია ქმნის მწყობრ მორფო-სემანტიკურ სისტემას:

საარვისო ანუ ნეიტრალური - 0, ა
სასხვისო ანუ საობიექტო, ექსტრავერტული - ი, უ (ყ)
სათავისო ანუ სასუბიექტო, ინტროვერტული - ი

ჩვენ გამოყოფთ ქცევის კატეგორიის თავისებურებებს.

ბუნებრივია, რომ როდესაც არსებობს წესი, იქვეა გამოსაკლისიც, ანუ ანომალია. ქცევის გრამატიკული კატეგორია თანამედროვე ქართულში შემდეგი თავისებურებებით ხასიათდება:

1. სხვაობა გარდაუქვალ და გარდამავალ 'ზმნათა სისტემებს შორის ქცევის კატეგორიის მიხედვით;
2. ქცევის კატეგორიის მიხედვით ფორმანაკლი 'ზმნები:
  - ა. ფორმანაკლულობა ერთი მწკრივის შიგნით საოპოზიციო ცალებში,
  - ბ. ფორმანაკლულობა უდლების პარადიგმების მიხედვით;
3. ორი ირიბის არსებობა 'ზმნაში:
  - ა. ორი ირიბი გარდაუქვალ 'ზმნებში,
  - ბ. ორი ირიბი გარდამავალ 'ზმნებში;

4. პოლისემიური ფორმები - ქცევის კატეგორიის თვალსაზრისით;

5. უქცეო 'ზმნები:

- ა. უნიშნო ფორმები,
- ბ. ნიშნიანი ფორმები,

6. ქცევის კატეგორიის ფორმისა და შინაარსის დიაქრონიული ცვლილებანი.

განვიხილოთ თითოეული ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევა:

1. სხვაობა გარდაუვალ და გარდამავალ ზმნათა სისტემებს შორის ქცევის კატეგორიის მიხედვით სავსებით ნათელია და ეს მოვლენა სისტემურია. ქართულში მხოლოდ გარდამავალი ანუ მოქმედებითი გეარის ზმნები გეინვენებს სამგანზომილებიან მოდელს. გარდაუვალი ზმნები კი მხოლოდ ორგანზომილებიან მოდელში თავსდება, რამდენადაც აქ გამოორიცხულია სათავისო ანუ სასუბიექტო ქცევა. ეს სისტემური და პრინციპული ხასიათის სხვაობაა, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ქართულში (და საერთოდ, ქართველურში) სამგანზომილებიანი მოდელის მეორადობას.

2. ქართულ ენაში გვაქვს ქცევის კატეგორიის მიხედვით ფორმანაკლი ზმნები. ასეთი ზმნები შეგვიძლია ორ ჯგუფად დავყოთ:

ა. ზმნები, რომელთაც ახასიათებთ ფორმანაკლულობა ერთი მწკრივის შიგნით საოპოზიციო ცალკეში, მაგალითად: გვაქვს ვაცნობ - ვიცნობ და არა გვაქვს სასხივო ფორმა - ეუცნობ. (აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ფორმებს სხედასხვა მნიშვნელობა აქვთ. მაგრამ ეს ქცევის რეფერენტების ფორმალურ მხარეს არ ეხება.)

ბ. ზმნები, რომელთაც ახასიათებთ ფორმანაკლულობა უღლების პარადიგმების მიხედვით, მაგალითად: გვაქვს სტატიკურ ზმნათა ოპოზიცია - წერია/წერია, რომელთაც მეორე სერიაში ეწერა შეესაბამება ორივე შემთხვევისათვის. ასევე კარგავენ ქცევის გაგებას სამპირიანი ზმნები მესამე სერიაში და ყველგან, სადაც ქცევა გამოდის წმინდა ფლექსიური დატვირთვით, იკარგება დესტინატური შინაარსი.

3. ქართულში სოგჯერ ზმნაში ორი ირიბი ობიექტური პირია მოცემული. რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ორივე გამოიხატება 'ზმნა'ში.

ა. ორი ირიბი გარდაუვალ ზმნებში - ენებითში: მიცვია (მე მას ის), მიმეყარ (შენ მე მას), საშუალში: მიმიდევს (მე მას ის), მიტკივა (მე მას ის). ამ ორიდან ერთი აუცილებლად პოსესორი ანუ მფლობელი ობიექტია და მის ალტერნატიული აღწერითი სინტაქსური კონსტრუქციაც მოუპოვება შესაძლებლის ორპირიანი ზმნის ფორმითა და

პოსესორი ობიექტის დატვითო ან გენეტიურ-პოსესიური ბრუნვით ზმნის გარეთ, მაგალითად: მიცვია მე ცოლს კაბა და ნემს ცოლს კაბა აცვია. ბ. ორი ირიბი გარდამავალ ზმნებში იძლევა ოთხპირიან ზმნებს: მიმიწერა (მან მე მას ის), მიმიხატა (მან მე მას ის), უფრო ხშირად კაუზატიური ფორმებია ასეთ დროს გამოყენებული: გამოიკეთებინე (შენ მე მას ის), დამიხატე (შენ მე მას ის). ასეთი ფორმები, გამონაკლისის გარეშე, სასხვისო ქცევის ფორმებია.

ირიბის შემოყენაზე ზმნაში ორი გზა და მიზანი აქვს:

1. ან კაუზაციას სჭირდება შემსრულებელი ობიექტის შემოყენა,
2. ან პოსესიურ-ბენეფიციურ სემანტიკას უნდა გაუხვას ხაზი.

ორირიბიანი ფორმები ძირითადად სასხვისოს სემანტიკით იტვირთება.

4. არსებობს პოლისემიური ფორმები – ქცევის კატეგორიის თვალსაზრისით. ენაში არის იშვიათი ზმნის ფორმები, სადაც პირდაპირი ობიექტი არის ცვალებადი და სათავესო ქცევის ფორმები, შესაძლოა, ობიექტური წყობის ზმნებშიც გვეხვდეს. ასეთი ფორმები ზოგჯერ პოლისემიურია. დამიყენა – მან მე - ეს არის სათავესო ქცევა პირცვალებადი პირდაპირი ობიექტით პარადიგმიდან:

დამიყენა	მან მე
დაგიყენა	მან შენ
დაიყენა	მან ის
დამიყენა - მან მე მას	არის სასხვისო პირუცველი მესამე პირის ირიბი ობიექტით:
დამიყენა	მან მე მას
დაგიყენა	მან შენ მას
დაიყენა	მან ის მას

როგორც ვხედავთ, პოლისემიურია დამიყენა/დაგიყენა ფორმები.

5. უქცეო ზმნები

ეს ის ზმნებია, რომელთაც არ გააჩნიათ ქცევის გაგება. ასეთ ზმნებს, ფაქტობრივად, საოპოზიციო ცვლები არ მოეპოვებათ და ქცევის შინაარსისაგან დაკლებილი არიან: უყვარს, აქვს, იცის, ახსოვს, პგონია, უჭირავს, სძულს და სხვ. ამ ზმნებშიც ორი ჯგუფი გამოიყოფა:

ა. უნიშნო ფორმები: აკონია, სწამს, სძულს, ჰქვია და სხვ. ამ ფორმებს არც ქცევის ნიშანი გააჩნიათ და არც ამ კატეგორიის შინაარსი.

ბ. ნიშნანი ფორმები: იცის, უყვარს, აქვს და ა. შ. ასეთ ზმნებს ქცევის ნიშანი მოეპოვებათ, მაგრამ არა აქვთ საოპოზიციო ცვლები და ამდენად, არც ქცევის გაგება არ გააჩნიათ. ეფექტობთ. რომ უფუნქციო ნიშანი ზმნაში არ განიღებოდა და ადგილი აქვს კატეგორიის ფორმობრივსა და აზრობრივ ცვლილებებს. ამ აზრს ადასტურებს ზოგი ასეთი ზმნის ფორმებში სხვა ქართულურ ენებთან შეპირისპირებით აღდგენილი ქცევის ფუნქცია: ეიცო – მიხ/ხოხა (სკან.)

6. ქვევის კატეგორიის ფორმისა და შინაარსის დიაქრონიული ცვლილებანი.

ეს ძალიან დიდი საკითხია და მოითხოვს სერიოზულ მიდგომას. ჩვენ მრავალი მკვლევარის კვლევებზე მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ ქვევის გრამატიკულმა კატეგორიამ განვითარების დიდი გზა განვლო. იგი უკავშირდება პირის, კლასის, ბრუნვის, გვარის, კაუზაციის, უღლების და სხვა მრავალ ხმნურ კატეგორიას. საერთოდ, ძალიან ჭირს და არც მიზანშეწონილია რომელიმე ერთი კატეგორიის დამოუკიდებელი ანალიზი (თუ საქმე არ ეხება კერძო დესკრიფციულ ლინგვისტიკას).

ზმნური მორფო-სემანტიკური კატეგორიები ურთიერთმიქმედებენ და საერთო ზმნური სისტემის მთლიანობას ქმნიან. ეს სურათი ნათლად ჩანს ე. წ. დეიქტური ხმოვნების ანალიზზე. უნდა აღინიშნოს, რომ დეიქტური მიმართებები კლასობრივი იერარქიით განისაზღვრება ენაში. ამ თვალსაზრისით ეს სისტემა ერთგვაროვანია ზმნებსა და სახელებში.

ქვევის კატეგორიაზე საუბრისას გვერდს ვერ აუუვლით ზმნის ხმოვანპრეფიქსულ ფორმათა წარმოებას. ა. შანიძე თქვიდა, რომ პრეფიქსული ენებითი ქვეყიანი ფორმებიდან მომდინარეობდა (ა. შანიძე 1973, გვ. 355-356). საერთოდ, პრეფიქსულ ენებითებში, (ჯხადია, ხდება ერთ რეფერენტში ფუნქციათა შერწყმა. გვარისა და ქვევის მარკერთა ერთნაირი რანგობრივი პოზიცია ართულებს საბოლოო კონკრეტული პასუხის მოძებნას ი-ე პოზიციის შესახებ. თანამედროვე ქართულში სახეზეა პოლიფუნქციური ზმნური ხმოვანი პრეფიქსიები.

ცნობილია, რომ ა შეიძლება იყოს კაუზაციის, სახედოს, საარვისო ქვევის ნიშანი ან ზმნისწინი. ეს უკანასკნელი პრობლემას არ ქმნის, რადგანაც შედარებით ადვილად განისაზღვრება კონკრეტულ ფორმაში. რაც შეეხება კაუზაციის, სახედოს და საარვისოს ფორმათა ერთი ფორმანტიტ მარკირებას, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ყველა ამ შემთხვევას აქვს საერთო ნიშანი - ირიბი მიმართება. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ა პრეფიქსი პირდაპირ ობიექტსაც წარმოქმნის „გარკვეულ სინტაგმატურ პირობებში, კერძოდ, როდესაც გარდაუვალი ზმნის ან სახელის ფუძეს ა-მაქვევარი დაერთვის პირველადი კაუზაციის პირობებში“ (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 120).

საერთოდ, ირიბი მიმართება შეიძლება იყოს ლოკატიური ან იყოს ეგზეკუტორი ანდა ადრესატი, ანუ დესტინატი. ამ ბოლო შინაარსთან ახლო კავშირშია პოსესორის სემანტიკაც. ეს არის ირიბი ობიექტის ანუ ირიბი მიმართების ზმნური ნიშანი პირის ნიშნის კონკრეტული მითითების გარეშე. სხვათა შორის, ამ თვალსაზრისით ტიპოლოგიურად ძალზე საინტერესოა ბასკურის მონაკვეთები - იქაც კი ფაქტობრივად არის ირიბი მიმართების (ადრესატის) ნიშანი და ზმნაში (ვალკეა აღნიშნული ირიბი ობიექტის პირის ნიშნები. ასეთივე სემანტიკა აქვს ქართულში უ ხმოვანს, მაგრამ აქ უფრო კონკრეტული ფუნქციაა გამოსოფილი და შესაბამისად, სადავოც აღარაფერია. რაც

შეეხება ე. პრეფიქსს, ა. შანიძე ნ. მარის მისასწრებას იზიარებს ა + ი = ე. ჩვენც საკმაოდ დამაჯერებლად გვეჩვენება ასეთი გენეზისი. 'ზოგი მკვლევარი ე. პრეფიქსს ქცევის ნიშნად მიიჩნევს (გ. ნებეურიძე, 1976; მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 120).

ი- პრეფიქსი უფრო მრავალფეროვანია თავისი დიაქრონიული და ფუნქციური თვალსაზრისით. მას აქვს ორი საპირისპირო ფუნქცია: სასხეისო ქცევის დროს (მანის რიგთან) მას სმნაში შემოაჭყავს ირიბი ობიექტი - წერს-მიწერს, ხოლო სათავისო ქცევის დროს (ვინის რიგთან) - პირიქით, მას ეს ირიბი ობიექტი ზმნიდან გააჭყავს: სწერს-იწერს. ამდაგვარი მრავალფეროვნება ბუნებრივად ბადებს უამრავ კითხვას და საკითხის მიმართ სხვადასხვანაირ მიდგომასაც გამომწვევს. ძალიან საინტერესო და მნიშვნელოვანი დაკვირვება აქონდა ამ საკითხზე გ. როგაევს. იგი მიიჩნევდა, რომ ი იყო კუთვნილებითი (დანიშნულებითი) აფიქსი ზმნებსა და სახელებში (გ. როგაეა, 1942) ჩვენც ვეპარაუდობთ, რომ ამ აფიქსს მართლაც საერთო დესტინაცია (კიურ-პოსესიური ღირებულება შეიძლება ჰქონოდა ზმნებსა და სახელებში. ქცევის კატეგორიის ბრუნვის ფორმებთან სისტემურ მიმართებებზე საუბრობს მ. მაჭავარიანიც (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 23-27).

უპირველეს ყოვლისა, აშკარაა ნაცვალსახელთა მონაწილეობა ბრუნვათა გაფორმებაშიც და ზმნის პირთა გაფორმებაშიც. თუნდაც მხოლოდ აქედან გამომდინარე, უამრავი საერთო ფორმანტი შეიძლება აღმოჩნდეს სახელებსა და ზმნებში. მრავალ ენაში გვაქვს იმის მაგალითი, თუ როგორ აისახება ესა თუ ის კატეგორია ზმნებსა და სახელებში პარალელური სიმეტრიით.

ქართული ზმნის სმოვანი პრეფიქსები, ჩვენი აზრით, პოლიმერსონალური აფიქსებია, რომლებიც სინთეზური სემანტიკით ხასიათდება და კონკრეტულ ზმნურ ფორმაში რომელიმე ერთ ან ორ ფუნქციას წამოწვევს წინ. ეს ფაქტი (სხვა ამ ტიპის მოვლენებთან ერთად) განაცალკევებს ქართულ ენას წმინდა აგლუტინაციური ტიპის ენებისაგან. საერთოდ, შეიძლება შერეული ფლექსიურ-აგლუტინაციური ტიპის ენათა ჯგუფის განმსაზღვრელ პარამეტრებზეც ვაფიქროთ. ამისთვის უნდა ჩამოყალიბდეს კატეგორიათა რეფერირების დისტრიბუციული სისტემები და ამ შერეულ ჯგუფში გაერთიანებისათვის საფუძველი არ უნდა იყოს მხოლოდ ერთი ტიპიდან გადახრის რამდენიმე უსისტემო შემთხვევა ენაში.

ბასკურ ენაში ეჭვგარეშეა ადრესატობის ნიშნის წარმოშობა სათანადო მიცემითი ბრუნვიდან. ორივე შემთხვევაში ძირითადად ეს არის „ი“ აფიქსი. სხვათა შორის, ტიპოლოგიური კვლევის ფარგლებში ასეთი ტიპის დამთხვევებმა, შესაძლოა, კიდევ ერთხელ გაამახვილოს მეცნიერთა ყურადღება ფონო-სემანტიკასუ.

რას წარმოადგენს სამიოროანი ზმნის უღლებიასა მესამე სერიის ფორმებში განენილი ე. წ. უფუნქციო ქცევის ნიშნები? როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქცევა ძირითადად არის ირიბი ობიექტის კატეგორია და მესამე სერიაში, როდესაც ეს ირიბი ობიექტი გადის ზმნიდან, ის ცდილობს დესტინაციური შინაარსის შენარჩუნებას და ირჩევს „თვის“- თანდებულებას ფორმებს, რომელთაც აქვთ დანიშნულებითობის შინაარსი. მაინც რჩება გარკვეული უკმარისობის შეგრძნება დესტინაციის გამოხატვის თავაღლსაზრისით და ამის შესავსებად პარალელურად ჩნდება ქცევის ნიშნები. ფაქტობრივად შენარჩუნებულია სემანტიკა და შეცვლილია მორფოლოგია. მესამე სერიაში დესტინაციის სემანტიკა სხვა მორფოლოგიურ ფორმებს მიმართავს, მაგრამ იგი მთლიანად არ გადის ზმნიდან და იქ ტოვებს თავის რეფერენტებს, რომლებიც შესაბამისი ირიბი ობიექტის გარეშე უკვე უფუნქციოდ მოიაზრება. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საერთოდ, ენამ არ იცის უფუნქციო ნიშანი – ყველა ნიშანს სინქრონიულად ან დიაქრონიულად მაინც რომელიმე კონკრეტული სემანტიკური დატვირთვა აქვს. რამდენადაც მორფემა არის ორპლანიანი ერთეული ანუ მორფო-სემანტიკური რეფერენტი. იქ, სადაც შინაარსი იკარგება ან ვიწროვდება, ესაუბრობთ უფუნქციო მორფემებზე. ცნობილია, რომ სიტყვის სემანტიკური ევლი მოძრავია. ის შეიძლება სხვადასხვაგვარად შეიცვალოს. ეს ეხება არა მარტო ძირეულ მორფემებს. ასეთივეა სხვა დანარჩენ მორფემათა სემანტიკური ევლიც. თუმცა, ბუნებრივია, რომ ამ მორფემათა ცვლილებების სინქარის კოეფიციენტი გაცილებით დაბალია.

ზემოთ მოყვანილი მსჯელობა მისაღებია სინქრონიული ტიპოლოგიისა და დესკრიფციული ლინგვისტიკისათვის, თუმცა დიაქრონიულად ვიცით, რომ მესამე სერია სტატიკური ზმნის ფორმებიდან ჩამოყალიბდა და შესაბამისად, ისტორიული ანალიზის სურათიც საკმაოდ განსხვავებულია. დღეს მესამე სერიის სამიოროანი ზმნის ფორმები პარადიგმატიკაშიც და სინტაგმატიკაშიც უკვე სხვა სიბრტყეზეა გადატანილი. ესენია პირველ-მეორე სერიის ფორმათა საოპოზიციო ფორმები და თავისი დიაქრონიული სემანტიკის მიუხედავად, დღეს ისინი დაშორებულია სტატიკურობის შინაარსს და მათ ახლებური სემანტიკა აქვთ შექმნილი. ამ სემანტიკაში კი ისინი კარგავენ ირიბ ობიექტს (განურჩევლად იმისა, თუ რა და როგორ იყო დიაქრონიაში).

დიაქრონიული სურათი კი ასეთია: სტატიკური ფორმიდან „უწერია“ – მას (კაცს – O ind.) ის (სიტყვა – S) წიგნსუ მივიღეთ III სერიის ფორმა „(მი)უწერია“ მას (კაცს – S) სიტყვა (O ind.) [დედისთვის]. ე. ი. აქ ისტორიული ირიბი ობიექტი გახდა სუბიექტი და სუბიექტი კი ობიექტად მოგვევლინა – ამიტომ გასაგებია, რატომაც გეაქვს ინვერსია. ამ ფორმათა ახლებური გააზრებისას შემოდის ახალი ირიბი ობიექტი, სულ სხვა, ახალი აქტანტი (დედისთვის), რომელიც კანონიერი და

ერთადერთი ირიბი ობიექტია პირველ-მეორე სერიაში. მესამე სერიაში კი ზმნაში არის მხოლოდ ისტორიული ირიბი ობიექტი (კაცს), რომელიც ბრუნვასაც კი ინარჩუნებს, ობიექტის ნიშნებითაა ასახული ზმნაშიც და სახელშიც (თუმცა სუბიექტადაა ქცეული). მეორე ირიბი ობიექტი ამ მესამე სერიაში ზმნამ უკვე აღარ მიიღო და გარეთ გაიტანა. მივიღეთ ე. წ. უბრალო დამატება, რომელიც რიც ენებში პრედიკატის არგუმენტია. საერთოდ, ქართულ ზმნას იშვიათ შემთხვევებში შეუძლია ორი ირიბი ობიექტის ქონა (მიჭმიე, მისმიე ფორმებში - მე და მას ორი ირიბია); მაგრამ უნდა ითქვას, რომ აქ სხვა - კაუზატიური ტიპის ურთიერთობაა ასახული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ახალი ირიბი ობიექტის გარეშეც (რომელიც ზმნაში ვეღარ ფორმდება) მესამე სერიის ფორმებში უკვე გვაქვს ქცევის ნიშანი, რომელსაც თავისი ფუნქცია ჰქონდა პირველად სტატიკურ ფორმაში. ამიტომ შესაძლოა ამ ქცევის ნიშანთა განხილვა დამატებითი დესტინატორის ანუ ამ ახალი ირიბი ობიექტის გარეშე.

მაგრამ ეს არ იქნება მართებული, რადგანაც ენა პოლისემიასაც კი მიდის ახალ ფორმათა შესაქმნელად და, ცხადია, რამდენად შეუსაბამო იქნებოდა ცალმხრივი დიაქრონიული ანალიზი. ახალი ფორმა ახალი სემანტიკით უნდა გაეიაზროთ.

თავის მხრივ, სტატიკური ზმნები განასხვავებენ ქცევას - გეგმას: წერია - უწერია - აწერია. რადგანაც ირიბი ობიექტის სემანტიკა იყო ხასხასამელი, ამიტომაც მესამე სერიის ფორმათა წარმოებამ შესაბამისი რეფერენცირებული, დადებითი ანუ ხასხისო ქცევისნიშნის ფორმები ამოირჩია სტატიკურ ზმნათა არსებული ევრიანტებიდან. სინქრონიულ დონეზე კი ეს ნიშნები უფუნქციო რეფერენტებად გაიაზრება, რადგანაც, როგორც აღვნიშნეთ, ირიბი ობიექტი ზმნაში აღარ არის და ხასხისო ქცევა კი ირიბი ობიექტის გარეშე ვერ იქნება.

ამ საკითხის მიმართ საინტერესო მიდგომა აქვს თ. უთურგაიძეს. იგი წერს: „დაემატა ზმნისწინი (რომლის არსებობა სტატიკურ ფორმებში გამორიცხულია). . . ზმნისწინმა შემოიტანა გეზი, რასაც მოჰყვა აქტივთათვის აუცილებელი დინამიზაცია. ეს იყო დინამიზაციის უმოკლესი გზა. დინამიზაციის შემდეგ იწყება ფუნქციური გადანაცვლებები აქტანტთა შორის“ (თ. უთურგაიძე, 2002, გვ. 18). ამ მოსაზრებას ჩვენც ვიზიარებთ, თუმცა ვერ დავეთანხმებით მეკლევარს მის დასკვნაში: „აქტივის პარადიგმის III სერიის პერფექტულ ფორმებში ხდება I და II სერიათა აგენსისა და პაციენსის როლების შეცვლა, რასაც, ბუნებრივია, მოსდევს პირის ნიშანთა სათანადო განაწილება.

მაშასადამე, არ ხდება პირის ნიშანთა ინვერსია: ინიციატორს სუბიექტის ნიშანი გამოხატავს, ობიექტის ნიშნით კი მოქმედების შემსრულებელი აქტანტია მარკირებული“ (თ. უთურგაიძე, 2002, გვ. 19).

ის პირთა ნიშნები, რაც მოკვმული გვაქვს III სერიაში დიაქრონიული თვალსაზრისით სრულიად ცხადია, რომ არის არა პირდაპირი ობიექტის, არამედ ირიბი ობიექტის კუთვნილება,

რამდენადაც სტატიკურ 'ზმნათა ფორმებში, რის საფუძველზეც გაფორმდა III სერია, პირდაპირი ობიექტი არასოდეს ყოფილა. ეს იყო ირიბი ობიექტი და ზუსტად ამიტომ III სამპირიან ზმნაში ირიბი ობიექტს ზმნის გარეო ტოყებს უღლების პარადიგმა. რომ გაეიზიაროთ ეს მოსაზრება, რომ თითქოს არ ხდება ინვერსია, უნდა ჩათვალთ, რომ - დაუხატავს (კაცს სურათი დედისათვის) აქ სურათი არის სუბიექტი (გნებათ ინიციატორი). თუ პირველ და მეორე სერიაში სუბიექტი არის კაცი, პარადიგმა წინააღმდეგობრივი იქნება, თუ მას მესამე სერიაში სხვა გრამატიკული სუბიექტი გაუნდება. ეს ეწინააღმდეგება ფლექსიის ძირითად კანონებს. ნათელია, რომ III სერიაში არა გვაქვს ორდინარული სიტუაცია, მაგრამ მარკერთა ფორმობრივი ცვლა უფრო მისაღებია, ვიდრე შინაარსობრივი ხასიათის ცვლილებანი პარადიგმაში.

აქვე გვინდა ხაზი გაუხვათ თ. უთურგაიძის, როგორც მკვლევარის, მეცნიერულ დამსახურებას. მან ახლებურად გაიზარა ქართული ზმნის კატეგორიები და შემოიტანა მთელი რიგი ახალი ცნებები ქართულ ტრადიციულ ლინგვისტიკაში - სიტუანტები, ინიციატორი, აქტანტური და კონექტური კატეგორიები, სერი, პირმომართი და პირმიუმართაი აქტანტები და ა. შ. სამწუხაროდ, გასაგები მიზეზების გამო ჩვენ აქ დეტალურად ვერ განვიხილავთ მის მიერ შემოთავაზებულ სიახლეებს ზმნურ კატეგორიებთან დაკავშირებით.

რაც შეეხება ა. ონიანის მოსაზრებას ამავე საკითხზე, ის თელის, რომ III სერიის ფორმები არის არამოქმედებითი - პირდაპირი ობიექტის უქონლობის გამო და არავენებითი - შესაბამისი კონვერსიული აქტივის უქონლობის გამო. მესამე სერიის ფორმები დატიური კონსტრუქციის ზმნებია (ა. ონიანი, 1978). დატიური კონსტრუქცია, ცხადია, სახე'სეა და ამის უარყოფა არც შეიძლება, მაგრამ გვარის საკითხი ცალკე თემაა და, ჩვენი აზრით, საეჭვოა ამ ფორმათა უგვარო ფორმებად მიჩნევა, რაც თავისთავად გამომდინარეობს მათი „არამოქმედებითობიდან“ და „არავენებითობიდან“.

უდავოდ მნიშვნელოვანია მ. მაჭავარიანის შეხედულება მანის რიგის აქტუალიზაციისა და კინის რიგის ნეიტრალიზაციის შესახებ III სერიაში. ამით აიხსნება სუბიექტისა და ირიბი ობიექტის რანგების ცვლა. იგი წერს: "პერფექტის სუბიექტი არ არის აქტუალური აგენტურად მოქმედი პირი. . . ამიტომ პერფექტის სუბიექტი ფორმითაც უნდა განსხვავდეს ნახული აქტის, აქტუალურად მოქმედი აგენტისაგან, რაც განაპირობებს მანის რიგის ნათესაობითში დასმული პროკლიტიკის არჩევანს" (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 123).

ქვევა არის რელატიური კატეგორია, რეფლექსივი კი - ბინარული რელაცია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ქართულში (ისევე როგორც დანარჩენ ქართველურ ენებში), თავდაპირველად მხოლოდ ქვევიანი და უქვეო ფორმები განირჩეოდა და ეინისა და

მანის რიგის პრეფექსულმა წარმოებამ შესაძლებელი გახადა სათაყისო ქცევის საოპოზიციო ცალად წამოყალიბება. რეფლექსიის კატეგორია ქცევას შეეწეა. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ეს არის ცალკე მდგომი გრამატიკული კატეგორია, რომელსაც შესაბამისი სინტაქსური და მორფო-სემანტიური მოდელები გააჩნია. რეფლექსივი, როგორც სემანტიკური კატეგორია, კარგავენ გრამატიკული მარკირების პოტენციას და ქართველური ზმნის მორფოლოგიაში ფორმდება, როგორც ქცევის კერძო შემთხვევა – ამით იქმნება ქცევის სამგანსომილებიანი მოდელები.

მარტივი ჰეშმარიტებაა ის, რომ პოლიპერსონალურ სისტემებში ზმნაზე მოდის მორფოლოგიური დატვირთვის ლომის წილი. სადაც მდიდარია ზმნური მორფოლოგია, მრავალი სხვა სინტაქსური მოდელები და კატეგორია გამარტივებულია. ეს მოკლენა ნათლად აისახება როგორც ქცევის, ასევე რეფლექსიის შემთხვევაშიც. ზმნაში ასახულმა რეფლექსივმა აღარ დაიჭირვა გამორჩეული რეფერენცირება მორფოლოგიის სხვა სიბრტყეს და თვის-თანდებულებიანი, ანუ ზმნის გარეთ მოქცეული ქცევის პარალელურად იგი გვაძლევს თავის აღწერით სინტაქსურ ვარიანტს თვის-თანდებულებიანი ფორმებით. გაიხსენოთ, რომ თვის თანდებულის პირველადი ფუნქცია რეფლექსურობაშია, რამდენადაც იგი მომდინარეობს ფორმიდან „თავი“. უნდა ითქვას, რომ მრავალი სხვადასხვა ჯგუფის ენებისათვის „თავი“ არის რეფლექსიის წარმოების საერთო გზა. ასეთი სქემა მუშაობს ბასკურშიც – სახელი ან ნაცვალსახელი დატივიში + თავი დატივიში, მაგალითად, Gure buruari – ჩეჩოვის, Bere buruari – თავისთვის. სინტაქსურ რეფლექსივში ზმნის ფორმა „თავისთვის“, რაც რეფლექსიური ფორმანტების ერთგვარი გაორმაგებაა. ასეთი გაორმაგება კი ამ კატეგორიას დასაჭირდა ქცევის სინტაქსური ვარიანტისაგან გასამიჯნად.

კლასის კატეგორიის თვალსაზრისით რეფლექსივი სულიერობის კლასისთვის (ძირითადად ვინ ჯგუფისათვის) არის დამახასიათებელი. საგულისხმია ლ. კერმოდსონის დაკვირვება, რომ „სხეული“ და „სული“ იხმარება რეფლექსური „თავის“ ყურქცით ძველ ინდურში (მ. პაიჭაძე, 1993).

საინტერესო სისტემას აქალიბებს ქცევისა და რეფლექსიის ფორმათა მორფო-სინტაქსური დისტრიბუცია. სადაც გვაქვს ზმნური სასხვისო ქცევის ფორმები, იქ დაუშვებელია თვის-თანდებულებიანი ფორმები, მაგალითად, მიკეთებს ჩემთვის – აკრძალვა. მაშინ როდესაც ანალოგიურ შემთხვევაში დასაშვებია სათაყისო ქცევის დროს რეფლექსიური თვის თანდებულის გამოყენებაც – ეიკეთებ ჩემთვის. ე. ი. რეფლექსივი, როგორც კატეგორია ქცევასთან შედარებით უფრო კარგად იტანს ორმაგ გამოხატვას. ეს მოკლენა გარკვეული ტიპის სხვაობას ქმნის რეფლექსივისა და ქცევის შორის.

პოლისემიური ფორმა „ღამიქენა“ – მან მე როდესაც სათაყისო ქცევას აღნიშნავს პირველადი პირდაპირი ობიექტით, კარგავენ

რეფლექსურობის შინაარსს. ექველასეუ მკაფიოდ რეფლექსურობა ისეთ სათავესო ქცევის ფორმებშია გამოხატული და სემანტიკურად შენარჩუნებული, სადაც ირბი ობიექტი სუბიექტშივე მოიარება და შესაძლოა, დამატებით გადმოიცეს ფორმით „თავი“, მაგალითად: იხატავს თავს, ილამაზებს თავს და ა. შ.

აქვე გვინდა ხასი გაუქსეთ დემონენსების თავისებურებას რეფლექსივის თვალსაზრისით – აქ ერთ ჯგუფში შევა ისეთი ფორმები, რომლებიც თავისთავზე ჩატარებულ მოქმედებას გამოხატავენ: იქექება, იტილება, იწირალება, იფხანება, იფურთხება, იცობნება და სხვ. აქ საკმაოდ მკვეთრად ჩანს რეფლექსიური შინაარსი. თუმცა სხვა დემონენსებიც არ არის რეფლექსურობის გაგებას მოკლებული: იღრიტება, იწყელება, ილანძლება და სხვა. ტიპიური რეფლექსივობა საკუთარი სხეულის ნაწილებზე მოქმედების გამომხატველი ფორმები: ივარცხნის, იბანს, იფხანს და ა. შ. ასეთი ფორმებისათვის რეფლექსიურობა აუცილებელია და ბუნებრივი მოთხოვნილებაა, თუმცა მათ, რა თქმა უნდა, გააჩნიათ ქცევის კატეგორიის სრულფასოვანი საოპოზიციო ცალები: იბანს – ჰბანს – უბანს. საერთოდ, უნივერსალურია ადამიანის სხეულის ნაწილებზე მფლობელის მოქმედების რეფლექსიური შინაარსი (ს. ანდერსენი, 1977).

აღსანიშნავია უკუქცეითი ნაცვალსახელების სოგადი ტიპოლოგიური მნიშვნელობა რეფლექსივის კატეგორიის თვალსაზრისით სხვადასხვა ენებში. თუმცა მ. მაჭავარიანი განასხვავებს უკუქცეითობასა და რეფლექსივის. იგი წერს, რომ რეფლექსივის დროს პირივნების ე. წ. გახვიება ხდება, ობიექტად ქცევა და „თავი“ გამოდის პირდაპირი ობიექტის როლში, რათა გასხვიდეს სუბიექტი. ხოლო უკუქცეითობის შემთხვევაში ობიექტი მოქცევა მთქმელისკენ. „ამდენად, სავარაუდებელია, რომ გარდაუვალი ზმნის მისალებადაც არ არის აუცილებელი ზმნამ გაიაროს ჯერ თავი-გახვიება და მხოლოდ ამის შემდეგ მოხდეს პირდაპირი ობიექტის მოსაობა, როგორც ამას რიგი მკვლევარი ვარაუდობს (ა. შანიძე, მ. სუხიშვილი)“ (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 42). ფორმებში იმეფა, იბატონა, ითევესავა, იდგა, იწვა იგულისხმება შინაარსი – თვითონ (ანუ არა სხვა). როგორც გ. ნებიერიძე აღნიშნავს, ეს არის ერთი პირის აქტიური სხვაზე მიუმართავი მოქმედება (გ. ნებიერიძე, 1976). როგორც არ უნდა იყოს, ზემოთ აღნიშნული ნიუანსებრივი სხვაობების მიუხედავად, უკუქცეითობის შინაარსი ეოველთეის გულისხმობს რეფლექსივის სემანტიკას და იგი ენის რეფლექსიური სისტემის აუცილებელი წევრია.

განსაკუთრებულ მდგომარს ითხოვს რეფლექსივი კაუსაციის პირობებში, როდესაც პირდაპირი ობიექტი პირველი ან მეორე პირია – შდრ. დაავიწვა მან მას ის, მაგრამ დაავიწვა მან მას ჩემი თავი, დაავიწვა მან მას შენი თავი, დაგავიწვა მან შენ ჩემი თავი, დამავიწვა მან მე შენი თავი. პირველი და მეორე პირის პირდაპირი ობიექტი რეფლექსური ფორმით შემოდის ზმნაში მესამე პირის ვარიანტით. დღევანდელ სალიტერატურო ქართულში ამას სხვა ალტერნატივა არა

აქვს. ეს არის ის იშვიათი მოვლენა, როდესაც პირველი და მეორე პირები მესამისაგან განსხვავებულად რეფერენციონობენ. (ეს კლასის კატეგორიის გამოკვლინების შემთხვევაა) მესამე პირს აქვს არრეგანი - მოგუცკის ზმნური შესაბამისი რეფერენცირება დაავიწყა - მან მას ის, ან მიბაძოს პირველსა და მეორეს და შექმნას ხელმოწერი, მაგრამ სიმეტრიული პარადიგმა - დაავიწყა მან მას მისი თავი.

საინტერესოა ტიმბერლეიკის მიდგომა, იგი წერს, რომ რეფლექსურობას ქვემდებარე აკონტროლებს ეგზისტენციალურ წინადადებაში, ხოლო ინვერტიზალურ წინადადებაში კი ირიბობიექტური კონტროლიორები გვაქვს. გრამატიკულ კატეგორიებს შეესაბამება სხვადასხვა ტიპის ირიბობიექტური კონტროლიორები.

დატივი კი აკონტროლებს რეფლექსივიზაციას. ის აკონტროლებს ეგზისტენციალურ და ინვერტირებულ პრედიკატს" (ა. ტიმბერლეიკი, 1982; გვ. 190). უნდა აღინიშნოს, რომ აქ საუბრობს ეხება რუსული ენის მასალას, თუმცა ეს დასკვნები, ჩვენი აზრით, სცილდება კერძო გრამატიკის სფეროს და ტიპოლოგიურად საკმაოდ ფასეულია.

ირიბი რეფლექსივის თემას ეხება ბეხერტი, რომელიც სულიერობის კატეგორიით განსაზღვრავს ბრუნვათა ძირეულ სემანტიკას (ი. ბეხერტი, 1982, გვ. 411-429).

ქართული ზმნის რეფლექსიური ფორმების ანალიზისას ე. ბაბუნაშვილმა შენიშნა, რომ ი ინფიქსი ჩნდება უმეტესად სათავისო ქცევის გარდამავალ ზმნებში და მათ უკირთ ეყვლა მწკრივის წარმოება: ექონიებ, ვიყოლიებ, მოვიხმარებ და ვიხვალავიებ და ა. შ. ეს პროცესი დღესაც მიმდინარეობს. (ე. ბაბუნაშვილი, 2003, გვ. 118). ჩვენ ეს მოვლენა მოგვაგონებს ბასკურში ადრესატობის ცირკუმფიქსალური ტიპის წარმოების ეტაპს. შესაძლოა, ზმნის პრეფიქსალურმა პოლიფუნქციურმა ხმოვანმა ნიშნებმა ერთ-ერთი მორფოლოგიური ფუნქცია (რეფლექსივი ან მეორეული რეფლექსივი) სუფიქსალურად აქციოს. უნდა ითქვას, რომ ეს საკითხი უფრო ღრმა ანალიზს მოითხოვს შესაბამისი ემპირიული მასალის მონაცემებზე დაყრდნობით და ამ ეტაპზე ჩვენ მხოლოდ საკითხის დასმით შემოვიფარგლებით.

რეფლექსივი, როგორც სემანტიკური კატეგორია, ქცევის გარდა ახლოს დგას პოსესიურობასთან. ნაცვალსახელთან, ბრუნვათა და თანდებულთა სისტემებთან, უღლების კატეგორიებთან, პოლიპრონადიზმთან, გარდამავლობასთან, გუგროთან და კაუსაციასთან მიმართებაში რეფლექსივის კატეგორია შესაბამის გრამატიკულ სტრუქტურებს ქმნის. ეს საკითხი მოითხოვს უფრო გულდასმით შესწავლას. გასარკვევია ქართული რეფლექსივის ტიპოლოგიური სახეც, რომელიც იმთავითვე განსხვავებულია სხვა მრავალი ვარიანტისაგან თუნდაც იმით, რომ მან ძირითადად ქცევის კატეგორიაში იმოქა მორფოლოგიური თავშესაფარი.

2. ბასკური ზმნის ადრესატობის კატეგორია

ბასკურ ენაში დესტინაციური სემანტიკის გამოხატვა უპირველესად 'ზმნას აკისრია. ჯერ კიდევ საკანდიდატო ნაშრომში ჩვენ გამოვყავით ადრესატობის კატეგორია ბასკურ ზმნაში. ადრესატობა არის მორფოლოგიური ზმნური კატეგორია, რომელიც გამოხატავს მოქმედების დანიშნულებას. ასეთი დანიშნულება ბასკურ ზმნაში შეიძლება იყოს მხოლოდ ირიბი ობიექტისათვის. დესტინაციის უნივერსალური მოდელებიდან ბასკურს ახასიათებს მეოთხე მოდელი.

რის საფუძველზე მოხდა ამ კატეგორიის გამოყოფა? ცნობილი ლინგვისტური ჭეშმარიტებაა, რომ ამ თუ იმ გრამატიკული კატეგორიის არსებობა ენაში დასტურდება შესაბამისი მორფო-სემანტიკური საოპოზიციო ფორმებით. კატეგორიას უნდა ჰქონდეს ფორმა და შინაარსი. ქართული ზმნის ქცევის კატეგორიის არსიდან გამომდინარე, სავსებით ნათელია ადრესატობის კატეგორიის ტიპოლოგიური სურათიც.

ადრესატობის კატეგორიის შინაარსი მდგომარეობს შემდგომში: ეს არის ზმნის ფორმა, რომელიც გეინჟენებს, თუ ვისთვისაა მოქმედება დანიშნული ანუ ადრესირებული. მოქმედების დესტინაციური ვექტორი, შესაძლოა, მიემართებოდეს პირველი, მეორე ან მესამე პირისაკენ, შესაბამისად, მათი მხოლოდობითი ან მრავლობითი ვარიანტებისაკენ.

ბასკურში დესტინაციური მოქმედება მხოლოდ ირიბი ობიექტისაკენ მიემართება, ესე იგი, საოპოზიციოდ გვაქვს ნულოვანი, ანუ ნეიტრალური ფორმები და სასხვისო, ანუ საობიექტო ფორმები. ამაში მდგომარეობს ბასკური ზმნის ადრესატობის შინაარსი. რაც შეეხება ფორმას, უნდა ითქვას, რომ ყველგან, განურჩევლად დესტინატორი პირისა და რიცხვისა, ადრესატობის მარკერი არის *ki/i*. თუმცა მრავლობითში ზოგჯერ ჩნდება *zki/i*. ამ კატეგორიის ძირითადი ნიშანი არის *i*. ჩვენი აზრით, ეს არის წარმოშობით ირიბი ობიექტის ბრუნვის ნიშანი – ანუ მიცემითის *i*. ეს ადვილად შეამჩნიეს ინდოევროპელმა მკვლევარებმაც და ასეთ დესტინაციურ ზმნურ ფორმებს „მიცემითიანი ფორმები“ უწოდეს (რ. ლაფონი, 1984; 1988; პ. შუხარტი, 1995; პ. ანიბარო, 1970; რ. ასკუე, 1971; ა. ეჩაიდე, 1944; პ. დე ირისარი, 1980; შ. კინტანა, 1973; ი. ლაკა, 1993; ლ. მიხელენა, 1977; ი. დე ურბინა, 1991; ბ. თიარსაბალი, 1993; რ. დე რიხი, 1969; ფ. სოლოეტა, 1913; ა. ტოვარი, 1977; რ. ტრასკი, 1979). თუმცა მათ არ შეუშინებიათ ადრესატობა, როგორც ზმნური კატეგორია.

ბასკური ზმნის დესტინაციური კატეგორიის ანალიზისას მნიშვნელოვან როლენად მიგვაჩნია იმის ხაზგასმა, რომ ამ კატეგორიის ნიშანი ზმნაში ყოველთვის არის გამოხატული და ის წინ უძღვის ირიბი ობიექტის ნიშანს, რომელიც, თავის მხრივ, ყველა შემთხვევაში სუფიქსალურია და ასევე აუცილებლად გამოხატულია

ზმნაში შესაბამისი მორფემით. ეს ორივე მორფემა (ადრესატობისა და ირიბი ობიექტის) ობლიგატორულია.

ყველგან, სადაც გვაქვს ირიბი ობიექტი, გვაქვს ადრესატობის კატეგორიაც. ამდენად, მას შესაძლოა, ირიბი ობიექტის კატეგორიაც ეუწოდოთ, რადგანაც ფაქტობრივად ეს არის ირიბი ობიექტის თანმდევი კატეგორია. მისი არსებობა ყველანაირად ირიბი ობიექტის არსით არის განსაზღვრული. რაც შეეხება ამ კატეგორიის აღმნიშვნელ ტერმინს, ჩვენ მოვერიდეთ მისთვის „ქვევის“ კატეგორიის დარქმევას, რადგანაც ვთვლით, რომ თანამედროვე ქართულში ქვევის სამგანზომილებიანი მოდელი უფრო ფართო შინაარსით ხასიათდება, თუმცა აშკარაა, რომ ისტორიულად ეს იყო მეოთხე მოდელი (მსგავსად ბასკურისა) და მხოლოდ სუბიექტისა და ობიექტის პირთა პრეფიქსურმა წარმოებამ გახადა შესაძლებელი რეფლექსივის საოპოზიციო ფორმებად გადააზრება.

თანამედროვე ქართულ ენათმეცნიერებაში კამათია „ქვევა“ ტერმინის შესახებ. ჩვენ ვთვლით, რომ ტერმინი დესტინაცია სასურველია დარჩეს უფრო ზოგად ტიპოლოგიურ ტერმინად.

ა. ადრესატობის კატეგორიის რაობა და მისი მორფო-სემანტიკური ანალიზი

ადრესატობა არის გრამატიკული, კერძოდ მორფოლოგიური კატეგორია, რომელიც უჩვენებს, თუ ვისი ინტერესებისაკენ მიემართება სუბიექტის მიერ ჩადენილი მოქმედება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეს კატეგორია გამოხატავს შემდეგს - თუ ვისი, ანუ რომელი ირიბი ობიექტური პირის ინტერესებისაკენ არის ორიენტირებული ანუ ადრესირებული ზმნით გადმოცემული მოქმედება. ამრიგად, ადრესატი არის ირიბი ობიექტი, რომელიც ზმნის მოქმედებაში ირიბად არის ჩართული, ეს გახლავთ დაინტერესებული აქტანტი. ტერმინები „ადრესატობა“ და „ადრესატი“ ამ კონკრეტული მორფო-სემანტიკური შინაარსით ჩვენ რამდენიმე წლის წინ შევეცადეთ ამ ტერმინთა დამკვიდრებას ი. სიცართან ერთად. ბასკურ ენაში ირიბი ობიექტური პირის მუდამ სუბიექტი აქტანტი და პასუხობს კითხვაზე *nor?* - ვის/ვისთვის/ვისკენ? სახელებში ადრესატი, შესაძლოა, სხვადასხვაგვარად იქონ გაფორმებული. ძირითადად იგი დატვივითაა გადმოცემული, იშვიათად კი დანიშნულებითობის შინაარსის მქონე თანდებულებით.

სინტაქსურად ადრესატი არის ირიბი დამატება. განვიხილოთ წინადადება: *Yon. berriz. amari agur egiten ari zaio* - ოინი კი დედას

ემშვიდობება, სიტყვასიტყვით: იონი კი დედას საღმრთო აძლევს. აქ amari ადრესატია, გამოხატული საზოგადო სახელით მიცემით ბრუნვაში. სინტაქსურად კი ის არის ირიბი დამატება. საუკლებელი ზმნა izan - ყოფნა მოცემულია ფორმით zaio. z - III პ. მხ.რ. სუბიექტის ნიშანია, O - ირიბი ობიექტის III. პ. მხ.რ. მარკერი (amari), ა-ძირკული ხმოვანია ანუ ფუძის ნაშთი ამ ფორმაში. ადრესატობის მარკერი კი არის i , რომელიც თითქოს სიგნალურად გეინფენებს და განსაზღვრავს, რომ მოქმედება მიემართება სიტყვისკენ amari , რომელსაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თავის მხრივ, ზმნაში შეესაბამება ირიბი ობიექტის მესამე პირის მხოლოდობითი რიცხვის მარკერი - O.

ადრესატი არის იგივე ირიბი აქტანტი. ბასკურ ზმნაში წართული ეკელა ირიბი ობიექტი ადრესატია, ქართული ზმნის ირიბი ობიექტი კი, შესაძლოა, იყოს ბენეფიციარი, პოსესორი, ლოკატივი და ა. შ. ამლაგვარი განსხვავებული სემანტიკის აქტანტები კი უმეტესწილად, ბასკურში შესაბამისი თანდებულებიანი ფორმებითაა მოცემული.

ადრესატობა არის ზმნაში გამოხატული დესტინაცია, რომლისთვისაც ამოსავალი წერტილია სუბიექტი, განურჩევლად მისი აქტიურობის ხარისხისა.

სქემატურად ბასკური ზმნის ადრესატული მიმართებები ასე აითვლება:

- A2 s.pl.
- S 1 s.pl. → A3 s.pl.
- A1 s.pl.
- S 2 s.pl. → A3 s.pl.
- A1 s.pl.
- S 3 s.pl. → A2 s.pl.
- A3 s.pl.

პირთა ცნობილი კომბინაციათა აკრძალვების გამო გამორიცხულია შემდეგი მიმართებები:

- S 1 s.pl. ---→ A1 s.pl. და S 2 s.pl. ---→ A2 s.pl.

რეფლექსივი ბასკურ ენაში არ არის მორფოლოგიური კატეგორია, იგი ლექსიკური საშუალებებით გადმოიცემა. როდესაც სუბიექტის მიერ წადენილი მოქმედება ისევე სუბიექტის ინტერესებისაკენ მიემართება, ანუ ხდება მოქმედების ინტროვერტიზაცია, ანუ დანიშნულებითობის მიმართულების რეფლექსივიზაცია - ეს ენობრივი მოვლენა ბასკურ

'ზმნაში არ აისახება. სოგჯერ ბასკურ ენაში ადგილი აქვს ე. წ. ფორმალური რეფლექსივის გამოყვანილებას; მაგალითად, გვაქვს ერგატიული პასივი, სადაც სუბიექტი არა ჩანს; შდრ. ikusi naiz - მე დანახული ვარ, და ikusi dut - მე დავინახე. ეს ფაქტობრივად არის ერგატიული სუბიექტის მოცილების, ანუ გარკვეული ტრანსფორმაციის შედეგი.

ბასკურ ენაში არა გვაქვს ადრესატული რეფლექსივი ისეთი ტიპის წინადადებებში, როგორცაა: Bere buruari ezan diot - მან თავის თავს უთხრა, ჩვენ გვაქვს ფორმალური ირიბი ობიექტი და ფორმალური რეფლექსიურობა. როგორც 'ხემოთ აღვნიშნეთ, ქართულ ენათმეცნიერებაში ასეთი ტიპის მოვლენას გასხვისებას უწოდებენ. Bere buruari - თავის თავს - ეს არის ადრესატი დატივიში. ჩვენი განსაზღვრებით, ეს არის ფორმალური ადრესატი, გამოხატული უკუქცევითი ნაცვალსახელით თავი (buru) და შესაბამისად, გვაქვს ფორმალური ადრესატობა. ამრიგად, 'ზმნური უკუქცევითობის ასახვა ხდება ფორმალური ადრესატობით.

ბასკური 'ზმნის ადრესატობა მხოლოდ სახხვისო ქცევის შინაარსს გადმოსცემს, რაც გულისხმობს 'ზმნური დანიშნულებითობის მიმართებებს სუბიექტის ინტერესების მიღმა. აქ დესტინაციური კატეგორიის ორიენტაციის ვექტორი მიემართება სუბიექტიდან ობიექტისაკენ. თუ მოქმედების ცენტრად სუბიექტს გავიანხრებთ, მაშინ ადრესატობა უნდა განვიხილოთ როგორც ცენტრიდანული ვექტორული კატეგორია.

რ. ლაფონმა გამოთვალა შესაძლებელი დატიური ფორმების რაოდენობა და მიიღო თითოეულ პარადიგმაში 36 ან 40 ფორმა ე. წ. ალოკუტური ფორმების ჩათვლით. მაგალითისთვის ავიღოთ izan - ყოფნა 'ზმნის ორიპირიანი ადრესატული უღლების პარადიგმა:

1. SI s.	na-tza-i-k/n	O ind. 2 s.	მე ვარ შენ-თვის
2. SI s.	na-tza-i-o	O ind. 3 s.	მე ვარ მის-თვის
3. SI s.	na-tza-i-zu	O ind. 2 pol.	მე ვარ თქვენ-თვის
4. SI s.	na-tza-i-zuc	O ind. 2 pl.	მე ვარ თქვენ-თვის
5. SI s.	na-tza-i-c	O ind. 3 pl.	მე ვარ მათ-თვის
6. SI pl.	ga-tza-i- zki-k/n	O ind. 2 s.	ჩვენ ვართ შენ-თვის
7. SI pl.	ga-tza-i-zki-o	O ind. 3 s.	ჩვენ ვართ მის-თვის
8. SI pl.	ga-tza-i-zki-zu	O ind. 2 pol.	ჩვენ ვართ თქვენ-თვის
9. SI pl.	ga-tza-i-zki-zuc	O ind. 3 pl.	ჩვენ ვართ თქვენ-თვის
10. SI pl.	ga-tza-i-zki-c	O ind. 3 pl.	ჩვენ ვართ მათ-თვის

11. S2 s. ha-tza-i-t	O ind. 1 s.	შენ ხარ ჩემთვის
12. S2 s. ha-tza-i-o	O ind. 3 s.	შენ ხარ მისთვის
13. S2 s. ha-tza-i-gu	O ind. 3 pl.	შენ ხარ ჩვენთვის
14. S2 s. ha-tza-i-e	O ind. 3 pl.	შენ ხარ მათთვის
15. S2 pol. za-tza-i-zki-t	O ind. 1s.	თქვენ ხართ ჩემთვის
16. S2 pol. za-tza-i-zki-o	O ind. 3s.	თქვენ ხართ მისთვის
17. S2 pol. za-tza-i-zki-gu	O ind. 1pl.	თქვენ ხართ ჩვენთვის
18. S2 pol. za-tza-i-zki-e	O ind. 3pl.	თქვენ ხართ მათთვის
19. S2 pl. za-tza-i-zki-da-te	O ind. 1 s.	თქვენ ხართ ჩემთვის
20. S2 pl. za-tza-i-zki-o-te	O ind. 3 s.	თქვენ ხართ მისთვის
21. S2 pl. za-tza-i-zki-gu-te	O ind. 1 pl.	თქვენ ხართ ჩვენთვის
22. S2 pl. za-tza-i-zki-e-te	O ind. 3pl.	თქვენ ხართ მათთვის
23. S3 s. za-i-t	O ind. 1 s.	ის არის ჩემთვის
24. S3 s. za-i-k/n	O ind. 2 s.	ის არის შენთვის
25. S3 s. za-i-o	O ind. 3 s.	ის არის მისთვის
26. S3 s. za-i-gu	O ind. 1 pl.	ის არის ჩვენთვის
27. S3 s. za-i-zu	O ind. 2 pol.	ის არის თქვენთვის
28. S3 s. za-i-zue	O ind. 2 pl.	ის არის თქვენთვის
29. S3 s. za-i-e	O ind. 3 pl.	ის არის მათთვის
30. S3 pl. za-i-zki-t	O ind. 1 s.	ისინი არიან ჩემთვის
31. S3 pl. za-i-zki-k.n	O ind. 2 s.	ისინი არიან შენთვის
32. S3 pl. za-i-zki-o	O ind. 3 s.	ისინი არიან მისთვის
33. S3 pl. za-i-zki-gu	O ind. 1 pl.	ისინი არიან ჩვენთვის
34. S3 pl. za-i-zki-zu	O ind. 2 pol.	ისინი არიან თქვენთვის
35. S3 pl. za-i-zki-zu-e	O ind. 2 pol.	ისინი არიან თქვენთვის
36. S3 pl. za-i-zki-e	O ind. 3 pl.	ისინი არიან მათთვის

როგორც ამას მრავალი მკვლევარი აღნიშნავს, ბასკური ენა არ უჩვენებს დიალექტურ სხვადასხვაობას ირიბი ობიექტის კატეგორიისა და ე. წ. პრედატიური რეფერენტების, ანუ ადრესატობის მარკერების გამოხატვისას.

გამოყიფოთ ორი ტიპის ადრესატს:

1. უახლოესი ადრესატი, რომელიც 'ზმნაში' ჩართული მიცემით-ბრუნვითი აქტანტია და
2. დესტინაციური შინაარსის მქონე თანდებულებიანი ანუ სინტაქსური ადრესატი.

წინადადებაში, შესაძლოა, ორივე ერთად შეგვხვდეს: მე მეგობარს შენთვის ეწერ წერილს.“ უახლოესი ადრესატის ცნება არ განისაზღვრება წინადადებაში რიგის მიხედვით, მით უფრო, რომ ბასკურშიც და ქართულშიც სიტყვათა რიგი თავისუფალია. იგი განისაზღვრება შინაგანი სიღრმისეული სემანტიკის მიხედვით და არ არის დამოკიდებული მეტყველების სუბიექტის ანუ პირველი პირის სემანტიკაზე. ასე რომ იყოს, შემთხვევითად მაგალითში „შენთვის“ იქნებოდა უახლოესი ადრესატი, მაგარამ ამ წინადადებაში უახლოესი ადრესატი არის „მეგობარს“. მეორე, ზმნისგარეთა ადრესატი, ხშირად არის ან ლოკალური, ან ბენეფიკტიური სემანტიკის მქონე აქტანტი, მოქმედების დანიშნულების საბოლოო პუნქტი. ბასკურ ენაზე შემთხვევითად წინადადება ადრესატობის თვალსაზრისით გრამატიკულად იდენტური მოდელით იქნება წარმოდგენილი: Nik zurentzat adizkideari letra diot. Adiskideari – (მეგობარს) არის უახლოესი ადრესატი დატივიში, zurentzat – (შენთვის) არის ზმნისგარეთა ადრესატი, ყორმაში diot d – არის პირდაპირი ობიექტის III პირის მხოლოდობითი რიცხვის ნიშანი, i – არის ადრესატობის კატეგორიის მარკერი, o – ირიბი ობიექტის III პირის მხოლოდობითი რიცხვის ნიშანი –(adiskideari), t – სუბიექტის I პირის მხოლოდობითი რიცხვის ნიშანი.

ბასკურ ზმნას, ისევე, როგორც ქართულს, არ შეუძლია ორი ადრესატის გამოხატვა ერთდროულად. ამიტომ იგი მხოლოდ ერთ, უახლოეს ადრესატს გამოხატავს ზმნაში.

ბასკურ ზმნას შეუძლია, ქონდეს დამატებითი ინფორმაცია ზმნის პირებზე, კერძოდ, მას შეუძლია განსაზღვრებითი ფუნქციაც ქონდეს და კუთვნილება/პოსესიურობასაც გამოხატავდეს გარკვეულწილად. Etxera etorri ziztaigun - მოვიდა ჩვენთან სახლში (ეს არის ანალიტიკური წარმოების ტიპური მაგალითი). etxe-ra – (სახლი) მიმართულებით ბრუნვაშია და მოქმედების ლოკალიზაციას აღნიშნავს, მაგარამ არ არის განსაზღვრული კუთვნილებითი ნაცვალსახელით gure – ჩვენი, ამ ინფორმაციას გადმოსცემს ყოფნა დამხმარე ზმნის წარსული დროის ყორმა zi-tza-i-gu-n, სადაც zi – არის III პირის მხოლოდობითი რიცხვის სუბიექტი, tza – ძირი, i - ადრესატობის ნიშანი, gu – პირველი ირიბი ობიექტიური პირის მხოლოდობითი რიცხვის ნიშანი, ბოლოკიდური კონსონანტი n წარსული დროის რეფერენცია ზმნაში. ამრიგად, შემთხვევითად წინადადებაში ადრესატობის მარკერთა და ირიბი ობიექტის დახმარებით ჩვენ ვიგებთ, რომ სახლი ჩვენია. რომ ყოფილიყო gure etxera – (ჩვენი სახლის/ჩვენს სახლში), მაშინ წინადადება, შესაძლოა სხვაგვარად ყოფილიყო აგებული, ანუ ადრესატული ყორმების გარაშე – Gure etxera etorri ziren. აქედან

გამომდინარე, ნათელია, რომ როდესაც გვაქვს ადრესატობის კატეგორია და ზმნაში გამოხატული ირიბი მიმართება, შესაძლებელი ხდება კუთვნილებითი ნაცვალსახელებისა და საერთოდ, სახელთა კუთვნილებითი ფორმების გამოტოვება წინადადებაში, რადგანაც ზმნა შეიცავს ამ ინფორმაციას. ადრესატობის კატეგორია ყოველთვის შეიცავს ასეთი ტიპის ინფორმაციას, რამდენადაც იგი უწევნებს, თუ ვისკენ, ვისი ინტერესებისაკენ მიემართება ზმნით გამოხატული მოქმედება.

თანამედროვე ბასკურ ენაში ზმნათა დიდი უმეტესობა პირიან ფორმათა ანალიტიკურ წარმოებას მიმართავს. მხოლოდ ათიოდე ზმნამ თუ შეინარჩუნა სინთეტური წარმოების ძველი ფორმები. ანალიტიკური წარმოების ზმნებს ტრადიციულ ბასკურ გრამატიკაში პერიფრაზული ეწოდება.

სინთეტური ზმნებია: **egon** - დარჩენა, **joan** - წასვლა, **etorri** - მოსვლა, **ibili** - სიარული, **izan** - ყოფნა, **jakin** - ცოდნა, **eduki** - ქონა/ყოლა, **ekarri** - მოტანა, **eraman** - ტარება, **ihardun** - ჩართვა. ზოგიერთი სხვა ზმნაც ზოგჯერ სინთეტურ წარმოებას მიმართავს, ასეთებია: **jarin** - დინება, **erabili** - გამოყენება, **irudi** - მსგავსება, **esan** - თქმა. ასევეა ზმნები **atxeki** - დართვა, **jarraiki** - მიყოლება, **eman** - მიცემა და **entzun** - მოსმენა.

ინდოევროპული ენების გაელენით იმდენად დიდია ამ ენის მდრეკილება ანალიტიკური წარმოების მიმართ, რომ იქაც კი, სადაც გვაქვს სინთეტური წარმოება, არის პარელელური ანალიტიკური ფორმებიც, რომელთაც გარკვეული უპირატესობა ენიჭებათ ენის სინქრონიულ დონეზე. ადრესატობის კატეგორია, როგორც პოლიპერსონალური ზმნის კატეგორია, აისახება სინთეტური წარმოების ზმნებსა და დამხმარე ზმნებში.

ხშირად ბასკურ ზმნებს აქვთ პარალელური ფორმები, ანუ სინთეტურიც და ანალიტიკურიც. ანალიტიკური წარმოებით **izan** - ყოფნა ზმნა აწარმოებს გარდაუვალ არაერგატიულ ფორმებს და **ukan** - ქონა აწარმოებს გარდამავალ, ერგატიულ ფორმებს. ბასკურში გამოიყოფა ზმნები, რომელთაც **egin** - კეთება დამხმარე ზმნა აწარმოებს. ეს ზმნები შინაარსით გარდაუვალი ზმნიებია, მაგრამ ერგატიული ფორმა გააჩნიათ, მსგავსად ქართული მყდლიოპტივებისა; ასეთებია: **amets egin** ოცნება, **dantza egin** ცეკვა, **dehadar egin** კივილი, **eztul egin** დაჭერა, **lan egin** მუშაობა, **lo egin** დაძინება, **negar egin** ტირილი, **so egin** შეხედვა, **zintz egin** დაცენილება, **bazkaldu** საუქნიობა, **afaldu** სადილობა, **iraun** დარჩენა, **irakin** მოხარშვა და რამდენიმე ობსენიტური შინაარსის ზმნა: **izerdi egin** გადაფურთხება, **txiza egin** მოფისვა, **kaka egin** მოკუკვა. ამ გარდაუვალ ზმნებს ერგატიული სუბიექტი აქვთ და **ukan** დახმარე ზმნით აწარმოებენ ფორმებს. გამოდის, რომ ამ ტიპის ინტრანსიტულ ერგატიულ ზმნებს ორი დამხმარე ზმნა აქვთ: „კეთება“

და „ქონა“. კონკრეტულ ფორმას, ბუნებრივია, ერთ-ერთი მათგანი აწარმოებს.

მაგალითები:

Dantzariak berehala dantzatuko dute. - მოცკეპეები მაშინვე იცეკვებენ.
Senide guztiak elkarrekin bazkaldu dira. ყველა ნათესავმა ერთად ისაუზმა.
Gure etxeak zutik irauten du. ჩვენი სახლი ისევე დგას, (ანუ რჩება დაიდგარი).

Urak irakin du. წყალი მოიხარშა (აღულდა).

Langileak lancan dihardu. მუშა შრომაშია.

ანალოგიური ტიპის ფორმალწარმოება აქეთ ამინდის გამომხატველ ზმნებს, მაგრამ მათი სუბიექტი ნომინატივშია, უფრო ზუსტად, აბსოლუტივში.

მაგალითები:

Gaur euria egin du - დღეს წვიმდა.

Gorbeian elurra egiten du neguan. - 'სამთარში თოვს გორბეაში.

Haize handia egingo du bihar. - ხვალ აქ დიდი ქარი იქნება.

ბასკურში გვაქვს ზმნათა ჯგუფები:

1. Nor? ერთპირიანი გარდაუვალი - არაერგატიული არაადრესატული,
2. Nor-Nori? ორპირიანი გარდაუვალი - არაერგატიული ადრესატული,
3. Nor-Nork? ორპირიანი გარდამავალი - ერგატიული არაადრესატული,
4. Zer-nori-nork? სამპირიანი გარდამავალი - ერგატიული ადრესატული.

აქედან ნათელია, რომ, შესაბამისად, გვაქვს შემდეგი ჯგუფები:

1. უობიექტო ანუ არაადრესატული და არაერგატიული ერთპირიანი ზმნები, აბსოლუტური ზმნები,
2. ორობიექტიანი ანუ ადრესატული და ერგატიული სამპირიანი ზმნები,
3. ერთობიექტიანი ანუ ალტერნატიული: ან ადრესატული ან ერგატიული ორპირიანი ზმნები.

არჩევანი ერგატიულობასა და ადრესატობას შორის ორპირიანი ზმნებში იჩენს თავს, სადაც ობიექტი არის ან ირიბი ან პირდაპირი. აბსოლუტური ერთპირიანი ზმნები არც ერგატიულია და არც ადრესატული. ეს ბუნებრივიცაა, ადრესატობა ხომ, ქცევის კატეგორიის მსგავსად, პოლიპერსონალური ზმნის კატეგორიაა და სულ მცირე - სუბიექტისა და სხვისთვის (ირიბი ობიექტისათვის) წაღწილი მოქმედების არსია გადმოსაცემი. იქ სადაც ეს სხვა - (ირიბი ობიექტი) არ არის, არც ადრესატობის კატეგორია გვექნება. ასეთია ერთპირიანი და ორპირიანი ტრანსიტიული ზმნები.

დატივი არის ადრესატის ბრუნვა „Jatetxeko neskatzak izozki bat dakarkio aurtxoari~ (პ. ალტუნა, 1967, გვ. 412). რესტორნის ოფიციალტს ერთი ნაყინი მოაქვს ბავშვისთვის. Jatetxeko (რესტორნ-ის) არის ქვემდებარის კუთვნილებითი განსასხდერება, neskatzak (გოგონა,

ოფიციალური - ერგ.) - არსებითი სახელია ერგატული ბრუნვაში, რომელიც ზმნაში ნულეუანი სუფიქსითაა მოცემული, როგორც III პირის მხოლოდობითი რიცხვის აგენსი, izozki bat (ნაყინი ერთი-ნომ.) პირდაპირი დამატებაა განუსაზღვრელი არტიკლით, რომელსაც ზმნაში შეესაბამება პრეფიქსი da (O ind. III პ. მხ. რ.) aurxoari (ბავშვი - დატ.) არის ადრესატი, საზოგადო არსებითი სახელი მიცემით ბრუნვაში.

ბრუნვის დაბოლოებაა r-i. da-kar-ki-o - ზმნა მოქვს kar ძირია და ki ადრესატობის ნიშანი, რომელიც უჩვენებს, რომ ნულმარკერიანი აგენსის მიერ შესრულებული მოქმედება მიემართება სიტყვა aurxoari - ის ინტერესებისაკენ, თვითონ ამ სიტყვას კი ზმნაში სუფიქსი - o გამოხატავს.

ადრესატის ბრუნვა მხოლოდ დატივია, როდესაც ამ ბრუნვის მიღმა არის ასახული იგივე სემანტიკის მქონე ირიბი მიმართება „თვის“ ტიპის თანდებულებიანი ფორმებით, ადგილი აქვს აღწერით ადრესატობას, რომელიც სინტაქსური ხერხებით გადმოიცემა და არა ზმნის ფორმით. ასეთ დროს ზმნა რჩება ნეიტრალურ ფორმაში და არის უადრესატო; მაგალითად: Gizonaren alde dago egin da- (რ. პერერო, 1975, გვ. 325). ადამიანისთვის (ადამიანის სასარგებლოდ) გაკეთდა. აქ ცხადია, რომ მოქმედება უშუალოდ ადამიანისათვის, მისი ინტერესებისათვის შესრულდა, მაგრამ ადრესატობა არა გვაქვს ზმნაში. Amonaren gatik erosi genucn (რ. პერერო, 1975, გვ. 89).

ბუბისათვის ვიყიდეთ. ამ წინადადებაშიც ფორმა „ბუბისათვის“, მართალია, დანიშნულებითობას გვიჩვენებს, მაგრამ ზმნაში არ გამოიხატება ეს სემანტიკა. ასეთივე ტიპის მაგალითებია: Nerentzat ekarri dira (კ. ბაროხა, 1946, გვ. 179), ჩემთვის (ჩემი გულისთვის) მოაქვთ,

Artzainengantz joan dira (რ. პერერო, 1975, გვ. 108), წავიდნენ მწყემსებისაკენ,

Aitonarengana etorri dira (რ. ასკუე, 1949, გვ. 102), წავიდნენ ბაბუისაკენ და ა. შ.

ადრესატობის ზმნური კატეგორია დატივის ნიშნითაა მოცემული ზმნაშიც. ამიტომაც მას ხან დატიურ ნიშნებს უწოდებდნენ, ხან - პრედატიურს, რადგანაც იგი ირიბი ობიექტის მარკერს უძღვის წინ. როგორც ლაფონი წერს: „ბასკურ ენაში არსებობს პირიანი ზმნები, რომელთაც გააჩნიათ პირის სუფიქსები, რომლებიც გვიჩვენებენ თუ ვისკენ ან რისკენ არის მოქმედება ადრესირებული, ან რისთვის ან ვისთვისაა პროცესი დანიშნული. ეს სუფიქსები გამოხატავენ მეორე ობიექტის (კუთვნილებითი ობიექტის) გრამატიკულ პირს. თუ ეს დამატება არ არის ასახული ზმნაში და მოცემულია არსებითის ან ნაცვალსახელის ფორმით, მაშინ ის არის მიცემით ბრუნვაში.

ამდენად, შესაბამისი სუფიქსები ზმნაში დატივის მნიშვნელობის მქონეა“ (რ. ლაფონი 1984, გვ. 93). ლაფონი აღნიშნავს, რომ „XVI საუკუნიდან უამრავი სინთეტური ზმნის ფორმა გამოვიდა ხმარებიდან

და ამოთგან უმრავლესობა სწორედ დატივის მიხედვებითიანი ფორმები იყო. მხოლოდ დამხმარე ზმნებშია თუ შეინარჩუნეს დატივის ნიშნაანი ფორმები უღლების სხვადასხვა პარადიგმებში. ამის მიუხედავად, სასაუბრო ენასა თუ ავტორისეულ ტექსტში ხშირია ზმნაში გამოტოვებული ადგილები (დატივის ნიშნის გარეშე), რომელიც შეგვიძლია შესაბამისი წვენებითი ნაცვალსახელის ან არსებითი სახელის დატივით შევაესოთ“ (რ. ლაფონი 1984, გვ. 117-116). ეს არის ინდოევროპული ენების გაუღენის შედეგი.

ლაფონის მსგავსად, ა. ტოვარიც გამოყოფს „დატიური ელემენტების შემცველ ზმნებს“ (ა. ტოვარი, 1959, გვ. 69-70).

საერთოდ, დატივი არის საგნის ან არსების ბრუნვა, რომელსაც ეხება ზმნის მოქმედება ან მდგომარეობა (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 405). დატივი, ფილმორის განმარტებით, არის სულიერობის წყარო, ანუ იგი არის არის აგენსისა და პაციენსის მიღმა დარჩენილი ბრუნვა, რომელსაც შეუძლია წინადადების დანარჩენ ნაწილთან შეთანხმებული ნებისმიერი მნიშვნელობის გადმოცემა. „სხვა სიტყვებით რომ ეთქვას, სამსახელიან წინადადებაში დატივის ფუნქცია გამომდინარეობს კონტექსტიდან, ის არ არსებობს როგორც წინასწარ მოცემული დატივის მნიშვნელობათა შესაძლებელი ვარიანტების სიმრაველიდან“ (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 384).

ფილმორი საკვებით სამართლიანად აკრიტიკებს დეივერის შეხედულებას, რომ ორსახელიან წინადადებაში არჩევანი დატივისა და აკუსატივის შორის სემანტიკურად არარელევანტურია და შემთხვევითი კანონებს ექვემდებარება, ზოგჯერ კი თავისუფალ არჩევანსაც უშეებს. (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 385). ყველაფერს რომ თავი დაეანებოთ, ენაში არ არსებობს შემთხვევითი კანონები. საგულისხმოა ფილმორის მიერ ნატარებული ბრუნვათა გამოკვლევა. მეცნიერი ძირითადი ბრუნვების დახასიათებისას გამოყოფს სულიერისა და უსულოს კატეგორიებს.

აგენტის განსაზღვრულია, როგორც ზმნასთან იდენტიფიცირებული მოქმედების სულიერი ინიციატორი, დატივი კი სულიერი არსების ბრუნვა, რომელსაც ეხება ზმნით გამოხატული მოქმედება ან მდგომარეობა (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 405-406). ფილმორი წერს, რომ „დატივი არის შესაბამისი ზმნით დასახელებული მოქმედების სულიერი აქტანტის ბრუნვა“ (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 408). წინადადებაში ბრუნვათა გარემოცვას შექმნის ბრუნვით ჩარჩოს უწოდებს და გამოყოფს სახელისა და ზმნის არჩევანს“ (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 415). გარკვეული ტიპის იერარქია კი განსაზღვრავს, სახელის მიერ წამოწეული ფუნქციებიდან რომელი უნდა განისაზღვროს, როგორც გრამატიკული (ჩ. ფილმორი, 1981, გვ. 530).

ა. ტიბმერლეიკს ასრით, დატივი აგრეთვე არის რეფლექსივის კონტროლიორი (ა. ტიბმერლეიკი, 1982, გვ. 190).

ბასკური დატივის ფუნქციური მხარე, რა თქმა უნდა, იზიარებს ზემოხსენებულ ტიპოლოგიურ დასკვნებს. ყოვრმის თვალსაზრისით კი ასეთი სურათია: ბასკურ ენაში დატიური ბრუნვის დაბოლოებაა

სუფიქსური i, რომელსაც პოსტეოკალურ პოზიციაში r ხმოვანგასაყარი უძღვის წინ. mendi-r-i, (მთას), ama-r-i (დედას). როდესაც არსებით სახელს ერთვის განსაზღვრებითი არტიკლი a, ხმოვანგასაყარი r არტიკლის შემდეგ იკავებს პოზიციას: mendi-a-r-i, (მთას), seme-a-r-i (ვაჟიშვილს) და მისთ. სხვა ბრუნვის ნიშანთა მსგავსად, მრავლობით რიცხვში მიცემითი ბრუნვის მარკერი არ იცვლება, მას წინ უძღვის მრავლობითობის აღმნიშვნელი მორფემა -e, seme-e-i (ვაჟიშვილებს), mendi-e-i (მთებს) და ა. შ. სახელებში დატივის ნიშანია i, თუმცა იგი, შესაძლოა, სხვადასხვაგვარად გამოიყურებოდეს ამა თუ იმ ფონეტიკური გარემოცვისა და მორფოლოგიური პირობების გამო (ri, ari, ei, i).

ჩვენ აზრით, დატივის ძირითადი მორფემის გენეზისი ჩვენებით ნაცვალსახელებს უნდა უკავშირდებოდეს. მაგრამ ეს დიაქრონიული საკითხი ცალკე კვლევას მოითხოვს და ამაჟამად მას ვერ შეეხებით.

ინჩაუსტი გამოყოფს ადრესატულ უღლებას და მას ირიბს უწოდებს, ხოლო არაადრესატულს კი - პირდაპირს. ზმნათა ფორმები მასთან განეკუთვნება ინტრანზიტულ ირიბს (S + Oind.) ან ტრანზიტულ პირდაპირს (S, SOd.) (ხ. ინჩაუსტი, 1960, გვ. 84-89). იგი გამოყოფს მესამე ჯგუფასაც, რომელსაც უწოდებს ტრანზიტულ ირიბს უღლებს ზმნებს (S, Od. + Oind.) (ხ. ინჩაუსტი, 1960, გვ. 88-91).

ადრესატობის მიხედვით შესაძლებელია ასეთი კლასიფიკაცია:

1. ზმნები, რომლებიც არასდროს არ დაირთავენ ირიბ ობიექტს და მუდამ უადრესატო ფორმები აქვთ. ეს ზმნები ამ კატეგორიის მიხედვით უარყოფითი ზმნები იქნება.
2. ზმნები, რომლებიც ყოველთვის ირიბი ობიექტით არიან წარმოდგენილი და მუდამ ადრესატული ფორმები აქვთ. ეს ზმნები ამ კატეგორიის მიხედვით დადებითი ზმნები იქნება.
3. ზმნები, რომლებიც ხან დაირთავენ ირიბ ობიექტს და ხან არა; ე. ი. სოგ შემთხვევაში უადრესატო ფორმები აქვთ, სოგჯერ კი - ადრესატული. ეს ზმნები ამ კატეგორიის მიხედვით შუალედური ანუ გარდამავალი ზმნებია. ჩვენ მოვერიდებით „გარდამავლობის“ გამოყენებას ამ თვალსაზრისით, რათა არ მოხდეს ტერმინთა აღრევა.

პირველ ჯგუფში შევა შემდეგი ტიპები:

1. Nor

2. Nor-Nork

მეორე ჯგუფი:

1. Nor-Nori

2. Nor/zer- Nori-Nork

მესამე ჯგუფი:

1. Nor (+ Oidn. -Nori)

2. Nor-Nork (+ Oidn. -Nori)

ჩვენი კლასიფიკაციით, პირიანობის მიხედვით გვაქვს ადრესატობის შემდეგი ჯგუფები:

→ უარყოფითი

1. ერთპირიანი

→ შუალედური

→ უარყოფითი

2. ორპირიანი გარდამაკალი

→ შუალედური

1. ორპირიანი გარდაუკალი → დადებითი

2. სამპირიანი → დადებითი

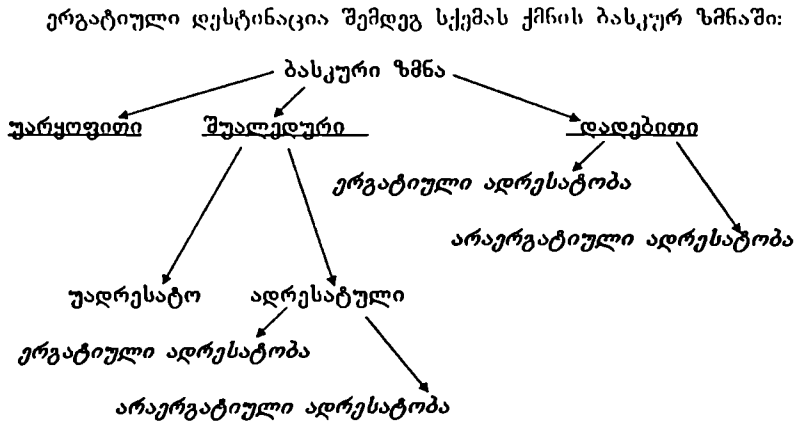
ანუ გვაქვს ექვსი ტიპი: ორი უარყოფითი, ორი შუალედური და ორიც დადებითი.

უარყოფითი A	დადებითი B
შუალედური - ადრესატული C	შუალედური - უადრესატო D

გვაქვს შემდეგი სახის ბინარული ოპოზიციები: A-B და C-D. აღსანიშნავია, რომ რაიმე მნიშვნელოვანი სხვაობა ადრესატობის კატეგორიის გამოსატვის თვალსაზრისით ამ ჯგუფებს შორის არ აღინიშნება zki კლურალიზატორის გამოყენებისას, ხეშოთ აღწერილი თავისებურებების გარდა.

როგორც უკვე ითქვა, ადრესატობა არ არის დამოკიდებული გარდამაკელობაზე. თუმცა შეგვიძლია გამოვეყოთ გარდამაკალი და გარდაუკალი ადრესატობა. შესაბამისად, ბასკურში გვაქვს ერგატიული და არაერგატიული ადრესატობა. თავისთავად ობიექტის თანადროულად ორი მიმართულებით გააზრება ქმნის ამ ტიპის სისტემებს. სხვათაშორის, ეს ასახულიცაა უშუალოდ ადრესატობის

მარკერზე. ჩვენი აზრით, ki შედგება დატიური (i) და ერგატიული (k) რეფერენტებისაგან. საფიქრებელია, რომ ბასკურში სწორედ ერგატიული დესტინაციაა პირველადი.

ბ. ადრესატობის კატეგორიის რეფერენტები

ადრესატობის კატეგორიის ძირითადი ისტორიული მარკერი არის i ; სინქრონიულ დონეზე კი - ki/i . ადრესატობის მარკირება, შესაძლოა, იყოს ერთმორფემული ან ორმორფემული. ბასკურ ზმნაში ორივე ვარიანტი არსებობს. ორმორფემული მარკირება გულისხმობს დესტინაციის სემანტიკის კლასიკური ფორმით გადმოცემას: ადრესატობის მარკერითა და ირიბი ობიექტის ნიშნით. აგლუტინაციის პრინციპის მიხედვით, აქ ფუნქციები განაწილებულია - დესტინაციის ზოგადი, არსებითი სემანტიკა გადმოცემულია ადრესატობის მარკერით და კონკრეტული ადრესატი კი დაზუსტებულია მეორე მორფემით - ირიბი ობიექტური პირისა და რიცხვის გამომხატველი მორფემით. ერთმორფემული ადრესატობა კი არის მოცემული მხოლოდ ირიბი ობიექტური პირისა და რიცხვის გამომხატველი მორფემით, ადრესატობის მარკერის გარეშე. ბუნებრივია, რომ გასაგებები მიზეზების გამო მიუღებელია შებრუნებული ვარიანტი - ადრესატობის მარკერი ირიბი ობიექტური პირისა და რიცხვის გამომხატველი მორფემის გარეშე. ცხადია, რომ ადრესატობის მარკერები i/ki ვერ მიუთითებენ კონკრეტულად იმ პირს, რომლისკენაც მიემართება

მოქმედების დესტინაციური ვექტორი. ადრესატობა დანიშნულებითი მიზანმიმართულების გამოხატეაა ზმნაში. ამ კონკრეტულ მიმართულებას კი ზმნაში უკვე ირიბი ობიექტი ახსუსტებს თავისი მარკერებით. ინჩაუსტი მათ „პირიან დატიეებს უწოდებს“ (ხ. ინჩაუსტი, 1960, გვ. 15).

საერთოდ, ისტორიულად ბასკური ზმნისათვის დამახასიათებელია დესტინაციის კატეგორიის ორმორფემული მარკირება, როგორც ლაფონი მიუთითებდა.

ერთმანეთს შევადაროთ ერთმორფემული და ორმორფემული მარკირების ნიმუშები:

Ekarri - წაღება

ერთმორფემული მარკირება (მხოლოდ ირიბი ობიექტური პირის ნიშნით):

Od. III s.		Oind. I s.
S2 s.	dakar-da-k/n	
S2 ზრდ.	dakar-da-zu	
S2 pl.	dakarzue	

Od. III s.		Oind. I pl.
S2 s.	dakar-gu-k/n	
S2 ზრდ.	dakar-gu-zu	
S2 pl.	dakar-gu- zue	
	და ა. შ.	

იგივე ზმნაში ადრესატობის კატეგორიის ორმორფემული მარკირება (ირიბი ობიექტის ნიშნითა და ადრესატობის მარკერით):

Od. III s.		Oind. I s.
S2 s.	dakar-da-ki-k/n	
S2 ზრდ.	dakar-da-ki-zu	
S2 pl.	dakar-ki-zue	

Od. III s.		Oind. I pl.
S2 s.	dakar-gu-ki-k/n	
S2 ზრდ.	dakar-gu-ki-zu	

და ა. შ.

ინდოევროპულ ენებთან სიახლოვე ბასკურში იწვევს არა მარტო ანალიტიკური ფორმების სიტარბეს, არამედ პოლიპერსონალური ზმნის რიგი კატეგორიების გადააზრებას. ამის დასტურია ადრესატობის კატეგორიის ზემოთ მოყვანილი ორი ვარიანტის პარალელური ფორმების არსებობა ენაში.

ადრესატობის მარკერები *i/ki* არ იცვლება პირისა და რიცხვის მიხედვით. ეს მარკერები უცვლელია უღლების ყველა სხვადასხვა ფორმაში. ამიტომაც ჩვენ მხოლოდ აწმყო დროის (Indikatibozko orainaldia) ფორმებს განვიხილავთ მაგალითებად. თავად ადრესატობის რეფერენტთა შორის ვარირება (*i* თუ *ki*) არ არის ფონეტიკურად შეპირობებული.

i პოსტგოკალურ პოზიციაში *V-i-C*

natza-i-*k/n*natza-i-*zu*

i ინტერგოკალურ პოზიციაში *V-i-V*

natza-i-*e*hatza-i-*o*natza-i-*o*

i პოსტკონსონანტურ პოზიციაში *C-i-V*

d-i-*o*d-i-*e*d-i-*e-gu*

i ინტერკონსონანტურ პოზიციაში *C-i-C*

d-i-*t*d-i-*gu*d-i-*da-zu*

ki პოსტგოკალურ პოზიციაში *V-ki-C*

na-*ki-zun*na-*ki-zucn*

ha-ki-gun

da-ki-dan

ki ინტერეუკალურ პოზიციაში V-ki-V

na-ki-an

na-ki-on

ha-ki-en

ha-ki-en

ki პოსტკონსონანტურ პოზიციაში C-ki-V

nen-ki-oken

nen-ki-eken

hen-ki-ckcn

hen-kiokccn

ki ინტერკონსონანტურ პოზიციაში C-ki-C

nen-ki-zucn

nen-ki-zuecn

hen-ki-gucn

hen-ki-dakeen

და ა. შ. (ჩილარდგი, 1979 გვ.

14, 15]

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბასკური 'ზმნის ადრესატობის რეფერენტები სუფიქსურია, თუმცა გვხვდება ადრესატობის i არა სუფიქსურ პოზიციაშიც, პირდაპირი ობიექტის რეფერენტის შემდეგ, ძირის წინ. აქ ძირი ნულოვანია:

d-i-da-k/n

d-i-t

d-i-gu

d-i-gu-zue

d-i-gu-te

და ა. შ. (ჩილარდგი, 1979 გვ. 14-15).

ამ ტიპის ფორმებში ადრესატობის მარკერი უფრო პრეფიქსურ მარკერად შეიძლება ჩაითვალოს, ვიდრე სუფიქსურად. იგი, შესაძლოა, მიეინწიოს პირველი პოზიციის აფიქსად სუფიქსთა რიგში. მაგრამ ძალზე საინტერესოა იმ 'ზმნათა ფორმები, სადაც i არის პირველი

მორფემა, ე. ი. არის აშკარა პრეფიქსი და აქვს ადრესატული შინაარსი: i-eza-da-k/n, i-eza-da-zu, i-eza-da-zue და ა. შ. (ჩილარდუგი, 1979 გვ. 14- 15).

პრეფიქსური i 'სოგჯერ თავს იხენს ინფინიტიურ ფორმებშიც, მაგალითად:

i-rudi – მოწვევა. (თუშკა ამ ზმნას გარკვეული რეფლექსიური შინაარსიც გააჩნია.) სხვადასხვა ბასკი ავტორი ამას სხვადასხვა ახსნას აძლევს (ჩილარდუგი, 1979; ი. ინაუსკე, 1858; რ. ლაფონი, 1970; 1962; რ. ტრასკი, 1999; ტ. ვილბური, 1970).

ჩვენ ვუფიქრობთ, რომ ადრესატობის მარკერები დიაქრონიულად იყო პრეფიქსური (i-), რამაც განვითარების მეორე ეტაპზე, მოგვცა ადრესატობის (ვირკუფიქსური წარმოება (i-i/ki), რადგანაც პრეფიქსურ პოზიციაში სემანტიკური შინაარსი გაფერმკრთალდა. ტენდენცია გაგრძელდა და მესამე ეტაპზე მივიღეთ ადრესატობის კატეგორიის სუფიქსური რეფერენცია (-i/ki).

d-i-eza-i-ke-t

d-i-eza-i-o-ke-k/n

d-i-eza-i-e-ke

d-i-eza-i-o-ke-gu

d-i-eza-i-e-ke-zu

d-i-eza-i-e-ke-zu-e

d-i-eza-i-o-ke-te

d-i-eza-i-ke-k/n

და ა. შ. (ჩილარდუგი, 1979 გვ.

39).

ამ ფორმებში პირველი i პირდაპირ ზმნის ძირს დაერთვის პრეფიქსად, მეორე კი ტრადიციულ პოზიციაშია: წინ უძღვის ირიბი ობიექტის მარკერებს. იგი პირველი სუფიქსია და უშუალოდ ზმნის ძირს დაერთვის. აქ კარგად ჩანს ადრესატობის კატეგორიის მარკერთა რანგი.

იმპერატივებში, სადაც, როგორც წესი, შენარჩუნებულია უძველესი ენობრივი სურათი, 'სოგან i არის პირველი პრეფიქსი:

i-eza-da-k/n

i-eza-da-zu

i-eza-da-zu-e

i-eza-i-e-k/n

i-eza-i-e-zu

i-eza-i-e-zu-e

მესამე ეტაპზე, როგორც აღენიშნეთ, გვაქვს სუფიქსური წარმოება: *natza-i-o*, *na-tor-ki-o* და ა. შ. ადრესატობის კატეგორიის "ხემოსხენებულო ეტაპების გამოვლენა უამრავ ამოუცნობ საკითხს მოჰყვანს ნათელს ბასკური ზმნის სისტემაში და საერთოდ, ბასკურ გრამატიკაში.

ტრასკს მიაჩნია, რომ ადრესატობის მარკერი *ki* არის ორი დამოუკიდებელი, მაგრამ ერთნაირი ფუნქციის მქონე ელემენტის ნაერთი (რ. ტრასკი, 1999). ასევე თვლის, რომ ეს სხვადასხვა ფუნქციის მქონე ელემენტებია (რ. ასკუე, 1932, გვ. 310). აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ეს შეკვლევა არ არის თანმიმდევრული: იგი განიხილავს *ki*-ს ხან როგორც მიმდებარის მაწარმოებელს, ხან რეფლექსურობის, ხან კი ინტრანსიტივობის მარკერს. ზოგ შეკვლევარს კი მიაჩნია, რომ ერთიანია რეფერენტები: *kio*, *kie*, *kigu* და ა.შ. (ა. კინგი, 1973; ი. ლაკა, 1993; ა. ტოვარი, 1977; რ. ტრასკი, 1999). ამ ტიპის მორფემებს ისინი გაიაზრებენ როგორც - „სუბიექტი ობიექტისათვის“. ასეთი მიდგომა კი ბუნებრივ ტიპოლოგიურ პარალელს ავლენს ქართული ზმნის პროკლიტიკასთან.

ლაფონის აზრით, *k* და *i* სხვადასხვა მორფემებია. მაგრამ ლაფონი არ აკონკრეტებს მათ მნიშვნელობას. *i* მიცემითი ბრუნვის ფორმაა. ეს სადავო არაა ბასკოლოგებთან. რა არის *k* ფორმანტი ამ მორფემაში და რა როლი შეიძლება აქონდა მას დიაქრონიულად? ჩვენი აზრით, ეს არის ერგატივის ნიშანი ზმნაში. ამით ჩვენ სახეზე გვაქვს ერგატიული დატივი, რომელსაც ეკარგება ერგატივის შინაარსი ალტერნატიულ ფორმებში (ორპირიან ერთობიექტიან ადრესატულ ფორმებში) და იგი მთლიანად ფორმდება როგორც ერთიანი მორფემა. ჩვენი აზრით, ჯერ მოხდა ფუნქციათა შერწყმა რომელიღაც დონეზე და შემდგომ კი საოპოზიციო ფორმებში რეფერენტმა გააერთიანა გარკვეული ცნებები. საგარაუდოა, რომ ჯერ გექონდა პრეფიქსური *i*, შემდეგ მივიღეთ ცირკუმფიქსი და აქ უკვე შემოდის *k*, როგორც დესტინაციის აქტის თანამონაწილე ერგატიული წევრი. საფიქრებელია, რომ თავდაპირველად იგი გაჩნდა ორობიექტიან ადრესატულ ფორმებში და შემდგომ გავრცელდა ალტერნატიულ - ერთობიექტიან ადრესატულ ფორმებშიც. საგარაუდოა, რომ დროში ეს ხდებოდა დესტინაციის მარკერის სუფიქსაციის პროცესის პარალელურად.

ადრესატობის მარკერთა ზემოთ განხილული ევოლუციური სურათი არის ნათელი მაგალითი იმისა, თუ როგორ მუშაობს ფორმალური სტრუქტურა და როგორ სცილდება იგი თავდაპირველ ფუნქციურ მოდელს. მხოლოდ სინთეზური, ფუნქციო-ფორმალური მეთოდის თეორიას შეუძლია სრულყოფილად ახსნას ასეთი ტიპის მოვლენები. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ (შესაძლოა, განსხვავებულ ტიპის ენათა გარემოცვის მიხედვით) ბასკური ენისათვის დამახასიათებელია ფორმისა და ფუნქციის აძლიარე დაცილება, რაც შემდგომში ილკვეს ბასკურ ენაში რიგი კატეგორიების ორმაგ

გამოხატვას; მაგალითად, ბასკურ მორფოლოგიაში ასეა გაფორმებული მრავლობითობა, ინტენსიუობა, ადრესატობა და სხვ.

დატივის მარკერის ზმნაში გამოჩენა აბსოლუტურად ეპეგარეშეა. როგორც ნ. მარი წერდა: „ზმნა ხომ ძირითადად სახელისგან არის ნაწარმოები, რათა მოქმედების ან მდგომარეობის ელემენტი შესძინოს წინადადებას“ (ნ. მარი, 1926, გვ. 246). ადრესატს კი თითქოს დამატებით შეაქვს ზმნაში თავისი მორფემა, რათა კიდევ ერთხელ უწყენოს ზმნით გამოხატული მოქმედების დესტინაციური მიზანმიმართულება.

ცნობილია, რომ იმპერატივები, რომელთაც შენარჩუნებული აქვთ ძველი ფორმები, სხვადასხვაობას უწყენებენ ადრესატობის კატეგორიის გამოხატვის თვალსაზრისით: კერძოდ, ირიბი ობიექტის პირველსა და მეორე პირებს არ მოუკლებათ ადრესატობის კატეგორიის მარკერი. ის მხოლოდ მესამე პირში ჩნდება; ე. ი. პირველ-მეორე პირებთან ადრესატობის კატეგორიის ერთმორფემული მარკირება გვაქვს და მესამე პირთან კი - ორმორფემული:

Od. IIIs. Oind. I s. *Od. IIIs. O ind. I pl.*

S2 s. ekar-da-k/n ekar-gu-n/k

S2 pol. ekar-da-zu ekar-gu-zu

S2pl. ekar-da-zue ekar-gu-zu

Od. III s. O ind. III s. *Od. III s. O ind. III pl.*

S2s. ekarr-i-o-k/n ekarr-i-e-k/n

S2 pol. ekarr-i-o-zu ekarr-i-e-zu

S2pl. ekarr-i-o-zu-e ekarr-i-e-zu-e

გამოჩნდა III პირის ირიბი ობიექტი და შესაბამისად, ზმნაში გაჩნდა ადრესატობის მარკერი i. როგორც ამას ლაფონიც აღნიშნავს, პირველსა და მეორე პირებს იმპერატივებში არ ჰქონდათ ადრესატობის ნიშანი. იგი წერს: „იშვიათია, რომ პირველი და მეორე პირების სასარგებლოდ ჩადენილი მოქმედება ზმნაში დატივის მარკერით გადმოიცეს“ (რ. ლაფონი, 1984, გვ. 94).

როდესაც სუბიექტი არის მესამე პირი, ზუსტად აქ ჩნდება ki მარკერი. ამიტომაც მიეინიხეთ იგი წარმოშობით ერგატიული დატივის ანუ ერგატიული დესტინაციის ფორმანტად.

Od. IIIs. Oind. I s. *O d. IIIs Oind. I pl*

S3.s. b-ekar-ki-t b-ekar-ki-gu

S3.pl. . b-ekar-ki-da-te b-ekar-ki-gu-te

Od. IIIs. Oind. II s.

O d. IIIs Oind. II pol.

S3.s. b-ekar-ki-k/n

b-ekar-ki-zu

S3.pl. . b-ekar-ki-a-te

b-ekar-ki-zu-te

Od. IIIs. Oind. II pl.

S3.s. b-ekar-ki-zu-e

S3.pl. . b-ekar-ki-zu-e-te

Od. IIIs. Oind. III s.

O d. IIIs. Oind. III pl

S3.s. b-ekar-ki-o

b-ekar-ki-e

S3.pl. . b-ekar-ki-o-te

b-ekar-ki-e-te

ასეთივე სურათია სხვა ზმნებშიც: irakatsi - შესწავლა, utsi - დატოვება egorri - გააზაუნა, eman - მიცემა, erosi - ყიდვა, ihardetsi - პასუხის მიცემა (ეუსკალდია, 1990, გვ. 158-169).

როგორც ვნახეთ, მესამე ობიექტურმა პირმა ზმნაში შემოიტანა i მარკერი, ხოლო მესამე სუბიექტურმა პირმა კი ირიბი მიმართების გამოსახატავად ki მორფემა შემოიტანა, განურჩევლად ირიბი ობიექტის პირისა და რიცხვისა. შემდგომშიც ზუსტად ეს მორფემა განზოგადდა ამ კატეგორიის გამოხატვის თქალსაზრისით, რადგანაც იგი არ განარჩევდა ირიბი ობიექტის პირებს. საფიქრებელია, რომ ki თავდაპირველად გაჩნდა ორობიექტიან ადრესატულ ფორმებში და შემდგომ გაერცყადა ერთობიექტიან ადრესატულ ფორმებშიც. ჩვენი აზრით, ki მორფემა ადასტურებს ერგატიული დესტინაციის არსებობას რეფერენციალურ დონეზე.

დიაქრონიულად ki ერგატიული ადრესატობის მარკერია. დესტინაცია და ადრესატობა, როგორც პოლიპერსონალური ზმნის მქონე ენათა წამყვანი კატეგორიები, შესაძლოა, ზოგჯერ ფორმობრივ ერთიანობასაც ქმნიდნენ. ამდენად, მოსალოდნელია, გექონდეს ამ ორი კატეგორიის დაახლოებული ვარიანტიც - ერგატიული ადრესატობა.

სემანტიკურად ერგატიული დესტინაცია გულისხმობს ისეთ ფორმას, როდესაც ტრანზიტული ზმნის მოაზროვნე სუბიექტს ჰყავს ადრესატი პარტნიორი ზმნაში, ანუ ვინ კატეგორიის დესტინატი. ჩვენი ღრმა რწმენით, ასეთი მორფო-სემანტიკით ხასიათდება ბასკური მორფემა ki.

ზემოთ განხილილი საკითხი შუქს ჰყენს იმ გარემოებას, რომ ბასკურ ზმნაში აისახებოდა კლასის კატეგორია. პირველი და მეორე მტკეველების აქტში მონაწილე პირები კონკრეტული პირებია და არ სჭირდებათ დამატებითი მითითება. მესამე არა-პირი (nonperson) (ე. ბენვენისტი, 1974. გვ. 262) კი არის „კორელაციის არამარკირებული

წერი“ (ე. ბენვენისტი, 1974, გვ. 289) და იგი საჭიროებს დასუსტებასა და მითითებას. ის შიძლება იყოს პროქსიმალური ან ობიექტური (თ. გამყრელიძე, ზ. კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შერგელაია, 2003, გვ. 215).

საგულისხმოა, რომ ბასკურსა და ქართულში მესამე პირის ნაცვალსახელებს სიერცობრივი მიმართების თვალსაზრისით იდენტური ტიპის სამგანსომილებიანი მოდელი აქვთ. ეს კი გულისხმობს ფართო სემანტიკურ დიაპაზონს მესამე პირის ცნებაში, რაც მეტად მოითხოვს ადრესატი პირის იდენტიფიკაციას. აქედან გამომდინარე, ნათელი ხდება, რომ ადრესატობის მარკერი სწორედ მესამე პირში ჩამოყალიბდა და შემდეგ ანალოგიისა თუ სიმეტრიის პრინციპით გადავიდა პირველსა და მეორე პირებში.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საგარაუდოდ ადრესატობის მარკერები ჩვენებითი ნაცვალსახელებიდან უნდა მომდინარეობდეს, მიო უფრო, რომ საყოველთაოდ აღიარებულია პირის ნიშანთა ნაცვალსახელოური წარმოშობა ბასკურ ზმნაში (და არა მარტო ბასკურში).

საგულისხმოა, რომ პედრო დე ირისარი საუბრობს ირიბი ობიექტის მეორე პირის ალოკუტურ ფორმებზე. მკვლევარი განიხილავს ამ მოვლენის დიალექტურ სხვადასხვაობებს და ამ თვალსაზრისით უძღვების პარადიგმებს ადგენს სრულყოფილი ეარიანტებით. იგი სხვა მეცნიერთა მირ შედგენილ პარადიგმებსაც განიხილავს და აგრეთვე საუბრობს ფსევდო-ალოკუტურობაზე (პ. დე ირისარი, 1986, გვ. 360).

დიალექტურ სხვაობებს ბასკური დესტინაციის კატეგორია არ გვიჩვენებს. მხოლოდ მცირედი (ფონეტიკური მიზეზებით გამოწვეული) სხვაობა თუ შეინიშნება. როგორც ბასკოლოგები შენიშნავენ – გიპუსკოურ დიალექტში ე. წ. პრედატიურ ნიშნებს ემატებათ ირიბი ობიექტის ნიშანი და ასეთი სურათი გვაქვს: $ki+t=l$, $ki+k/n=k/n$, $ki+o=ko$, $ki+gu=ku$, $ki+zu=tzu$, $ki+zuc=tzue$, $ki+e=ke$ (რ. ტრასკი, 1999)

ბასკოლოგთა დიდი ნაწილი zki აყიქსს განიხილავს, როგორც ერთიან მორფემას. ინჩაუსტი წერს, რომ zki სუბიექტის მრავლობითობის აღმნიშვნელია ინტრანსიტულ ფორმებთან და პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის გამომხატველია ტრანსიტულ ზმნებში“ (ხ. ინჩაუსტი, 1990, გვ. 13).

ჩვენი აზრით, zki იყოფა მრავლობითობის z და ადრესატობის ki მორფემებად. „დამოუკიდებლად სუფიქსური z ხშირად არის ზმნის პირის მრავლობითობის გამომხატველი“ (ხ. ინჩაუსტი, 1990, გვ. 25).

joan (nor) წასვლა ctorri(nor) მოსვლა

S1.s.	noa	nator
S2.s.	hoa	hator
S3s.	doa	dator
S1pl.	goa-z	gato-z

S2 pol.	zoa-z	zato-z
S2pl.	zoa-z-te	zato-z-te
S3pl.	doa-z	dato-z

მეორე პირში Z პრეფიქსიც, რა თქმა უნდა, მრავლობითობის აღმნიშვნელია ზრდილობიან ფორმებსა და მრავლობითშიც. იგივე პლურალიზატორი Z გეხვედება მეორე პირის ნაცვალსახელელებშიც: zu, zue.

როდესაც სუფიქსური Z ჩნდება როგორც ინტრანსიტული სუბიექტის პლურალიზატორი, ის უშუალოდ წინ დაერთვის ki-ს. მაგალითისთვის განვიხილოთ ფორმები ზმნისა:

egon - ყოფნა/მღებარება/მღვთობარება

S1s.	na-go-ki-k/n	S1pl.	ga-go-z-ki-k/n	Oind.	2s.
S1s.	na-go-ki-o	S1pl.	ga-go-z-ki-o	Oind.	3s.
S1s.	na-go-ki-zu	S1pl.	ga-go-z-ki-zu	Oind.	2 pol.
S1s.	na-go-ki-zu-e	S1pl.	ga-go-z-ki-zu-e	Oind.	2pl.
S1s.	na-go-ki-e	S1pl.	ga-go-z-ki-e	Oind.	3s.

S2s.	ha-go-ki-t	S2pl.	za-go-z-ki-t	Oind.	1s.
S2s.	ha-go-ki-o	S2pl.	za-go-z-ki-o	Oind.	3s.
S2s.	ha-go-ki-gu	S2pl.	za-go-z-ki-gu	Oind.	1pl.
S2s.	ha-go-ki-e	S2pl.	za-go-z-ki-e	Oind.	3pl.
S2s.	ha-go-ki-c	S2pl.	za-go-z-ki-c	Oind.	3pl.

S2pl.	za-go-z-t	Oind.	1s.
S2pl.	za-go-z-ki-o	Oind.	3s.
S2pl.	za-go-z-ki-gu	Oind.	1pl.
S2pl.	za-go-z-ki-c	Oind.	3pl.

S3s.	da-go-ki-t	S1pl.	da-go-z-ki-t	Oind.	1s.
S3s.	da-go-ki-k/n	S1pl.	da-go-z-ki-k/n	Oind.	2s.
S3s.	da-go-ki-o	S1pl.	da-go-z-ki-o	Oind.	3s.
S3s.	da-go-ki-zu	S1pl.	da-go-z-ki-zu	Oind.	2 pol.
S3s.	da-go-ki-zu-e	S1pl.	da-go-z-ki-zu-e	Oind.	2pl.
S3s.	da-go-ki-e	S1pl.	da-go-z-ki-e	Oind.	3s.

(ჩილარდუგი, 1979, გვ. 52)

ასეთივე სიტუაციაა ზმნებში jaon - წახელა, etorri - მოხელა, ibili - სიარული და სხვ. (ჩილარდუგი, 1979, გვ. 65-92).

როგორც ვნახეთ, ორპირიან გარდაუვალ ზმნებში (nor-nori) ანუ ერთობიექტიან ადრესატულ ფორმებში მარტივად დაიშლება მორფემა zki.

სინქრონიულ დონეზე სამპირიან ზმნებში (nor-nori-nork), ანუ ორობიექტიან ადრესატულ ფორმებში zki მორფემა ფუნქციონირებს,

როგორც პირდაპირი ობიექტის პლურალიზატორი. მაგალითისთვის ვნახოთ izan - ყოფნა დამხმარე ზმნის სამპირიანი ვარიანტი. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ დამხმარე ზმნებს თავისუფლად შეუძლიათ პირიანობის ამდაგვარი ზრდა. ეს ხავესებით ბუნებრივია ბასკურისათვის.

Od 3s.

S1s. d-i-a-t/ dinat

S1s. d-i-o-t

S1s. d-i-zu-t

S1s. d-i-zu-e-t

S1s. d-i-e-t

Od 3. pl.

S1s. d-i-z-ki-a-t/ dizkinat

S1s. d-i- z-ki-o-t

S1s. d-i- z-ki-zu-t

S1s. d-i- z-ki-zu-e-t

S1s. d-i- z-ki-e-t

Od. 3 s.

S2s. d-i-da-k/n

S2s. d-i-o-k/n

S2s. d-i-gu-k/n

S2s. d-i-e-k/n

Od. 3 pl.

S2s. d-i- z-ki-da-k/n

S2s. d-i- z-ki-o-k/n

S2s. d-i- z-ki-gu-k/n

S2s. d-i- z-ki-e-k/n

Od. 3 s.

S2pl. d-i-da-zu-e

S2pl. d-i-o-zu-e

S2pl. d-i-gu-zu-e

S2pl. d-i-e-zu-e

Od.3s.

S1pl. d-i-a-gu /dinagu

S1pl. d-i-o-gu

S1pl. d-i-zu-gu

S1pl. d-i-zu-e-gu

S1pl. d-i-e-gu

Od. 3. pl.

S1pl. d-i- z-ki-a-gu /dizkinagu Oind.2s.

S1pl. d-i- z-ki-o-gu Oind.2s.

S1pl. d-i- z-ki-zu-gu Oind.2 pl.

S1pl. d-i- z-ki-zu-e-gu Oind.2pl.

S1pl. d-i- z-ki-e-gu Oind.3pl.

Od. 3 s.

S2 pol. d-i-da-zu

S2 pol. d-i-o-zu

S2 pol. d-i-gu-zu

S2 pol. d-i-e-zu

Od. 3 pl.

S2 pol. d-i- z-ki-da-zu

S2 pol. d-i- z-ki-o-zu

S2 pol. d-i- z-ki-gu-zu

S2 pol. d-i- z-ki-e-zu

d. 3 pl.

di-z-ki-da-zu-e

di-z-ki-o-zu-e

di-z-ki-gu-zu-e

di-z-ki-e-zu-e

Oind.2s.

Oind.2s.

Oind.2 pol.

Oind.2pl.

Oind.3pl.

Oind.1s.

Oind.3s.

Oind.1pl.

Oind.3pl.

Oind.1s.

Oind.3s.

Oind.1pl.

Oind.3pl.

Oind.1s.

Oind.1s.

Oind.1s.

Oind.1s.

Od.3 s.

S3.s. d-i-t
 S3.s. d-i-k/n
 S3.s. d-i-o
 S3.s. d-i-gu
 S3.s. d-i-zu
 S3.s. d-i-zu-e
 S3.s. d-i-e

Od. 3 pl.

d-i-z-ki-t
 d-i-z-ki-k/n
 d-i-z-ki-o
 d-i-z-ki-gu
 d-i-z-ki-zu-e
 d-i-z-ki-zu
 d-i-z-ki-e

Oind.1s.
 Oind.2s.
 Oind.3s.
 Oind.1pl.
 Oind.2 pol.
 Oind.2pl.
 Oind.3pl.

Od.3 s.

S3.pl. d-i-da-te
 S3.pl. d-i-a-te /dinate
 S3.pl. d-i-o-te
 S3.pl. d-i-gu-te
 S3.pl. d-i-zu-te
 S3.pl. d-i-zu-e-te
 S3.pl. d-i-e-te

Od. 3 pl.

d-i-z-ki-da-te
 d-i-z-ki-a-te/dizkinate
 d-i-z-ki-o-te
 d-i-z-ki-gu-te
 d-i-z-ki-zu-e-te
 d-i-z-ki-zu-te
 d-i-z-ki-e-te

Oind.1s.
 Oind.2s.
 Oind.3s.
 Oind.1pl.
 Oind.2 pol.
 Oind.2pl.
 Oind.3pl.

(ჩილარდუგი, 1979, გვ. 131-132).

ამ ტიპის ზმნურ ფორმებში zki გაიაზრება როგორც პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის გამომხატველი ერთი მორფემა, ადრესატობის პირველადი მარკერი კი პრეფიქსურ პოსიციასაა. აქ გარკვეული თვალსაზრისით ადგილი აქვს ზმნის ორი კატეგორიის, კერძოდ, აქტანტის რიცხვისა და ადრესატობის ერთმანეთში შერწყმას. მაგრამ ბუნებრივია, რომ ენა ცდილობს აგლუტინაციის პრინციპების დაცვას და ახლებურად გადაიაზრებს z-ki მორფემას. თუმცა ამის პარალელურად ბასკურში არის ისეთი ფორმებიც, სადაც z უბრალოდ წინ უძღვის ki-ს, როგორც პირდაპირი ობიექტის რიცხვის მარკერი: ზმნა eraman - ტარება nor-nori-nork (თუმცა რადგანაც III პირის პირდაპირი ობიექტი ხშირად უსულა საგანია, უფრო სუსტია zer-nori-nork):

da-rama-ki-o-t
 da-rama-ki-o-te

da-rama-z-ki-o-t

da-rama-z-ki-o-te (ჩილარდუგი,

1979, გვ. 123).

ასეთივე სურათი გვაქვს სამპირიან ზმნებში: erabili – ხმარება (berabilkiote-berabilzkiote, zerabilkidaten-zerabilzkidaten). ekarri – წაღება (dakarkidak/n-dakarzkidak/n, dakarkigu-dakarzkigu), entzun – მოსმენა (bentzukio-bentzuzkio) და ა. შ. (ჩილარდუგი, 1979, გვ. 117-118). ასეთ ფორმებში აშკარად ჩანს z-ki მორფემის შემადგენელი ნაწილების ფუნქციები. საესებით ნათელია, რომ განვითარების შემდგომ ეტაპებზე zki უკვე

გაიაზრება როგორც ერთიანი მორფემა, კერძოდ, 'ზმნის პირთა პლურალი' სატორი ტრანზიტულობა-ინტრანზიტულობის მიხედვით. ეს შედარებით გვიანდელი მოვლენაა, რადგანაც ბასკურში ადრესატობის კატეგორია გარდამაკლებობის კატეგორიაზე დამოკიდებული არაა. სავარაუდოდ, ადრესატობა ტრანზიტულობასთან შედარებით უფრო ადრინდელი ენობრივი მოვლენაა.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ზემოთ განხილული z-ki ფორმანტის ფუნქციონირება ერთ რანგში მოიაზრებს პირდაპირ ობიექტსა და გარდაუვალი 'ზმნის სუბიექტს. ეს მოვლენა წამოჭრის ერგატიულობის თემას და საინტერესო ტიპოლოგიურ პარალელსაც ქმნის ქართულურ ენებთან.

ლაფონს მიაჩნია, რომ „ირიბი ობიექტის დამატებითი მარკირებისაგან თავს იკავებენ ბასკები, რომელთაც ასე უყვართ მრავლობითობის მახეუბნებლების სიმრავლე“ (რ. ლაფონი, 1984, გვ. 106).

ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ ბასკურში აღინიშნება ადრესატობის კატეგორიის მრავალგვარი და თანაც არაერთგვარადი მარკირება:

1. როგორც ზემოთ ვისაუბრეთ, zki პლურალი სატორი იწვევს ადრესატობის კატეგორიის დამატებით მარკირებას,
2. კატეგორიის ცირკუმფიქსური წარმოება ფაქტობრივად ორმაგი რეფერენცირებაა
3. თავად ადრესატობა კლასიკური ვარიანტით არის ორმორფემული.

ორმორფემული მარკირებისას პირველი მარკერი ki/i –

ადრესატობის რეფერენტი კონსტანტია, მეორე კი (პირი და რიცხვი O idn.) ცვალებადი გრამატიკული სიდიდეა. Zki როგორც პლურალი სატორი აგრეთვე ცვალებადია, რადგანაც არ არის კონკრეტული პირის პლურალი სატორი რომელობის ან როგორობის მიხედვით. ამ მდგომარეობით იგი ადრესატობის რეფერენტის სისტემური პარამეტრებიდან ძალიან არ არის დაცოცლებული.

ნებისმიერი გრამატიკული კატეგორიისათვის აუცილებელი მოთხოვნაა საოპოზიციო ცვალების ქონა. როგორც რენე ლაფონი აღნიშნავს, ადრესატობის კატეგორია, ერთი მხრივ, დიდ მრავალფეროვნებას გეინყენებს დიაქრონიულ ჭრილში და დიალექტებში, მეორე მხრივ, კი ის არის საკმაოდ მწყობრი და თანმიმდევრული სისტემა უღლების პარადიგმათა მიხედვით. ადრესატული ფორმები არანაირ სხვაობას არ გეაძლევენ უღლების სხვადასხვა რიგებში. ე. ი. თუ ზმნა ადრესატულია, ის ადრესატული იქნება ყველა რიგში, დროისა და კილოს ცვლილებათა მიუხედავად. ხილო თუ ზმნა არაადრესატულია, ის ყველგან არაადრესატული, ანუ უადრესატო დარჩება (რ. ლაფონი, 1984, გვ. 117). ეს პრინციპი ადრესატობის კატეგორიის მწყობრ სისტემას წარმოქმნის ბასკურ ზმანში. ადრესატობის მიხედვით ზმნები შეგვიძლია დავყოთ ორ ძირითად ჯგუფად: ადრესატულ და არაადრესატულ ზმნებად. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ადრესატულ ზმნებად უნდა ჩათვალოს:

1. ორპირიანი გარდაუქვალნი - ერთობიექტიანი ალტერნატიული ადრესატული არაერგატიული ზმნები (nor-nori),
2. სამპირიანი - ორობიექტიანი ადრესატული ერგატიული ზმნები (zer-nori-nork).

არაადრესატულად ჩაითვლება:

1. ერთპირიანი უსბიექტო უადრესატო, არაერგატიული ზმნები (nor),
2. ორპირიანი გარდამავალი ზმნები - ერთობიექტიანი

ალტერნატიული უადრესატო ერგატიული (nor-nork) ზმნები.

მარტივად რომ ვთქვათ, ყველა ის ზმნა რომელსაც ირიბი ობიექტი აქვს, ადრესატულია, ხოლო თუ არ გააჩნია ირიბი ობიექტი, არაადრესატულია. ადრესატულობასა და ირიბ ობიექტს შორის ისეთივე შესაბამისობაა, როგორც ტრანზიტულობასა და პირდაპირ ობიექტს შორის. ფაქტობრივად ეს მოვლენები ერთმანეთს მთლიანად ფარავს: ყველა პირდაპირობიექტიანი ზმნა ტრანზიტულია და პირიქით; ასევე ყველა ირიბობიექტიანი ზმნა ადრესატულია და პირიქით.

საილუსტრაციოდ ვაუქლოთ დამხმარე ზმნა - Izan (ყოფნა):

Nor

S 1 s.	naiz
S 2 s.	haiz
S 3 s.	da
S 1 pl.	gara
S 2 pol.	zara
S 2 pl.	zarete
S 3 pl.	dira

Nor-Nori

S 1 s.

S 1 pl.

na-tza-i-k/n	ga-tza-i-zki-k/n	Oind 2 s.
na-tza-i-o	ga-tza-i-zki-o	Oind 3 s.
na-tza-i-zu	ga-tza-i-zki-zu	Oind 2 pol.
na-tza-i-zu-e	ga-tza-i-zki-zu-e	Oind 2 pl.
na-tza-i-e	ga-tza-i-zki-e	Oind 3 pl.

S 3 s

S 2 pol.

S 2 pl.

ha-tza-i-t	za-tza-i-zki-t	za-tza-i-zki-da-te	Oind 1 s.
ha-tza-i-o	za-tza-i-zki-o	za-tza-i-zki-o-te	Oind 3 s.
ha-tza-i-gu	za-tza-i-zki-gu	za-tza-i-zki-gu-te	Oind 1 pl.

ha-tza-i-e   za-tza-i- zki-e   za-tza-i-zki-e-tc   Oind 3 pl.

S 3 s.	S 3 pl.	
za-i-t	za-i-zki-t	Oind 1 s.
za-i-k/n	za-i-zki-k/n	Oind 2 s.
za-i-o	za-i-zki-o	Oind 3 s.
za-i-gu	za-i-zki-gu	Oind 1 pl.
za-i-zu	za-i-zki-zu	Oind 2 pol.
za-i-zu-e	za-i-zki-zu-e	Oind 2 pl.
za-i-e	za-i-zki-e	Oind 3 pl.

(ეუსკერა, 1973, გვ.7)

ორპირიან გარდამავალ ზმნებსაც Nor-Nork ასევე შეუძლიათ ირიბი ობიექტის დამატება და შესაბამისად, უღლების ადრესატული რიგები ექნებათ.

Ukan – ქონა Nor-Nork

	<i>Od. 1 s.</i>	<i>Od. 1 pl.</i>
S2s.	na-u-k/n	ga-it-u-k/n
S3s.	na-u	ga-it-u
S2 pol.	na-u-zu	ga-it-u-zu
S2pl.	na-u-zu-e	ga-it-u-zu-e
S3pl.	na-u-te	ga-it-u-e
	<i>Od. 2 s.</i>	<i>Od. 2 pl.</i>
S1s.	ha-u-t	za-it-u-t
S3s.	ha-u	za-it-u
S1 pl.	ha-u-gu	za-it-u-gu
S3pl.	ha-u-te	za-it-u-te

	<i>O d.3 s.</i>	<i>Od. 3 pl.</i>
S 1 s.	d-u-t	d-it-u-t
S 2 s.	d-u-k/n	d-it-u-k/n
S 3 s.	d-u	d-it-u
S1 pl.	d-u-gu	d-it-u-gu
S 3 pol.	d-u-zu	d-it-u-zu
S 2 pl.	d-u-zu-e	d-it-u-zu-e
S 3 pl.	d-u-te	d-it-u-te

(ეუსკერა, 1973, გვ. 20)

საინტერესოა, რომ აქ პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის აღმნიშვნელი არის it, რომელიც ზმნის ძირის წინ ჩნდება, ხოლო zte იწლება z, k, e ზმნის ძირის მანუენებელ ფორმანტებად. ეს ნათელ სურათს ქმნის იმისა, თუ როგორ უყვართ ბასკებს მრავლობითობის აღნიშვნა ზმნაში.

	<i>O ind. 1 s. Od. 3.s.</i>	<i>Oind. 1 pl. Od. 3.s.</i>	
S2s.	d-i-da-k/n	d-i-gu-k/n	
S3s.	d-i-t	d-i-gu	
S2 pol.	d-i-da-zu	d-i-gu-zu	
S2pl.	d-i-da-zu-e	d-i-gu-zu-e	
S3pl.	d-i-da-te	d-i-gu-te	
	<i>O ind. 2 s. Od. 3.s.</i>	<i>Oind. 2 pol. Od. 3.s.</i>	<i>O ind. 2 pl. Od. 3.s.</i>
S1s.	d-i-a- <i>l</i> /dinat	d-i-zu-t	d-i-zu-e-t
S3s.	d-i-k/n	d-i-zu	d-i-zu-e
S1pl.	d-i-a-gu/dinagu	d-i-zu-gu	d-i-zu-e-gu
S3pl.	d-i-a-te/dinate	d-i-zu-te	d-i-zu-e-te
	<i>Oind. 3 s.</i>	<i>O ind. 3 pl.</i>	
S1s.	d-i-o-t	d-i-e-t	
S2s.	d-i-o-k/n	d-i-e-k/n	
S3s.	d-i-o	d-i-e	
S1pl.	d-i-o-gu	d-i-e-gu	
S2 pol.	d-i-o-zu	d-i-e-zu	
S2pl.	d-i-o-zu-e	d-i-e-zu-e	
S3pl.	d-i-o-te	d-i-e-te (ეუსკერა, 1973, გვ. 34)	

პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობისას გეექნება ასეთი ფორმები: dizkiot, dizkiogu, dizkit და ა. შ.

აბსოლუტურად ნათელია, რომ ირიბი ობიექტის დამატება იწვევს შესაბამის ცვლილებებს და გვაქვს ადრესატული რიგები. იგივე პრინციპი მუშაობს ქართულშიც. ტესტელეცის სიტყვებით, „ქცევა შეიძლება ასე აღეწეროდ, ზმნის ვალენტობას ემატება ირიბი მიმართების პირი დატივში და ეს ზმნაში ევრსიის მარკერით აისახება“ (ი. ტესტელეცი, 1984, გვ. 131).

ბასკურში საკმაოდ მარტივი პრინციპი მოქმედებს: მართლაც, ზმნის ვალენტობის – ტრადიციული ტერმინით – პირიანობის 'ზრდა ან კლება იწვევს ადრესატობის კატეგორიის ფორმათა შესაბამის დერივაციულ ცვლილებებს. (ცვლილებათა მოდელეები ასე გამოიყურება:

A=Nor + Oind.

B=Nor-Nori + Oind.

აქ უადრესატო ფორმებიდან ვიღებთ ადრესატულ ფორმებს და შესაბამისად, ზმნაში ჩნდება ადრესატობის რეკურენტიც. ასეთი ფორმული მუშაობს ერთპირიანი ზმნები: joan - წასკლა, etorri -

მოსვლა, ibili –სიარული და სხვ. ქვემოთ მოყვანილ მაგალითებში კი –
პირიქით, აღრესატული ფორმებიდან ვიღებთ უაღრესატო რიგებს.

C=Nor-Nori - Oind.

D=Nor/Zer-Nori-Nork - Oind.

Nor - egon

S 1 s. nago

S 2 s. hago

S 3 s. dago

S 1 pl. gaude

S 2 pol. zaude

S 2 pl. zaudete

S 3 pl. daude (ეუსკერა, 1973, გვ. 48)

Nor-Nori egon

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol.zuri	2pl.zuei	3pl.haiei
1s.ni	---	nagokik/n	nagokio	---	nagokizu	nagokizue	Nagokie
2s. hi	Hagokit	---	hagokio	hagokigu	---	---	hagokie
3s.hura	Dagokit	dagokik/n	dagokio	dagokigu	dagokizu	dagokizue	dagokie
1pl.gu	---	gagokik/n	gagokio	---	gagokizu	gagokizue	Gagozkie
2 pol.zu	Zagozkit	---	zagozkio	zagozkigu	---	---	Zagozkie
2pl.zuck	zagozkidate	---	zagozkiote	zagozkigute	---	---	zagozkietet
3pl.haiek	Dagozkit	Dagozkik/n	dagozkio	dagozkigu	dagozkizu	dagozkizue	dagozkie

(წ. გვერდი 1984, გვ. 52)

Nor - joan

S 1 s.	noa
S 2 s.	hoa
S 3 s.	doa
S 1 pl.	goaz
S 2 pol.	zoaz
S 2 pl.	zoazte
S 3 pl.	doaz

(ეუბკერა, 1973, გვ. 61).

Nor-Nori joan

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol.zuri	2pl.zuei	3pl.haiei
1s.ni	---	noakik/n	Noakio	---	noakizu	noakizue	noakie
2s. hi	Hoakit	---	Hoakio	Hoakigu	---	---	hoakie
3s.hura	Doakit	doakik/n	Doakio	Doakigu	doakizu	doakizue	doakie
1pl.gu	---	goazkik/n	goazkio	---	goazkizu	goazkizue	Goazkie
2pol.zu	Zoazkit	---	zoazkio	Zoazkigu	---	---	Zoazkie
2pl.zuek	Zazkidate	---	zoazkiote	zoazkigute	---	---	zoazkiete
3pl.haiek	Doazkit	doazkik/n	doazkio	doazkigu	doazkizu	doazkizue	doazkie

(7) 8) 6) 5) 1984. 65)

Nor - etorrr

S 1 s.	nator
S 2 s.	hator
S 3 s.	dator
S 1 pl.	gatoz
S 2 pol.	zatoz
S 2 pl.	zatozte
S 3 pl.	datoz

(შ. ბერძენიუ, 1984, გვ. 75)

Nor-Nori etorri

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol.zuri	2pl.zuei	3pl.haiei
1s.ni	—	natorkik/n	natorkio	—	natorkizu	natorkizue	natorkie
2s. hi	Hatorkit	—	hatorkio	hatorkigu	—	—	hatorkie
3s.hura	Datorkit	datorkik/n	datorkio	datorkigu	datorkizu	datorkizue	datorkie
1pl.gu	—	gatozkik/n	gatozkio	—	gatozkizu	gatozkizue	Gatozkie
2 pol..zu	Zatozkit	—	zatozkio	zatozkigu	—	—	Zatozkie
2pl.zuek	zatozkidate	—	zatozkioite	zatozkigute	—	—	zatozkiete
3pl.haiek	Datozkit	datozkik/n	datozkio	datozkigu	datozkizu	datozkizue	datozkie

(ᄒ. ᄒᄒᄒᄒᄒᄒ, 1984, ᄒᄒ. 79)

Nor - ibili

S 1 s.	nabil
S 2 s.	habil
S 3 s.	dabil
S 1 pl.	gabiltza
S 2 pol.	zabiltza
S 2 pl.	zabiltzaete
S 3 pl.	dabiltza

(შ. გერგენიუ, 1984, გვ. 88)

Nor-Nori ibili

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol.zuri	2pl.zuei	3pl.hatei
1s.ni	—	nabilkik/n	Nabilkio	—	nabilkizu	nabilkizue	nabilkie
2s. hi	Habilkit	---	Habilkio	habilkigu	---	---	habilkie
3s.hura	Dabilkit	dabilkik/n	Dabilkio	dabilkigu	dabilkizu	dabilkizue	dabilkie
1pl.gu	—	gabilkik/n	Gabilzkio	---	gabilzkizu	gabilzkizue	Gabilzkie
2 pol.zu	Zabilzkit	---	Zabilzkio	zabilzkigu	---	---	Zabilzkie
2pl.zuek	zabilzkitdate	---	Zabilzkiote	zabilzkigute	---	---	zabilzkiote
3pl.haiek	Dabilzkit	dabilzkit/n	Dabilzkio	Dabilzkigu	dabilzkizu	dabilzkizue	dabilzkie

(7). Ծրբեհոյ, 1984, թՅ. 80)

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ თავდაპირველად სუბიექტის მრავლობითობის ნიშანი იყო Z. შემდეგ კი ადრესატულ რიგებში მას დაემატა ki. ბასკური ზმნის უღლებათა საილუსტრაციო პარადიგმებიდან აგრეთვე ნათლად ჩანს, თუ როგორ აწარმოებს ადრესატობას ki მარკერი შესაბამის ფორმებში.

S + Oind.

Nago (Nor) ----→ nago - ki - o (Nor-Nori)

Doa (Nor) ----→ doa - ki - o (Nor-Nori)

Dator (Nor) ----→ dator - ki - o (Nor-Nori)

Habil (Nor) ----→ habil - ki - o (Nor-Nori)

იგივე პრინციპია S, Od. + Oind.

]Nakarzu (Zer/Nor-Nork) ---→ nakar-ki-zu (Zer/Nor-Nori-Nork)

Daramat (Zer/Nor-Nork) ---→ darama-ki-t (Zer/Nor-Nori-Nork)

Darabil (Zer/Nor-Nork) ---→ darabil-ki-O (Zer/Nor-Nori-Nork)

Zer/Nor-Nork ekarri

s/Od.	1 s.ni	2s.hi	3s.hura	1pl.gu	2 pol.. zu	2pl.zuek	3pl.haeik
1s.nik	---	hakart	Dakart	---	zakartzat	zakartzet	dakartzat
2s.hik	nakark/n	---	dakark/n	gakartzak/n	----	---	dakartzak/n
3s.hark	Nakar	hakar	Dakar	Gakartza	zakartza	zakartze	dakartza
1pl.guk	---	hakargu	Dakargu	---	zakartzagu	zakartzegu	dakartzagu
2	Nakarzu	---	Dakarzu	gakartzazu	---	---	dakartzazu
pol.zuk							
2pl.zuek	Nakarzue	---	dakartzue	gakartzazue	---	---	dakartzazue
3pl.haiek	Nakarte	hakarte	Dakarte	gakartzate	zakartzate	zakartzete	dakartzate

(7. გვერდი, 1984, 88-117)

Zer/Nor-Nori- Nork ekarri

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol. zuri	2pl.zuei	3pl.haei
1s.nik	--	dakariki(n)at	Dakarkiot	--	dakarbizut	dakarbizuet	dakarbiet
2s.hik	dakarbidak/n	--	dakarbiok/n	dakarbizuk	--	--	dakarbiok/n
3s.hark	Dakarbit	dakarbi(n)	dakarbio	dakarbiu	dakarbiu	dakarbiue	dakarbie
1pl.guk	--	dakarbi(n)agu	Dakarbiogu	--	dakarbizugu	dakarbizuegu	dakarbiugu
2 pol.zuk	Dakarbidazu	--	Dakarbiozu	dakarbizuzu	---	---	dakarbiuzu
2pl.zuek	dakarbidazue	--	dakarbiozue	dakarbizuzue	---	---	dakarbiuzue
3pl.haiek	Dakarbidate	dakarbi(n)ate	Dakarbiote	dakarbizute	dakarbizute	dakarbizute	dakarbiote

(შ. გერენიუ, 1984, გვ. 118)

პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობისს იქნება dakarziot, dakarziit და ა. შ.

Zer/Nor-Nork eraman

s/Od.	1 s.ni	2s.hi	3s.hura	1pl.gu	2 pol. zu	2pl.zuek	3pl.haeik
1s.nik	---	haramat	Daramat	---	zaramatzat	Zaramaztet	daramatzat
2s.hik	Naramak/n	---	Daramak/n	garamak/n	---	---	daramatzak/n
3s.hark	Narama	Harama	Darama	Garamatza	zaramatza	Zaramazte	daramatza
1pl.guk	---	haramagu	Daramagu	---	zaramatzagu	zaramaztegu	daramatzagu
2 pol.zuk	Naramazu	---	Daramazu	garamatzazu	---	---	daramatzazu
2pl.zuek	Naramazue	---	Daramazue	garamatzazue	---	---	Daramatzazue
3pl.haeik	Naramate	haramate	Daramate	garamatzate	zaramatzate	zaramaztete	daramatzate

(შ. ბებეგიანი, 1984, გვ. 121)

Zer/Nor-Nori- Nork eraman

s/Oind.	1 s.niri	Zs.hiri	Js.hari	1pl.guri	2 pol. zuri	Zpl.zuet	3pl.hatei
1s.nik	—	daramaki(n)at	daramakiot	—	daramakizut	daramakizuet	daramakiet
Zs.hik	daramakidak/n	—	daramakio/n	daramakiguk	—	—	daramakiek/n
Js.hark	daramakit	daramakik/n	daramakio	daramakigu	daramakizu	daramakizue	daramakie
1pl.guk	—	daramaki(n)agu	daramakioyu	—	daramakizugu	daramakizuegu	daramakiegu
2 pol.zuk	daramakidazu	—	daramakiozu	daramakiguzu	—	—	daramakiezu
Zpl.zuek	daramakidazue	—	daramakiozue	daramakiguzue	—	—	daramakiezuze
3pl.hatek	daramakidate	daramaki(n)ate	daramakiofe	daramakigufe	daramakigufe	daramakizufe	daramakietefe

(შ. ბერენიუ, 1984, გვ. 16352)

პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის იქნება

daramazkiot, daramazkiote და ა. შ.

Zer/Nor-Nork erabili

s/Od.	1 s.ni	2s.hi	3s.hura	1 pl.gu	2 pol. zu	2pl.zuek	3pl.haeik
1s.nik	---	Harabilt	Darabilt	---	zarabiltzat	Zarabiltzet	darabiltzat
2s. hik	Narabilk/n	---	darabilk/n	garabiltzak/n	---	---	darabiltzak/n
3s.hark	Narabil	Harabil	Darabil	Garabiltzatza	zarabiltza	Zarabiltze	darabiltza
1pl.guk	---	harabilgu	Darabilgu	---	zarabiltzagu	zarabiltzegu	darabiltzagu
2 pol.zuk	Narabilzu	---	Darabilzu	garabiltzazu	---	---	darabiltzazu
2pl.zuek	Narabilzue	---	Darabilzue	garabiltzazuc	---	---	darabiltzazue
3pl.haeik	Narabilte	harabilte	Darabilte	garabiltzate	zarabiltzate	zarabiltzete	darabiltzate

(7. გვერდი, 1984, გვ. 126)

Zer/Nor-Nori- Nork erabili

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol. zuri	2pl.zuei	3pl.haiei
1s.nik	---	darabilki(n)at	darabilkiot	---	darabilkizut	darabilkizuet	darabilkiet
2s.hik	darabilkidak/n	---	darabilkiok/n	darabilkiguk	---	---	darabilkiek/n
3s.hark	Darabilkit	darabilki(n)	darabilki	darabilkigu	darabilkizu	darabilkizue	darabilkie
1pl.guk	---	darabilki(n)agu	darabilkiogu	---	darabilkizugu	darabilkizuegu	darabilkiegu
2 pol.zuek	Darabilkidazu	---	darabilkiuzu	darabilkiguzu	---	---	darabilkiezu
2pl.zuek	darabilkidazue	---	darabilkiuzue	darabilkiguzue	---	---	darabilkiezue
3pl.haiek	Darabilkidate	darabilki(n)ate	darabilkiote	darabilkigute	darabilkigute	darabilkizuate	darabilkietete

(შ. გერბიუ, 1984, გვ. 128)

პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობისას იქნება darabilzkiო, darabilzkiote და ა. შ.

ასევე აწარმოებენ ადრესატული უღლების ფორმებს ზმნები: egin – კეთება, entzun – მოსმენა, erakutsi – ჩვენება, utzi – დატოვება, igorri – გაგზავნა, erosi – ყიდვა, eman – კეთება esan/eran – თქმა, irakatz – სწავლება და სხვ.

ზემოთ ჩვენ ვუჩვენეთ შუალედური ზმნები, რომელთაც შეუძლიათ კქონდეთ ადრესატული და უადრესატო ფორმები. დადებითი, ანუ მუდამ ადრესატული ზმნებია: jarraiki – მიღვენება, ekin – დამორჩილება, jario/jarin/jaratu – წარმომავლობა, მომდინარეობა, atxeki/etxeki – მიღწევა და მისთ. ეს ზმნები გარკვეულწილად ინფინიტიურ ფუძეშივე შეიცავენ ადრესატობის რეფერენტებს: jarrai-ki, e-ki-n, jar-io და სხვ. ამ ტიპის ზმნებში zki-ს დართვით ხდება ადრესატობის კატეგორიის მეჩვენებლების გაორმაგება, რის შესახებაც ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ (მაგ.: ga-ki-zki-e, za-ki-zki-e, da-r-i-zki-t და ა. შ.).

3. ქართული ზმნის ვერსიისა და ბასკური ზმნის აღრესატობის კატეგორიის ტიპოლოგიური შეპირისპირება

ბასკური და ქართული/ქართველური ზმნური დესტინაციის კატეგორიათა ტიპოლოგიური შეპირისპირება საინტერესო სურათს იძლევა. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ აქ საუბარი გვაქვს, რა თქმა უნდა, სინქრონიულ ანალიზზე. ბასკური ზმნა დესტინაციის გამოხატვისას პრინციპულად თანმიმდევრულია, ისევე, როგორც ზმნური პირების გამოხატვის შემთხვევაში. ქართულში კი შედარებით ნაკლებია ასეთი თანმიმდევრობა და არც პირთა რეფერენცირებაა მუდამ ობლიგატორული. პირველი და მეორე ობიექტური პირები (პირდაპირი და ირიბი) მუდამ გამოხატულია ზმნაში, სამაგიეროდ, მესამე პირის პირდაპირი ობიექტი საერთოდ უნიშნა და ირიბი კი ძალზე სუსტადაა რეფერენცირებული და ხშირ შემთხვევაში ნულია. ეს ფაქტორი, თავის მხრივ, ბევრ რამეს განაპირობებს. იგი გახდა ძირითადი მიზეზი პირიანობის მორფოლოგიური სურათის ახლებური გადაზრებისათვის.

ქართულ ზმნაში გვაქვს ორი ვარიანტი:

1. შესაძლოა გვექონდეს ირიბი ობიექტი და არ გვექონდეს გამოხატული ქცევა (მისწერა, სცემა).

აქ გვაქვს ორი შემთხვევა:

ა. საერთოდ არა გვაქვს გამოხატული ქცევა (მისწერა, სცემა და სხვ.);

ბ. გვაქვს ნეიტრალური ვერსია (ათალა, გამოაკალა და სხვ.).

შესაბამისად, ეს არის ორპირიანი გარდაუვალი ან სამპირიანი ზმნები.

2. შესაძლოა, გვექონდეს ირიბი ობიექტი და გვექონდეს გამოხატული ქცევა (უზის, უშენებს).

ესეც არის ორპირიანი გარდაუვალი ან სამპირიანი ზმნები.

არსებობს მესამე ვარიანტიც - ორპირიან გარდამავალ ზმნებში ინტროვერტიზაციის მოვლენა, რომელიც ტრადიციულ

ენათმეცნიერებაში გააზრებულია როგორც ქცევის საოპოზიციო ფორმა. ეს გახლავთ ე. წ. სათავისო ქცევა. უნდა ითქვას, რომ

დიაქრონიულად ეს ჩამდვილად სხვა კატეგორიაა, თუმცა ის სინქრონიულ ჰორიზონტში საოპოზიციო ფორმებს ირიბი ობიექტის

სასხვისო ქცევის ფორმებთან დიდი წარმატებით აყალიბებს და

ამდენად, უდავოა სათავისო ქცევის არსებობა ენაში. ე. ი. ქართულში არსებობს მესამე განსაკუთრებული ვარიანტიც - არ არის ირიბი

ობიექტი და არის (სათავისო) ქცევა (იკეთებს, იშენებს).

ბასკურ ენაში ამ ყველა ვარიანტს ტიპოლოგიურად შეესაბამება ორი ვარიანტი:

1. გვაქვს ირიბი ობიექტი და გვაქვს გამოხატული ადრესატობა.
2. არ გვაქვს ირიბი ობიექტი და არ გვაქვს გამოხატული ადრესატობა.

ზმნათა დესტინაციური ფორმების წარმოების ასეთი სხვაობა შესაბამის საფუძველს იძლევა იმისთვის, რომ ამ ენათა სისტემებში არათანაბრად გაიშალოს დესტინაციური სემანტიკა. რადგანაც ბასკური ზმნა მეტი თანმიმდევრობით ასახავს დანიშნულებითობას, მას შედარებით ნაკლები საშუალებები აქვს ამ შინაარსის სხვა მორფოლოგიური ფორმებით გადმოსაცემად. რაც შეეხება ქართულს, იგი ბასკურთან შედარებით გაცილებით მდიდარია დესტინაციის გრამატიკულ რეფერენცირებაში.

ენათა მორფოლოგიური კატეგორიების შეპირისპირებანი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ტიპოლოგიისათვის, არამედ ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერებისათვისაც. ცნობილია, რომ ისტორიულ-შედარებით ენათმეცნიერებაში საყოველთაოდ მიღებულია ენათა ნათესაობის დასადგენად რეგულარული ბგერათშესატყვისობის გამოყენება. დღემდე ძირითადად მხოლოდ ამ პრინციპით განისაზღვრებოდა ენათა გენეტიკური ნათესაობა. ეს, რა თქმა უნდა, ენათა ნათესაობის უტყუარი საბუთია და ეჭვს არც დღეს იწვევს. თუმცა უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ლექსიკაში გამოყენილი რეგულარული ბგერათშესატყვისობები ლიქრონიული ვერტიკალის შედარებით ზედა შრეებზეა რეალურად შესამჩნევი. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ როდესაც ენის ისტორიასა და წარსულზეა საუბარი, იგულისხმება დროის გაცილებით დიდი მონაკვეთი ვიდრე შესაბამისი ენის ლიტერატურაში შეიძლება დადასტურდეს. უდავოა, რომ ენის განვითარება უფრო ხანგრძლივი და ნელი პროცესია. ასე მაგალითად, მეოცე საუკუნის ოციანი წლების ქართული ლიტერატურა არ არის თანამედრე ქართული ლიტერატურა, მაგრამ ამ პერიოდის ენა ახალი ქართული ენაა. ეს არ გახლავთ პარალელური სინქარეები. თითოეულ ენაში სხვადასხვა სისწრაფით ხდება ცვლილებების დამკვიდრება. ეს არის ენის განვითარების სინქარე, რაც დამოკიდებულია საყოველთაოდ ცნობილ სოციალურ-ისტორიულ, საზოგადოებრივ და სხვა ტიპის ფაქტორებზე. ენის სისტემური ტიპის ცვლილებების კოეფიციენტი, ჩვენი ვარაუდით, დაახლოებით 10-12-ჯერ დაბალია შესაბამისი სალიტერატურო ენის ცვლილებებთან შედარებით. თუმცა ეს კონკრეტული მონაკვეთი მასალობრივ დადასტურებას, ან შესაძლოა, შესწორებასაც საჭიროებს. როცა ვსაუბრობთ ენის ლიქრონიასა და ისტორიულ ფორმებზე, აუცილებლად გასათვალისწინებელია ეს კოეფიციენტი. მით უფრო, რომ ყოველი ლინგვისტური ძიება მხოლოდ ენაში არსებულ კონკრეტულ ლიტერატურას, ე. წ. მასალას ეყრდნობა.

იქ, სადაც ასეთი ტიპის რეგულარული ბგერათშესატყვისობა არ დასტურდება და ნათესაობის საკითხი კი სხვა ტიპის მონაცემებზე დაყრდნობით თითქოს ეჭვს არ იწვევს, ჩვენ უფიქრობთ, რომ ამოცანა, შესაძლოა, უფრო მარტივ ამოხსნას ექვემდებარებოდეს. თითქმის აქსიომატურად ვლერს შემდეგი ლინგვისტური დებულება: ენათა ნათესაობის დასადგენად საჭირო და საკმარისია მორფემებში ბგერათშესატყვისობებისა და მორფოლოგიურ კატეგორათა ფუნქციურ-სტრუქტურული სიმეტრიის ან ასიმეტრიის გამოვლენა რეფერენციალურ დონეზე. ჩვენი თეორია ეყრდნობა იმ საყოველთაოდ მიღებულ აზრს, რომ მორფოლოგია გაცილებით მყარია, ვიდრე ლექსიკა და მისი ცვლილებების ტემპი რამდენჯერმე ნაკლებია ლექსიკასთან შედარებით.

თავისთავად მორფემა არის კონკრეტული სემანტიკის ფორმა ანუ სემანტიკური კატეგორიის გრამატიკული სხეული. არ არსებობს მორფოლოგია სემანტიკის გარეშე. ყველაფერში დევს ან იგულისხმება ფუნქციური დატირთვა, შინაარსი. მორფო-სემანტიკა არის ნებისმიერი ენის აზრი და გული. ტრადიციულად რეგულარულ ბგერათშესატყვისობათა გამოვლენა ლექსიკის დონეზე ხდება. ჩვენ კი გთავაზობთ მოქმედების ცენტრის გადატანას მორფოლოგიაში. ფაქტობრივად ბგერათშესატყვისობათა გამოვლენა უნდა მოხდეს მორფემათა დონეზე და არა მხოლოდ ძირეულ მორფემებში. ასეთი მიდგომით მივიღებთ დიაქრონიული ვერტიკალის გაცილებით ქვედა, შორეული ფენების რეალურ კომპარატიულ სურათს. უნდა ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ საჭიროა სრული ან პროცენტულად გადამწყვეტი სისტემური შესატყვისობების დადგენა მორფო-სემანტიკაში. ერთი და ორი კატეგორიის დონეზე საკითხი ამოწურულად ვერ ჩაითვლება.

მორფემები ხშირ შემთხვევაში ისტორიულად დამოუკიდებელი სიტყვებია. გავიხსენოთ ბრუნვისა და პირის ნიშანთა ნაცვალსახელური წარმოშობა. მორფემა არის ენის უძველესი ფორმანტი. თუკი ასეთი ფორმანტები ფონოლოგიური შესატყვისობების პარალელურად გვიჩვენებენ სტრუქტურულ მსგავსებას ენათა შორის, მაშინ უდავო იქნება ამ ენათა ნათესაობაც. ფაქტობრივად, მორფემათა სისტემაში დევს ენის უძველესი მიკრო-სემანტიკის სურათი.

მორფემათა შესაბამისობანი ენის სტრუქტურაში განისაზღვრება ოთხი ძირითადი პარამეტრით:

კონკრეტული გრამატიკული ანუ მორფო-სემანტიკური კატეგორიის არსით,

1. საოპოზიციო ფორმათა სისტემით,
2. აფიქსური ფორმითა და პოზიციით,
3. ენაში სხვა კატეგორიებთან მიმართებით.

კონკრეტული მაგალითისთვის განვიხილოთ ქართული ქცევისა და ბასკური ადრესატობის კატეგორიები. აქ ორივე შემთხვევაში ეს არის დესტინაციის ზმნური კატეგორია და მისი ძირითადი ნიშანი არის i.

რაც შეეხება საოპოზიციო სისტემას, ესეც იდენტურია. გვაქვს ორგანოზომილებიანი მოდელი - ქცევითი და უქცეო ფორმები (როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართულში ისტორიულად ორგანოზომილებიანი მოდელი დასტურდება). დესტინაციის კატეგორიის აფიქსური ფორმა ორივე შემთხვევაში პრეფიქსურია. ბასკურმა ორმაგი გამოხატვის ფორმას მიმართა და სუფიქსითაც გაიმყარა ამ კატეგორიის მორფოსემანტიკა. ამასაც, რა თქმა უნდა, შესაბამისი მიხედვები ჰქონდა, როგორც მოვახსენეთ. დესტინაციის კატეგორიის სხვა გრამატიკულ კატეგორიებთან მიმართებები ორივე ენაში პარალელურ სიმეტრიას გვაძლევს. ეს არის შესაბამისი მიმართება პირისა და პირიანობის კატეგორიებთან, გვართიან, ბრუნვისა და უღლების სისტემებთან, თანდებულებთან, რეფლექსივთან, კაუსატივთან, ერგატივობასთან და კლასის კატეგორიასთან. არსებითად, ეს თანაფარდი კატეგორიათაშორის მიმართებებია ბასკურსა და ქართულში.

აღსანიშნავია, რომ ირიბი მიმართების ორმაგი გამოხატვა (ქცევის/ადრესატობის კატეგორიის ნიშნით და ირიბი ობიექტის პირის ნიშნით) დამახასიათებელია ბასკურისათვისაც და ქართულისათვისაც. ქართულშიც გვაქვს ბასკურის იდენტური ზმნათა კლასიფიკაცია ირიბი ობიექტის ასახვის თვალსაზრისით. უნდა ისიც აღინიშნოს, რომ ქართულში შედარებით მცირეა ისეთ ზმნათა რიცხვი, რომელთაც ირიბი მიმართების ერთმორფემული გამოხატვა ახასიათებთ; ასეთებია: მისცა, მისწერა, ჰკითხა და ა. შ. ძირითადად კი ქართულიც ბასკურის მსგავსად ირჩევს ორმაგი რეფერენცირების ზვსა, ანუ ირიბი მიმართება გადმოიცემა ორი მორფემის კომბინაციით - პირის ნიშნითა და ქცევის ნიშნით. აქ საინტერესოა ერთი გარემოება, კერძოდ - საერთოდ, არსებობს ეკონომიზმის უნივერსალური პრინციპი ენის განვითარებაში, რაც გულისხმობს ფორმათა გამარტივებას.

ზემოაღნიშნული მოვლენა კი თითქოს ამას არ ეთანხმება. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ორივე ენა არსებითად ორ კატეგორიად გაიანზღვრეს ირიბ მიმართებას: ცხადია, ეს ახლომდგომი კატეგორიებია (პირი და ქცევა/ადრესატობა) და აგლუტინაციის პრინციპის დაცვით მათ ცალცალკე მორფემები მიენიჭებათ. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ თანაბარი მიმართება არ არის ამ ორ კატეგორიას შორის. პირის კატეგორია შედარებით დამოუკიდებელია და შესაძლოა, არარეფერენცირებულმა ქცევამ (ადრესატობამაც დაიქრონიულად) ზმნაში მოგვცეს მხოლოდ რეფერენცირებული პირის კატეგორია, მაგრამ არარეფერენცირებული პირი ქცევა/ადრესატობას ვერ გამოხატავს (ნათელია, რომ აქ რელევანტური ვერ იქნება მორფოლოგიურად ნულოვანი მარკირების ან ფონეტიკური ფაქტორების გამო გაუჩინარებული პირის ნიშნები).

როგორც აღვნიშნეთ, ქართული და ბასკური ენები მსგავსებას ავლენენ ირიბი მიმართების გამოხატვისას როგორც მორფოლოგიურად, ისე სემანტიკურ პლანშიც. მაგრამ ამ კონკრეტული მონაცემების დადებითი პასუხის მიუხედავად, ჩვენ ვერ ვისაუბრებთ ბასკურ-ქართულ ნათესაობაზე, რადგანაც ეს არ არის საკმარისი. ხაზგასმით უნდა

აღინიშნოს, რომ მორფემათა ასეთი ტიპის ბგერათშესატყვისობებისა და შესაბამისი ფუნქციურ-სტრუქტურული სიმეტრიის ან კანონზომიერი ასიმეტრიის გამოსაყვანად შესადარებელ ენათა მთლიანი სტრუქტურები უნდა დამუშავდეს.

გამოყოფთ რელევანტურ კატეგორიებსა და რელევანტობის კოეფიციენტს; მაგალითისთვის, ერთნაირი მნიშვნელობა ვერ მიენიჭება პოლიპერსონალური ზმნის ძირითად მორფო-სემანტიკურ კატეგორიებსა და შორისდებულების სისტემას. მხოლოდ ენის ძირითადი გრამატიკული მორფოლოგიური კატეგორიები იქნება რელევანტური.

ზემოთ შემოთავაზებული მეთოდით ენათა ნათესაობის დადებითი პასუხის დასადგენად აგრეთვე საჭიროა შესადარებელ ენებში მორფო-სემანტიკურ ვექტორთა პროცენტულად გადაშვევტი რაოდენობის შესაბამისობების გამოვლენა.

კონკრეტულ ენათა ნათესაობის დასადგენად ტიპოლოგიური თვალსაზრისით უნდა დამუშავდეს ენაში არსებული მორფო-სემანტიკური დონეები, განისაზღვროს რელევანტური და ირელევანტური მოვლენები. ასეთი კვლევისათვის აუცილებელია ორი ძირითადი პირობის გათვალისწინება:

1. ბგერის დიაპაზონის განსაზღვრა და დასაშვები ფონოლოგიური ვარიაციები, ანუ რა დონის ცვლილება შეიძლება გვიჩვენოს ამა თუ იმ ბგერამ.
2. მორფოლოგიურ კატეგორიათა სემანტიკური სტრუქტურის დიაპაზონის განსაზღვრა ანუ დასაშვები მორფო-სემანტიკური ვარიაციები.

აქვე დაესძინო, რომ თავისთავად მორფოლოგიური შეპირისპირებანი, რა თქმა უნდა, ახალი არაა და ამ მხრივ უამრავი საქმეა გაკეთებული ისტორიულ-შედარებით ენათმეცნიერებაში. მაგრამ ჩვენ საუბარი გვაქვს მთლიანი, სისტემური ტიპის შეპირსპირებით ანალიზზე. მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ შესაძლოა, არ გექონდეს ენაში მორფემათა ფონოლოგიური თანხედრა, მაგრამ იყოს პრე-კონცეპტუალური განპირობებულობა. ვთქვათ, რომელიმე N კატეგორიის მორფო-სემანტიკისათვის ამოსაყვალთა რაღაც შინაარსი, რომელსაც A, B, C ფონოლოგიურად განსხვავებული მორფოლოგიური ვარიანტები აქვთ. ასეთ შემთხვევებში შესაბამისობად ჩათვლება ამ (A, B, C) დიაპაზონში არსებული ან დასაშვები ვარიაციის; მაგალითად: მეგრულში ერგატის ნიშანია ქ, რომელიც არის კ ბგერის ფშინვიერი ვარიანტი. როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენი აზრით, ეს მორფემა წარმოქმნილია განუსაზღვრელი ნაცვალსახელიდან კონი (კაცი) და ამდენად, შეესაბამება ქართულ-საერუ მ-ს, რომელსაც თავის მხრივ, ამოსაყვალთა აქვს იმავე ტიპის ნაცვალსახელი ვინ-კატეგორიის სემანტიკიდან - მე/მარე. აქ შესაბამისობაც ნათელია, თუმიცა ფონეტიკურად კ და მ მორფემებს საერთო არაფერი აქვთ.

ამრიგად, შესაძლოა, ამოსაყვალთა ფორმისათვის დაუშვათ საერთო სემანტიკა, რომელიც შესადარებელ ენათა რეინტეგრაციის სხვადასხვა

ეტაპსა და დონეზე მორფოლოგიურად დიფერენცირებულ ეროვნულებით შეიძლება დახასიათდეს. ეს არის ტიპოლოგიური მიდგომა (ან მეთოდი), რომელიც ძალზე ფაქტის მიდგომას მოითხოვს გენერატორულ ლინგვისტიკაში. უნდა აუცილებლად გაეთვალისწინოთ სემანტიკურ კატეგორიათა სოგადი ხასიათი და ზუსტად გაემიჯნოთ სოგადი და კერძო სემანტიკური მოვლენები ენაში. აქვე უნდა განისაზღვროს კონკრეტულ მორფო-სემანტიკურ სისტემათა ძირითადი პარამეტრები კერძო შემთხვევებისათვის, რაც ამოსავალი იქნება მონათესავე ენათა სისიტემების კვლევის დროს.

უნდა იხილავდეთ ადინიშნოს, რომ სოგადი მონათესავე ენებშიც მწყობრი ლოგიკით არ მუშაობს ესა თუ ის მორფოლოგიური კატეგორიის სისტემა, მაგალითად: ხანური ერგატივის რეფერენციალური და სემანტიკური მხარეები ქართულთან შესაბამისობაში.

უნდა განისაზღვროს სტრუქტურაში რა არის ძირითადი - ეს იქნება მთლიანი მორფო-სემანტიკა. ცალკეულ რეფერენტთან შედარებით მას მიენიჭება უპირატესობა. თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, სემანტიკას მიუყვართ უნივერსალიებთან (ეს კი უმოკლესი გზაა ბაბილონის გოდოლის ლინგვისტური თეორიისაკენ. თუმცა ეს გახლავთ ლინგვისტური პოქსიის საკითხები). ეს თემა ამიტომ საკმაოდ სერიოზულ მიდგომას საჭიროებს. ბოლო პერიოდში გახშირდა არაღინგვისტური ფაქტორების წარმატებულად შემოტანა ენათმეცნიერულ კვლევებში. ეს მოვლენა, უპირველეს ყოვლისა, სემანტიკის სფეროს ეხება და ამ ეტაპზე საკმაოდ წარმატებულად არის ინტერდისციპლინარულ მეცნიერებათა განვითარების ფონზე.

გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ენათა ნათესაობის შემოთავაზებული მეთოდით დადგენისას საჭიროა სტრუქტურათა გარკვეული პროცენტული თანხვედრა, ეთქვამთ, 75-80%.

მიგვაჩნია, რომ უადრესად საინტერესო იქნებოდა იბერიულ-კავკასიურ ენათა დამუშავება მორფიკათა ბგერათშესატყვისობებისა და ფუნქციურ-სტრუქტურული სიმეტრიის ან ასიმეტრიის გამოსავლენად. ვფიქრობთ, რომ ამით უამრავ კითხვას გაეცემა პასუხი ისტორიულ-შედარებით ენათმეცნიერებაში.

საერთოდ, ენაში ნებისმიერი კატეგორიის შიდა სტრუქტურული ანალიზის სრულყოფის მიზნით აუცილებელია ტიპოლოგიური დახასიათება. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ დიაქრონია საერთოდ წარმოუდგენელია ტიპოლოგიური ანალიზის გარეშე, თუმცა სინქრონიული აღწერისათვისაც საკმაოდ ღირებულია ტიპოლოგიური შეპირისპირების მეთოდი. ენათა შედარებითი ტიპოლოგია გამოავლენს სოგად უნივერსალურსა და კერძო ენობრივ მოვლენებს. ამასთან, იგი სარგებლობს ენათა შედარების ყოველგვარი სახეობით. ენათა ტიპოლოგიური კლასიფიკაცია ეყრდნობა ენებში უნივერსალიათა გამოხატვის სხვადასხვაობის პრინციპებს" (ე. კურილოვიჩი, 1960, გვ. 151).

ტიპოლოგიური კვლევის თვალსაზრისით ბასკური, როგორც იზოლირებული ენა, ფასდაუდებელი განიძა. უაღრესად მნიშვნელოვანია მისი შეპირისპირება სხვა ენებთან და მათ შორის კავკასიურთან (ი. შუხარტი, 1950, გვ. 144).

„ენის ლექსიკურ-გრამატიკული კატეგორიები ბუნებრივ კორელაციაში არიან სემანტიკურ-სინტაქსურ კატეგორიებთან“ (ს. კაცნელსონი, 1986 გვ. 214). ამიტომაც ბასკური და ქართული ზმნური დესტინატური სისტემების ტიპოლოგიური ანალიზი სამ დონეზე უნდა ჩატარდეს:

1. ფუნქციონალურ-სემანტიკურ,
2. მორფო-სინტაქსურ და
3. რეფერენციალურ დონეებზე.

ფუნქციონალურ-სემანტიკურ დონეზე ადრესატობა და ვერსია ფაქტობრივად იდენტური კატეგორიებია; ორივე უჩვენებს ზმნით გამოხატული მოქმედების მიმართებას დაინტერესებული აქტანტისაკენ.

ეს არის ზმნის შინაგანი დინამიკის ექვტორული კატეგორიები. თუმცა ბასკურისაგან განსხვავებით, ქართულში სათავისო ქცევა ვერსიის საოპოზიციო ცალია სინქრონიულ დონეზე. ეს გახლავთ ძირითადი და ერთადერთი სხვაობა ადრესატობასა და ვერსიას შორის ფუნქციონალურ-სემანტიკურ დონეზე.

ბასკური და ქართული ზმნური დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგიური შეპირისპირება მორფო-სინტაქსურ დონეზე უფრო მეტ სხვაობას გვიჩვენებს. ქართული ზმნის ვერსია განასხვავებს შიდა კატეგორიულ საოპოზიციო ფორმებს (ნეიტრალური, საობიექტო და სასუბიექტო), ბასკური ზმნის ადრესატობა კი ასეთ სხვაობას არ იცნობს. ბასკურში ადრესატული და უადრესატო-ფორმები ქმნის ოპოზიციას. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ მოვლენის მიზეზი არის ის, რომ ბასკურში რეფლექსივი ლექსიკური ფორმით გადმოიცემა ზმნის გარეთ. თუ გავეთვალისწინებთ ქართული ზმნის პრეფიქსური მონოპერსონალიზმის დიაქრონიულ სურათს ვერსიის ორგანოზომილებიანი მოდელით, შესაძლებელია ბასკურ და ქართულ ზმნურ დესტინაციურ სისტემათა იზომორფიზმზე საუბარი ფუნქციონალურ-სემანტიკურ და მორფო-სინტაქსურ დონეებზე. თავდაპირველი ამოსავალი ადრესატობისათვისაც და ვერსიისათვისაც იყო ბინარული ოპოზიცია. დესტინაციის ასეთი ბინარული სქემა უნივერსალურია ტიპოლოგიური თვალსაზრისით.

რამდენადაც ზმნური დესტინაცია ძირითადად ირიბი მიმართების ბინარული კატეგორიაა, უპირანია ადრესატობის კატეგორია მხოლოდ ობიექტურ ვერსიასთან იქნეს შედარებული. ადრესატული და სასხვისო-ქცევითი ფორმათა სემანტიკური წარმოების ძირითადი მოდელები იდენტურია:

S+Oind=>S, Oind.

S.Od. +Oind=>S, Od.,Oind.

აქ გვინდა ხაზი გავუყვავთ გარკვეული ტიპის შინაარსობრივ სხვადასხვაობას ადრესატული და სასახვისო-ქცევითი ფორმათა წარმოებისას. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ქართული ზმნის ირიბი ობიექტი უფრო ფართო შინაარსის შეიძლება იყოს: ადრესატი, მოსესარი, ბენეფიციარი, ლოკატივი და ა.შ. ამიტომ ქართულში, შესაძლოა, გვექონდეს ორიპირიანი გარდაუვალი ზმნები სასახვისო ქცევის შინაარსის გარეშე და ამ შინაარსის შესაძენად ზმნას დასჭირდება არა ზმნის პირიანიობის (ანუ პრედიკატის ვალენტობის) გაზრდა, არამედ ირიბი ობიექტის თვისობრიობის ცვლა, მაგ.: შდრ. აზის-უხის, აწვეს-უწვეს და ა. შ.

ადრესატობა და ობიექტური ვერსია ერთნაირ სინტაქსურ მოდელს მიმართავს: დატიურ ბრუნვაში დასმული დანტერესებული აქტანტი ირიბი დამატებაა, რომელსაც კონკრეტული ადგილი არ გააჩნია წინადადებაში, რადგანაც ორივე ენაში სიტყვათა თავისუფალი რიგი გვაქვს.

ბასკური და ქართული ზმნური დესტინაციური სისტემების ფუნქციონალურ-სემანტიკური და მორფო-სინტაქსური ტიპოლოგიური სურათი ასეთია:

ჩანს,
რომ
ქართულში
ჩებისმიერი
პირიანიობის

ზმნის პირიანობა	ვერსია	ადრესატობა
S	ნეიტრალური საობიექტო ქცევის გარეშე	უადრესატო
S, Od.	ნეიტრალური, სასუბიექტო, საობიექტო ქცევის გარეშე	უადრესატო
S, Oind.	ნეიტრალური, საობიექტო ქცევა	ადრესატული
S, Od. Oind.	ნეიტრალური, საობიექტო ქცევა	ადრესატული

ზმნას აქვს ნეიტრალური ფორმები. ამიტომაც იგი საოპოზიციოდ ღირებული არაა. აქვე გვინდა, დაემატოს, რომ ისეთი ბინარული ოპოზიციის შემთხვევაში, როგორცაა მოიტანა/მოუტანა, გაიგო/გაუგო, მოიგონა/მოუგონა ნეიტრალური შინაარსის დატვირთვა სუბიექტური ევრსიის ფორმებზე მოდის. ეს არის ფიქტიური ოპოზიცია რეფერენციალური თვალსაზრისით.

ვერსია-ადრესატობის საბოლოო შესადარებელი სურათი ასე გამოიყურება:

ზმნის პირიანობა	ვერსია	ადრესატობა
S	საობიექტო ქცევის გარეშე	უადრესატო
S, Od.	საობიექტო ქცევის გარეშე	უადრესატო
S, Oind.	საობიექტო ქცევა	ადრესატული
S, Od. Oind.	საობიექტო ქცევა	ადრესატული

ქართულში გვაქვს ვერსიის თვალსაზრისით უარყოფითი 'ზმნები': არის, იცის, სუფევს, აქვს, ახსოვს, უწყის, უგეარს და ა. შ. ამ ზმნებს არასდროს ეწარმოებათ საობიექტო ფორმები, თუმცა ფორმით ისინი ქცევიანი ზმნებია. ასეთი ზმნები ფორმით მუდამ დადებითია და შინაარსით – უარყოფითი და უქცეო ზმნებია.

ქართულისაგან განსხვავებით, ბასკურ ზმნას შეუძლია დაუბრკილებლად დაურთოს ირიბი ობიექტი და ადრესატობის დესტინაციის მარკერი და ამით დესტინაციის შინაარსი შეიტანოს

ნებისმიერ 'ზმნაში. სოგჯერ სემანტიკურად ეს საქმაოდ რთულს გასააზრებელიცაა და ხელაუნურობის შთაბეჭდილებასაც ქმნის ენა თავისი მწყობრი სისტემით. ეს თითქოს ერთგვარი ბოდიშია 'ზმნათა სინთეტიკურ წარმოებაზე მასიური გადასვლის გამო.

როგორც უკვე ითქვა 'ზემოთ, სინქრონიულ დონეზე ქართულს აქვს ვერსიის სამგანსომილებიანი მოდელი, ბასკურს კი ადრესატობის ორგან'სომილებიანი მოდელი.

→ ნეიტრალური

ვერსია

→ სასუბიექტო

→ საობიექტო

→ ადრესატული

ადრესატობა

→ უადრესატო

ქცევა და ადრესატობა არის 'ზმნის დერივაციული კატეგორიები, რომელთათვისაც უშთავრესია 'ზმნის პოლიპერსონალიზმი და მნიშვნელობა არა აქვს გარდამავლობას.

რაც შეეხება რეფერენციალურ დონეს, აქ ყველაზე მეტია სხეაობა ამ კატეგორიათა შორის. აღმოჩენილი მსგავსებები კი, შესაძლოა, შემთხვევით დამთხვევად მივიჩნიოთ. უპირველესად უნდა ითქვას, რომ ვერსიის კატეგორიის მარკერები პრეფიქსურია, ხოლო ადრესატობის მარკერები – სუფიქსური. თუმცა ჩვენ ვისაუბრეთ ადრესატობის პრეფიქსური წარმოების დიაქრონიულ ასპექტზეც. ამ კატეგორიათა მარკერების პოზიციები სარკისებრ ასიმეტრიას გვიჩვენებს – კატეგორიის მარკერი მიემართება ირიბი ობიექტის რეფერენტისაკენ. ქართულში ირიბი ობიექტის მარკერები პრეფიქსურია, ხოლო ბასკურში – სუფიქსური. შესაბამისად, 'ზმნური დესტინაციის რეფერენტებიც ერთგან გვაქვს პრეფიქსური, მეორეგან კი – სუფიქსური.

ადრესატობისა და ვერსიის მარკერთა ფონოლოგია განსხვავებულია: ki/i - i/a/u. თუმცა, i არის ორივე შემთხვევაში 'ზმნური დესტინაციის ძირითადი მარკერი. ეს ალბათ შემთხვევითია. თუ არ ვისაუბრებთ ფონოსემანტიკაზე და ბგერათა შესაბამის უნივერსალურ ფონოლოგიურ შეყვრილობაზე ან პოლიპერსონალურ 'ზმნებში ხმოვან პრეფიქსთა დიაქრონიულ სემანტიკაზე. სინქროსიულად ქართულში ეოკალთა ტრიადა გვაქვს (V), ბასკურში კი ან ერთი ეოკალი, ან კოსონანტი და ეოკალი (V/CV). 'ზმნური დესტინაციის ფონოლოგიური შემადგენლობის ამ ტიპის სხვადასხვაობა ხელშესახებია.

ქართულში ვერსიას აქვს ერთმორფემული ან ორმორფემული მარკირება. ასევეა ბასკურშიც, ოღონდ სხვაობა ქართულში არის შიდა სტრუქტურული ოპოზიციის მიხედვ. მაგალითად, პირველ და მეორე პირებში აუცილებლად ორმორფემული მარკირება გვაქვს, რათა სამგანსომილებიანი მოდელი ზუსტად განისაზღვროს: ე-ი-კეუბ/მი-კეთებ. აქ ფაქტობრივად პირის ნიშანი განასხვავებს ქცევას. ამ მოვლენას სხვა ქართულმა სპეციალისტებმაც მიაქციეს ყურადღება (მ. მაჭავარიანი, 1987, გვ. 21). აქ „ი“ არა თუ პირზე, არამედ კონკრეტულად ქცევის ფორმაზეც კი ვერ მიუთითებს.

ქცევის ერთმორფემული მარკირება გვაქვს ნეიტრალურ ფორმებში, სადაც მხოლოდ ირიბი ობიექტის ნიშანია (ს-წერს, ს-თლის) ან მხოლოდ ნეიტრალური ქცევის ნიშანია (ა-კეთებს, ა-შენებს) წარმოდგენილი და სასხვისო ქცევის შესამე პირის ფორმებში (უ-ხატავ, უ-წერ, უ-შენებ). სასხვისო ქცევის ერთმორფემული მარკირება მხოლოდ მესამე პირის ფორმებშია შესაძლებელი, ისიც იმიტომ, რომ თავად ეს მორფემა (უ) არის განსხვავებული. ბასკურში კი პირის რომელბის მიხედვით რეფერენტთა ცვლილებას ადგილი არა აქვს.

ორივე კატეგორიას (ვერსიასა და ადრესატობას), შესაძლოა, ჰქონდეს ერთმორფემული ან ორმორფემული მარკირება. მაგრამ მათ თვისობრივად განსხვავებული მიდგომა გააჩნიათ საკითხისადმი.

ქართული ვერსიის რეფერენტები პრეფიქსურია, ბასკური ადრესატობის მარკერები კი სუფიქსური. მაგრამ ისინი სარკისებრ ასიმეტრიას ქმნიან, რადგანაც ორივე შემთხვევაში მორფო—სემანტიკური ვექტორი ირიბი ობიექტის მარკერისაკენ მიემართება; ხოლო ირიბი ობიექტის მარკირება ქართულში პრეფიქსურია, ბასკურში კი სუფიქსური. ვერსიისა და ადრესატობის კატეგორიის მორფო-სემანტური ვექტორული ასიმეტრია ასეთია:

ირიბი ობიექტის მარკერი ←- ვერსიის მარკერი => ზმნის ფუძე,

ანუ O ind. ← i/u/a → Verb

ზმნის ფუძე → ადრესატობის მარკერი → ირიბი ობიექტის მარკერი,

ანუ Verb → ki/l → O ind.

ადრესატობის დიაქრონიული მორფო-სინტაქსური ვექტორი ბასკურში მთლიანად იმეორებს ქართულის მოდელს: i/e → O ind. → Verb.

ბასკური ზმნის ადრესატული და უადრესატო უღლების რიგები

თეატლსაჩინოებისათვის მოგვეყავს ბასკური ზმნის ადრესატული და უადრესატო უღლების ნიმუშები.

ქვემოთ მოყვანილი უღლების რიგები შეჯერებულია ბასკეთის უნივერსიტეტის ღინგვისტებთან. საერთოდ, წარმოდგენილ ნაშრომზე მუშაობის პერიოდში ჩვენ უშუალო პროფესიული კონტაქტი გექონდა როგორც ბასკ. ასევე სხვა უცხოელ სპეციალისტებთან, როგორებიცაა ი. ღაია, რ. სერანო, ხუან კარლოს ოდრიოზოლა პერიერა, ი. ზიცარი, ნ. ხომსკი, ა. მარანცი, ღ. პოლისკი, ა. მარისი, ა. პოლმერი, კ. ეამლინგი და სხვ.

INDICATIVE PRESENT

NOR

ni	hi	hura	gu	zu	Zuek	haiek
naiz	da	gara				dira
nauk	haiz	duk	gaituk	zara	zarete	dituk
naun	dun	gaitun				ditun

NOR-NORI

	ni	hi	hura	gu	zu	Zuek	haiek
niri		hatzait	zait		zatzaizkit	zatzaizkidate	zaizkit zaizkidak zaizkidan
hiri	natzaik natzain		zaik zain	gatzaizkik gatzaizkin			zaizkik zaizkin
hari	natzaio natzaio natzaio	hatzaio	zaio zaio zaio	gatzaizkio gatzaizkiok gatzaizkion	zatzaizkio	zatzaizkiote	zaizkio zaizkiok zaizkion
guri		hatzaigu	zaigu zaiguk zaigun		zatzaizkigu	zatzaizkigute	zaizkigu zaizkiguk zaizkigun
zuri	natzaizu		zaizu	gatzaizkizu			zaizkizu
zuei	natzaizue		zaizue	gatzaizkizue			zaizkizue
haiei	natzaiek natzaien	hatzaiek hatzaien	zaiek zaien	gatzaizkiek gatzaizkien	zatzaizkie	zatzaizkiete	zaizkiek zaizkien

NOR-NORK

	ni	Hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
			dut				ditut
nik		haut	diat		zaitut	zaituztet	ditiat
			dinat				ditinat
hik	nauk		duk	gaituk			dituk
	naun		dun	gaitun			ditun
	nau		du	gaitu			ditu
hark	naik	Hau	dik	gaitik	zaitu	zaituzte	ditik
	nain		din	gaitin			ditin
			dugu				ditugu
guk		haugu	diagu		zaitugu	zaituztegu	ditiagu
			dinagu				ditinagu
zuk	nauzu		duzu	gaituzu			dituzu
zuek	nauzue		duzue	gaituzue			dituzue
	naute		dute	gaituzte			dituzte
haiek	naitek	haute	ditck	gaitiztek	zaituzte	zaituztete	ditiztek
	naiten		diten	gaitizten			ditizten

NOR(sg)-NORI-NORK

	niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	Ilaiei
			dioi				dioi
nik		diat	zioat		dizut	dizuet	zicat
		dinat	zionat				zienat
hik	didak		diok	diguk			diek
	didan		dion	digun			dien
	dit	Dik	dio	digu			die
hark	zidak	din	ziok	ziguk	dizu	dizue	zick
	zidan		zion	zigun			zien
			diogu				diegu
guk		diagu	zioagu		dizugu	dizuegu	zieagu
		dinagu	zionagu				zicnagu
zuk	didazu		diozu	diguzu			diezu
zuek	didazue		diozue	diguzue			diezue
	didate		diote	digute			diete
haiek	zidatek	diate	ziotek	zigutek	dizute	dizute	zietek
	zidaten	dinate	zioten	ziguten			zieten

NOR(nl)-NORI-NORK

	niri	hiri	hari	guri	Zuri	zuei	haiei
nik		dizkiat dizkinat	dizkiot zizkioat zizkionat		dizkizut	dizkizuct	dizkiet zizkicat zizkienat
hik	dizkidak dizkidan		dizkiok dizkion	dizkiguk dizkigun			dizkiek dizkien
hark	dizkit zizkidak zizkidan	dizkik dizkin	dizkio zizkiok zizkion	dizkigu zizkiguk zizkigun	dizkizu	dizkizuc	dizkie zizkiek zizkien
guk		dizkiagu dizkinagu	dizkiogu zizkioagu zizkionagu		dizkizugu	dizkizucgu	dizkiegu zizkieagu zizkienagu
zuk	dizkidazu		dizkiozu	dizkiguzu			dizkiezu
zuek	dizkidazue		dizkiozue	dizkiguzue			dizkiezue
haiek	dizkide zizkideak zizkidaten	dizkiate dizkinate	dizkiote zizkiotek zizkioten	dizkigute zizkigutek zizkiguten	dizkizute	dizkizute	dizkiete zizkietek zizkieten

INDICATIVE PAST

NOR

ni	hi	ihura	gu	zu	zuek	haiek
nintzen		zen	ginen			ziren
ninduan	hintzen	zuan	gintuan	zinen	zineten	zituan
nindunan		zunan	gintunan			zitunan

NOR-NORI

	ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
niri		hintzaidan	zitzaidan				zitzaizkidan
		zitzaidaan	zitzaidaan		zintzaizkidan	zintzaizkidaten	zitzaizkidaan
		zitzaidan					zitzaizkidan
hiri	nintzaian		zitzaian	gintzaizkian			zitzaizkian
	nintzainan		zitzaianan	gintzaizkianan			zitzaizkianan
	nintzaion		zitzaion	gintzaizkion			zitzaizkion
hari	nintzaioan	hintzaion	zitzaioan	gintzaizkioan	zintzaizkion	zintzaizkioaten	zitzaizkioan
	nintzaionan		zitzaionan	gintzaizkioan			zitzaizkioan
			zitzaigun				zitzaizkigun
guri		hintzaigun	zitzaiguan		zintzaizkigun	zintzaizkiguten	zitzaizkiguan
			zitzaiguanan				zitzaizkiguanan
zuri	nintzaizun		zitzaizun	gintzaizkizun			zitzaizkizun
zuei	nintzaizuen		zitzaizuen	gintzaizkizuen			zitzaizkizuen
	nintzaian		zitzaian	gintzaizkien			zitzaizkien
haiei	nintzaiean	hintzaian	zitzaiean	gintzaizkiean	zintzaizkien	zintzaizkietan	zitzaizkiean
	nintzaianan		zitzaiean	gintzaizkiean			zitzaizkiean

NOR-NORK

	ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
nik			nucn				nitucn
		hindudan	nian		zintudan	zintuztedan	nitian
			ninan				nitinan
hik	ninduan		huen	gintuan			hituen
	nindunan			gintunan			
	ninduen		zuen	gintuen			zituen
hark	nindian	hinduen	zian	gintian	zintuen	zintuzten	zitian
	nindinan		zinan	gintinan			zitinan
			genucn				genituen
guk		hindugun	genian		zintugun	zintuztegun	genitian
			geninan				genitinan
zuk	ninduzun		zenucn	gintuzun			zenituen
zuek	ninduzuen		zenuten	gintuzuen			zenituzten
	ninduten		zuten	gintuzten			zituzten
haiek	ninditean	hinduten	zitean	gintiztean	zintuzten	zintuzteten	zitiztean
	ninditentan		zitenan	gintiztenan			zitiztenan

NOR(sg)-NORI-NORK

	niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		nian ninan	nion nioan nionan		nizun	nizucn	nien nican nienan
hik	hidan		hion	higun			hien
hark	zidan zidaan zidanen	zian zinan	zion zioan zionan	zigun ziguon zigunan	zizun	zizucn	zien zican zienen
guk		genian geninan	genion genioan genionan		genizun	genizucn	genien geniean genienan
zuk	zenidan		zenion	zenigun			zenien
zuek	zenidaten		zenioten	zeniguten			zenieten
haiek	zidaten zidatean zidatenan	ziaten zinateen	zioten ziotean ziotenan	ziguten zigutean zigutenan	zizuten	zizueten	zieten zietean zietenan

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		nizkian nizkinan	nizkion nizkioan nizkionan		nizkizun	nizkizucn	nizkien nizkiean nizkienen
hik	Hizkidan		hizkion	hizkigun			hizkien
hark	zizkidan zizkidaan zizkidanan	zizkian zizkinan	zizkion zizkioan zizkionan	zizkigun zizkiguon zizkigunan	zizkizun	zizkizucn	zizkien zizkiean zizkienen
guk		genizkian genizkinan	genizkion genizkioan genizkionan		genizkizun	genizkizucn	genizkien genizkiean genizkienen
zuk	Zenizkidan		zenizkion	zenizkigun			zenizkien
zuek	zenizkidaten		zenizkioten	zenizkiguten			zenizkieten
haiek	zizkidaten zizkidean zizkidatenan	zizkiaten zizkinateen	zizkioten zizkiotean zizkiotenan	zizkiguten zizkigutean zizkigutenan	zizkizuten	zizkizueten	zizkieten zizkietean zizkietenan

CONDITIONAL SUPPOSITIV

NOR

ni hi hura gu zu zuek haiek
banintz bahintz balitz bagina bazina bazinete balira

NOR-NORI

	Ni	hi	hura	Gu	zu	zuek	haiek
niri		bahintzait	balitzait		bazintzaizkit	bazintzaizkidate	balitzaizkit
hiri	Banintzaik banintzain		balitzaik balitzain	bagintzaizkik bagintzaizkin			balitzaizkik balitzaizkin
hari	Banintzaio	bahintzaio	balitzaio	Bagintzaizkio	bazintzaizkio	bazintzaizkiote	balitzaizkio
guri		bahintzaigu	balitzaigu		bazintzaizkigu	bazintzaizkigute	balitzaizkigu
zuri	Banintzaizu		balitzaizu	Bagintzaizkizu			balitzaizkizu
zuei	Banintzaizue		balitzaizue	bagintzaizkizue			balitzaizkizue
haiei	Banintzaie	bahintzaie	balitzaie	Bagintzaizkie	bazintzaizkie	bazintzaizkiote	balitzaizkie

NOR-NORK

	ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
nik		bahindut	banu		bazintut	bazintutzet	banitu
hik	baninduk banindun		bahu	bagintuk bagintun			bahitu
hark	banindu	bahindu	balu	bagintu	Bazintu	bazintuzte	balitu
guk		bahindugu	bagenu		bazintugu	bazintuztegu	bagenitu
zuk	baninduzu		bazenu	bagintuzu			bazenitu
zuek	baninduzue		bazenue	bagintuzue			bazenituzte
haiek	banindute	bahindute	balute	bagintuzte	bazintuzte	bazintuztete	balituzte

NOR(sg)-NORI-NORK

	niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		banik banin	banio		banizu	banizue	banic
hik	bahit		bahio	bahigu			bahie
hark	balit	balik balin	balio	baligu	balizu	balizue	balie
guk		bagenik bagenin	bagenio		bagenizu	bagenizue	bagenie
zuk	bazenit		bazenio	bazenigu			bazenic
zuek	bazenidate		bazeniote	bazenigute			bazenicte
haiek	balidate	baliate balinate	balioie	baligute	balizute	balizucte	baliete

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	Guri	zuri	zuei	haiei
nik		banizkik banizkin	banizkio		banizkizu	banizkizue	banizkie
hik	Bahizkit		bahizkio	Bahizkigu			bahizkie
hark	Balizkit	balizkik balizkin	balizkio	Balizkigu	balizkizu	balizkizue	balizkie
guk		bagenizkik bagenizkin	bagenizkio		bagenizkizu	bagenizkizue	bagenizkie
zuk	Bazenizkit		bazenizkio	Bazenizkigu			bazenizkie
zuek	bazenizkidate		bazenizkiote	bazenizkigute			bazenizkiete
haiek	Balizkidate	balizkiate balizkinate	balizkiote	Balizkigute	balizkizute	balizkizucte	balizkiete

CONDITIONAL CONCLUSIVE PRESENT

NOR

ni	Hi	hura	gu	zu	Zuek	haiek
nintzateke		litzateke	ginateke			lirateke
nindukek	hinzateke	lukek	gintuzkek	zinateke	zinatekete	lituzkek
ninduken		luken	gintuzken			lituzken

NOR-NORI

	Ni	hi	hura	Gu	zu	zuek	haiek
niri		hintzaidake	litzaidake litzaidakek litzaidaken		zintzaizkidake	zintzaizkidakete	litzaizkidake litzaizkidakek litzaizkidaken
hiri	Nintzaiake nintzainake		litzaiake litzainake	gintzaizkiake gintzaizkinake			litzaizkiake litzaizkinake
hari	nintzaioke nintzaioket nintzaioken	hintzaioke	litzaioke litzaioket litzaioken	gintzaizkioke gintzaizkioket gintzaizkioken	zintzaizkioke	zintzaizkiokete	litzaizkioke litzaizkioket litzaizkioken
guri		hintzaiguke	litzaiguke litzaiguket litzaiguken		zintzaizkiguke	zintzaizkigukete	litzaizkiguke litzaizkiguket litzaizkiguken
zuri	Nintzaizuke		litzaizuke	Gintzaizkizuke			litzaizkizuke
zuei	Nintzaizueke		litzaizueke	gintzaizkizueke			litzaizkizueke
haiei	nintzaieke nintzaieket nintzaieken	hintzaieke	litzaieke litzaieket litzaieken	gintzaizkieke gintzaizkieket gintzaizkieken	zintzaizkieke	zintzaizkiekete	litzaizkieke litzaizkieket litzaizkieken

NOR-NORK

	ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
nik		hinduket	nuke nikek niken		zintuzket	zintuzketet	nituzke nituzkek nituzken
hik	ninduket ninduken		huke	gintuzkek gintuzken			hituzke
hark	ninduke nindiket nindiken	hinduke	luke liket liken	gintuzke gintuzket gintuzken	zintuzke	zintuzkete	lituzke lituzket lituzken
guk		hindukegu	genuke geniket geniken		zintuzkegu	zintuzketegu	genituzke genituzkek genituzken
zuk	nindukezu		zenuke	gintuzkezu			zenituzke
zuek	nindukezue		zenukete	gintuzkezue			zenituzkete
haiek	nindukete nindiketek nindiketen	hindukete	lukete liketek liketen	gintuzkete gintuzketek gintuzketen	zintuzkete	zintuzketete	lituzkete lituzketek lituzketen

NOR(sg)-NORI-NORK

	niri	hiri	hari	guri	Zuri	zuei	haiei
nik		niake ninake	nioke niokck nioken		Nizuke	nizucke	nieke nieck nieken
hik	hidake		hioke	higuke			hieke
hark	lidake lidakek lidakcn	liake linake	lioke liokck lioken	liguke liguckek liguken	Lizuke	lizucke	lieke lieck lieken
guk		geniake geninake	genioke geniokck genioken		Genizuke	genizucke	genieke genieck genieken
zuk	zenidake		zenioke	zeniguke			zenieke
zuek	zenidakete		zeniokete	zenigukete			zenieckete
haiek	lidakete lidaketek lidaketen	liakete linakete	liokete lioketek lioketen	ligukete liguketek liguketen	Lizukete	lizuckete	liekete lieketek lieketen

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	Guri	zuri	zuei	haiei
nik		nizkiake nizkinake	nizkioke nizkiokck nizkioken		nizkizuke	nizkizucke	nizkieke nizkieck nizkieken
hik	Hizkidake		hizkioke	Hizkiguke			hizkieke
hark	lizkidake lizkidakek lizkidaken	lizkiake lizkinake	lizkioke lizkiokck lizkioken	lizkiguke lizkiguckek lizkiguken	lizkizuke	lizzucke	lizkieke lizkieck lizkieken
guk		genizkiake genizkinake	genizkioke genizkiokck genizkioken		genizkizuke	genizkizucke	genizkieke genizkieck genizkieken
zuk	Zenizkidake		zenizkioke	zenizkiguke			zenizkieke
zuek	zenizkidakete		zenizkiokete	zenizkigukete			zenizkieckete
haiek	Lizkidakete lizkidaketek lizkidaketen	lizkiakete lizkinakete	lizkiokete lizkioketek lizkioketen	lizkigukete lizkiguketek lizkiguketen	lizkizukete	lizkizuckete	lizkiekete lizkieketek lizkieketen

CONDITIONAL CONCLUSIVE PAST

NOR

ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
nintzatekeen		zatekeen	ginatcekeen			ziratcekeen
nindukean	hintzatekeen	zukan	gintuzkean	zinatcekeen	zinatckcten	zituzkean
nindukenan		zukenan	gintuzkenan			zituzkenan

NOR-NORI

	Ni	hi	hura	Gu	zu	zuek	haiek
			zitzaidakeen				zitzaizkidakeen
niri		hintzaidakeen	zitzaidakcan		zintzaizkidakeen	zintzaizkidaketen	zitzaizkidakean
			zitzaidakcan				zitzaizkidakenan
hiri	Nintzaiakeean		zitzaiakeean	gintzaizkiakeean			zitzaizkiakeean
	nintzaiakeean		zitzaiakeean	gintzaizkiakeean			zitzaizkiakeean
hari	Nintzaiokeean	hintzaiokeean	zitzaiokeean	gintzaizkiokceean	zintzaizkiokceean	zintzaizkiokcten	zitzaizkiokceean
	nintzaiokeean	hintzaiokeean	zitzaiokeean	gintzaizkiokceean			zitzaizkiokceean
			zitzaiokeean	gintzaizkiokceean			zitzaizkiokceean
guri		hintzaigukeean	zitzaigukeean		zintzaizkiigukeean	zintzaizkiiguketen	zitzaizkiigukeean
			zitzaigukeean				zitzaizkiigukeean
zuri	nntzaizukeean		zitzaizukeean	gintzaizkiizukeean			zitzaizkiizukeean
zuei	nntzaizukeean		zitzaizukeean	gintzaizkiizukeean			zitzaizkiizukeean
	Nintzaiekeean		zitzaiekeean	gintzaizkiekeean			zitzaizkiekeean
haiei	nintzaiekeean	hintzaiekeean	zitzaiekeean	gintzaizkiekeean	zintzaizkiekeean	zintzaizkieketen	zitzaizkiekeean
	nintzaiekeean	hintzaiekeean	zitzaiekeean	gintzaizkiekeean			zitzaizkiekeean

NOR-NORK

	Ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
nik		hindukedan	nukeen nikean nikenan			zintuzkedan zintuzketedan	nituzkean nitizkean nitizkenan
hik	nindukan nindukenan		hukeen	gintuzkean gintuzkenan			hituzkean
hark	nindukeen nindikean nindikenan	hindukeen	zukeen zikean zikenan	gintuzkean gintuzikean gintuzkenan	zintuzkean	zintuzketen	zituzkean zitizkean zitizkenan
guk		hindukegun	genukeen genikean genikenan		zintuzkegun	zintuzketegun	genituzkean genitizkean genitizkenan
zuk	Nindukezun		zenukeen	gintuzkezun			zenituzkean
zuek	nindukezuen		zenuketen	gintuzkezuen			zenituzketen
haiek	Ninduketen nindiketean nindiketenan	hinduketen	zuketan ziketean ziketenan	gintuzketen gintuzketean gintuzketenan	zintuzketen	zintuzketeten	zituzketen zitizketean zitizketenan

NOR(sg)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		niakeen ninakeen	niokeen niokcan niokenan		nizukeen	nizuekeen	niekeen niekean niekenan
hik	Hidakeen		hiokeen	higukeen			hiekeen
hark	zidakcan zidakcan zidakenan	ziakeen zinakeen	ziokeen ziokcan ziokenan	zigukeen zigukean zigukenan	zizukcan	zizuekeen	ziekeen ziecean ziecekan
guk		geniakeen geninakeen	geniokeen geniokcan geniokenan		genizukeen	genizuekeen	geniekeen geniecean geniecekan
zuk	Zenidakcan		zeniokeen	zenigukeen			zeniekeen
zuek	Zenidakcten Zidakcten	ziakcten	zeniokcten	zenigukcten			zeniekcten
haiek	Zidakctean zidakctenan	ziakctean zinakcten	ziokctean ziokctenan	zigukctean zigukctenan	zizukcten	zizuckcten	ziekctean ziekctenan

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	Guri	zuri	zuei	haiei
nik		nizkiakeen nizkinakeen	nizkiokeen nizkiokean nizkiokenan		nizkizukeen	nizkizuekeen	nizkiekeen nizkiekean nizkiekenan
hik	Hizkidakeen		hizkiokeen	hizkigukeen			hizkiekeen
hark	Zizkidakeen zizkidakean zizkidakenan	zizkiakeen zizkinakeen	zizkiokeen zizkiokean zizkiokenan	zizkigukeen zizkigukean zizkigukenan	zizkizukeen	zizkizuekeen	zizkiekeen zizkiekean zizkiekenan
guk		genizkiakeen genizkinakeen	genizkiokeen genizkiokean genizkiokenan		genizkizukeen	genizkizuekeen	genizkiekeen genizkiekean genizkiekenan
zuk	zenizkidakeen		zenizkiokeen	zenizkigukeen			zenizkiekeen
zuek	zenizkidaketen		zenizkioketen	zenizkiguketen			zenizkieketen
haiek	zizkidaketen zizkidaketean zizkidaketenan	zizkiaketen zizkinaketen	zizkioketeen zizkioketean zizkioketenan	zizkiguketen zizkiguketean zizkiguketenan	zizkizuketen	zizkizueketen	zizkieketen zizkieketean zizkieketenan

POTENTIAL PRESENTNOR

ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
naiteke		daiteke	gaitezke			daitezke
naitekek	haiteke	daitekek	gaitezkek	zaitezke	zaitezkete	daitezkek
naiteken		daiteken	gaitezken			daitezken

NOR-NORI

	ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
niri		hakidake	dakidake dakidakek dakidaken		zakizkidake	zakizkidakete	dakizkidake dakizkidakek dakizkidaken
hiri	nakiake nakinake		dakiake dakinake	gakizkiake gakizkinake			dakizkiake dakizkinake
hari	nakioke nakiokkek nakioken	hakioke	dakiokke dakioken	gakizkiokke gakizkioken	zakizkiokke	zakizkiokete	dakizkiokke dakizkioken
guri		hakiguke	dakiguke dakigukek dakiguken		zakizkiguke	zakizkigukete	dakizkiguke dakizkigukek dakizkiguken
zuri	nakizuke		dakizuke	gakizkizuke			dakizkizuke
zuei	nakizueke		dakizueke	gakizkizueke			dakizkizueke
haiei	nakieeke nakiekek nakieken	hakieeke	dakieeke dakieeken	gakizkieeke gakizkieeken	zakizkieeke	zakizkieekete	dakizkieeke dakizkieeken

NOR-NORK

	ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
nik		hazaket	dezaket zezakcat zezakenat		zaitzaket	zaitzaketet	ditzaket zitzakcat zitzaikenat
hik	nazakek nazaken		dezakek dezaken	gaitzakek gaitzaken			ditzakek ditzaken
hark	nazake nazakek nazaken	hazake	dezake zezakek zezaken	gaitzake gaitzakek gaitzaken	zaitzake	zaitzaketete	ditzake zitzaikk zitzaiken
guk		hazakegu	dezakegu zezakcagu zezakenagu		zaitzakegu	zaitzaketegu	ditzakegu zitzaieagu zitzaikenagu
zuk	nazakezu		dezakezu	gaitzakezu			ditzakezu
zuek	nazakezuek nazakete		dezakezuek dezakete	gaitzakezuek gaitzakete			ditzakezuek ditzakete
haiek	nazaketek nazaketen	hazakete	zezaketek zezaketen	gaitzaketek gaitzaketen	zaitzakete	zaitzaketete	zitzaiketek zitzaiketen

NOR(sg)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	Guri	zuri	zuei	haiei
nik		diezaaket diezanaket	diezaioket ziezaiokcat ziezaiokenat		diezazuket	diezazueket	diezaieket ziezaiekcat ziezaikenat
hik	Diezadakek diezadaken		diezaiokek diezaioken	diezagukek diezaguken			diezaiekek diezaieken
hark	Diezadake ziezadakek ziezadaken	diezaake diezanake	diezaioke ziezaiokek ziezaioken	diezaguke ziezagukek ziezaguken	diezazuke	diezazueke	diezaieke ziezaiekek ziezaieken
guk		diezaakegu diezanakegu	diezaiokegu ziezaiokcagu ziezaiokenagu		diezazukegu	diezazuekegu	diezaiekegu ziezaiekeagu ziezaikenagu
zuk	Diezadakezu		diezaiokezu	diezagukezu			diezaiekezu
zuek	diezadakezuek Diezadakete		diezaiokezuek diezaiokete	diezagukezuek diezagukete			diezaiekezuek diezaiekete
haiek	ziezadaketek ziezadaketen	diezaakete diezanakete	ziezaioketek ziezaioketen	ziezaguketek ziezaguketen	diezazukete	diezazuekete	ziezaieketek ziezaieketen

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		diezazkiaket diezazkinaket	diezazkioket ziezazkioket ziezazkiokenat		diezazkizuket	diezazkizueket	diezazkieket ziezazkieket ziezazkiekenai
hiik	diezazkidakek diezazkidaken		diezazkioket diezazkioken	diezazkiguket diezazkiguken			diezazkieket diezazkieken
hark	diezazkidake ziezazkidakek ziezazkidaken	diezazkiake diezazkinake	diezazkioket ziezazkioket ziezazkioken	diezazkiguket ziezazkiguket ziezazkiguken	diezazkizuke	diezazkizueke	diezazkieket ziezazkieket ziezazkieken
guk		diezazkiakegu diezazkinakegu	diezazkioketu ziezazkioketegu ziezazkiokenagu		diezazkizukegu	diezazkizuekegu	diezazkiekegu ziezazkiekegu ziezazkiekenagu
zuk	diezazkidakezu		diezazkioketu	diezazkigukezu			diezazkiekezu
zuek	diezazkidakezue		diezazkioketue	diezazkigukezue			diezazkiekezue
haiek	diezazkidakete ziezazkidaketek ziezazkidaketen	diezazkiakete diezazkinakete	diezazkiokete ziezazkioketek ziezazkioketen	diezazkigukete ziezazkiguketek ziezazkiguketen	diezazkizukete	diezazkizuekete	diezazkiekete ziezazkieketek ziezazkieketen

POTENTIAL PAST

NOR

ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
nintekeen		zitekeen	gintezkeen			zitezkeen
nintekean	hintekeen	zitekean	gintezkean	zintezkeen	zintezketen	zitezkean
nintekenan		zitekenan	gintezkenan			zitezkenan

NOR-NORI

	Ni	hi	hura	Gu	zu	zuek	haiek
niri		henkidakeen	zekidakeen zekidakean zekidakenan		zenkizkidakeen	zenkizkidaketen	zekizkidakeen zekizkidakean zekizkidakenan
hiri	Nenkiakeen nenkiokeen		zekiakeen zekinakeen	genkizkiakeen genkizkinakeen			zekizkiakeen zekizkinakeen
hari	Nenkiokeen nenkiokean nenkiokenan	henkiokeen	zekiokean zekiokean zekiokenan	genkizkiokeen genkizkiokean genkizkiokenan	zenkizkiokeen	zenkizkioketen	zekizkiokeen zekizkiokean zekizkiokenan
guri		henkigukeen	zekigukeen zekigukean		zenkizkigukeen	zenkizkiguketen	zekizkigukeen zekizkigukean zekizkigukenan
zuri	Nenkizukeen		zekizukeen	genkizkizukeen			zekizkizukeen
zuei	nenkizukeen		zekizukeen	genkizkizukeen			zekizkizukeen
haiei	nenkiekeen nenkiekean nenkiekenan	henkiekeen	zekiekeen zekiekean zekiekenan	genkizkiekeen genkizkiekean genkizkiekenan	zenkizkiekeen	zenkizkieketen	zekizkiekeen zekizkiekean zekizkiekenan

NOR-NORK

	Ni	hi	hura	Gu	zu	zuek	haiek
nik		hintzakedan	'nezakeen nezakean nezakenan			zintzakedan zintzaketedan	nitzaakeen nitzaakean nitzaakenan
hik	Nintzakean nintzakenan		hezakeen	gintzakean gintzakenan			hitzakeen
hark	nintzakean nintzakenan	hintzakeen	zezakeen zezakean zezakenan	gintzakeen gintzakean gintzakenan	zintzakeen	zintzaketen	zitzakeen zitzakean zitzakenan
guk		hintzakegun	genezakeen genezakean genezakenan			zintzakegun zintzaketegun	genitzakeen genitzakean genitzakenan
zuk	Nintzakezun		zenezakeen	gintzakezun			zenitzakeen
zuek	nintzakezuen		zenezaketen	gintzakezuen			zenitzaketen
haiek	Nintzaketen nintzaketean nintzaketenan	hintzaketen	zezaketen zezaketean zezaketenan	gintzakete gintzaketean gintzaketenan	zintzaketen	zintzaketeten	zitzaketen zitzaketean zitzaketenan

NOR(sg)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	Guri	zuri	zuei	haiei
nik		niezaakeen niezanakeen	niezaiokeen niezaiokean niezaiokenan		niezazukeen	niezazuekeen	niezaiekeen niezaiekean niezaiekenan
hik	Hiezadakeen		hiezaiokeen	hiezagukeen			hiezaiekeen
hark	Ziezadakeen ziezadakean ziezadakenan	ziezaakeen ziezanakeen	ziezaiokeen ziezaiokean ziezaiokenan	ziezagukeen ziezagukean ziezagukenan	ziezazukeen	ziezazuekeen	ziezaiekeen ziezaiekean ziezaiekenan
guk		geniezaakeen geniezanakeen	geniezaiokeen geniezaiokean geniezaiokenan		geniezazukeen	geniezazuekeen	geniezaiiekeen geniezaiiekean geniezaiiekenan
zuk	zeniezadakeen		zeniezaiokeen	zeniezagukeen			zeniezaiiekeen
zuek	zeniezadaketen		zeniezaioketen	zeniezaguketen			zeniezaiieketen
haiek	ziezadaketen ziezadaketean ziezadaketenan	ziezaaketen ziezanaketen	ziezaioketen ziezaioketean ziezaioketenan	ziezaguketen ziezaguketean ziezaguketenan	ziezazuketen	ziezazueketen	ziezaieketen ziezaieketean ziezaieketenan

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		niezazkakeen niezazkinakeen	niezazkioken niezazkiokenan niezazkiokenan		niezazkizukeen	niezazkizukeen	niezazkiekeen niezazkiekean niezazkiekenan
bik	hieazkidakeen		Hiezazkioken	hieazkiyukeen			hieazkiekeen
bark	zieazkidakeen zieazkidakean zieazkidakenan	zieazkakeen zieazkinakeen	zieazkioken zieazkiokenan zieazkiokenan	zieazkiyukeen zieazkiyukenan	zieazkizukeen	zieazkizukeen	zieazkiekeen zieazkiekean zieazkiekenan
guk		geniezazkakeen geniezazkinakeen	geniezazkioken geniezazkiokenan geniezazkiokenan		geniezazkizukeen	geniezazkizukeen	geniezazkiekeen geniezazkiekean geniezazkiekenan
zuk	zeniezazkidakeen		zeniezazkioken	zeniezazkiyukeen			zeniezazkiekeen
zuek	zeniezazkidaketen		zeniezazkioketen	zeniezazkiyuketen			zeniezazkieketen
haiek	zieazkidaketen zieazkidaketean zieazkidaketenan	zieazkaketan zieazkinaketan	zieazkioketen zieazkioketean zieazkioketenan	zieazkiyuketen zieazkiyuketean zieazkiyuketenan	zieazkizuketen	zieazkizuketen	zieazkieketen zieazkieketean zieazkieketenan

POTENTIAL HYPOTHETICAL

NOR

ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
ninteke		liteke	gintezke			litezke
nintekek	hinteke	litekek	gintezkek	zintezke	zintezkete	litezkek
ninteken		liteken	gintezken			litezken

NOR-NORI

	ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
niri		henkidake	lekidake lekidakek lekidaken		zenkizkidake	zenkizkidakete	lekizkidake lekizkidaketen
hiri	nenkiake nenkioke		lekiake lekinake	genkizkiake genkizkinake			lekizkiake lekizkinake
hari	nenkiokk nenkiokk nenkioken	henkiokk henkiokk	lekiokk lekiokk	genkizkiokk genkizkiokk	zenkizkiokk zenkizkiokk	zenkizkiokete zenkizkiokete	lekizkiokk lekizkiokk lekizkiokk
guri		henkiguke	lekiguke lekigukk lekigukun		zenkizkiguke	zenkizkigukete	lekizkiguke lekizkiguketen lekizkigukun
zuri	nenkizuke		lekizuke lekizuke	genkizkizuke			lekizkizuke
zuei	nenkizueke		lekizueke lekizueke	genkizkizueke			lekizkizueke
haiei	nenkieke nenkiekek nenkieken	henkieke henkiekek	lekieke lekiekek lekieken	genkizkieke genkizkiekek genkizkieken	zenkizkieke zenkizkieke	zenkizkiekete zenkizkiekete	lekizkieke lekizkiekek lekizkieken

NOR-NORK

	Ni	hi	hura	gu	Zu	zuek	haiek
nik		hintzaket	nezake nezakek nezaken		zintzakete	zintzakete	nitzake nitzakek nitzaken
hik	nintzakek nintzaken		hezake	gintzakek gintzaken			hitzake
hark	nintzake nintzakek nintzaken	hintzake	lezake lezakek lezaken	gintzake gintzakek gintzaken	zintzake	zintzakete	litzake litzakek litzaken
guk		hintzakegu	genetzake genetzakek genetzaken		zintzakegu	zintzakete	genitzake genitzakek genitzaken
zuk	Nintzakezu		zenczake	gintzakezu			zenitzake
zuek	Nintzakezue		zenczakete	gintzakezue			zenitzakete
haiek	Nintzakete nintzaketek nintzaketen	hintzakete	lezakete lezaketek lezaketen	gintzakete gintzaketek gintzaketen	zintzakete	zintzakete	litzakete litzaketek litzaketen

NOR(sg)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	Guri	zuri	zuei	haiei
nik		niezaake niezanake	niezaioke niezaioket niezaioken		niezazuke	niezazuke	niezaieke niezaieket niezaieken
hik	Hiezadake		hiezaioke	Hiezaguke			hiezaike
hark	liezadake liezadaket liezadaken	liezaake liezanake	liezaioke liezaioket liezaioken	liezaguke liezaguket liezaguketen	liezazuke	liezazuke	liezaieke liezaieket liezaieken
guk		geniezaake geniezanake	geniezaioke geniezaioket geniezaioken		geniezazuke	geniezazuke	geniezaike geniezaioket geniezaioken
zuk	Zeniezadake		zeniezaioke	zeniezaguke			zeniezaike
zuek	zeniezadakete		zeniezaiokete	zeniezagukete			zeniezaiokete
haiek	Liezadakete liezadaketek liezadaketen	liezaakete liezanakete	liezaiokete liezaioketek liezaioketen	liezagukete liezaguketek liezaguketen	liezazukete	liezazukete	liezaiekete liezaieketek liezaieketen

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		niezazkiake niezazkinake	niezazkiake niezazkioket niezazkioken		niezazkizuke	niezazkizueke	niezazkieke niezazkieket niezazkieken
hik	hieazkidake		hieazkiake	hieazkiguke			hieazkieke
hark	Liezazkidake	liezazkiake	liezazkiake	liezazkiguke	liezazkizuke	liezazkizueke	liezazkieke
	liezazkidaket liezazkidaketen	liezazkinake	liezazkioket liezazkioken	liezazkiguket liezazkiguketen			liezazkieket liezazkieken
gok		geniezazkiake geniezazkinake	geniezazkinke geniezazkioket geniezazkioken		geniezazkizuke	geniezazkizueke	geniezazkieke geniezazkieket geniezazkieken
zuk	zeniezazkidake		zeniezazkiake	zeniezazkiguke			zeniezazkieke
zuek	zeniezazkidakete		zeniezazkiokete	zeniezazkigukete			zeniezazkieket
haiek	liezazkidakete	liezazkiakete liezazkinakete	liezazkiokete	liezazkigukete	liezazkizukete	liezazkizuekete	liezazkiekete
	liezazkidaketek liezazkidaketen		liezazkioketek liezazkioketen	liezazkiguketek liezazkiguketen			liezazkieketek liezazkieketen

SUBJUNCTIVE PRESENT

NOR

ni hi Hura gu zu zuek haiek
nadin hadin Dadin gaitzen zaitezen zaitezten zitezten

NOR-NORI

	ni	Hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
niri		hakidan	dakidan		zakizkidan	zakizkidaten	dakizkidan
hiri	nakian		dakian	gakizkian			dakizkian
	nakinan		dakinan	gakizkinan			dakizkinan
hari	nakion	hakion	dakion	gakizkion	zakizkion	zakizkioten	dakizkion
guri		hakigun	dakigun		zakizkigun	zakizkiguten	dakizkigun
zuri	nakizun		dakizun	gakizkizun			dakizkizun
zuei	nakizuen		dakizuen	gakizkizuen			dakizkizuen
haiei	nakien	hakien	dakien	gakizkien	zakizkien	zakizkieten	dakizkien

NOR-NORK

	ni	Hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
nik		hazadan	dezadan		zaitzadan	zaitzatedan	ditzadan
hik	nazaan nazanan		dezaan dczanan	gaitzaan gaitzanan			ditzaan ditzanan
hark	nazan	hazan	dezan	gaitzan	zaitzan	zaitzaten	ditzan
guk		hazagun	dczagun		zaitzagun	zaitzategun	ditzagun
zuk	nazazun		dezazun	gaitzazun			ditzazun
zuek	nazazuen		dezazuen	gaitzazuen			ditzazuen
haiek	nazaten	hazaten	dezaten	gaitzaten	zaitzaten	zaitzaten	ditzaten

NOR(sg)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		diezaadan diezanadan	diezaiodan		diezazudan	diezazuedan	diezaiedan
hik	diezadaan diezadanan		diezaioan diezaionan	diezaguan diezagunan			diezaiean diezaienan
hark	Diezadan	diezaan diezanan	diezaion	diezagun	diezazun	diezazuen	diezaien
guk		diezaagun diezanagun	diezaigun		diezazugun	diezazuegun	diezaiegun
zuk	Diezadazun		diezaiozun	diezaguzun			diezaiezun
zuek	Diezadazuen		diezaiozuen	diezaguzuen			diezaiezuen
haiek	Diezadaten	diezaaten diezanaten	diezaioten	diezaguten	diezazuten	diezazueten	diezaieten

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		diezazkiadan diezazkinadan	diezazkiodan		diezazkizudan	diezazkizuedan	diezazkiedan
hik	diezazkidaan diezazkidanan		diezazkioan diezazkionan	diezazkigu diezazkigunan			diezazkiean diezazkienan
hark	Diezazkidan	diezazkian diezazkinan	diezazkion	diezazkigun	diezazkizun	diezazkizuen	diezazkien
guk		diezazkiagun diezazkinagun	diezazkiogun		diezazkizugun	diezazkizuegun	diezazkiegun
zuk	diezazkidazun		diezazkiozun	diezazkiguzun			diezazkiezun
zuek	diezazkidazuen		diezazkiozuen	diezazkiguzuen			diezazkiezuen
haiek	diezazkidaten	diezazkiaten diezazkinaten	diezazkioten	diezazkiguten	diezazkizuten	diezazkizueten	diezazkieten

SUBJUNCTIVE PAST

NOR

ni hi hura gu zu zuek haiek
nendin hendin zedin gintezen zintezen zintezen zitezen

NOR-NORI

	ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
niri		henkidan	zekidan		zenkizkidan	zenkizkidaten	zekizkidan
hiri	nenkian nenkinan		zekian zekinan	genkizkian genkizkinan			zekizkian zekizkinan
hari	nenkion	henkion	zekion	genkizkion	zenkizkion	zenkizkioten	zekizkion
guri		henkigun	zekigun		zenkizkigun	zenkizkiguten	zekizkigun
zuri	nenkizun		zekizun	genkizkizun			zekizkizun
zuei	nenkizuen		zekizuen	genkizkizuen			zekizkizuen
haiei	nenkien	henkien	zekien	genkizkien	zenkizkien	zenkizkieten	zekizkien

NOR-NORK

	ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
nik		hintzadan	nezan		zintzadan	zintzatedan	nitzan
hik	nintzaan nintzanan		hezan	gintzaan gintzanan			hitzan
hark	nintzan	hintzan	zezan	gintzan	zintzan	zintzaten	zitzan
guk		hintzagun	genezan		zintzagun	zintzategun	genitzan
zuk	nintzazun		zenezan	gintzazun			zenitzan
zuek	nintzazuen		zenezaten	gintzazuen			zenitzaten
haiek	nintzaten	hintzaten	zezaten	gintzaten	zintzaten	zintzateiten	zitzaten

NOR(sg)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		niezaan niezanan	niezaion		niezazun	niezazuen	niezaien
hik	Hiezadan		hiezaion	hiezagun			hiezaien
hark	Ziezadan	ziezaan ziezanan	ziezaion	ziezagun	ziezazun	ziezazuen	ziezaien
guk		geniezaan geniezanan	geniezaion		geniezazun	geniezazuen	geniezaien
zuk	Zeniezadan		zeniezzaion	zeniezzagun			zeniezzaien
zuek	zeniezadaten		zeniezzaioleten	zeniezzaguten			zeniezzaieten
haiek	Ziezadaten	ziezaaten ziezazaten	ziezaioleten	ziezaguten	ziezazuten	ziezazueten	ziezaieten

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik		niezazkian niezazkinan	niezazkion		niezazkizun	niezazkizuen	niezazkien
hik	Hiezazkidan		hieazkion	hieazkigun			hieazkien
hark	Ziezazkidan	ziezazkian ziezazkinan	ziezazkion	ziezazkigun	ziezazkizun	ziezazkizuen	ziezazkien
guk		geniezazkian geniezazkinan	geniezazkion		geniezazkizun	geniezazkizuen	geniezazkien
zuk	zeniezazkidan		zeniezazkion	zeniezazkigun			zeniezazkien
zuek	zeniezazkidaten		zeniezazkioleten	zeniezazkiguten			zeniezazkieten
haiek	ziezazkidaten	ziezazkian ziezazkinaten	ziezazkioleten	ziezazkiguten	ziezazkizuten	ziezazkizueten	ziezazkieten

IMPERATIVE**NOR**

ni hi hura gu zu zuek haiek
 hadi bedi zaitetz zaitetzte bitez

NOR-NORI

	ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
niri	hakit	bekit		zakizkit	zakizkitate	bekizkit	
hiri		bekik				bekizkik	
		bekin				bekizkin	
hari	hakio	bekio		zakizkio	zakizkiote	bekizkio	
guri	hakigu	bekigu		zakizkigu	zakizkigute	bekizkigu	
zuri		bekizu				bekizkizu	
zuei		bekizue				bekizkizue	
haiei	hakie	bekie		zakizkie	zakizkiote	bekizkie	

NOR-NORK

	ni	hi	hura	gu	zu	zuek	haiek
nik							
hik	nazak		ezak	gaitzak			itzak
	nazan		ezan	gaitzan			itzan
hark	naza	haza	beza	gaitza	zaitza	zaitzate	bitza
guk							
zuk	nazazu		ezazu	gaitzazu			itzazu
zuek	nazazue		ezazue	gaitzazue			itzazue
haiek	nazate	hazate	bezate	gaitzate	zaitzate	zaitzate	bitzate

NOR(sg)-NORI-NORK

	niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik							
hik	icxadak icxadan		iezaio iezaion	iezaguk iezagun			iezaiek iezaien
hark	biezat	biezak biezan	biezaio	biezagu	biezazu	biezazuc	biezaie
guk							
zuk	icxadazu		iezaiozu	iezaguzu			iezaiezu
zuek	icxadazue		iezaiozue	iezaguzue			iezaiezue
haiek	biezadate	biezaate biezanate	biezaioie	biezagute	biezazute	biezazuete	biezaieie

NOR(pl)-NORI-NORK

	Niri	hiri	hari	guri	zuri	zuei	haiei
nik							
hik	iezakidak iezakidan		iezakio iezakion	iezakiguk iezakigun			iezakiek iezakien
hark	Biezakit	biezakik biezakin	biezakio	biezakigu	biezakizu	biezakizue	biezakie
guk							
zuk	iezakidazu		iezakiozu	iezakiguzu			iezakiezu
zuek	iezakidazue		iezakiozue	iezakiguzue			iezakiezue
haiek	Biezakidate	biezakiate biezakinate	biezakioie	biezakigute	biezakizute	biezakizueie	biezakieie

III თავი

ზმნისგართა დესტინაციის ტიპოლოგია ქართულსა და ბასკურ ენებში

ნაშრომის პირველ თავში მოყვანილ დესტინაციის ზოგად მოდელს მთლიანად შეესაბამება ქართული ენის დესტინაციური სისტემა. უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენ მიერ ზემოთ წარმოდგენილი კლასიფიკაცია ეყრდნობა მეტყველების ნაწილების შანიძისეულ კლასიფიკაციას და კატეგორიათა ტრადიციულ გააზრებას, რაც გარკვეულ ცვლილებებს ნამდვილად საჭიროებს, მაგრამ ამ საკითხზე მსჯელობა ჩვენი სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში ზედმეტად მიგვაჩნია.

დესტინაცია, როგორც მორფო-სემანტიკური კატეგორია, აისახება ბრუნვისა და უღლების სისტემებში, ზმნის ფორმებში, სახელთა დერივაციასა და თანდებულებში.

ქართული ენის მორფოლოგიური ფორმაცვალებადი ფლექსიური სახელური დესტინაციის ნიმუშია მიცემით, ნათესაობით და ვითარებით ბრუნვათა დანიშნულებითი არსი და მათი ფორმები. ვითარებითი ბრუნვის დესტინაციური შინაარსი (მაგ. ჩემდა, ჩემად) თანამედროვე ქართულში შედარებით დაეიწროვდა ნათესაობით-მიცემითის და თვის-თანდებულიანი ფორმების აქტიურობის ხარჯზე ამ კატეგორიის გამოხატვისას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დანიშნულებით-მისნობრიობის თვალსაზრისით, ვითარებით ბრუნვას განსაკუთრებული როლი გააჩნია ქართულ ენაში. სავარაუდოა, რომ საწყისის ა წარმოშობით ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ნაშთია: წერ-ა ფორმიდან წერ-ად, მით უფრო, რომ დესტინაციური შინაარსი ნათლად იკითხება ასეთი ტიპის ინფინიტიურ კონსტრუქციებში - დაჯდა წერად. სხვა ენებში დამატებით სხვა ბრუნვებსაც შეუძლიათ დესტინაციის შინაარსის გადმოცემა (მაგალითად, დესტინატივს, ბენეფაქტივს და მისთ.).

მორფოლოგიური ფორმაცვლელი დესტინაციის ნიმუშია თანდებულები: თვის, და, იზა/გული/ზა/გულობიზა და ზმნისწინები მი და მო. ჩვენი ღრმა რწმენით, ასეთი ანალიზის დროს დიალექტური ფორმებიც ანგარიშგასაწევია. ყველაზე უფრო მეტი დიალექტური სიჭრელე თანდებულებითან ახასიათებს დესტინაციას. ასევეა ბასკურშიც, დესტინაციური შინაარსის თანდებულები დიალექტური ნაირგვარობითაა წარმოდგენილი ენაში.

მორფოლოგიური ფორმაცვალებადი ფლექსიური 'სმნური დესტინაცია აღინიშნება უღლებში. საყურადღებოა მესამე სერის ფორმები და ე. წ. მედიოაქტივები.

მორფოლოგიური ფორმაცვალებადი დერივაციული სახელური დესტინაცია მკვეთრადაა გამოხატული სახელთა წარმოქმნაში დანიშნულებითობის მაწარმოებელი სისტემით: სა-ე, სა-ო, სა-ეო, სა-ურ. ცირკუმფიქსებით, -ად სუფიქსით და ა. შ. ამდგარი ტიპის დესტინაცია წმინდა სემანტიკური თვისობრივობითა და მეტ-ნაკლები დესტინაციით გამოირჩევა. ამ ტიპის დესტინაციურ ფორმებში არსებობს გარკვეული გრადაცია ამ კატეგორიის თვალსაზრისით. რიგი აფიქსები უფრო მკვეთრად გადმოსცემენ დესტინაციას სხეუბთან შედარებით; მაგალითად, ცირკუმფიქსები სა-ე და სა-ო საკმაოდ მკაფიოდ მიუთითებს დესტინაციის სემანტიკაზე, სა-ეო და სა-ურ კი შედარებით სუსტად გადმოსცემს ამ შინაარსს.

ქართულისათვის მაინც ყველაზე მნიშვნელოვანი, რა თქმა უნდა, მორფოლოგიური ფორმაცვალებადი დერივაციული ზმნური დესტინაციაა, რადგანაც იგი შედარებით ტყუადია და ქართულში მთლიანად წარმართავს სინტაქსურ ვარიაციებს. დესტინაციის სემანტიკას შეიცავს ქვევა ანუ ვერსია, რეფლექსივი და კონტაქტი. ცხადია, ვერსია არის ცენტრალური და ძირითადი კატეგორია, რომელიც მართავს ამ სემანტიკის გამომხატველ შესაბამის სინტაქსურ კომბინაციებს.

ამა თუ იმ სემანტიკური კატეგორიის სინტაქსური ფორმა არის მორფოლოგიური ფორმების გარკვეული კომბინაცია. ენაში უნივერსალურად არსებობს სამი ტიპის თეორიული სინტაქსური კომბინაციები:

1. მიღებული და სალიტერატურო ნორმით განმტკიცებული კომბინაციები;
2. კატეგორიის გამოხატვის თვალსაზრისით ჭარბი ან ნაკლები კომბინაციები, რომელიც დასაშვებია, მაგრამ არა სალიტერატურო ენისათვის;
3. ენისათვის მიუღებელი კომბინაცია, ანუ აკრძალვა.

სინტაქსური დესტინაცია შეიძლება, იყოს განპირობებული ან გვექონდეს თავისუფალი ვარიაციით. ძირითადი მორფო-სინტაქსური დესტინაციის დისტრიბუცია ასეთია:

1. აუაშენე - სხვისთვის
აუაშენე - ჩემთვის
აუაშენე - არავისთვის
აუაშენე

ეს ფორმები პირველი ტიპის კომბინაციებს განეკუთვნება.

2. ავიშენე - ჩემთვის - ეს არის მეორე ტიპის კომბინაცია. ავიშენე - ეს არის პირველი ტიპის კომბინაცია.

3. ავუშენე - მისთვის - მიუღებელია, ეს არის მესამე ტიპის კომბინაცია.

პირველ შემთხვევაში ნეიტრალურ ფორმებს აქვთ ვარიანტი სინტაქსურად გადმოსცენ მორფოლოგიური მოდელის სამივე წევრის შინაარსი.

მეორე შემთხვევაში სინტაქსურად მხოლოდ რეფლექსივის გადმოცემაა შესაძლებელი (ეს კიდევ ერთხელ ადასტურებს 'სემით გამოთქმულ აზრს რეფლექსივის შესახებ - რომ იგი კერძო მოვლენაა).

მესამე შემთხვევაში კი სინტაქსი მთლიანად შეზღუდულია არჩევანში და მხოლოდ მორფოლოგიური პრიორიტეტი აღინიშნება (დამატებითი მიმანიშნებელი აქტანტის გამოჩენის იშვიათი შემთხვევების გარდა, მაგ. აუეშენე მე მას ის ჩემთვის ან სხვისთვის).

ნეიტრალური ევრსიის ფორმები სინტაქსურ დატვირთვას აძლიერებენ და, ბუნებრივია, მონოპერსონალურ ენებში აქ იქნება ძირითადი აქცენტები.

ენათა უმრავლესობაში დესტინატის ბრუნვა მიცემითა ან თვის თანდებულთან ნათესაობითი (ან ამ ფუნქციას სხვადასხვა ბრუნვებიც ინაწილებენ). ამ თვალსაზრისით საგულისხმოა ქართულ ენაში ირიბი ობიექტის ბედი სამპირიანი ზმნის მესამე სერიაში.

ინფინიტიური კონსტრუქციები მიზნობრივ-დესტინაციური სემანტიკური შინაარსის მატარებელია. ზმნა-საწყისი (ინფინიტივი) ვითარებით ბრუნვაშია წარმოდგენილი: დაჯდა წერად. ამ ფორმათა პარალელურია ზმნა მომავალდროიანი მიმღეობის ფორმებით: დაჯდა დასაწერად. ნაკლებად მოსალოდნელი პარალელური ფორმაა ზმნა საწყისი (ინფინიტივი) თვის თანდებულთ: დაჯდა დაწერისთვის.

ინფინიტივი არის ნულოვანი მოქმედება, ე. ი. პოტენციური აქტი ანუ სემანტიკურად შესასრულებელი (დასაწყებელი, იგივე საწყისი).

უნივერსალურია, რომ ასეთ ფორმებში აუცილებლად ივარაუდება დესტინაციის მიზნობრივი შინაარსი. აქედან გამომდინარე, უნივერსალურია ინფინიტიური კატეგორიები დანიშნულებითობის შინაარსით. ამდენად, გასაგებია, თუ რატომაც არის შესაძლებელი ამ კონსტრუქციათა ჩანაცვლება მომავალდროიანი მიმღეობებით.

როგორც ზემოთ ითქვა, სხვადასხვა ენაში დესტინაციური შინაარსი აქვთ კერძო ბრუნვებს. ბრუნვა არის წინადადებაში სხვა სიტყვებთან ურთიერთობის ფორმა. საერთოდ, ენათმეცნიერება იცნობს შემდგომ ბრუნვებს:

- აბლატივი
- აბსოლუტივი
- აკუსატივი
- ბენეფიკატივი
- გენეტივი
- ლატივი
- ელატივი
- ემჟატივი
- ერგატივი

- ესივი
- ეოკატივი
- ილატივი
- ინესივი
- ინსტრუმენტალისი
- კაუხატივი
- კომიტატივი
- ლატივი
- ლოკატივი
- ნომინატივი
- პარტიტივი
- პროლატივი
- სუპერესივი
- ტრანსლატივი

აქედან, როგორც ტრასკი წერს, ბასკურს ახასიათებს შემდეგი ბრუნვები:

აბსოლუტივი 0

ერგატივი: *-k*

დატივი: *-i*

გენეტივი: *-en*

ინსტრუმენტალისი: *-z*

კომიტატივი: *-ekin*

ლოკატივი: *-n*

აბლატივი: *-tik*

ალატივი: *-ra*

ტერმინატივი: *-raino*

დირექციონალური (მიმართულებითი): *-rantz*

ბენეფიკატივი: *-entzat*

დესტინატივი: *-rako* (რ. ტრასკი, 1999)

ტრასკი 13 ბრუნვას აფიქსირებს. ი. ზიცარი კი ბასკურში გამოყოფს შემდეგ ათ ბრუნვას:

	s.	pl.
ნომინატივი ანუ სახელობითი	- 0	-(a)k
ერგატივი ანუ მოთხრობითი	- k	-ek
დატივი ანუ მიცემითი	- r-i	-ei
გენეტივი ანუ ნათესაობითი	- z	-az/ctaz
კომიტატივი – თანაობითი	- r-ckin	-ekin
ნათესაობითი - განსასვლერებითი	- tako	-ctako
ლოკატივი – ადგილობითი	- tan	-ctan/engan
დირექციონალური- მიმართულებითი	- tara	-ctara/engana
აბლატივი – გამოსვლითი	-tatik	-etatik/engandik
პარტიტივი - ნაწილყოფითი	-r-ik	----- (ი.
ზიკარი, 1955)		

ზიკართან (ვალკე ბრუნებად არ მოიაზრება ალატივი ანუ მიზნობრივი, ტერმინატივი ანუ მიღწევითი, რადგანაც ეს ორივე არის დირექციონალური ანუ მიმართულებითი ბრუნვის შემაღგენელი მიღწევითობის შინაარსის მქონე ფორმები ერთნაირი ძირეული მარკერით – ra.

მნიშვნელოვანია, რომ ტრასკი ვალკე ბრუნვად გამოყოფს დესტინატივს, რაც არის შინაარსით იგივე ბენეფაქტივი, თუმცა განსხვავებულია მარკირებით, რადგანაც ბენეფაქტივი *-entai* სულიერი სახელებისთვისაა განკუთვნილი, ხოლო დესტინატივი *-rako* უსულო სახელების ბრუნვის ფორმაა. აქ ადგილი აქვს დესტინატივის კლასის მიხედვით განსხვავებულ მარკირებას.

ამრიგად, ბასკური ენა დესტინაციის კატეგორიაში აშკარად განასხვავებს კლასის კატეგორიას სინქრონიულ დონეზე (სხვათა შორის, ბრუნვათა სისტემაში დღესაც საკმაოდ პროდუქტიულია კლასის კატეგორია ბასკურში. კერძოდ, სულიერი-უსულოს კატეგორია აისახება ლოკალურ ბრუნვებშიც:

ადგილობითი - tan ბრუნვის მარკერი უსულო სახელებში და -ctan/engan სულიერ სახელებში;

მიმართულებითი - tara უსულო სახელთა ბრუნვაში და სულიერ სახელთათვის -ctara/engana;

გამოსვლითი ბრუნვის მარკერი უსულო სახელებში -tatik და -etatik/engandik მარკერი სულიერ სახელებში.

ამ ფორმებში კლასის ნიშანიც კი გამოიყოფა, სულიერობის მარკერი –en. ეს მოუვლენა ნაწილობრივ ისიარ ლაკასაც აქვს აღწერილი თავის გრამატიკაში (ი. ლაკა, 1993).

უნდა აღინიშნოს, რომ ბრუნეათა ამ ფორმებში რიცხვის მიხედვით კლასის კატეგორია სხვაობას არ ქმნის, ანუ მრავლობითში იგივე მარკებია, რაც მხოლოდობითში.

თანამედროვე ბასკოლოგიაში მკვეთრი ხელყარი არაა გავლენილი სახელთა ბრუნებისას თანდებულებიან და უთანდებულო ფორმათა შორის და, როგორც ვნახეთ, ყველაფერი ერთიანი სისტემითაა წარმოდგენილი. ჩვენ ვეყრდნობით ტრადიციული ბასკოლოგიის ამ არსებულ მონაცემებს და არ განვიხილავთ თანდებულებიან ფორმათა ლოკალური ბრუნეების სიაში შეტანის მიზანშეწონილობის საკითხს.

ბასკურ ენაში დესტინაციის შინაარსი აქვს ბრუნეათაგან შემდგომ საოპოზიციო ფორმებს:

1. დატივი;
2. გენეტივი;
3. ბენეფაქტივი, რომელიც ტრასკის მიხედვით ბრუნეაა და ზიცართან კი მხოლოდ თანდებულებიანი ბრუნეაა;
4. დესტინატივი, რომელიც ტრასკთან ბრუნეაა და ზიცართან კი მხოლოდ თანდებულებიანი ბენეფაქტივის ოპოზიციაა.

დატივისა და გენეტივის შინაარსთა გარკვეული სიახლოვე საყოველთაო ფაქტია, მაგრამ ძირითადი სხვაობა მათ შორის არის ის, რომ დატივი არის ზმნური დესტინაცია-პოსესიურობის სემანტიკის ამსახველი, ხოლო გენეტივი მნიშვნელოვანწილად სახელური ტიპის დესტინაცია-პოსესიურობას გადმოსცემს. ცხადია, დატივი არის დესტინაციის ძირითადი ბრუნეა.

სახელთა ფლექსიურ დესტინაციაში უპირველესი როლი ეკუთვნის დატივს. ორივე ენაში (ბასკურშიც და ქართულშიც) იგი არის ირიბი ობიექტის ბრუნეა, როგორც ადრესატის, რეციპიენტის, ბენეფაქტორის ან პოსესორი აქტანტის ბრუნეა.

ბასკურში აღინიშნება დატივის ორი ფორმა. კერძოდ, ზოგიერთ დიალექტში სახელებს ჩვენებითი ნაცვალსახელები დაერთვის ფორმანტით *xe*, რომელიც, საერთოდ, წინ უძღვის ბრუნვის ნიშანს, მაგალითად:

Honexek/horrexek/harexek ekartzen du egunkaria.

ა/მას –ერგ. მოაქვს გაზეთი.

Honexen/horrexen/harexen arraina da freskucna.

ა/მისი –გენ. თეფხი ახალია.

თუმცა, როგორც ირკვევა, ასეთ შემთხვევებში სხვა ბრუნეათაგან განსხვავებით დატივს აქვს პოსესივის დიალექტური არჩევანი. ის შეიძლება წინ უძღვოდეს ან უკან მოსდევდეს ამ ფორმანტს:

Hone-xe-ri crosti diot arraina.

Hon-i-xe erosi diot arraina.

(ა)მას - დატ. თვე"სი მოყუტანე.

დატივის ფორმაში განიხილ რ-ს ხმოვანთაშორისად მიიჩნეეს ი. ლაკა. იგი წერს, რომ „რ არ მიეკუთვნება ბრუნვის მორფემას და აქ ადგილი აქვს ეპინოთეზისს“ (ი. ლაკა, 1993, გვ. 4).

ტრასკს მიაჩნია, რომ ბასკურ ენაში გრამატიკული რელაციების ორმაგ გამოხატვას აქვს ადგილი 'ზმნაში და ბრუნვაში. ი. ლაკა ამ აზრს ასე აყალიბებს, „როდესაც გარკვეული აზრობლივი ხაზგასმავ საჭირო, მაშინ აუკუილებელი ხდება ზმნის აქტანტების სინტაქსური გამოხატვა შესაბამისი ნაცვალსახელებით“ (ი. ლაკა, 1993, გვ. 24).

ისიარ ლაკას მოსაზრებას 'ზემოხსენებულ საკითხზე ჩვენ მთლიანად ვიზიარებთ. აქტანტთა შესაბამისი აზრობრივი დატირთვა ხომ უნივერსალურია პოლიპერსონალური ენებისათვის პირველი და მეორე პირების შემთხვევაში, რადგანაც ეს მეტყველების აქტში მონაწილე კონკრეტული პირებია. ბასკური დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მოსაუბრე პირს და განანახეკავენს მეორე პირის ხუთ ფორმას. (მხოლოდითი, მრავლობითი, ზრდილობიანი ფორმა და ე. წ. ალოკუტური ფორმები: მდედრობითი და მამრობითი) ეს კი, თავის მხრივ, ზრდის ადრესატული ფორმების რიცხვს.

ზემოთ მოყვანილი დესტინაციის ზოგად მოდელს ბასკური, ქართულისგან განსხვავებით, მთლიანად ვერ ავსებს. ქართულ ენაში უფრო ფართოდ არის დესტინაციის სისტემა გაშლილი, ვიდრე ბასკურში. ქართულს შეუძლია ეს შინაარსი ასახოს დესტინატური შინაარსის მქონე დერივაციული აფიქსებით. ბასკურში კი ასეთი რამ შეუძლებელია. მას საერთოდ არ ახასიათებს ისეთი ტიპის სიტყვაწარმოება, როგორცაა ქართული სახელების აფიქსური დერივაცია.

დესტინაციის ზოგად მოდელს ბასკურში აკლია სახელური დესტინაციის დერივაციული ფორმები და ზმნური ფლექსიური დესტინაცია. თუმცა სავარაუდოა, რომ ეს უკანასკნელი დიაქრონიულ ჭრილში დადასტურდეს ბასკური ზმნის ხმოვანი პრეფიქსების მორფო-სემანტიკურ ფონზე, რის შესახებაც ზემოთ გვექონდა საუბარი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამა თუ იმ კატეგორიის სინტაქსური გამოხატვა არის ამ კატეგორიის სემანტიკის ფარგლებში მორფოლოგიურ ფორმათა კომბინაცია. შესაბამისად, სინტაქსური დესტინაციის ორი ძირითადი მოდელი ასეთია:

1. დატიური კონსტრუქციით წარმოდგენილი დესტინაცია. ეს არის ზმნა დესტინაციური მარკირებით პლიუს დატიური აქტანტი.

Destinat. -Verb + N-Dative

2. ზმნისგარეთა დესტინაცია წარმოდგენილი 'ზმნის ნეიტრალური ფორმით და სახელი დესტინაციური თანდებულებით.

Neutral. -Vebr + N-Destinat. postpositon.

მთავარი სხვაობა ბასკურსა და ქართულ სისტემებს შორის ისაა, რომ ზმნაში გამოხატული დესტინაცია ქართულში შეიძლება იყოს მარკირებული ნეიტრალური ფორმაც და სასუბიექტო ფორმაც. ამიტომ ჩვენ მხოლოდ საობიექტო ქცევა უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში ასეთი შეპირისპირებისას. თუმცა, ცხადია, რომ სისტემათა მორფოლოგიური სხვადასხვაობა პირდაპირ აისახება სინტაქსზე.

როგორც გიეონი წერს: „დღევანდელი მორფოლოგია ეს არის გუშინდელი სინტაქსი“ (თ. გიეონი, 1990). აქედან გამომდინარე, ალბათ, შესაძლოა, ხვალინდელი მორფოლოგიის აგება დღევანდელ სინტაქსზე დაყრდნობით. ყოველ შემთხვევაში, სტრუქტურულად შესაძლებელია მომავლის ზოგადტიპოლოგიური ენობრივი თეორიული მოდელების შექმნა კონკრეტული ენების დიაქრონიულ-სინქრონიული მასალისა და მათი განვითარების ტენდენციათა საფუძველზე.

ძირითადი დასკვნები

წარმოდგენილ ნაშრომში მოცემულია ტერმინ „დესტინაციის“ დამკვიდრების (ვდა და განსაზღვრულია ის, როგორც ფართო სემანტიკური კატეგორია, რომელიც კონკრეტულ ენაში რეალიზებულია შესაბამისი მორფო-სინტაქსით. დესტინაცია, როგორც მორფო-სემანტიკური კატეგორია ასახება ბრუნებისა და უღლების სისტემებში, სახელთა დეორიაციასა და თანდებულუბში.

ნაშრომში განხილულია ბასკური და ქართული დესტინაციური სისტემები, ნატარებულია ამ სისტემების ტიპოლოგიური ანალიზი.

მიღებული შედეგები, შესაძლოა, განსოვადდეს ძირითადი დასკვნების სახით, მითუმეტეს, რომ წინამდებარე ნაშრომი თეორიული თვალსაზრისითაც შეიცავს გარკვეულ სიახლეებს.

დესტინაცია, როგორც სემანტიკური კატეგორია კერძო ენათა მორფო-სინტაქსში შესაბამის მოდელებს ქმნის. დესტინაციის სოვადი ენობრივი მოდელის მიხედვით.

ბასკური და ქართული ენები პოლიმერსონალურ ზმნაში გამოხატულ დესტინაციას ანიჭებენ უპირატესობას. ამ ენებში ზმნური დესტინაცია განსაზღვრავს და განაპირობებს დესტინაციის მთლიანი სისტემის ფუნქციონირებას ენის იერარქიის სხვადასუა დონეზე.

საერთოდ, ზმნური დესტინაცია მხოლოდ პოლიმერსონალურ ზმნებს ახასიათებთ და, თავის მიხრე, პოლიმერსონალისში არის უმთავრესი პირობა დესტინაციის ზმნური გამოხატვისათვის.

დესტინაცია განახსუეებს ორი ტიპის სემას: პოსესიური დესტინაცია და ორიენტირებული, ანუ მისნობრივი დესტინაცია. ეს ორი სემა ერთმანეთთან საკმაროდ ახლოა და ხშირად ერთიერთგადამკეუთი, საზიარო სემანტიკური ეულეებით ხასიათდება.

ზმნური დესტინაციის თეორიული მოდელებიდან ქართული ენისთვის სინქრონიულ დონეზე საგამომიღებიანი მოდელია დამახასიათებელი, თუმცა დაქრონიულად, ბასკურის მსგავსად, ქართულშიც ორგანზომილუბიანი მოდელია ამოსავალი. ამის დასტურია ქვეყის საერთო მარკერი სხვადასხვა საოპოზიციო ფორმებისათვის.

დესტინაციის ინტერკატეგორიალური მიმართებები განსაზღვრავს ამ კატეგორიის უმნიშვნლოვანეს როლს განსაკუთრებით პოლიმერსონალური ზმნების მქონე ენათა სისტემებში.

პირი, ბრუნეა და დესტინაცია ირიბი მიმართების გრამატიკულ ფორმათა თანაშემოქმედი კატეგორიებია. პარალელურად პირდაპირი მიმართების სემანტიკურ-გრამატიკული კატეგორიებისადმი კომბინირებულ მიდგომას გულისხმობს პირი, ბრუნეა და ერგატიულობა რაც შეეხება კლასის კატეგორიას, იგი მართლაც გამსჭვალავს ორივე ენის მორფოლოგიას და სინტაქსსაც.

ერგატიულობა, როგორც გრამატიკული კატეგორია, ხიმეტრიას ქმნის დესტინაციასთან. ერთი პირდაპირი ობიექტის კატეგორიაა, მეორე კი, - ირიბის. ხეენ მიერ განხილულ ენათა შესაბამისი მონაცემები გეინვენებს, რომ შეიძლება გექსრდეს ამ ორი კატეგორიის შერწყმული ეარიანტიც - ერგატიული ადრესატობა.

სემანტიკურად ერგატიული დესტინაცია გულისხმობს ისეთ ფორმას, როდესაც ტრანსიტული ზმნის მოაზროვნე სუბიექტს აყავს ადრესატი პარტნიორი ზმნაში, ანუ ვინ კატეგორიის დესტინატი. ასეთი (ერგატიული დესტინაციის) მორფო-სემანტიკის მატარებელია ბასკური ზმნის ki მორფემა.

ბასკური, როგორც წმინდა ერგატიული ენა შედარებით თანმიმდევრულია ერგატიულობის გამოსატყვამი, ქართული, კი, როგორც ნაწილობრივი

ერგატეულობის მქონე ენა, დესტინაციის კატეგორიას უპირატესობას ანიჭებს გამოხატვის პლანში.

წარმოდგენილ ნაშრომში მოცემულია ბასკური ენის დესტინაციური სისტემისა და ბასკური ზმნის ადრესატობის სრულყოფილი დახასიათებისა და გამოკეთის ცდა. ფაქტობრივად ეს არის ბასკური ენის დესტინაციური სისტემის კვლევის პირველი ცდა.

ადრესატობა არის გრამატიკული, კერძოდ, მორფოლოგიური კატეგორია, რომელიც უწყენებს, თუ ვისი ინტერესებისაკენ მიემართება, ვისკენ არის ორიენტირებული, ანუ ადრესირებული სუბიექტის მიერ ჩადენილი მოქმედება. ადრესატე არის ირბი ობიექტი, ანუ ზმნის მოქმედებაში ირბიად ჩართული დაინტერესებული აქტანტი.

თანამედროვე ენაში სინთეტური უღლების სულ ათიოდე ზმნა შემორჩა ბასკურს. სწორედ ამ ზმნებში გვაქვს ადრესატობის კატეგორია გამოხატული. სინქრონიულ დონეზე ბასკურ პოლიპერსონალურ ზმნაში დესტინაცია გადმოიკვამა *ku* სუფიქსური მარკერებით. თუმცა, საფიქრებელია, რომ დიაქრონიულად ბასკურ ზმნას დესტინაციის პრეფიქსული მარკირება ახასიათებდა, ქართულ პოლიპერსონალურ ხშივანპრეფიქსთა მსგავსად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული პოლიპერსონალური ზმნის კატეგორიებისა და მათი რეფერენტების ანალიზი ნათელყოფს იმ გარემოებას, რომ ქართული სულ უფრო და უფრო სცილდება აგლუტინაციის პრინციპებს. ერთ მორფემას ხშირად აქვს რამდენიმე ტიპის განსხვავებული ფუნქცია და მხოლოდ კონკრეტულ ფორმაში ხდება ამ თუ იმ მორფემის კონკრეტული სემანტიკის რეალიზება. ეს არის ერთ-ერთი ძირითადი სხვაობა ბასკურსა და ქართულს შორის. ბასკური ენა მყარად იცავს აგლუტინაციის წესებს.

ბასკურ ზმნაში სინქრონიულ დონეზე ადრესატობის მარკერის პოზიცია არის ირბი ობიექტის სუფიქსური ნაშნის წინ, რაც რანგობრივად გულისხმობს ამ კატეგორიის (ადრესატობის) უპირატესობას.

ქართულშიც დესტინაციის მარკერი რანგობრივად ირბი ობიექტის, ანუ დესტინატის პირად მარკერზე მდებარეობს. ქართული და ბასკური ზმნური დესტინაციის რეფერენციალური დონე გეინფუნებს სარკისებრ ასიმეტრიას. ქართულში ქცევისა და ირბი ობიექტი მარკერები პრეფიქსურია, ბასკურში - ადრესატობის მარკერიც და ირბი ობიექტის ნიშანიც სუფიქსურია. აღსანიშნავია, რომ ამ ორ კატეგორიას (ქცევისა და ადრესატობას) იზომორფული სემანტიკური ექტორები აქვს.

სინსგარეთა დესტინაცია წარმოდგენილია დესტინაციური შინაარსის თანდებულებით, ასევე ამავე სემანტიკის ბრუნვათა ფორმებითა და დერივაციული აფიქსებით.

სინტაქსური დესტინაცია გულისხმობს მორფოლოგიურად გამოხატული დესტინაციის ფორმათა დასაშვებ კომბინაციებს ენაში. ამ თვალსაზრისითაც, რა თქმა უნდა, გადამწყვეტი სიტყვა ეკუთვნის პოლიპერსონალურ ზმნას, რომელიც აწარმოებს ძირითად მოდელს ორზე ენაში.

ნაშრომში მოცემულია ახალი ტიპოლოგიური მეთოდური - ფუნქციო-ფორმალური თეორია, რომელიც თავისი არსით სინთეტურია და გულისხმობს ფუნქციონალიზმისა და ფორმალიზმის მიღწევათა რაციონალურ გამოყენებას. ფუნქციო-ფორმალური რაციონალური მეთოდური თეორიის მიხედვით, ესა თუ ის ენობრივი მოვლენა აიხსნება ხან ფორმიდან, ხან კი ფუნქციოდან გამომდინარე აიხსნება. ფუნქცია არის პირველადი ამოსავალი, მაგრამ რაც შემოხვევებში, როდესაც უკვე შექმნილია ენობრივი სისტემა, იგი უკვე დამოუკიდებლად, სისტემის კანონების შესაბამისად, ენობრივი სერკციით მუშაობს. ასეთ დროს უკლინდება ფორმალური ერთეულები, რომლებიც საკმაოდ დაცალკებულია ფუნქციურ საწყისს.

ენობრივი ანალიზის ითვალისწინებს კვლევის მეთოდში ფორმისა და ფუნქციის ერთიანობას.

ნაშრომში მოცემულია ვექტორიალობის თეორია. ენა კანონზომიერ ურთიერთმიმართებაში მყოფი ერთეულების სისტემაა - ეს ქმნის ვექტორულ სივრცეებს. გამოიყოფა ლინგვისტური ვექტორი ენის იერარქიის ყველა დონეზე: ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სინტაქსური, ლექსიკური, სემანტიკური; ასევე შესაძლებელია დონეთა შორის ვექტორების გამოყოფაც: მორფო-სემანტიკური, მორფო-ფონოლოგიური, მორფო-სინტაქსური, ლექსიკო-სემანტიკური. არსებობს გარეგნული, ანუ რეფერენციალური და შინაგანი, ანუ სემანტიკური ვექტორები.

წარმოდგენილ ნაშრომში არის ისტორიულ-შეადრებითი ენათმეცნიერებისათვის ახალი საბაზისო თეორიის შემოტანის მოკრძალებული ცდა. ენათა ჩათვალის დასადგენად საჭირო და საკმარისია მორფემებში ბგერათშესატყვისობისა და მორფოლოგიურ კატეგორიათა ფუნქციურ-სტრუქტურული სიმეტრიის ან ასიმეტრიის გამოყენება რეფერენციალურ დონეზე.

ტრადიციულად რეგულარულ ბგერათშესატყვისობათა გამოყენება ლექსიკის დონეზე ხდება. ფაქტობრივად მოქმედების ცენტრი გადავაჭვს მორფოლოგიაში. ბგერათშესატყვისობათა გამოყენება უნდა მოხდეს ყველა ტიპის მორფემათა დონეზე და არა მხოლოდ ძირეულ მორფემებში. ასეთი მიდგომით მივიღებთ დიაქრონიული ვერტიკალის გაცდლებით ქვედა, აღრეული ფენების რეალურ კომპარატიულ სურათს.

წარმოდგენილია ინერციის კანონი ენაში.

ნაშრომში პირველად არის აგრეთვე ბასკურ-ქართული კომპარატივისტიკის ისტორიაში ზმნის მორფო-სემანტიკური კატეგორიების ტიპოლოგიური კვლევა. საერთოდ, ძალზე საინტერესოა ბასკური ზმნის მორფო-სემანტიკური კატეგორიების სისტემური შეპირისპირება ქართული პოლიპერსონალური ზმნის კატეგორიებთან. თუმცა ასეთი ნაშრომები ფაქტობრივად არც მოგვეპოვება, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ცალკეულ მოვლენათა შორის ანალიზითა ძიების მტკიცებობებს.

ამრიგად, წარმოდგენილი ნაშრომის დასკვნებს წარმოვადგენთ შედეგების სახით:

ნაშრომში გამოვლენილია ბასკური ზმნის ადრესატობის მორფო-სემანტიკური კატეგორია მორფო-სემანტიკურ და რეფერენციალურ დონეზე. წარმოდგენილია ამ კატეგორიის პარადიგმატიკა; გამოვლენილია ქართული ენის დესტინაციური სისტემა. ახლებურად გააზრებულია ქცევის კატეგორიისთან დაკავშირებული რიგი საკითხი; ბასკური ენის დესტინაციური სისტემა; დესტინაციური სისტემათა ზოგადი ენობრივი მოდელები; ზმნური დესტინაციის ზოგადი ენობრივი მოდელები პოლიპერსონალური სტრუქტურებისათვის; განხილულია დესტინაციის ადგილი ენის სისტემაში, მისი მიმართება სხვა კატეგორიებთან და კატეგორიათა შორისი ურთიერთობანი; ნაშრომში მოცემულია ახალი სინთეზური ტიპოლოგიური მეთოდური თეორია - ფუნქციო-ფორმალური; ახალი საბაზისო თეორია ისტორიულ-შეადრებითი ენათმეცნიერებისათვის; ლინგვისტური ვექტორიალობის თეორია; ინერციის კანონი.

ნაშრომში გამოვლენილია რამდენიმე ლინგვისტური უნივერსალია; ახლებურად გააზრებულია რიგი კატეგორიები: კლასის კატეგორია, ერგატიულობა, პერსონალიზმი, რეფლექსივი.

ნაშრომის ბოლოს წარმოდგენილია რამდენიმე დანართი
()ნაში ინვაპ გრუზინსკი ნასკოლინი. გრეთვე მოცემულია შესაბამისი ბიბლიოგრაფია.

THE TYPOLOGY OF DESTINATION SYSTEMS
OF BASQUE AND KARTVELIAN

GENERAL INFORMATION

THE ACTUALITY OF THE PRESENT RESEARCH

The present research is about the destination systems of Basque and Georgian describing them in typological aspect. In our time the significance of diverse type of typological researches is out of doubt among the specialists.

The typological researches of any item first of all mean the complete investigation and the analysis of this item and then generalization of the results. The present work is the first researching experience of the following linguistic themes: the destination typological systems, the inter-category relations and destination models of ergativity. As a matter of fact the description of concrete morpho-semantic models of poly-personal languages from the point of universal parameters of course always has the actual meaning for modern linguistic sciences.

From typological point of view the isolated languages are very important. The proper investigations of Basque poly-personal verb - as a part of isolated language system, may answer many significant questions in linguistics.

THE AIM OF THE PRESENT RESEARCH is the synchronic analysis of the destination systems of Basque and Georgian and their typological characterization, bringing to light universal regulations in terms of this category.

THE METHODS OF THE RESEARCH

In present research the synchronic typological methods are used. There is also a new methodological theory exposed in the work - the rational principle of functio-formal attitude. That means to explain the language facts basing on their functional level and on the formal level at the same moment. The function is very important; it's the origin for any linguistic form. But when the language system is already formed, very often it acts independently from the forth of language inertia. Then the language creates the units, which are far from the functional beginning. Such cases must be investigated by formal point. We offer the synthetic functio-formal typological methods of research using them in the present work.

THE SCIENTIFIC NOVELTY AND THE GENERAL RESULTS OF THE RESEARCH

Each part of the research includes the scientific novelty. As a matter of fact this is the first investigation of Basque-Georgian morphological systems. This is the first trial of typological, consideration of the presented themes.

The general results are as following:

1. The present work brings to light the morpho-semantic and referential levels of the verbal category of addressee of Basque. The paradigmatic system of this verbal category is exposed.
2. The present research exposes the destination system of the Georgian language. Some aspects of the verbal category of version are interpreted in a new way.
3. The present work exposes the destination system of Basque.
4. The general language models of destination are exposed in the present work.
5. In the present research the general language models of verbal destination are exposed for poly-personal verbs.

6. The place of destination categories in language system and its relations to other grammatical categories are revealed in the present work.
7. The new synthetic methodical theory of functio-formalism is exposed in the present research.
8. In the present research a new basic theory for historical comparative linguistics is exposed.
9. In the present work a new theory of linguistic vectority is exposed.
10. A few linguistic universals are exposed in the present research.
11. The law of inertia is exposed.
12. Some grammatical categories (such as class, ergativity, verbal personality, reflexivity) are explained in a new light.

THE THEORETICAL AND PRACTICAL VALUES OF THE RESEARCH

The new linguistic theories are exposed in the present research. The Georgian and Basque destination systems are analyzed in typological point of view generalizing the final results. We think that above mentioned novelty of the present research shows its theoretical and practical value.

The brief content of the present research

INTRODUCTION

In The introduction of the present research the latest linguistic methods of functionalism are discussed and a new functio-formal methodology is exposed. This is a new typological rational synthetic method offering to use the best results of functionalism and formalism.

The language has the two sides of the coin the form and function and we can lay on functional and formal data analyzing the language systems. The function in the prior, but when the language system is already functioning, it may follow only to the formal system in its way of development creating some forms basing only on the formal system parameters. Such forms must be explained from the formal point of view. Linguistic analysis needs to unify the functional and formal analysis

The importance of Basque as an isolate language for typological investigations is explained in the introduction.

The First Chapter

THE GENERAL PARAMETERS OF DESTINATION SYSTEMS

Analyzing the general parameters of destination systems we exposed the universal typological models of destination and relations of these systems with other grammar categories in the languages.

1. THE TYPOLOGICAL CHARACTERIZATION OF DESTINATION SYSTEMS

Destination is the eldest universal semantic category, which exposes its content on each level of language hierarchy (except of the one side, phonetic level) corresponding this semantic by proper forms of language.

The terms `destination~ and `destinator~ are from Latin, but as linguistic terms they came through the English and Spanish lexicons. The presented research is a trial of using these terms with proper meanings. Destination means the aim result destination/direction. Destinator is a person (or a form) to whom the – the verbal act or nominal destination forms are oriented.

There are grammar and lexical destinations. The first one means the morphological and syntactic destination. The morphological destination can be expressed by flexion of words and derivation. Different languages have the different possibilities to expose the semantic category of destination.

Destination has two semantic meanings:

1. Possessive destination

2. Oriented or aimed destination.

These two meanings are too close to each-other and sometimes with crossing semantic fields.

As the eldest linguistic category destination makes the proper morpho-semantic models in different languages. We can expose the linguistic regulation – **EACH LANGUAGE HAS THE SEMANTIC CATEGORY OF DESTINATION**. This regulation is based on the following famous regulation that any language can express any idea.

There are a few parameters for language classification in linguistics. We could take destination as the classification parameter like ergativity. Such classification would be based on concrete grammatical distribution of semantic destination in the languages defining the proper models.

The semantic category of destination is exposed in morphology and syntax. The differences between the languages in exposing the destination semantic are shown on these grammar levels: in morphology and syntax and the functional distribution of the forms.

One row of languages (such as Indo-European languages) mainly is forming the lexical and syntactic structures for destination semantic. But the morphological destination is weakly exposed. Another number of languages mainly have the morphological structures for the destination semantic and their syntax is comparably free from this semantic structures.

It's clear that in poly-personal verbal structures the verbal category of destination plays the most important role. The language distributes the semantic contents and categories among the grammatical categories. Poly-personal verb carries a lot of different semantics inside the verb.

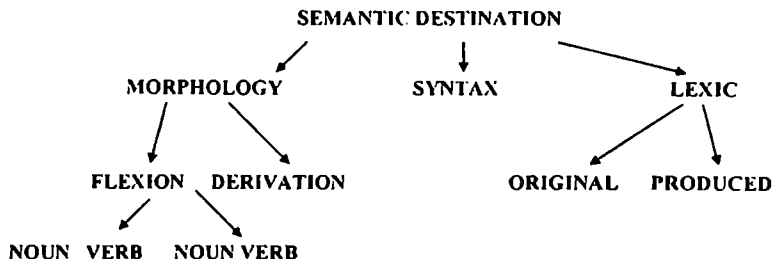
The present research exposes the theory of linguistic vectority explaining the Georgian category of version as a vectorial category.

The language is a system consisting of units in appropriate relations with each-other. These relations could be exposed by vectors. We have the linguistic vectors on each level of language hierarchy. There are phonetic, morphemic, syntactic, lexical and semantic vectors, showing the attitudes and directions of the units. There are the inter-level vectors as well: morpho-phonetic, morpho-syntactic, morpho-semantic, lexico-semantic vectors.

We have two general types of vectors showing inside or outside orientation in language systems. The outside vectors are very easy to understand in phonetic changes, such as progressive or regressive assimilation or dissimilation. The proverbs showing the direction or orientation of verbal acts are also clear with their vectors.

The samples for inner vectors: from the one hand there are inter morpheme vectors showing the relations between the markers of the indirect object and category of version in Georgian, from another hand there is inner destination vector expressing intro- or extra-vertization, according to M. Machavariani.

THE GENERAL MODEL OF LANGUAGE DESTINATION SYSTEM

2. THE RELATIONS OF DESTINATION WITH THE OTHER MORPHO-SEMANTIC CATEGORIES

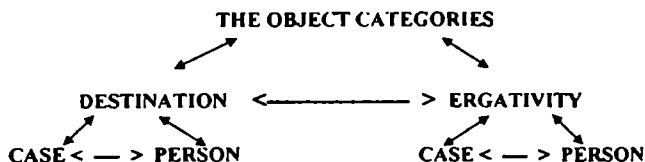
There are no independent categories in the language. Any category is in relations with other categories. The place and role of the category is defined by these relations with some other categories in the concrete languages.

Destination as a morpho-semantic category is in close relations with the grammatical categories of person and case from one hand and from another hand it is connected with the categories of classes and ergativity. But these relations are not symmetric. The categories of case and person are taking part in creation of the grammatical category of destination, while ergativity and ergative models are exposed as the parallel system to it. But the category of classes is the basic category for the all above mentioned categories.

We are interpreting the ergativity and the destination as the categories of objects. Must be noted that here we mean the wide field of the semantic and grammar categories and not only the morphological or the syntactic levels.

The languages show the different positions to the object. Nominative-accusative languages give the priority to the direct object and transitivity referencing them in their grammar, while the ergative languages concentrate towards the indirect object, as the ergativity already shows the general idea about the direct object and transitivity in these languages. In the languages of ergative constructions the gradation of destination is the basing diathesis. Even more, the transitivity-intransitivity is not relevant for destination. It's clear that the destination is the elder category than ergativity, as it doesn't depend on transitivity. In ergative languages the principal opposition is not the binary model of transitivity, but the gradation of destination, which in synchronic level is expressed by the verbal prefix vocals in the Georgian language and by the vocal/vocal and consonant suffix markers in Basque.

Inter-categorial relations look as follow:

The categories of case and person are in collaboration to create the destination forms. They make the parallel configurations having the same kind of relations with ergativity. Finally, these two object categories show the parallel structures.

The category of classis goes through the all language system appearing as a basing category for its morphology and syntax. In poly-personal languages the relations between the general categories look as following:

Category of Class → ergativity

Category of Class → destination → reflexivity

Category of Class → person → poly-personality

Category of Class → case

Because of its weak role on the synchronic level the category of classis loses its importance. But it's clear that without the category of classis it's impossible to understand many other categories in the language.

A. DESTINATION AND THE CATEGORY OF CLASSES

Basing on the investigation results of the general semantic parameters of the language we can conclude, that the general semantic categories are universal for any language. We could expose this as the universal regulation. So, the semantic of the category of classes seems also to be universal.

Different languages expose the regulations by diverse type linguistic models giving the priority to the dominant categories. There are the different kinds of reflection of the universal category of classes in different language systems. The Indo-European languages have three forms of gender, Iberian languages have the category of animated-unanimated things, the other languages have the different signs for such classification. Some languages use the systems of religious or social signs for proper identification etc.

The destinator or the addresser is an animated person first of all. The indirect object is the second animated argument as a verbal person involved into the verbal act after the subject. Although we must remember, that on the highest level of linguistic abstraction there is no specific border between the forms of animated/un-animated objects and we also have un-animated indirect objects.

In the Kartvelian languages we have the semantic category of classes not only in the diachronic level, but on the synchronic level of these languages as well exposing the class category with the concrete morphological and semantic units. Although the category of classes is not productive in temporary system of the Kartvelian languages and it has the tendency of disappearing.

On the synchronic level of the Georgian language the category of classes is exposed in its morphology and syntax: it is in the noun groups, in the case and plural systems, in participles, in the different groups of pronouns, in verbs, in proverbs and so on.

We think, that the ergative markers in Georgian and Svan *m/man* comes from pronoun of the human, who category (from *me, mure*). The same origin has *m* - the first person object marker: *v* -

the first person subject marker: in *mi-mo* proverbs the center of orientation is the first person, expressed by *m* having the proper opposition *e'* and etc.

The general diathesis of the category of person is animated-unanimated semantics. This category is very well exposed in the semantics of the different groups of Georgian pronouns

The personal and demonstrative pronouns have the rests of the class opposition of *s- m*

The marker of ergative follows the forms in the other cases as well like the North Caucasian type of declination.

Nom. is

Erg. m-a-n here 'n- is the later marker of ergativity

Dat. m-a-s

Gen m-is(i)

Inst.(i)-m-it

Adve. (i)-m-ad

What ever we think about affix *a* either consider this with the previous consonant or take it as the inter-consonant vowel, in spite of it, we must say that the ergative declination is quite clear in the Georgian language. This is the same model of declination as in the other Caucasian languages.

In the Georgian language the class category is in the all system of the language. It's spread by pronouns into the noun declination and verbal conjugation. It is properly exposed in poly-personal verbal system. The class category appears in the basic semantics of the each category of the poly-personal verb. Who-what semantic category is the base for many categories in the language, although in the modern language it has no referents itself – except just a few forms.

As noted the class category is the base for the semantic of many other categories and this is the reason why there is no need to be exposed and now it has no morphological referents in Georgian.

Georgian personal and demonstrative pronouns have ergative case, where we have the rests of class categories in so called actantive cases.

The verbal destination as the category of the personal relationship inside the verb of course is connected with the class category. There is no open relation on synchronic level between these categories, but it's impossible to describe the destination without the category of classes.

There are the different forms for the different classes in the Basque language. For example, the post position 'for~ has the different references for animate and un-animate nouns. Basque also has so called allocutives in the verb showing the gender for the second verbal person (subject, object direct and object indirect). It has feminine and masculine gender, while there is no gender in the pronouns and nouns in the Basque language

This is very interesting fact the Basque language has the two types of class category – gender and who-what category. These categories produce the proper systems in the language.

The synchronic comparative analysis of relations between destination and class category show a big difference between Georgian and Basque.

The semantic and referential levels of the class category in Georgian and in Basque are exposed in this part of present research. There is also the observation of the class category in word languages and the universal classification scheme is offered:

1. Human

1. a. Female

1. b. Male

1. c. Neutral

2. Thing

2. A. Animated

2. A. a. Female

2. A. b. Male

2. A. c. Neutral

2. B Un-animated

2. B. a. Classes by the different signs (size, color, forth, light, dynamic, growth, astronomical things, religious units etc.)

2. B. b. Anything else.

According to empirical data the simpler this scheme looks the level of abstraction is higher in a nation. The category of classes is universal linguistic phenomena and each language had to expose this somehow showing its individuality.

B. DESTINATION AND ERGATIVITY

Being the object categories destination and ergativity have the very close relationship between each other according to their semantic and grammatic parameters.

There is the short information about the history of investigations about ergativity in the present research.

In the present work the genesis of ergative in Zanian is discussed. To our opinion suffix *k* in Megrelian verbs comes from the indefinite pronoun *kochi* like the appropriate ergative marker in the nouns. The marker with such origin is outlining the animated category of the subject. It's very important, that this verbal marker appears only in the first and the second persons. The first and the second persons are always animated (except a very small number of some semantic meanings).

In the present research the referential and semantic levels of ergativity in the Georgian and the Basque languages are observed in specter of typological comparison.

The transitivity (which means the verbal act with direct object) could be exposed by accusative, instrumentalise or it could be out of verbal reference. In other words it also could stay the only semantic argument, but grammatically non referenced verbal person as it is in Indo-European languages. But it's necessary to expose the subject as the acting person, which has the different type of marking in different languages.

The most important is that the general semantic opposition in the category of person is who-what opposition. The ergative subject is who-category, animated subject. This is a real acting actant or argument. We offer a new term for the ergative subject – the 'thinking subject'. This term includes the differences between agency and patient in its semantic.

The different languages have different attitudes to the class category and this is the cause for nominative and ergative constructions in language systems. To our opinion the subject of the what-unanimated category has nominative character while ergative subject is a who-category active person.

In the Kartvelian languages the referents of ergative are given with animated class signs/markers. These are the morphological markers of the animated who category thinking-subject making the opposition configurations with intransitive and non active in-animated thing class category subject. The in-animated thing class category subject and the intransitive subject together with the same in-animated category direct object have the shearing inactive semantic fields exposed by the absolute case.

We can suppose that historically the thinking subject was exposed only in ergative case and later the changes in distributions between who and what classes subjects gave us the temporary picture in the Georgian language.

It's significant that the un-deliberate action of the verbal subject in the rows of the third series (so called turmeobities) are not expressed by ergative case. Neither potentialis or indefinite common actions or future tenses are considered as any real act with ergative characterization in Georgian. Following the many other linguists we must say that as a matter of fact the semantics of results and perfect are very important for Georgian ergative. The done fact or done action by the thinking

subject is the base for Georgian ergativity. Later this was spread to the other forms in the second serya. Megrelian spreads the ergativity even in the forms of intransitive verbs in the second serya.

Zanian transitive verbs have the ergative subjects in the other rows of conjugation for transitive verbs. So then we could also expose the opposite opinion – that the Kartvelian languages were fully ergative languages and not with the split ergativity as it is now

According to the last data of online encyclopedia Wikipedia, there are the following three types of split ergativity:

1. In the Australian languages (like Dyrbal) the ergative is exposed morpho-syntactically, but with the first and the second personal pronouns we have nominative and accusative cases.

We'd love to put the parallels between these forms and Megrelian verbal suffix *k*, which appears in the first and second persons. Besides these first two personal pronouns have the same forms in Georgian (being out declination).

From the Caucasian languages the Batsbian language shows the similarity to this group, although we have ergative in the first and second persons even with intransitive verbs. This fact outlines the importance and the main role of the class category of the thinking subject.

2. The languages which have ergative for the subjects in perfect tenses

The modern Georgian ergative system belongs to this group

3. The languages which have the ergative for intransitive subjects (Dakota).

The subject of active verb (he runs) is in ergative like the subject of the transitive verbs. But the subject of semantically passive or inactive verbs is in nominative case. Typologically it seems very interesting comparison with Megrelian ergative forms of intransitive verbs in the second serya. We suppose that in Megrelian diachronically the verbs of active nature got the ergative case first spreading this fact into other forms later. Unfortunately there is no written material to investigate this development. Georgian also could join to this group with its medio-actives.

This fact that the Kartvelian languages give all variants in this classification is very significant and we can't consider such classification relevant even only on the samples of Kartvelian data. Georgian can join to the second and the third groups. But such kind of combinations are not considered in this classification.

According to semantic and morphological meanings of the arguments of predicate or other verbal actants (all the verbal persons that are involved in the verbal act) the diathesis of ergativity and destination is general opposition of direct and indirect objects as their functional and formal opposition. The indirect object with its all wide specter is considered as a destinator and ergativity is connected with a direct object. Such attitude is quite understandable because there is no morphological category of transitivity in Georgian and in the other Kartvelian languages. Transitivity has no morphological markers and as a semantic category it's connected with the direct object being reflected in its morpho-semantic.

According to some linguists in Georgian the ergative construction in the second serya is not prior, as the ergativity is given only by syntactic way and the personal markers in the first and second serya are symmetric, besides there is no ergative marker in the verbs. We neither have any common reference for the ergative case in the Kartvelian languages.

We suppose that in Megrelian verbs the suffix *-k* is the ergative suffix confirming the verbal ergativity in the Kartvelian languages. The very important fact is that this suffix is in the first and the third seryas.

To our opinion the thematic markers which appear later have some kind of ergative meanings. By the way according to their distribution we could think that these are markers of the verbal ergativity in the Zanian language.

The fact that the thematic markers just like Megrelian *-k* appear in the intransitive verbs, outlines the importance of the thinking subject and not the transitivity for the Kartvelian ergativity. Zanian ergative suffix is the reason for un-demanded strict system of the thematic markers in the language in opposite with Georgian

The thematic markers activate the dynamism in the verbal process. This is a semantic significant for the who-animated thinking subject.

To our opinion the verbal forms with the thematic markers are the opposition forms to the second serya ergative construction, which is the classic form of ergativity. So, that we have the oppositions of the who- category thinking subject by the ergative markers in the nouns from one hand and in the verbs from another hand. In the other words there are the constructions formed by ergative or by ergative dative in the perfect tenses and for the dynamic verbs there are the verbal markers of ergativity.

Better, we have the three types of ergativity in kartvelian. The thematic markers are not the obligator markers in the third serya, because of ergative-dative case for the subject and the perfect tense. In this serya we have the combination forms of the first two seryas.

So, we have the verbal ergative in the first serya, the classic form of ergativity in the second serya with the subject in the ergative case with the perfect tense and the combination forms in the third serya with ergative-dative.

We must outline that this is a very big theme and it needs to be investigated more carefully. In the presented research we are just arising the question

Concerning the reconstruction of the ergative case in proto-kartvelian although there is no common referent exposed, but we have the same semantic for the ergative markers in all Kartvelian languages as we noted above.

Many scientists considered that the opposition of nominative and ergative constructions is the most important for Basque verb dividing them on two groups:

1. The verbs with the subject in nominative case or in partitive case
2. The verbs with the subject in ergative case.

If we take in consideration that the agence (the transitive subject) and the dative actant have the identical markers in the verb, we can see another opposition. nominative and partitive from one hand and ergative and dative from another hand. Such close relations between ergative and dative in Basque verb, remains us about the dative construction for Georgian transitive verbs in the third serya. Concerning the partitive case we must say that it is often used as a subject case for negative forms in different languages.

The whole point is in distribution of semantics of the who-what category in the subject. The thinking subject of who animated category is in ergative and what-conversational subject is in nominative.

To our opinion ergative and nominative constructions diachronically may show the parallel development.

In the Georgian language the system of destination is widely open but there is the split ergativity in it, while the Basque language has the classic ergative constructions but with less exposition of destination systems in the language. It means that the destination semantic and the indirect object are prior categories for Georgian while Basque gives the priority to transitivity and semantic categories of the indirect object.

C. DESTINATION AND VERBAL PERSONALITY

Well known fact is following – if the verbal morphology is rich, there is the less demand for some other categories. The poly-personal verb and the case system are like guarantees for relatively free word order in the sentences. The verbal destination also reduces the number of theoretically possible other morphological and syntactic forms and categories of destination in the language.

The poly-personal Basque verb in difference from Georgian is always exposing all markers of all its verbal persons. There are some morphologically non referenced or weakly marked, or partially marled verbal persons/actants in Georgian, while Basque doesn't have such facts being very accurate in exposing each verbal person. It has the strict succession in exposing its grammatical categories such as personality, ergativity, plurality, etc. Sometimes the Basque language has even double referencing for some grammar categories.

In Georgian verbs some personal referents meet each-other in prefix position and this fact became the reason for many different opinions about this item.

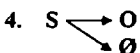
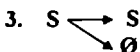
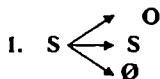
According to some modern Georgian linguists verbal personality is a morphological category and only referenced persons can be taken into account. We disagree with this opinion as we think that it's very important for the Georgian verbal morphology to include in the verbal personality the zero-marker persons and even non-referenced persons such as the third direct object in the modern Georgian language.

The conjugation system in Georgian is based on such understanding of personality. Besides, this new theory of verbal personality is full of logical problems.

If we consider valentivity as a semantic category, we can expose the appropriate linguistic universal regulations **THERE ARE DIFFERENT VALENTIVITY VERBS IN EACH LANGUAGE AND THE REALIZATION OF THESE DIFFERENCIES ARE THE PROBLEM OF THE PROPER GRAMMAR.**

II. CHAPTER VERBAL DESTINATION

The models of verbal destination:

(Here S - is the subject, O - is the object indirect and Ø - is zero.)

There is the first model in the modern Georgian language. We consider that historically there was the fourth model in Georgian like Abkhazian and Basque. The same morpheme *i* can not be used to distinguish the opposition forms inside the one category. So the opposition was between the forms with version and without it.

The classification of verbal destination runs through the opposition members by two parameters:

1. Functional identification of verbal person – subject, object direct or object indirect:
2. Verbal person's general personal identification - the first person, the second person, the third person.

In the both cases the class category of verbal person is a very important matter.

1. THE TYPOLOGICAL ANALYSIS OF THE CATEGORY OF VERSION IN GEORGIAN VERBS

The category of version is the general category of destination in Georgian, which is well investigated by many specialists in Georgia and abroad.

The present research introduces the traditional and modern theories and positions concerning the category of version. Some opposite opinions are also exposed in the dissertation. The category is characterized by morphological and semantic points of view. The verbal poly-personality is discussed here and the universal linguistic regulation is revealed – **ONLY THE POLY-PERSONAL VERBS CAN EXPOSE THE VERBAL CATEGORY OF DESTINATION**

The modern Georgian language has the strict succession for the morpho-semantic category of version:

Neutral version - O, a

Objective (or so called extraverbal) version – i, u

Subjective (or so called introverbal) version - i

We outline the peculiarity of the category of version. The existence of a few anomalies together with the regulations is considered as a normal fact in the languages. The grammar category of version has the following peculiarities:

1. The difference between transitive and intransitive verbs by the category of version is systemic. The three dimensional model of Georgian version is available only in transitive verbs. Intransitive verbs may have only the two dimensional model, because there is no subjective version in intransitive verbs. This is the systemic difference of principle character showing the importance and initial two-dimensional model of version in the Georgian language.
2. The verbs that are lacking some forms of the category of version. There are the two groups of such verbs:
  - A. The lack of the forms inside the one row of conjugation with the missing opposition forms of version, for example: we have *vacnob-vicnob*, but there is no objective version form - *vucnob*.
  - B. The lack of the forms in the verbs that are missing the forms in conjugation paradigm, for example we have the opposition of the static verbs *c'eria - uc'eria* and they both have *etic'era* in the second serya. The three personal verbs also lose the meaning of version in the forms of the third serya. When version creates the new forms of conjugation rows having the function of flexion the verbal forms it's losing its destination the meaning.
3. Sometimes there are two indirect objects in the verbs. Of course this doesn't mean that the both of them are exposed in the verb.

A. Two indirect objects in intransitive verbs – in passives: *micvia* (you me him) *mimepkar* (you me him); in medial verbs: *mimudevs* (he me him), *mitkiva* (it me him). One from these two is always a possessor object and it could have the alternatively descriptive syntactic forms with a two personal verb and the argument in the possessive object case - genitive or dative (out of the verb); for example: მიცვია მე ცოლს კაბა compare with - ჩემს ცოლს კაბა აცვია.

B. Two indirect objects in transitive verbs create the four personal forms: *mimic'era* (he me it him) *minixata* (he me it him). In such cases mostly causatives are used: *gamiketebine* (you me him it), *damixatvine* (you me him it). All types of such forms have the objective version without any exceptions.

The adding the indirect object has two ways and reasons:

- I. The causation needs to have the executive object or
- II. The possessive beneficiary semantic needs to be outlined.

The forms with two indirect objects mainly have the semantics of objective version.

4. The poly-semantic forms of version.

There are a few verbal forms in the Georgian language with the conjugative direct object and it makes possible to have the forms of subjective version in the objective rows of these verbs. These forms are mostly poly-semantic (*damiyena/dagiyena*).

5. The verbs without the category of version. Such verbs have no opposition forms and therefore have no category of version: *uyvars, icis, axsovs, hgonia, uc'iravs, sz'uls*
These verbs have the two groups as well:

- A. The forms without the markers of version: *sc'ans, cz'uls, hqvia* and etc. These verbs have no markers and neither understanding of version.
- B. The forms with the markers of version: *i-c'is, u-yvars, a-qvs* and etc. These verbs have the version markers without destination semantic, besides they have no opposite forms.

We suppose that no marker can appear in the forms without the proper meaning and such forms show diachronically different pictures. This is proved by some form comparisons

from other the Kartvelian languages. for example the opposition by version is restored in the following forms: *vici* (Georgian) - *mixa-xoxa* (Svan).

6. The question of the formal and functional diachronic changes of the category version is a big theme that needs to be investigated very carefully.

Following the many scientists we confirm that this category passed a long way to the modern situation. It is connected with the categories of class, person, case, mood, causation, conjugation and many other verbal categories. The independent analysis of any grammar category is not considered expedient by us, as the language is the system and all its categories are connected with each-other painting the proper picture of its individuality. This is very well shown on the samples of the deictic vowels in Georgian

Concerning the verbal prefix vocals in Georgian verbs A. Shanidze wrote that the prefixes in passive were from the category of version by their origin. Of course it's clear that the prefix vocals unify the function of version and mood in one marker. Actually the mood and version have the same ranges in the verbal morphemic row and this identical position of these two categories makes complicate the final answer for *e-i* opposition. In modern Georgian we have the poly-functional verbal vocals in the prefix positions.

To our opinion the prefix vocals in Georgian verbs are poly-personal affixes with syntetic semantics outlining the concrete semantic in concrete morphological forms.

This fact (together with some other facts like that) separates the Georgian language from other agglutinative type of languages.

The present research brings the light to the non-functional forms of version in the third serya. Generally, the version is the category of an indirect object. In the third serya where this indirect object goes out the verb, the forms lose the meaning of version although they have the markers, which are left in the verb in order to keep the destination semantics of the verb. Besides, the indirect object out of a verb takes the post position *nis* – for to keep the destination semantics. Factually, in these forms the semantics is left the same, but the morphology is changed. The semantics of destination chooses the other morphological forms to expose its content. But the destination semantic doesn't let the verb free from it leaving its markers in the verbal forms. These markers are out of function as they stay without the verbal indirect object.

As it is already noted, the languages don't know any non-functional markers – any marker synchronically or diachronically had the proper meanings and functions, which were changed or lost later. As a matter in fact the morphemes are with two sides of the coin: with the proper semantics and their formal references. We speak about non-function morphemes when these functions are changed or their semantic fields become narrower. The semantic field of the word is changeable. It can be changed in different ways. This is not only about the root morphemes but about the all types of morphemes as well. But of course it's clear, that the speed of coefficient for such changes is much lower in morphology.

It's well known fact that historically the forms of the third serya came from the static verbs and the appropriate historical analysis is also different. Today the forms of the third serya are on the other space paradigmatically and syntagmatically. These are the opposition forms for the forms of the first and the second seryas and they are far from their original static semantic. Now they act with their modern semantic.

Diachronically the above mentioned situation looks as following: the historical indirect object becomes the subject while producing the forms of the third serya from the static verbs. That explains the fact of inversion in Georgian. Realizing this fact in a new way a new verbal person appears – the indirect object, which is the only legal indirect object in the first and the second seryas. In the third serya we have the historical indirect object with its markers (in the case systems of the nouns and in the personal marker of the verb), although now this is already the subject for these forms. The verb doesn't take the second indirect object and puts it out the verb. We got a simple object with a postposition. In many other languages such objects are considered as verbal arguments. As a matter in fact the Georgian verbs may have two indirect objects in one form (*mic mie, misnie*), but usually this is a fact of another category – the causative relations are exposed

by these forms. Besides, in such forms the only one indirect object from these two has the priority of being marked in the verbs.

It's significant that even without this new indirect object which can't realize itself in the verbal morphology we already have the markers of version from the original static forms. These markers were the functional markers in static verbs and therefore these markers can be considered without new indirect object. Only diachronic analysis wouldn't be correct as the language even creates the poly-semantic forms to express the new meanings. We must understand the tendency and the reality - the new forms have new semantics.

From their side the static verbs have the version: *c'eria - uc'eria - uc'eria*. As there was a demand to outline the destination semantic in the third serya, the referenced forms with objective version were taken as basic for new forms. This choice between the forms of static verbs seems absolutely understandable. On the synchronic level these forms are non-functional forms as they stayed without the indirect object and no objective version can exist without indirect verbal relation.

The version is a relative category. Reflexive is a binary type of relation. To our opinion there was the two-dimensional model of version in the Georgian language (and in all the Kartvelian languages as well). It was as the prior opposition of the forms with and without the version. Later the prefixal mono-personality of Georgian verbs actively helped to create the new forms of the opposition of subjective version.

The reflexive and version flow together. But we must note that the reflexive is a different grammar category with its proper syntactic and morpho-semantic models. Reflexive as a semantic category loses its independence joining to the morphology of version creating the three dimensional model in the Kartvelian languages.

The verbal type of marking of reflexive reduces the need of any kind of other references at the other spears of morphology. With *vis* – postposition the category of reflexive produces out-verb reflexivity creating the parallel schemes on the syntactic level.

The primary function of the postposition *vis* is reflexivity as it is produced from the form *tavi* (head). In many languages *head~ produces the reflexive forms. Such scheme is in the Basque language: the noun or the pronoun in dative + head (*buru*) in dative; for example: *Gure buruari* - for us, *Bere buruari* – for himself.

Georgian syntactic reflexive is mainly produced by the form *tavisvis* which is reduplication of the formants. Such reduplication was used to distinguish reflexivity from the syntactic category of version.

The distribution of reflexivity and version on the morpho-semantic level makes the following scheme: if we have the forms of objective version the forms with *vis* postposition are not acceptable there; for example, *miketeb chemvis* – is prohibited in the language, while with reflexive version we can have *viketeb chemvis*. So, the reflexive as a category can accept the reduplicative referencing in opposite to the category of version. This is a significant difference between the reflexivity and version.

The poly-semantic form *damiyena* (he me) expressing the subjective version with conjugative object, loses its reflexivity. The best expression of reflexivity is in the forms where the object is in the subject and additionally can be given by adding the form – *tavi*, for example: *ixatavs tavs*, *ilamazeb tavs* etc.

The reflexivity needs the special attitude with causation when the direct object is the first or the second person; compare. *daavic 'ya - man mas is* and *daavic 'ya - man mas sheni tavi*, *dagavic 'ya - man shen chemi tavi*, *damavic 'ya - man me sheni tavi*. The first and the second direct objects enter the verb by reflexive forms as the third person - through the possessive pronoun and *tavi*. This has no alternative in the modern Georgian language. It's rare, when the first and the second persons create the forms not like the third one. This can be considered the appearance of the class category. The third person has a choice in this paradigm: to give the verbal referencing – *daavic 'ya - man mas is* or to follow the first two persons making the symmetric system – *daavic 'ya - man mas nisi tavi*.

THE CATEGORY OF ADDRESSEE OF BASQUE BERB

The first of all, the destination is exposed in the verb. The category of addressee is the category which shows the destination of a verbal act. Such destination in Basque verb can be only for indirect object. The Basque language has the forth model of verbal destination.

The general idea of the category of addressee sounds as following: this is a verbal form, which shows to whom the verbal act is destined or addressed. The destination vector may be directed to the first, second or the third person of singular or plural forms.

In Basque the destination is oriented only to the indirect object. The opposition is between the neutral forms without markers and the marked objective forms. This is the general semantic of the category of addressee of the Basque verb. The formal side of the category has a very simple model. The markers of the category of addressee with any kind of indirect object are *ki* and *i*, although sometimes *zki* appears in plural forms. The general marker of addressee is *i*, which is the dative case marker originally. Dative is the case for indirect object. Many linguists noticed this *i* in the verbs and most of them call it dative *i*, and such verbs were determined as the verbs with dative markers. But the proper verbal category was not exposed in their researches.

Analyzing the category of addressee we consider very important to outline the fact that its marker is always exposed in the verb and its' position is in front of the obligatorily referenced indirect object marker, which is the suffix on the synchronic level of the language. Actually the both morphemes (of addressee and of indirect object) are obligatorily presented in the Basque verb. If we have indirect object this means that we have the category of addressee as well. So, it could be named as the category of indirect object, as it's always attached to the indirect object in Basque.

A. THE CATEGORY OF ADDRESSEE AND ITS MORPHO-SEMANTICAL ANALYSIS

The addressee is a morphological category of Basque grammar which shows to whom, to whose interest the verbal act is destined. In other words this category shows to which indirect object the destination of verbal act is addressed or oriented. The addresser is indirect object which is involved in the verbal act, this is an interested argument.

The indirect object in the Basque language usually is animated person answering to the question –Nori? (whom, for/to whom?) In nouns the addresser could be differently referenced. In the most cases it is exposed by the dative case, sometimes the addresser appears with the destination postposition – for. Syntactically the addresser is an indirect object of a sentence.

The category of addressee is the verbal destination having the subject as a central point in spite of the degree of its activity.

Schematically the relations of Basque addressee look as follow:

	→ A2 s.pl.
S 1 s.pl.	→ A3 s.pl.
	→ A1 s.pl.
S 2 s.pl.	→ A3 s.pl.
	→ A1 s.pl.
S 3 s.pl.	→ A2 s.pl.
	→ A3 s.pl.

According to famous person combination prohibitions in verbs these relations bellow are not acceptable:

S 1 s.pl. ---→ A1 s.pl. and S 2 s.pl. ----→ A2 s.pl.

The reflexivity in the Basque language is not a morphological category of the verb. As a matter in fact it's exposed by the lexical means. The verbal act done by the subject directed to the interests of the subject itself is not expressed by the Basque verb. So, there is no verbal intro-vertization or subjective type destination in Basque verbs.

Sometimes we have so called formal reflexivity in the Basque language: for example there is the ergative passive without the subject in the sentence – *ikusi naiz* – I am seen and *ikusi dut* – I have seen.

In Basque there is no destinative reflexivity in such sentences: *Bere buruari ezan diot*. – He told himself (-to his own head). We have the formal indirect object and the formal reflexivity.

Some Georgian linguists call the analogical forms *gasxvisebuli*, that means changeable – becoming of others. *Bere buruari* – to himself - this is the addresser in dative. To our definition, this is the formal addresser exposed by the reflexive pronoun *buru* – head and therefore we have the formal addressee. So, the verbal reflexivity can be exposed only by the formal addressee the Basque language.

The addressee of Basque verb can express only the content of objective version, which means that the aim orientation is out of the interests of the subject. The vector of destination is oriented from the subject to the indirect object. If we consider the subject as a center fro a verbal action, than the addressee is the centrifugal vectorial category.

The Basque language shows no dialectal differences in exposing the category addressee and indirect object markers.

There are two types of addressers:

1. The closer addresser in dative that is involved to the verbal act,
2. The addresser with the destination postposition or so called syntactic addresser.

The language exposes only one - the closer addresser – in the verb.

In the Basque language the most verbs have the analytic forms. Only a few verbs keep the synthetic type of conjugation and even they have the parallel analytic forms at the same moment. The influence of the Indo-European languages on the Basque language is so big that even having the synthetic forms Basque native speakers give an advantage to the analytic forms.

According to the Basque linguist I. Laka the number of verbs that can inflect some of their forms synthetically is very small, compared to the entire set of verbs in Euskara. The overwhelming majority of verbs can only inflect with the help of an auxiliary verb. Older stages of the language had a much larger set of synthetic verbs. The grammar of the Royal Academy of Basque Language estimates that in modern spoken Basque there are only about ten verbs where synthetic form are used: *egon* 'stay', *joan* 'go', *etorri* 'arrive', *ibili* 'walk', *izan* 'to be', *jakin* 'know', *eduki* 'have', *ekarri* 'bring', *eraman* 'take', *ihardun* 'engage'. Some other verbs, like *jarin* 'to ooze, to flow', *erabili* 'to use', *irudi* 'to look like', *esan* 'to say' are used synthetically only in a few forms, and finally there is a third set of verbs, like *atxeki* 'attach', *jarraiki* 'follow', *esan* 'say', *eman* 'give' or *entzun* 'hear', which are occasionally used in synthetic fashion in literary language.

The category of addressee as the morphological category of the poly-personal verb can be exposed only in synthetic verbs and in the auxiliary verbs as well.

There are the following groups of verbs the Basque language:

1. **Nor?** One personal intransitive – un-ergative – un-addressee,
2. **Nor-Nori?** Two personal intransitive – un-ergative - with addressee,
3. **Nor-Nork?** Two personal transitive - ergative – un-addressee,
4. **Zer-nori-nork?** Three personal – ergative - with addressee.

So, there are three groups:

1. **Without object** - un-addressee - un-ergative - one personal or absolute verbs;
2. **With two objects** - ergative - with addressee - three personal verbs;
3. **With one object or alternative verbs:** with ergative or addressee - two personal verbs.

The choice between the ergativity and addressee appears in two- personal verbs, where the object is either direct or indirect. The absolutive one personal verbs have neither ergative nor addressee. That's normal, as the category of addressee like the category of version needs to have the poly-personal verb to be exposed at least it needs one more argument to be added to the subject – the indirect object to whom the verbal act can be oriented. Without such argument no verbal destination can appear. One personal verbs and two personal transitive verbs can't expose the category of addressee.

The case for addresser is dative. When the same semantic goes out of dative and is expressed by the postpositions it is a descriptive addressee or a syntactic destination. In such cases the verb stays neutral, it's without addressee.

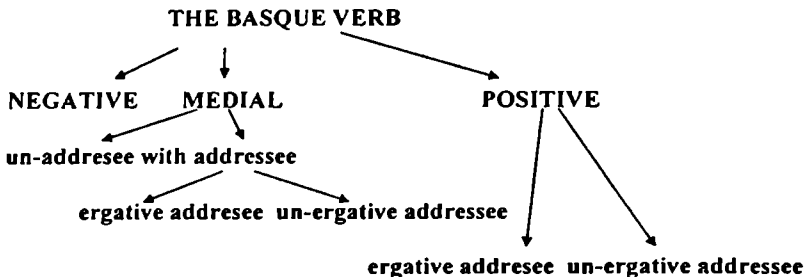
The dative case marker is the suffix *i*, which has inter-vocal *r* in a post-vocal position: *Mendi-r-i* - to the mountain, *ama-r-i* - to the mother.

The classification of Basque verbs by addressee is given in the present research. The destination doesn't depend on transitivity although there are ergative and un-ergative addressee in the Basque language. The system is created because of the two way object meanings – direct and indirect. By the way this linguistic fact also is expressed in the markers of addressee. To our opinion, the general marker of addressee *ki* consists of dative *i* and ergative *k*. We suppose that the ergative destination was at the very beginning of this category.

According to the data of addressee the following classification is also available:

- I. The verbs which never add the indirect object and are always un-addressee can be considered as negative forms:
  1. Nor
  2. Nor-Nork
- II. The verbs that always have indirect object and always have addressee can be considered as positive forms:
  1. Nor-Nori,
  2. Nor/Zer- Nori-Nork
- III. The verbs that may have indirect object and may not - can be considered as medial forms. Sometimes they have the category of addressee and sometimes - not.
  1. Nor (+ Oidn. -Nori)
  2. Nor-Nork (+ Oidn. -Nori)

The ergative destination creates the following schemes in Basque verbs:

B. THE MARKERS OF THE CATEGORY OF ADDRESSEE

Historically the general marker of addressee is *i* and on the synchronic level we have *ki/i*. The addressee can be marked by one or two markers. There are the both possible in Basque verb. On the synchronic level the both type of references are suffixes. The two-morpheme marking is the classic form for verbal destination category exposed by the markers of indirect object and by the markers of addressee. According to agglutination principles the general semantic meaning of destination is exposed by the markers of addressee and the concrete addresser is exposed by the second morpheme – by a marker of indirect object, which shows the person and plurality of the addresser.

The one-morpheme marking is available only with the indirect object markers, without the markers of addressee as they don't show the person and plurality/singularity of the addresser.

The markers of addressee don't change in the different verbal rows of conjugation and neither by verbal persons. We suppose that diachronically there was the prefix *i* for the verbal destination, which gave the prefix-suffix forms (*i-ki/i*) at the second stage and finally we've got the suffix *ki/i*. This process was possible because of one reason – the destination lost its meaning in the prefix position.

K and *i* are the different morphemes *i* is a form of the dative case in the Basque language. We think that the formant *k* is from ergative and we have the ergative dative in verbs, which loses its prior ergative meaning in alternative forms with one object forms with addressee. Today *ki* is understood as one morpheme.

To our opinion the functions of ergativity and addressee came too close to each-other and were co-joined in one reference. Actually basing on the data from imperatives we suppose that *k* appears on the second step (prefix-suffix) as the ergative member of verbal destination act. As rows of imperatives show the marker of addressee first appears at the third person indirect object as a suffix. When the subject is the third person here we have *ki*. We suppose that it spread from the three personal verbs with two objects to the other verbal forms. We think that these events were parallels with suffixization verbal destinative markers.

The first and the second persons are the members of communication, so they are concrete persons and don't need to have any type of additional marking. The third person, which is so called non-person being the unmarked member of the correlation, needs to be exposed concretely. It could be proximate or obviate.

It's significant that in the Basque and Georgian languages have the identical space relations in the demonstrative pronouns. It's the famous three dimensional model which needs wider semantic for the third person. At the same moment this verbal persons will need better identification. It explains the reason for the appearance of destination marker in the third person. To our opinion then this marker was spread to all verbal system by analogy or symmetry.

We must say that the markers of addressee originally come from the demonstrative pronouns like the origin of verbal persons.

The presented research gives the genesis of morpheme *zki*. It consists of *-* of plurality and *ki* of addressee. On another steps of language development *zki* is realized as one morpheme of transitive/intransitive plurality for verbal persons.

The Basque language often exposes the verbal destination by double marking. *Zki* itself repeats the marking of addressee by adding to *ki*. The second step (prefix-suffix) of marking is also double type of marking. The classic variant of destination in the Basque language is by the sum of the two morphemes.

In the two morpheme marking the first marker *ki/i* - the marker of addressee stays unchangeable and the second marker (the marker of indirect object) is a changeable grammar unit.

C. THE SAMPLES OF CONJUGATION OF THE BASQUE VERB WITH AND WITHOUT ADDRESSEE

Bellow we have the samples of conjugation of one personal verb (Nor), the two-personal intransitive verb (Nor-Nori), the two-personal transitive verb (Nor-Nork) and the three personal verb (Nor-Nori-Nork):

Nor – etorr (to come)

S 1 s.	nator
S 2 s.	hator
S 3 s.	dator
S 1 pl.	gatoz
S 2 pol.	zatoz
S 2 pl.	zatozte
S 3 pl.	datoz

Nor-Nori etorri

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol. zuri	2pl.zuci	3pl.haiei
1s.ni	---	natorkik/n	natorkio	---	natorkizu	natorkizue	natorkie
2s. hi	hatorkit	---	hatorkio	hatorkigu	---	---	hatorkie
3s.hura	Datorkit	datorkik/n	datorkio	datorkigu	datorkizu	datorkizue	datorkie
1pl.gu	---	gatozkik/n	gatozkio	---	gatozkizu	gatozkizue	gatozkie
2 pol.zu	Zatozkit	---	zatozkio	zatozkigu	---	---	zatozkie
2pl.zuek	zatozkidate	---	zatozkiote	zatozkigute	---	---	zatozkiote
3pl.haiek	Datozkit	datozkik/n	datozkio	datozkigu	datozkizu	datozkizue	datozkie

Zer/Nor-Nork ekarri (to bring)

s/Od.	1 s.ni	2s.hi	3s.hura	1pl.gu	2 pol. zu	2pl.zuek	3pl.haiek
1s.nik	---	hakart	Dakart	---	zakartzat	zakartzet	dakartzat
2s. hik	nakark/n	---	dakark/n	gakartzak/n	---	---	dakartzak/n
3s.hark	nakar	hakar	Dakar	gakartza	zakartza	zakartze	dakartza
1pl.guk	---	hakargu	Dakargu	---	zakartzagu	zakartzegu	dakartzagu
2 pol.zuk	nakarzu	---	Dakarzu	gakartzazu	---	---	dakartzazu
2pl.zuek	nakarzue	---	dakarzue	gakartzazue	---	---	dakartzazue
3pl.haiek	nakarte	hakarte	Dakarte	gakartzate	zakartzate	zakartzete	dakartzate

Zer/Nor-Nori-Nork ekarri

s/Oind.	1 s.niri	2s.hiri	3s.hari	1pl.guri	2 pol. zuri	2pl.zuci	3pl.haiei
1s.nik	---	dakarki(n)at	dakarkiot	---	dakarkizut	dakarkizuet	dakarkiet
2s. hik	dakarkidak/n	---	dakarkiok/n	Dakarkiguk	---	---	arkiek/n
3s.hark	dakarkit	dakarkik/n	dakarkio	Dakarkigu	dakarkizu	dakarkizue	dakarkie
1pl.guk	---	dakarki(n)agu	dakarkioгу	---	dakarkizugu	dakarkizuegu	dakarkiegu
2 pol.zuk	dakarkidazu	---	dakarkiozu	Dakarkiguzu	---	---	dakarkiezu
2pl.zuek	dakarkidazue	---	dakarkiozue	dakarkiguzue	---	---	dakarkiezue
3pl.haiek	dakarkidate	dakarki(n)ate	dakarkioて	Dakarkigute	dakarkigute	dakarkizuete	dakarkietete

1. THE TYPLOGICAL COMPARISON OF ADDRESSEE AND VERSION

In opposite to Georgian the Basque verbs have the strict sequence in exposing the verbal persons and verbal destination. In Georgian the verbal persons are not always referenced in the verb.

There are the two variants in Georgian verbs:

1. The verbal forms with indirect object but without version (*misc'era, scema*).

This group has two subgroups:

- a. Without version at all (*misc'era, scema*),
- b. With the neutral version (*aatala, gamoacala*).

These are two personal intransitive verbs or three personal transitive verbs.

2. The verbal forms with indirect object with exposed version. Like the first group these are also two personal intransitive verbs or three personal transitive verbs.

There is the third variant which is significant only for Georgian – this is the subjective version in two personal transitive verbs, which is considered as the opposite form for the forms of objective version in the modern Georgian language.

Must be note, that diachronically reflexive is a different category although today it successfully creates the well organized system of the category of version together with the forms of objective version in the Georgian language. The verbal reflexive is the special form of destination in Georgian, which appears as the most important difference in exposing the verbal destination between these two comparative languages – Georgian and Basque.

For the Georgian three dimensional model of verbal destination the Basque verb has the two dimensional model to be compared with the two possible variants.

1. There is the indirect object with addressee in the verb,
2. There is no verbal indirect object and no addressee.

Such different systems differently open the destination in the languages structures. The Basque seems to be more succession in exposing this category in its verbal system and therefore it's limited in exposing the destination semantic by other grammar forms.

In opposite to Basque the Georgian language is richer in exposing the destination semantic by other grammar units.

In the presented research the new basic theory for historical-comparative linguistics is exposed.

Generally accepted regular correlation of sounds in historical-comparative linguistics has no alternative for researching the genitival relativity between languages. Of course there is no doubt about this theory. Although we must say that the regular correlations exposed on the lexical level of a language show relatively new data of the language diachronic vertical. When we talk about the history and past of a language, we mean much elder period than it could be appear in its literature. The language development is much slower and longer process with no doubt.

The different languages have the different speeds of changes. It depends on diverse type socio-historical and cultural-political factors. We suppose that the coefficient of systemic changes in a language is approximately 10-12 times less comparing with the literary language changes.

Talking about diachronic and historical factors we must take into our consideration this coefficient as the language investigations are based on the proper literary data.

In the cases where we have no regular correlation of sounds, but the genetic relationship is out of doubts, we offer another way for resolving the problem:

We offer a linguistic axiomatic theory – the genetic relationship between the languages can be proved by exposing the regular correlations between morphematic sounds (on morpho-phonological level) showing the functional-structural symmetry or appropriate asymmetry.

This theory is based on generally accepted idea about much slower changes in morphology than in the lexical level. The morpheme is a concrete semantic form, a grammatical body of the semantics category (we consider a root as a lexical morpheme). There is no morphology without semantic. Each grammatical category has some semantic-functional content. The morpho-semantic level is a heart of any language. Traditionally we expose the regular correlation of sounds on lexical

level. Now we offer to remove it to the morphology. Actually, we must find the regular correlation of phonemes on morphological level and not only on root-morphemes. We speak about morphonology. With such attitude we really get the much elder diachronic comparative picture. We would need to reach a decisive percent of morpho-semantic systemic correlations. The question can't be considered as resolved with data of one or a few categories.

The most morphemes originally are the independent words, for example the pronoun origin of markers of cases and the verbal persons in many languages. Morpheme is the eldest formant in a language and if such formants show the phonological correlations together with parallel structural identity between the languages, the genetic relationship between these languages would be without any doubt.

Actually, the eldest picture of language micro-semantic is in morphology.

Morphemic correlations of language systems are defined by 4 parameters:

1. Proper morpho-semantic and grammatical meaning,
2. System of oppositional forms,
3. Affixal form (position)
4. Relations with the other categories.

We distinguish the relevant and irrelevant data for such comparatives; for example, the systems of inter-junctions and verbal poly-personal categories can't have the equal importance. Only the core grammatical categories are relevant

For such comparison the theory about linguistic vectors could be widely used in practice for typological and comparative linguistics.

For investigation of the morpho-semantic level of a language we need to define the relevant and irrelevant matters with two conditions:

1. To define the sound diapason or so called phonetic variants. All possible changes this sound may have.
2. To define the semantic diapason for morphological categories. All possible morphological variants that may appear.

The morphological system of a category often goes far from the expected variants even in relative languages of the same genitive family. We have a lot of such samples (For example, the references and semantic sides of Megrelian ergative is out of Kartvelian system).

We must define what is important for the structure – it would be the morpho-semantic meaning which is more important than a referent itself. Although we must remember that this could lead us to the linguistic universals. (This could be the shortest lingo-poetry way to Babylon.)

Well, we think that about 75-80% of structural coincides can resolve the problem. Linguistic vectors on different levels also must show the similarity. We consider very permissive the future investigations of this theory for Iberian-Kartvelian and North Caucasian languages.

Here we must outline that the presented research is strictly oriented to the typological and not historical-comparative linguistics.

The typological analysis of verbal destination in Basque and Georgian must be investigated in three levels:

1. Functional semantic,
2. Morpho-syntactic and
3. Referential levels

On functional semantic level the addressee and the version both seem to be the identical categories showing the direction of a verbal act to the interested verbal person. This is a dynamic category with the inside vectors. Although as we already had mentioned, there is a subjective version added to the destination system of Georgian verb. This is the general difference on this level.

The typological comparison between the Basque addressee and the Georgian version on the morpho-syntactic level shows more differences. The Georgian version differs inner categorical forms (neutral, subjective, objective), while Basque addressee doesn't know this. The forms with and without addressee are forming opposition system of Basque verb. The reason for two

dimensional destination model of Basque verb is the fact that reflexivity is not a verbal category. But if we take into account the historical picture of Georgian model (as it's noted above, there was the two dimensional model in Georgian) we could talk about isomorphism of addressee and version on the function semantic and morpho-syntactic levels.

For both verbal category – for addressee and for version the two dimensional model is prior. Such binary scheme of the verbal destination seems to be universal by the typological point of view.

The verbal destination is mainly the indirect relation binary category and therefore it would be correct to compare addressee only with the objective version. The semantic models of addressee and the objective version forms are identical:

S+Oind=>S, Oind.

S,Od. +Oind=>S, Od., Oind.

There are some semantic differences between the addressee and objective version. It's important to note that the Georgian indirect object can have a wide semantic field and it could be an addresser, a possessor, a locative, a benefactive and etc. So, we can have the two personal intransitive verbs in Georgian without version and to get the destination character there forms will need just to change the meaning of indirect object and not to add the verbal argument; for example: *azis-ic'is, ac'evs-invevs*, etc.

The addressee and objective version have the same syntactic models: the verbal argument in dative is the interested actant – the indirect object in free word order in the both languages.

The picture of function-semantic and morpho-syntactic typological comparison of the Basque and Georgian verbal destination looks as following:

Verbal personality	Version	Addressee
S	No objective version	Un-addressee
S, Od.	No objective version	Un-addressee
S, Oind.	objective version	Addressee
S, Od. Oind.	objective version	Addressee

On the synchronic level the version of Georgian verb has the three dimensional model while the addressee of Basque verb has the two dimensional model

version → neutral
 → subjective
 → objective

addressee → addressee
 → un-addressee

The Georgian version and Basque addressee both are destination categories of poly-personal verbs and they are indifferent to transitivity

We found more differences in the referential level. The identical vocal *i* for both categories could be considered as an accidental event. First of all, we must say that the positions of the verbal destination markers in Georgian and Basque are different on the synchronic level. The markers of

version are prefixes and the markers of addressee are suffixes. Although we talked about the diachronic development of the positions of addressee and noted that these markers were prefixes.

The positions of the markers of version and addressee show the mirror asymmetry as the indirect object markers and the verbal destination markers are prefixes in Georgian and suffixes in Basque. But the markers of destination in the both matters are oriented to the markers of the indirect object.

The phonology of the markers of addressee and version are different. *ki/i - i/a/u*, although there is the same *i* in the both matters. We consider this as an accidental fact.

Today we have three vocals (V) in Georgian and vocal and consonant in Basque (VC/V) as the markers for the verbal destination. The difference is clear.

The category of version in the Georgian language has one or two morpheme marking. There is the same situation in Basque. But the difference is in inner structures of the opposition forms. For example, in Georgian there is the two morpheme marking in order to make clear the three dimensional model – *viketeb-miketeb*. Factually the personal marker brings the light into the version. The other Georgian specialists also noted this. The marker of version *i* can't even distinguish the opposition forms of version.

The one morpheme marking is available in neutral version, where we have only personal markers – *swers, stisi* or the forms with only a neutral marker - *aketeb, asheneb* and the forms of objective version with the third person – *uxatav, uc'er, usheneb*. The one morpheme marking of the objective version is available only with the third person subject by appearing of the different morpheme *u*. In Basque there are no different destination markers for different verbal persons.

The both categories (version and addressee) may have one morpheme or two morpheme marking, but they have the difference attitudes to this question.

As it is already mentioned the markers of the Georgian version and the Basque addressee have the mirror asymmetry as the both of them are oriented to the indirect object markers.

The morpho-semantic vectorial asymmetry of version and addressee looks as following:

Indirect object marker ←-- marker of version ==> verbal root,
or
O ind. ← *i/u/a* → Verb
verbal root → marker of addressee → Indirect object
marker, or
Verb → *ki/l* → O ind.

Diachronically the morpho-syntactic vector of addressee in Basque absolutely repeats the Georgian model:

i/e → O ind. → Verb.

III Chapter – THE TYPOLOGY OF THE OUT-VERB DESTINATION IN GEORGIAN AND IN BASQUE

The destination as a morphological category is exposed in declination and in conjugation systems, in verbal derivation forms, in noun derivation and in postpositions.

The samples of Georgian noun flexion destination are the destination meanings of dative, genitive and situative cases. The destination meaning of situative (*c'emda, c'emad*) in modern Georgian becomes narrower because of activity of the postpositional forms of dative and genitive. Although we must note that the situative case has a very important role in exposing the destination semantic in the Georgian language. Like the other linguists, we suppose that suffix *a* in infinitives comes from the situative case marker being the rest of it: *c'er-a* from the form *c'er-ad*, besides, the destination meaning is absolutely clear in such infinitive constructions: *dajda c'erad* (sat down to write).

In the other languages there are other cases (destinative, benefactive, etc.) to expose the destination meaning.

The samples for non-flexion destination in morphology are the post positions. *nis*.
iza/guiza/gulobiza and the pre-verbs *mi and mo*

The conjugative destination is in the third serya and in so called medio actives.

Noun derivational destination is greatly shown in the noun derivation in the Georgian language. This is the well known group of derivation system with the affixes: *sa-e, sa-o, sa-et, sa-ur*, suffix *-ad* etc. Such destination forms have the diverse degree of destination. We could talk about the gradation of destination in these forms. Some affixes show this semantic better than others; for example: the circular affixes *sa-e* and *sa-o* are directly exposing the destination meaning, while *sa-et* and *sa-ur* are having less degree of the destination meaning.

There is no doubt that the most important for the Georgian language is the verbal destination – or verbal derivational destination. It leads all destination system of the Georgian language organizing the syntactic variations. The meaning of destination is exposed in following verbal categories: version, in reflexivity and in contact. Of course the version is the most important among them. The category of version organizes the proper syntactic combinations for destination semantics.

The syntactic form of any semantic category is the combination of the proper morphological forms. Theoretically there are three universal types of syntactic combinations in a language:

1. Literary accepted forms that are considered as the norms.
2. The forms with lack or abundance of meaning, that are not the norms but still acceptable in a language.
3. Combinations that are not acceptable for a language, or so called prohibitions.

The syntactic destination may be conditioned or existed by free variation

The general distribution of destination morpho-semantic looks as following:

4. *avasene - sxivstvis*
avasene - centvis
- *avasene - aravstvis*
avasene

These combinations belong to the first group.

5. *avisene - centvis* - This is the second group combination.
avisene - This is the first group combination
6. *avusene - mistvis* - This is prohibition, the third group combination.

In The first samples the neutral version forms may use the syntactical variants for the three members of the model.

In the second samples only reflexive version is available to have the syntactically formed variants. This fact once again confirms that the reflexive is a special matter for version.

In the third samples the syntax is very limited and the morphological exposition takes an advantage. (Expects of a very few samples of the appearance of some additional demonstration meanings, - for ex. *avisene me mas is centvis* or *sxivstvis*).

The forms of neutral version have the better basic to produce richer destination syntax and of course, the mono-personal languages will have the general orientation to such exposition for the destination semantics.

In the different languages the proper cases have the destination meanings. There is no clear difference between the cases with and without postpositions in the modern Basque grammar. In the Basque language the destination meaning have dative, genitive, benefactive and destinative.

The meanings of dative and genitive are very close. But the general difference between them is the fact that dative shows the verbal destination while genitive is for the noun type destination and possession. Of course dative is the general case of the destination semantic.

The dative case has the most important role in the declination semantic. In the both languages it is the case of the indirect object, the case of a recipient, an addresser, a possessor or a beneficiary argument.

There are two forms for dative in the Basque language. In some dialects the demonstrative pronouns are added to the nouns with formant *xe*, which usually takes the position before the case marker. In difference with the other cases dative has a choice: this additional format *xe* may be in front of the case marker and may follow it as well.

The general meaning for the first and the second persons are universal as they are the members of a communication act. The second person is very important in the Basque language. It has the five forms for the second person – exposing the gender and polite forms along with ordinary singular and plural forms increasing the number of verbal destination forms.

The general model of destination in Basque has the lack of noun derivation forms and the verbal destination that would form the conjugation rows. But we could talk about the possible diachronic variants of such destination meaning in the verbal forms with the destination prefixes.

As it's noted above, the syntactical models are the combinations of the morphological forms of destination. There are the two general models of syntactic destination:

1. Destination with dative construction. This is the marked verbal destination plus the dative argument.

Destinat. -Verb + N-Dative

2. Out-verb destination exposed by the neutral form of the verbal destination and the nouns/pronouns with the destination postpositions.

Niutral. -Vebr + N-Destinat. postpositon.

The mean difference between the Basque and Georgian destination systems is the following: the Georgian language can produce the subjective and objective forms and it has the markers for the neutral version while the Basque language is marking only the forms of addressee – with objective parameters. That's why mainly we were oriented to the objective version for comparison, although it's clear that such difference is directly reflected on the syntactic systems of these languages.

THE GENERAL CONCLUSIONS:

The presented research is a trial of using the term 'destination' – defining it as a wide semantic category, which is realized by the different morphological and syntactical units in different languages. The destination as a morpho-semantic category is exposed in the verbal and noun flexion and in their derivation, also in the postpositions.

There is a trial of the typological analysis and comparison of the destination systems of Basque and Georgian in the presented dissertation.

The results of the research could be generalized the more so, the presented research includes some theoretical novelties as well.

Destination as a semantic category creates the proper grammar models in the different languages. According to the general linguistic models of the destination category the Georgian and Basque languages give an advantage to the exposition of the verbal destination. In these languages verbal destination defines and conditions the all destination system and its functions on the different levels of the language hierarchy.

As a matter in fact the verbal destination is possible only in poly-personal verbs. The poly-personality is the main condition for the verbal destination.

The destination has the two semantics.

1. The possessive destination and
2. The aimed or oriented destination

These two semantics are very close to each-other sometimes even with the crossing semantic fields.

From the theoretical models of the verbal destination Georgian has the three dimensional model on the synchronic level of the language, although as it's already noted diachronically it had the two dimensional model like the Basque verb. The same marker for the opposite forms of the category of version proves this well enough.

The inter-categorical relations are showing the importance of the category of destination in the language system for the poly-personal languages.

The categories of person, case and destination are the indirect relation categories while the parallel system of the direct relations consists of the categories of person, case and ergativity. The category of classes gets through the morphology and the syntax of these two languages.

Ergativity as a grammar category makes the symmetric system with destination. The first one is the category of a direct object and the second one is the category of an indirect object. The observed data had shown the possibility of joining variant of these two categories (ergative addressee). Semantically ergative destination means the existence of the forms of transitive verbs when the subject has a partner in the verb as a who animated category indirect object; for example, the marker of addressee *ki* in Basque verb carries such semantic.

Basque as a fully ergative language is comparably strict in exposing the ergativity, while the Georgian language has the split ergativity giving an advantage to the grammar exposition of the category of destination.

The presented research is the trial of complete description of destination systems in Georgian and Basque. Factually this is the first experiment in this field.

Addressee is a morphological category that shows to whom the verbal act is oriented. The interested argument is the verbal person - the addresser that is indirectly involved into the verbal act.

In modern Basque there are just a few verbs with synthetic conjugation. Only these verbs have the forms of destination. The verbal destination is exposed by marker *ki* on the synchronic level of the Basque language although we suppose that there were the destination prefixes in Basque verbs like the Georgian poly-personal verbal affixes.

Must be noted that the deeper analysis of the Georgian poly-personal verb take us far from the agglutinative principles. One morpheme very often has a few meanings and functions. So, the concrete semantic of such verbal morpheme becomes clear only in each concrete form. The Basque language is strictly agglutinative. This is the main difference between Basque and Georgian.

In the Basque language the position of the markers of addressee is suffixal, just in front of the indirect object markers. This shows the higher range of destination comparably to the indirect object markers. In the Georgian language the destination markers have the same type of advantage.

As its' described above there is the mirror asymmetry between the markers of destination in Georgian and Basque. The markers of version and indirect object are prefixes in Georgian and the markers of the addressee and indirect object are suffixes in the Basque language. The vectors of these categories are isomorphic.

The out-verb destination in the Basque and Georgian languages is exposed by the destination postpositions, by the case forms of the same semantic meaning and by the proper derivation affixes.

The syntactic destination means the possible combinations of the morphologically marked destination forms and of course in the both comparable languages the poly-personal verb carries the most difficult role in this matter as well.

The new methodical theory of synthetic functio-formal analysis is exposed in the present research. This method means rational acceptance the best results of modern formalism and functionalism. According to this new functio-formal theory the linguistic phenomena could be explained from the point of view of the form or of the function. Seems, that the function has some kind of priority, but when the language system already exists, it may follow just formal systemic dynamism in its development and then some forms are created by formal system. Such forms must be explained from the formal point of view. Linguistic analysis must unify the functional and formal data.

In the present research the theory of linguistic vercority is exposed. The language is the canonical system of its units and these relations could be given by the linguistic vectors on the each level of the language hierarchy. The linguistic vectors are: phonetic, morphemic, syntactic, lexical and semantic vectors. There are also some inter-level vectors, such as morpho-phonological, morpho-semantic, morpho-syntactic and lexico-semantic vectors.

The theory of linguistic vectors seems to be very comfortable for diverse type of investigations.

The presented research is a trial to expose a new linguistic theory from the historical comparative linguistics. The genetic relationship between the languages can be proved by exposing the regular correlations between the sounds in morphemes on the morpho-phonological level of the language hierarchy showing the functional-structural symmetry or appropriate asymmetry. This theory is based on the generally accepted idea that the speed of the morphological changes is much less than it is on the lexical

level of same the language. Factually, the eldest picture of the language micro-semantic is in its morphology. So, then we can get the earlier picture for comparison.

The presented research is the first trial of a typological comparison of the morphological and semantic structures in Basque-Caucasian comparative linguistics. As a matter of fact, the systemic comparison of such systems is really very interesting; it could bring the light to many questions, although we have no such type of linguistic investigations except of just a few unfinished experiments.

- 1 ხ. ალიერეი, 1979 - Allieres J. Manuel pratique de la langue basque Ed Picard, Paris 1979 - 262p
- 2 ხ. ალიერეი, 1983 - Allieres J. De la formalization du systeme verbal basque. IKER-2. Bilbao 1983 p.37-91
- 3 ნ. ალაბრუკი, 1998 - Алпатов В. М. История лингвистических учений М., 1998
- 4 ხ. ალტუბე, 1975 - Altube S. (1929) Enderismos. Euskaltzaindia, Bilbao. Reprinted in 1975 in the collection Orain Sorta. Indauchu Editorial, Bilbao
- 5 კ. ალტუნა, 1967 - Altuna P. Euskera, ire laguna Bilbao El mensajero del corazon de Jesus 1967 -227p
- 6 ტ. ამროვა, ბ. ოლხოვნიკოვი, ი. როდენსტეკენსკი, 1975 - Аморова Т. А. Ольховиков Б. А. Рождественский Ю. В. Очерки по истории лингвистики. М., 1975
- 7 ნ. ანდელუაძე, 1968 - ნ. ანდელუაძე. კლასიკური და პირუბანი უღვლესების ისტორიის ზოგი საკითხი იბერიულ-კავკასიურ ენებში. თბილისი, 1968
- 8 ს. ანდერსენი, 1977 - Anderson Stephen On Mechanisms by which Languages Become Ergative. In Charles N. Li (ed), Mechanisms of Syntactic Change Texas Press, 1977, pp 317-363
- 9 ჯ. ანდერსენი, 1973 - Anderson J Some Considerations of general Character Arising from the Abbe Darigol's Analysis of the Basque Verb Hague-Paris University of Edinburg 1973 -113p
- 10 ს. ანობარო, 1970 - Anibarro P. A Gramatica bascongada. San Sebastian. 1970 -169 p.
- 11 ა. არაბული, 1984 - ა. არაბული, მესამე სერვის ნაკვეთელთა წარმოება და მნიშვნელობა ძველ ქართულში. თბილისი, 1984
- 12 ხ. არანა, 1889 - Arana J. I. El verbo euskaro. Euskal Erria. 1889 XX, pp.80-83
- 13 შ. არიანდიაგა, 1929 - Ariandiaga M. Las flexions de preterito del verbo transitivo. Euzkarea-I, 1929 pp 96-98
- 14 გ. აულესტია, 1989 - Aulestia Gorka Basuqe - English Dictionary Reno and Las Vegas. University of Nevada press. 1989
- 15 რ. ასათიანი, 1994 - რ. ასათიანი, ქართველურ ენათა ტიპოლოგიის საკითხები (გრამატიკულ კატეგორიათა სისტემაში დომინანტური კატეგორიის დადგენის თედალსაზრიით), მეცნიერება, თბილისი, 1994
- 16 რ. ასათიანი, 1987 - რ. ასათიანი, ზმნურ მრეყესსულ ხმოვანთა ფუნქციონალური კვალიფიკაცია ქართველურ ენებში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შაცნე ულს, 3. თბილისი, 1987
- 17 რ. ასათიანი, 1982 - რ. ასათიანი, მარტაე წინადადების ტიპოლოგიური ანალიზი. თბილისი, 1982
- 18 შ. ასკარატე, Azkarate M. "Basque compound nouns and Generative Morphology: some data" in J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (eds) Generative Studies in Basque Linguistics Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, pp. 221-242. [Basque derivational morphology] 1993
- 19 რ. ასკეე, 1949 - Azkue R. M. Discusos leidos ante la Real Academia Esanola. Bilbao. 1949
- 20 რ. ასკეე, 1949 - Azkue R. M. Estudio comparative entre el vascunce y varios cultas Bilbao 1949
- 21 რ. ასკეე, 1932 - Azkue R. M. Verbo Gipuzcoano Bilbao. 1932
- 22 რ. ასკეე, 1905 - Azkue R. M. Dicionario vasco-espanol-frances T I Bilbao. 1905 -561p
- 23 რ. ასკეე, 1906- Azkue R. M. Dicionario vasco-espanol-frances T II. Bilbao. 1906 -487p
- 24 რ. ასკეე, 1969-1971 - Azkue R. M. Morfologia Vasca T.I.1-3 2ed Bilbao. La gran Enciclopedia Vasca. 1969-1971 -1711p.
- 25 შ. აფრიდანიძე, 2001 - შ. აფრიდანიძე, ირთბა მიმართების ადგილისათვის ქართული ზმნის მორფოსინტაქსში. ვარლამ თოფურია 100 თსუ, თბილისი, 2001.
- 26 აფრიკა, 1986-1987 - Африка. Энциклопедический справочник. Т 1--2 М., 1[Статьи по языковым семьям и государствам] 1986-1987
- 27 თ. ახმანიძე, 1966 - Ахманова О. С., Словарь лингвистических терминов М., 1966
- 28 ე. ბაბუნაშვილი, 2002 - ე. ბაბუნაშვილი, ზოგი ზმნის აგებულებისათვის ქართულში. მნიშვნელობის საკითხები, თბ. 2002 №4
- 29 ნ. ბაბელი, 1972 - Базелл Ч. Е., Лингвистическая типология и принцип типологического анализа языков различного строя М Наука, 1972 15-30 с

30. ე. ბანარუ. 1980 - Банару В. И. Типы предикации в английском языке. Кишинев. Штинца. 1980 - 124с
31. ბ. ბალთასარი, ჯ. ნიკოლსი. 2001 - Bickel Balthasar and Johanna Nichols. Syntactic Ergativity in Light Verb Complements. In Proceedings of the Twenty-Seventh Meeting of the Berkeley Linguistics Society. Berkeley. 2001
32. მ. ბეკერი. 1996 - Mark C Baker Thematic Roles and Syntactic Structure. McGill University. USA. V.2 Revised, June 1996
33. ე. ბენვენიტი. 1974 - Бенвенист Э. Общая лингвистика. М., Прогресс. 1974 - 407с.
34. ე. ბერესინი. 1975 - Березин Ф. М. История лингвистических учений М., 1975
35. ე. ბერესინი. 1979 - Березин Ф. М. Головин Б. Н. Общее языкознание. М., 1979
36. ი. ბეხერტი. 1982 - Бехерт И. Эргативность как исходный пункт изучения прагматической основы грамматических категорий. Новое в зарубежной лингвистике. XI, М., Прогресс. 1982. с. 411-432
37. ლ. ბლუმფილდი. 1968 - Блумфила Л. Язык М 1968
38. ს. ბოგდანოვიჩი. 1977 - Богданов С. И. Форма слова и морфологическая форма. СПб., 1997.
39. მ. ბოგოლობოვი. 1982 - Боголобов М. Н. Категория безличности и переходность пассивных форм. Тезисы докладов всесоюзной научной конференции - 8 «Актуальные проблемы иранской филологии» Душанбе 1982
40. ე. ბოედერი. 1979 - Boeder W. "Ergative Syntax and Morphology in Language Change: The South Caucasian Languages" in Frans Plank, ed., Ergativity Towards a Theory of Grammatical Relations. London Academic Press, 1979, p. 437
41. ე. ბოედერი. 1968 - Boeder W. Über die versionen des Georgischen Verbs. Folia Linguistica. #2, 1968.
42. ე. ბოკარევი. 1954 - Бокарев Е. А. Задачи сравнительно-исторического изучения кавказских языков ВЯ, 1954. №3 41-53 с.
43. ა. ბონდარკო. 1976 - Бондарко А. В. Теория морфологических категорий. Л., 1976
44. ა. ბონდარკო. 1983 - Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. Л., 1983
45. კ. ბოუდა. 1933 - Bouda K. Das transitive und intransitive Verbum im Baskischen. Amsterdam. 1933 - 130p
46. ი. ბრაუნი. 1998 - Braun J. Euscaro-Caucasica. Filologia Oqientalis-4. Warszawa. 1998
47. ი. ბრეტშნეიდერი. 1981 - Bretschneider Y. Euskara. Huzkuntzen tipologia ta hizkuntza universalaak IKER-I. Bilbao. 1981. p 221-241
48. ტ. ბულიგინა. 1980 - Булыгина Т. В. Грамматические и семантические категории и их связи - В сб.: Аспекты семантических исследований. М., 1980
49. ტ. ბულიგინა. 1977 - Булыгина Т. В. Проблемы теории морфологических моделей. М., 1977.
50. რ. გაგუა. 1953 - რ. გაგუა. ზმნის ცვლა გრამატიკული კლას-კატეგორიის მიხედვით ბაკურ ენაში. იკე. 4. 1953 129-134
51. ე. გაკი. 1971 - Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики. ПСА. М., 1971. 367-396
52. ე. გაკი. 1971 - Гак В. Г. Десемантизация языкового знака в аналитических структурах синтаксиса. Аналитические конструкции в языках различных типов. М-Л., 1965
53. თ. გამყრელიძე. 1979 - თ. გამყრელიძე. ზმნის „პირიარაბა“ და „ვალენტობა“ საენათმეცნიერო კრებული. თბილისი. 1979
54. თ. გამყრელიძე. ს. კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შერგელაია. 2003 - თ. გამყრელიძე, ს. კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შერგელაია. თეორიული ენათმეცნიერების კურსი. თბილისი, 2003.
55. თ. გამყრელიძე. 1972 - Гамкрелидзе Т. В. К проблеме произвольности языкового знака. ВЯ № 6. М., 1972
56. თ. გამყრელიძე. 1971 - Гамкрелидзе Т. В. Современная диахроническая лингвистика и картвельские языки ВЯ №3, 1971 34-48

57. თ. გამყრელიძე, ე. ივანიკო, 1984 - Гамкрелидзе Т В Иванов В В Индоевропейский язык и индоевропейцы Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры Т 1--2, Тбилиси, 1984.
58. ა. გარეტი, 1990 - Garrett Andrew The Origin of Split NP (ergativity) Language 66 261-296 1990.
59. პ. განენილაძე, 1974 - პ. განენილაძე, უკის ზმნის ეტიმოლოგიისათვის იკვ. XIX 1974
60. ე. გიორგაძე, 1958 - Георгиев В. И. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию М., 1958.
61. შ. გერენიუ, 1984 - Gereño Xabier A new method for learning basque. Euskare Ikasteko Methodoa. Translated by D. Johnson. 1984
62. დ. გევაძე, 1953 - დ. გევაძე შესაძე პირის სუბიექტური ნიშანი - დ ქველ ქართულში. ქუთაისის მედაეოგოური ინსტიტუტის შრომები, XI ქუთაისი. 1952-1953
63. ბ. გიგინიშვილი, 1976 - Гигинишвили Б. К. Падёжная система общедагестанского языка в свете общей теории эргативности ВЯ, №1. 1976
64. ტ. გივიანი, 1989 - Givón T. Mind, code and context. Hillsdale, 1989
65. ტ. გივიანი, 1990 - Givón T. Syntax: A functional-typological introduction. V.2. - A ; Ph.. Benjamins, 1990.
66. გ. გლისანი, 1959 - Глисон Г Введение в дескриптивную лингвистику. М., 1959
67. გ. გოგალაშვილი, 1980 - გ. გოგალაშვილი, ნამყო ძირითადის წარმოება ახალ ქართულში. მაცნე, უკის №3, 1980
68. გ. გოგალაშვილი, 1983 - გ. გოგალაშვილი, სუბიექტური შესაძე პირის ს. ა. ო სუფიქსთა განაწილებისათვის ახალ ქართულში. საენათმეცნიერო ძიებანი. თბილისი. 1983
69. გ. გოგალაშვილი, 2001 - გ. გოგალაშვილი, დრო-კლასთა შესაძე სერიაში მომხდარ ფორმობილე ცვლილებათა შესახებ. ვარლამ თოფურია 100. თსუ. თბილისი. 2001.
70. ა. გოიარი, 1931 - A Goiari Classification del verbo. Euzkarea-I, 1931 pp 554-600
71. ჯ. გრინბერგი, 1966 - Гринберг Дж. Квантитативный подход к морфологической типологии языков // Новое в лингвистике Вып. 3, М., 1963.
72. ჯ. გრინბერგი, 1970 - Гринберг Дж. 1966 - Некоторые грамматические универсалии, преимущественно касающиеся порядка значимых элементов // Новое в лингвистике. М., 1970. Вып 5. С 114-162
73. ჯ. გრინბერგი, 1970 - Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях // Новое в лингвистике. М., 1970. Вып. 5. С 31-44
74. ტ. გურგენიძე, 1984 - ტ. გურგენიძე, მრავლობითობის კატეგორია პირის ნაცვალისახელებში და მისი წარმოების სოგადი პრინციპები. მაცნე, უკის-2 1984 114-129
75. ტ. გურგენიძე, 1969 - ტ. გურგენიძე, სახელის ბრუნვის ფორმათა მიხედვით პირის ნიშნების განაწილება ახალ ქართულში. თსუ ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერებთათა XV სამეცნიერო კონფერენცია. თუნსები თბილისი, 1969
76. მ. გუხბანი, 1981 - Гухман М. М Историческая типология и проблема диахронических констант М, Наука. 1981 - 248 с.
77. მ. გუხბანი, 1974 - Гухман М. М. Лингвистические универсалии и типологическое исследование. М., 1974
78. მ. დამენია, 1982 - მ. დამენია, ქართული ზმნური მორფემების სტრუქტურული მოდელები. თბილისი, 1982
79. მ. დამენია, 2003 - მ. დამენია, ქვევა, როგორც ქართული ზმნის გრამატკული კატეგორია. ენათმეცნიერების საკითხები. №1. თბილისი, 2003
80. გ. დევეტერსი, 2002 - გ. დევეტერსი, არსებობდა თუ არა სახელთა კლასებთა კლასიკური ენაში ენათმეცნიერების საკითხები. 2002 №2, თბილისი.
81. ა. დესნიცკაია, 1951 - Десницкая А В Из истории развития категории глагольной переходности Памяти акад И В. Щербы М-И 1951 136-144
82. ა. დესნიცკაია, 1984 - Десницкая А В. Сравнительное языкознание и история языков II 1984

83. ი. დეშერევი. 1948 - Дешерев Ю. Д. Некоторые особенности эргативного строя предложения в баскском языке. Язык и мышление XI. М. 1948 153-161
84. ი. დიაკონი. 1967 - Дьяконов И. М. Эргативная конструкция и субъектно-объектные отношения. (На материале языков Древнего Востока) М., 1967
85. ა. დირი, 1950 - Дири А. М. Глаголы в кавказских языках. Эргативная конструкция предложения. М., 1950
86. რ. დიქსონი, 1979 - Dixon Robert Ergativity. Language 55:59, 1979. -138
87. ლ. დუე, 1978 - Дуже Л. Днатеზы в системе в системе грамматической типологии. Проблемы теории грамматического залога. Л. 1978 22-37
88. ჯ. დუ ბოისი, 1987 - Du Bois John The Discourse Basis of Ergativity. Language 63:805, 1987. -855.
89. ე. დუგლასი, 1977 - Douglas W., R. Etulain & W. Jacobsen (eds.) Anglo-American Contributions to Basque Studies. Essays in Honor of Jon Bilbao. Desert Research Institute Publications on the Social Sciences, 13, Reno, Nevada, USA. [Basque grammar ergativity, partitive, phonology etc.] 1977
90. ა. ეგუზკიტა, 1986 - Eguzkitza A. Topics in the Syntax of Basque and Romance UCLA PhD Dissertation, Los Angeles. California, USA. [Syntactic Theory. Generative grammar. Basque grammar. Galdegaia and question formation.] 1986
91. ლ. ელემანი, 1978 - Эдельман Д. И. К теории языкового союза. ВЯ № 3 1978
92. ე. ელისაძე, 1908 - Elizalde L. Notas suplementarias al estudio de la conjugation del grupo A (euskera guipuzkoano) Euzkadri, 1908 V, 239-245
93. El verbo a traves de la literature vasca Euskera, 1960. V pp.335-340
94. ლ. ენუქიძე, 1974 ლ. ენუქიძე, ზნის ვალენტობისა და პირიანობის მიმართება ქართულში. თანამედროვე სოციალ და მათემატიკური ენათმეცნიერების საკითხები, IV, 1974. 50-68
95. ლ. ენუქიძე, 1988 - ლ. ლ. ენუქიძე, ძირითადი სინტაქსური თეორიები თანამედროვე სასლავურკარულ ენათმეცნიერებაში. მეცნიერება. თბილისი. 1988 ???
96. Эргативная конструкция предложения М. 1950
97. ЭКПРЯТ - Эргативная конструкция в языках различных типов. Л. 1967 - 312с
98. ფ. ეროელიშვილი. 1970 - ფ. ეროელიშვილი, ზმნური ფიქსების ფორმატურის სტრუქტურისა და სიტუაციის საკითხები ქართულში. თბილისი. 1970
99. ფ. ეროელიშვილი. 1965 - ფ. ეროელიშვილი, ქვეყნის საკითხისათვის ქართულში. თსუ შრომები. ტ. 114. 1965
100. ი. ესპერსენი, 1967 - Есперсен О. Философия грамматики. М., 1958
101. ა. ეჩაიდე, 1968 - Echaide A. M. Castellano y vasco en el habla de Oriz. Estudio sobre la lengua traditional e importada. Pamplona. 1968
102. ა. ეჩაიდე, 1960 - Echaide A. M. Desarrollo de las conjugaciones euskaras. San Sebastian Grafico Editora. 1944 -894
103. კ. ენენაგუსია, 1981 - Etxenagusia Karmelo Iparraldeko Euskal Idazleak. Anthologia Bilbao. 1981
104. Euskaltzaindia (Royal Academy of the Basque Language) (1979) Euskal Aditz Batua (Txillardegui Taulen prestatzaita), Gráficas Valverde, San Sebastián. [verbal paradigms in color]
105. Euskaltzaindia (Royal Academy of the Basque Language) Euskal Gramatika Lehen Urratsak (EGLU), Euskaltzaindia, Bilbo, Bizkaia. [Description of Basque grammar, in several volumes] 1990
106. Euskera. Aditz-Laguntzaila Batua. XII. Bilbao. 1973 p.3-79
107. რ. ვან ვალინი, ე. ვალი. 1982 - Ван Валин Р. Филл У. Референциально-ролевая грамматика. Новое в зарубежной лингвистике, М 1982 376-411
108. რ. ვან ვალინი, 1981 - Van Valin Robert Grammatical Relations in Ergative Languages. Studies in Language 5:361-394. 1981
109. კ. ვამლინგი, 1989 - Vamling Karina Complementation in Georgian. University press, Lund. 1989
110. ფ. ვარდუღელი, 1969 - Вардуль Ф. Понятие универсалий в лингвистической типологии. Языковые универсалии и лингвистическая типология. М. 1969 19-34

111. ი. ენუაისი, 1986 - Вешапидзе И. М. Взаимочередующиеся глагольные основы со значением «быть» в Баскском языке Известия АН ГССР, №1 Тбилиси 1986. с.121-126
112. ტ. ვილბური, 1970 - Wilbur T. H. Ergative and pseudo-ergative in basque Fontes Linguae Vasconum. 1970 II, 56-66
113. Wikipedia free encyclopedia - http://en.wikipedia.org/wiki/Split_ergativity
114. კ. ვინკლერი, 1909 - Winkler H. Das Baskische und der vorderasiatisch-mitteländische Volker und Kulturkreis. Breslau. 1909.
115. ა. ვოლოდინი, 1974 - Володин А. П. К вопросу об эргативной конструкции предложения ВЯ, №1 1974. 14-22
116. Вопросы общего языкознания и структурно-типологического исследования языков. Самарканд 1978
117. ე. ულფორდი, 1997 - Woolford Ellen Four Way Case Systems Ergative, Nominative, Objective and Accusatives. Natural Language & Linguistic Theory 15 1 1, 1997 81-227.
118. Залоговые конструкции разносистемных языках Л. 1981
119. ლ. ზასორინა, 1974 - Засорина Л. Н. Введение в структурную лингвистику. М., 1974.
120. ე. ზევეგინცევი, 1973 - Звегинцев В. А. Язык и лингвистическая теория. М., 1973.
121. ე. ზევეგინცევი, 1975 - Звегинцев В. А. Новые черты современного языкознания. В кн. Новое в лингвистике. М., прогресс. 1975
122. ე. ზინდერი, 1998¹ (1987¹).- Зиндер Л. Р. Введение в языкознание: Сб. задач. М., 1998¹ (1987¹).
123. ი. ზიცარი, 1977 - Зыцарь Ю. В. К типологической характеристике эргативной структуры языков басков. ВЯ № 3 М. 1977ю 37-47
124. ი. ზიცარი, 1955 - Зыцарь Ю. В. О родстве баскского языка с кавказскими. ВЯ 1955 № 5
125. ი. ზიცარი, 1984 - Зыцарь Ю. В. О единстве сознания и различных языков. ВЯ 1984 № 4
126. ი. ზიცარი, 1977 - Zytzar Y. V. Pedro de Yrizar. Sobre las trabajos del verbo 'izan~ y us comparaciones. Euskera. XXXIX Bilbao 1977
127. გ. თოფურია, 1977 Топурия Г. В. Эргатив самостоятельный и эргатив совмещающий и их функции в иберийско-кавказских языках. Нальчик. 1977.
128. ე. თოფურია, 1967 - ე. თოფურია, სვანური ენა. I ზნა, შრომები. თბილისი. 1967
129. ე. თოფურია, 1979 - ე. თოფურია, პირისა და წენეგბითი ჩაკეულახებლები ქართულურ ენებში. შრომები III. თბილისი. 1979
130. ე. თოფურია, 1942 - ე. თოფურია, ზმნის უსეველესი სუფიქსაციისათვის ქართულში. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. III №5, 1942
131. ე. თოფურია, 1953 - ე. თოფურია, ენის განვითარების შინაგან კანონთა ერთი ნიმუში ქართულში. იქ V, 1953
132. ნ. თულენი, 1991 - Thuleen Nancy. "The Verbal Syntax and Ergativity of Georgian." Website Article. 8 May 1991. <<http://www.nthuleen.com/papers/L12paper.html>>
133. Языки и диалекты мира: Проспект и словарь. М., 1982.
134. რ. იაკობსონი, 1985 - Якобсон Р. О. К общему учению о падеже. Морфологические наблюдения над славянским склонением. О структуре русского глагола В книге - Избранные работы, переводы с английского, немецкого, французского языков М 1985
135. რ. იაკობსონი, 1963 - Якобсон Р. О. Типологические исследования и их вклад в сравнительное языкознание. Новое в лингвистике. -3. М. Прогресс 1963 95-105 с.
136. რ. იაკობსონი, 1985 - Якобсон Р. О. Избранные работы. М., 1985 133—238 с.
137. ე. იარცევი, 1972 - Ярцева В. Н. О синтаксической роли прямого дополнения в языках разных типов. Члены предложения в языках различных типов. Мешанишვილი. М. 1972
138. ე. იარცევი, 1976 - Ярцева В. Н. Принципы типологического анализа родственных и неродственных языков. В сб. Проблемы языкознания. Доклады и сообщения советских ученых на X международном конгрессе лингвистов. Бухарест 28У.ШХ М. Наука. 1976 203-207 с.
139. ЯУЛТ - Языковые универсалии и лингвистическая типология. М. 1969.

140. ე. ივანიშვილი, 1984 - Иванов В В. Поссесивная конструкция и поссесивный тип языка в синхронии и диахронии. Типы языковых общностей и методы их изучения. Тезисы всесоюзной конференции по теоретическим вопросам языкознания - 3 (ТЯОМИ) М., 1984 56-58
141. ე. ივანიშვილი, 1958 - Иванов В В. Типология и сравнительно-историческое языкознание. ВЯ -5. 1958
142. ი. იმნაიშვილი, 1957 - ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნებათა ყვერქციებათა ძველ ქართულში. თბილისი. 1957.
143. ი. იმნაიშვილი, ე. იმნაიშვილი, 1996 - ი. იმნაიშვილი, ე. იმნაიშვილი, ზმნა ძველ ქართულში. I-II. შინის ფრანკოფონია. 1996
144. ი. იმნაიშვილი, 1858 - Inchausti I. La verbe basque. Bayone-Paris. 1858 -54
145. ხ. იმნაიშვილი, 1990 - Intxausti J. Euskara, la lengua de los vascos. Servicio central de publicaciones del Gobierno Vasco, Vitoria-Gasteiz. [A general history of Euskara. Culture. Literature. Sociolinguistics. Euskara/French- CD-Rom.] 1990.
146. ხ. იმნაიშვილი, 1960 - Intxausti Joseba. Euskal- Aditza Gipuzco-Bizkaierak. Paradigmos verbales y metodo racional para su estudio. 1960.
147. კ. დე ირისარი, 1986 - Irizar De Pedro. Observaciones sobre formas verbales de Deva. Bilbao. 1986.
148. კ. დე ირისარი, 1980 - Irizar De Pedro. Sobre las formas verbales vizcainas con objeto indirecto de segunda persona. San Sebastian, 1980.
149. კ. ირისარი, 1947 - Yrizar P. Formacion y desarrollo del verbo auxiliar vasco. BSVAP, 1947, III pp.427-491
150. Исследования по структурной типологии / Отв. ред. Т.Н. Моложная. М., 1963.
151. ა. თუღაქიჩი, 1984 - Юдакин А. П. Развитие структуры предложения в связи с развитием структуры мысли. М. 1984
152. ე. იურჩენკო, 1979 - Юрченко В. С. Структура предложения и система синтаксиса. ВЯ №4. 1979. 77-89 с.
153. ხ. კარო ბაროჯა, 1969 - Caro Baroja J. Observaciones sobre el vascuence y el Fuero general de Navarra. Fontes Linguac Vasconum. 1969, I pp.61-95
154. ხ. კარო ბაროჯა, 1946 - Caro Baroja J. Materiales para una historia de la lengua vasca en su relacion con la Latina. Salamanca. Universidad de Salamanca. 1946 -237p.
155. ე. კახავეჯიანი, 1988 - Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология. М., 1988.
156. Категория субъекта и объекта в языках различных типов. М-Л., 1982
157. Категория бытия и обладания в языке. М., 1977
158. Категория глагола и структура предложения. Конструкция с предикатными актантами. Л., 1983
159. Каузативные конструкции. Л., 1973
160. ხ. კაცხელსონი, 1947 - Качельсон С. Д. Эргативная конструкция и эргативное предложение. Изв. АН СССР. 1947. т. №:6 вып. 1. 43-49
161. ხ. კაცხელსონი, 1972 - Качельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление. Л., 1972 -216 с.
162. ხ. კაცხელსონი, 1986 - Качельсон С. Д. Общее и типологическое языкознание. Л., 1986. -298с.
163. ა. კიბრიკი, 1992 - Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания. М., 1992.
164. ა. კიბრიკი, 1994 - Кибрик А. Е. Стратегии организации базовой структуры предложения и интегральная типология языков // Вестник МГУ. 1994 N 3.
165. ა. კიბრიკი, 1979 - Кибрик А. Е. Материалы и типология эргативности. М. 1979
166. ა. კიბრიკი, 2005 - Кибрик А. Е. Функционализм в лингвистике. Лингвистическая типология. Web/version. 2005
167. ა. კიბრიკი, 1985 - Kibrik A. Toward a Typology of Ergativity. In Johanna Nichols and Anthony Woodbury (eds.) Grammar inside and outside the clause. Cambridge. Cambridge University Press. 1985. 268-323

168. ა. კოსირია, 1979 - ა. კოსირია, ქვეყნუბარის ბრუნკოთა მამარაუბა ქაროქველურ
ქებუში. ა. ნიქობაჯის დაბადების მე-80 წლისთავისადმი მიძღუნული კრებულს
თბილისი. მეცნიერება. 1979
169. ა. კოსირია, 1982 - ა. კოსირია, მარტივი წინადადების შედგენილობა ქაროქველურ
ქებუში. თბილისი. მეცნიერება. 1982
170. ე. კიხეი, 1982 - Кихей Э. Л. К универсальному определению подлежащего Новое в
зарубежной лингвистике М 1982 236-276
171. ე. კიხეი, ბ. აშირი, 1982 - Кихей Э. Комри Б. Иерархия доступности именных групп в
универсальной грамматике // Новое в зарубежной лингвистике Вып. 11 М. 1982
172. ა. კინგი, 1994 - King Alan R. The Basque Language: A Practical Introduction Reno:
University of Nevada Press. 1994.
173. შ. კინტანა, 1973 - Kintana X. La lingua basca en Gereno. J.M. Gereno, Guita del pais Vasco.
Bilbao. 1973 pp.9-12
174. შ. კინტანა, 1972 - Kintana X. Linguistika orain atre. San Sebastian, 1972
175. ბ. კლიმოვი, 1977 - Климов Г. А. Типология языков активного строя М 1977 -314 с.
176. ბ. კლიმოვი, 1973 - Климов Г. А. Очерк общей теории эргативности. М 1973 - 264 с.
177. ბ. კლიმოვი, 1980 - Климов Г. А. Алексеев М. Е. Типология кавказских языков М. 1980
178. ბ. კლიმოვი, 1967 - Климов Г. А. К эргативной конструкции предложения в занском
языке Эргативная конструкция языков различных типов. М., 1967
179. ბ. კლიმოვი, 1972 - Климов Г. А. К характеристике языков активного строя ВЯ №4 1972
3-14
180. ბ. კლიმოვი, 1975 - Климов Г. А. О пятии языкового типа. ВЯ 1975 №6 21-28
181. ბ. კლიმოვი, 1976 Климов Г. А. Аномалии эргативности в лязском (чанском) языке.
Восточная филология №4, Тбилиси, 1976. 150-155
182. ბ. კლიმოვი, 1976 - Климов Г. А. О месте активного строя в контесивно-типологической
классификации языков. Теория языка, англитика, кельтология М. 1976 65-66
183. ბ. კლიმოვი, 1978 - Климов Г. А. Общендоевропейский и картельский (к типологии
падежных систем). ВЯ. 1978. №4
184. ბ. კლიმოვი, 1983 - Климов Г. А. Принципы контесивной типологии М. 1983. -224 с.
185. ბ. კლიმოვი, 1983 - Климов Г. А. О позиционных падежах эргативной системы ВЯ,
1983. №4 86-90 с.
186. ბ. კლიმოვი, 1990 - Климов Г. А. Основы лингвистической компаративистики М., 1990
187. ბ. კლიმოვი, შ. ალექსევი, 1980 - Климов Г. А. Алексеев М. Е. Типология кавказских
языков. М 1980.
188. ბ. კომრი, 1978 - Comrie Bernhard 1978 Ergativity In W. P. Lehman (ed.), Syntactic
Typology, Austin: University of Texas Press, pp 329-394
189. ბ. კომრი, 1981 - Comrie B. S. Language universals and linguistic typology Syntax and
morphology. Chicago, 1981.
190. ბ. კომრი, 1988 Comrie B. S. Linguistic typology // F.J. Newmeyer ed. Linguistic theory:
Foundations. - Cambr. etc.: Cambr. UP, 1988 447-461.
191. თ. კორტაჯა, 1978 - Кортава Ю. Г. Глаголы обладания в грузинском языке. Проблемы
внутренней и внешней лингвистики М., 1978 34-43 с
192. დ. კრისტალი, 1985 - Crystal David A dictionary of linguistics and phonology 2nd Edition.
Oxford, 1985
193. ზ. კუნო, 1987 - Kuno S. 1987 - Functional syntax Anaphora, discourse and empathy
Chicago; L.: The U of Chicago, 1987.
194. ე. კურილოვი, 1962 - Курилович Е. Эргативность и страдательность в языке. Очерки по
лингвистике. 1962 122-134
195. ე. კურილოვი, 1960 - Курилович Е. Очерки по лингвистике. М., 1960.
196. თ. ლაკა, 1993 - Laka I. "The Structure of Inflection: A Case Study in X⁰ Syntax". in J. I. Hualde
& J. Ortiz de Urbina (eds.) Generative Studies in Basque Linguistics, John Benjamins Publishing
Co Amsterdam/Philadelphia, pp. 21-70.[morphology of inflected auxiliary. Morpheme order -
changing phenomena] 1993
197. თ. ლაკა, 1993 - Laka I. "The Syntax of Negation: a view from Basque" in Rivista di Linguistica
Vol 5, numero 2, 1993 pp. 245-274

198. ი. ლაკა, 1993 - Laka I "Unergatives that assign ergative, unaccusatives that assign accusative" in *Papers on Case and Agreement*, Vol 1, J. Bobaljik & C Phillips (eds), MITWPL 18, Cambridge, Massachusetts, USA, 1993 pp 149-172.
199. ი. ლაკა, 1994 - Laka I. *On the Syntax of Negation*, Garland, New York & London 1994.
200. ხ. ლაკარა, 1991 - Lakarra J. *Memoriae L. Mitxelena Magistri Sacrum*, Diputación Foral de Guipúzcoa, Donostia-San Sebastian, Spain 1991
201. ხ. ლაკარა, ორთც ლე ერბინა, 1992 - Lakarra J. & J. Ortiz de Urbina *Syntactic Theory and Basque Syntax*, Diputación Foral de Guipúzcoa, Donostia-San Sebastian, Spain. 1992.
202. გ. ლაკომბი, 1937 - Lacombe G. *Grammaire basque T II Premier fascicule Le verbe*. Bayonne, 1937
203. გ. ლაკომბი. 1952 I. - Lacombe G. *Languge basque. Les langues du monde* Ed. 2. 1952. p.255-270
204. ქ. ლაფიტი 1962 - Lafitte P (1979) *Grammaire Basque*. Navarro-Labourdin Littéraire, édition revue et corrigée, Elkar, Donostia-San Sebastian, Gipuzkoa. [A descriptive grammar of eastern dialects. Phonology. Morphology. Syntax.] 1962 -489p.
205. რ. ლაფონი, 1988 - Lafon R (1944) *Le système du verbe Basque au XVIème siècle*, Delmas, Bordeaux. [Reprinted in 1988 by Elkar, Donostia, Historical Linguistics Verbal system.]
206. რ. ლაფონი, 1972 - Lafon R. *Basque en CURRENT tends in Linguistics*. The Hague 1972 IX 1 pp.744-792
207. რ. ლაფონი, 1971 - Lafon R. *Ergatif et passif en basque at en georgien*. *Billetin de la Societe de Linguistique*. 1971. LXVI 1 pp 327-347
208. რ. ლაფონი, 1975 - Lafon R. *Remarques complementaires sur la structure du verbe basque*. *BSLP*. T. 51 1955 p.148-175
209. რ. ლაფონი, 1962 - Lafon R. *La categoric de personne en basque*. *Indiano-romanistica*. Lima 1962, I pp.26-33
210. რ. ლაფონი, 1984 - Лафон Р. Система баскского глагола Тбилиси 1984 -263
211. *Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярица*. М., 1990
212. ქ. ლომთათიძე, 1946 - ქ. ლომთათიძე, ქ - სუფიქსისათვის მეგრულ ზმნებში. იკვ 1 1946. 131-140
213. ქ. ლომთათიძე. 1947 - ქ. ლომთათიძე, ქვევის კატეგორიისათვის აფხაზურ ზმნაში. თხუ შრომები XXXბ-XXXბ 1947. 411-419
214. ქ. ლომთათიძე. 1942 - ქ. ლომთათიძე, გარდამაკვლობის კატეგორია აფხაზურ ზმნებში. ნ. შარის სახელობის ისტორიისა და მატერიალურ კულტურის ინსტიტუტის მოამბე XII. თბილისი 1942.
215. ქ. ლომთათიძე. 1953 - ქ. ლომთათიძე, თბება ტიპის ზმნათა ისტორიისათვის ქართულში. იკვ, IV თბილისი. 1953
216. ქ. მატიჩისკაია, 1974 - Майтинская К. Е. Местонимие и универсални. Универсални и типологические исследования. М., 1974 92-104 с.
217. ე. მაკაევი, 1977 - Макаев Э. А. *Общая теория сравнительного языкознания*. М., 1977.
218. ქ. მანიჩგი, 1996 - Manning Christopher *Ergativity: Argument Structure and Grammatical Relations*. Stanford: CSLI Publications. Ch. 1, pp. 1-76 (*Cutting the Ergativity Pie*). 1996
219. ქ. მანიჩგი, 1997 - Manning Christopher *Ergativity* Stanford University CSLI Publications, 1997.
220. ა. მარანცი, 1989 - Marantz Alec *Relations and Cofigurations in Georgian*. 1989 Sept. Curriculum CB#3166. Chapel Hill.
221. ნ. შარი, 1925 - Марр Н Я *Грамматика древнелитературного грузинского языка*. Л. 1925
222. ნ. შარი, 1926 - Марр Н Я *Две работы Уленбека по баскскому языку* *Язык и литература* I Л. 1926 261-278 с.
223. ნ. შარტიჩე, 1963 - Мартини А *Основы общей лингвистики // Новое в лингвистике*. Вып. 3 М., 1963
224. ა. შარტიჩოსოვი. 1964 - ა. შარტიჩოსოვი, ნაცვალსახელს ქართველურ ენებში. ისტორიულ-მედარეობით ახალსი. თბილისი 1964
225. ა. შარტიჩოსოვი 1956 - ა. შარტიჩოსოვი, წინდებულისა და თანდებულის ისტორიულს ურთიერთობისათვის ქართულში. იკვ VIII. თბილისი 1956
226. ე. შარული, 1960 - Марузо Ж *Словарь лингвистических терминов*. М., 1960

- 227 ი. მასლოვი, 1997¹ (1982¹; 1987²) - Маслов Ю С Введение в языкознание. М., 1997¹ (1982¹; 1987²)
- 228 გ. მაჭავარიანი, 1953 - გ. მაჭავარიანი, 'ზმნის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები ქართულურ ენებში. (საკანდიდატო დისერტაცია) თბილისი. 1953
- 229 გ. მაჭავარიანი, 1960 - გ. მაჭავარიანი, ბრუნების ერთი ტიპის ვენგუსისისათვის სენსურში ოსუ შრომები. ტ. 43 თბილისი. 1960
- 230 გ. მაჭავარიანი, 1958 - გ. მაჭავარიანი, ქართულურ ენებშია შედარებითი მორფოლოგია. ნაწილი I. ზმნის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები. ოსუ კატეგორიები ენათა კთედრა. ხელნაწერი შრომა თბილისი. 1958
- 231 ი. მაჭავარიანი, 1980 - ი. მაჭავარიანი, სუბიექტურ-ობიექტურ შამართებათა ტიპოლოგიისათვის ურარტულ ენაში. კატეგორიულ-ახლადმოსაგლეუთური კრებული VI, თბილისი. 1980
- 232 მ. მაჭავარიანი, 1983 - Мачавариани М В. Статив, результатив, пассив и перфект в грузинском языке Типология результативных конструкций. Л, 1983. 133-141 с.
233. მ. მაჭავარიანი, 1987 - მ. მაჭავარიანი, ქვეყნის კატეგორიის სემანტიკა. თბილისი. 1987
234. მახარობლიძე ი. დესტინაციურ სისტემათა ტიპოლოგია. თბილისი 2005
235. მახარობლიძე ი. ბასკური ზმნის ადრესატობის კატეგორიის ტიპოლოგიური ანალიზი. თბილისი 2005
236. ა. მეიე, 1954 - Мейе А Сравнительный метод в историческом языкознании М., 1954.
237. დ. მელიქიშვილი, 1980 - დ. მელიქიშვილი, პირის ნაკვალავხელთა ფუძის აგებულებასთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი. ნარკვევები იბერიულ-კავკასიურ ენათა მორფოლოგიიდან. თბილისი. 1980 48-57
238. დ. მელიქიშვილი, 1977 - დ. მელიქიშვილი, ინკლუსიუქსკლუსივის კატეგორიის გამოსატვის ისტორიისათვის ქართულ ზმნაში მკვლე. ელს-4. 1977 159-165
239. დ. მელიქიშვილი, 2000 - დ. მელიქიშვილი, ქართული ზმნის უღლების სისტემა. თბილისი. 2000.
240. ი. მელიქიშვილი, 2002 - ი. მელიქიშვილი, ქვეყნა რეგარც ანპექტურ დამირისპირებათა გამოსატვა ქართულში ენამეცნიერების საკითხები. (გ. მაჭავარიანის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებულის). თბილისი, 2002
- 241 ი. მელნიკი, 1995 - Мельник И. А. Курс общей морфологии. М., 1995.
242. ნ. მეტრეველი, 2000 - ნ. მეტრეველი, ქვეყნასთან დაკავშირებული ზოგიერთი საკითხი. მეული ქართული ენის კათედრის შრომები. თბილისი. 2000.
- 243 ი. მეშნანინოვი, 1936 - Мещанинов И. И. Новое учение о языке. Стадильная типология Л. 1936
244. ი. მეშნანინოვი, 1940 - Мещанинов И. И. Общее языкознание. К проблеме стадильности в развитии слова и предложения. Л. 1940
- 245 ი. მეშნანინოვი, 1948 - Мещанинов И. И. Эргативный строй и его отношение к другим языковым структурам. Язык и мышление. Т. II. М-Л 1948
246. ი. მეშნანინოვი, 1964 - Мещанинов И. И. Эргативный строй предложения Проблемы сравнительной фиологии М-Л. 1964 19-25
247. ი. მეშნანინოვი, 1967 - Мещанинов И. И. Эргативная конструкция в языках различных типов. Л. 1967 - 248 с
248. ი. მეშნანინოვი, 1963 - Мещанинов И. И. Структура предложения. М-Л 1963
249. ი. მეშნანინოვი, 1982 - Мещанинов И. И. Глагол Л 1982 -272с.
- 250 ი. მეშნანინოვი, 1984 - Мещанинов И. И. Номинативное и эргативное предложения Типологическое сопоставление структур. М. 1984
251. მ. მიითინი - 1991 - Mithun Marianne Active/Agentive Case Marking and its Motivations Language 67:510-546. 1991
252. კ. მიხელენა, 1997 - Mitxelena K. La lengua vasca. Leopoldo Zugaza, editor, Durango, Vizcaya. (History. Early written testimonies. Grammatical structure Ergativity. Agreement.) 1977.
253. დ. მიხელენა. 1985 - Michelena L. Fonética histórica vasca 3rd ed., Diputación de Guipúzcoa, San Sebastián. (Historical Linguistics Historical Phonology History of Euskara Ethnology. Phonological structure Dialects.) 1985.

254. Морфологическая структура слова в языках различных типов / Отв. ред. В. М. Жирмуцкий и О. П. Суник. М., Л., 1963
255. Морфологическая типология и проблема классификации языков / Отв. ред. Б.А. Серебrenников и О.П. Суник. М., Л., 1965.
256. Морфологические значения. М., 1998
257. თ. მისკალსკია, 1977 - Москальская О. И. Вопросы синтаксической семантики. ВЯ, №2 1977.
258. ლ. შერინი, 1992 - Мурзин Л. Н. Проблемы и направления современной лингвистики. Пермь. 1992
259. ნ. ნათაძე, 1987 - ნ. ნათაძე, მესამე ხერხის დრო-კლასოთა წარმოებისათვის ქართულში. იკე, VII, თბილისი. 1987. 81-100
260. გ. ნებერიძე, 1976 - გ. ნებერიძე, ქვეყნის კატეგორია ქართულში. მაცნე, ელს №3 თბილისი. 1976
261. გ. ნებერიძე, 1987 - გ. ნებერიძე, არსებობს თუ არა ურგარტიული კონსტრუქცია ქართულურ ენებში. მაცნე ელს 3. თბილისი. 1987. 177-191
262. გ. ნებერიძე, 1988 - გ. ნებერიძე, როგორი სისტემა უნდა აღსდგეს ქართულურ ყუეს ენაში ურგარტიული თუ ნომინატიური? მაცნე ელს 2. თბილისი 1988. 83-94
263. ლ. ნოზაძე, 1974 - ლ. ნოზაძე, შედითაქტიუ 'ზნათა წარმოების სუთი საკითხი ქართულში. იკე, XIX, თბილისი. 1974
264. რ. ნუშვი, 1982 - Нуман М. О подлежащих и топиках. Новое в зарубежной лингвистике М. 1982. 356-375 с
265. Общее языкознание: Внутренняя структура языка / Под ред. Б. А. Серебrenникова. М., 1972. - Глава 4. Грамматика
266. Общее языкознание: Методы лингвистических исследований / Под ред. Б.А. Серебrenникова. М., 1973. - Глава I. Методы лингვისტических исследований; Глава 2. Синхронное и диахроническое описание языков. -318 с.
267. Общее языкознание / Под ред. А.Е. Супруна. Минск, 1983
268. ბ. თარსაბალი, 1987 - Ouharçabal B. Étude descriptive des constructions complexes en Basque: Propositions relatives, temporelles, conditionnelles et concessives, PhD Dissertation, Univ. de Paris 1987.
269. ბ. თარსაბალი, 1993 - Ouharçabal B. "Verb agreement with non-arguments: On allocutive agreement" in J. Hualde & J. Ortiz de Urbina eds. generative Studies in Basque Linguistics Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 1993. pp. 89-114.
270. შ. თნელერა, ბ. ურნი, 1991 - Oñederra M. L. & B. Hurch "Borrowing in Basque" in Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguists. Bahner W., J. Schildt & D. Viehweger (eds.), Akademie Verlag Berlin, Berlin, 1991 pp. 1732-1735.
271. ა. თნიანი, 1978 - ა. თნიანი, ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები. თბილისი. 1978
272. ა. თნიანი, 1989 - ა. თნიანი, ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის საკითხები, (სახელთა მორფოლოგია) თბილისი. 1989
273. ბ. თრეგუი, 1953 - Oregui J. Sobre algunos aspectos de la conjugation vasca. BSVAP, 1953 IX, pp.37-60
274. ხ. თრიც დე ურბინა, 1989 - Ortiz de Urbina J. Parameters in the Grammar of Basque. Studies in Generative Grammar 33, Foris Publications, Dordrecht, The Netherlands. [Syntactic Theory. Government and Binding Theory Basque grammar. Question formation Galdegaia. Ergativity] 1989
275. Overview of Ergativity www2.hawaii.edu/~yotsuka/pubs/032.pdf
276. Основные направления структурализма / Отв. редакторы М. М. Гухман и В. Н. Яриева. М., 1964.
277. შ. პიჭაძე, 1993 - შ. პიჭაძე, რეფლექსურობისა და ქვეყნის (ვერსის) კატეგორიების თანამედროვე გერმანულ ენაში. მაცნე ელს 3-4 1993. 175-186
278. ლ. პალმაიტისი, 1979 - Палмайтис Л. Аккузатив и родительный. ВЯ, №4 1979. 90-100 с
279. ე. პანფილოვი, 1982 - Панфилов В. З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания. М. 1982 -357с.
280. ე. პანფილოვი, 1960 - Панфилов В. З. Языковые универсалии и типология предложения ВЯ. 1974 с.4-17

281. Paradigmas De La Conjugation Vasca. Dialectos Guipuzcoano y Vizcaino Luis Villasante. Carmelo Iturria Editorial Franciscana Aranzazu 1955 -52 p
282. გ. პაული, 1960 - Пауль Г Принципы истории языка М., 1960.
283. ბ. პეტერსი, 1995 - Peeters Bert Morphological and syntactic ergativity. LINGUIST List 6 642 Fri 05 May, 1995.
284. დ. პერელმუტერი, 1978 - Perlmutter D "Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis" in Berkeley Linguistic Society 4, [Unaccusative predicates] 1978 pp. 157-189
285. ი. პერელმუტერი, 1974 - Гельсмутер И А Об оппозиции «переходность-не переходность» в системе индоевропейского глагола ВЯ №3, 1974. 70—81 с.
286. ა. პირეიკო, 1968 - Пирейко А А. Основные вопросы эргативности на материале индославянских языков. М 1968
287. ფ. პლანკი, 1979 - Plank Frans Bibliography on Ergativity In Frans Plank (ed.) Ergativity. Towards a Theory of Grammatical Relations. London/New York: Academic Press. 1979. Pp 511-554
288. Принципы описания языков мира. М., Наука. 1976 -343с
289. Принципы типологического анализа языков различного строя. М. Наука. 1972 -282с
290. Проблемы грамматического моделирования / Отв. ред А А. Зализняк М., 1973
291. ი. პუჯანა, 1970 - Pujana P. Euskal aditza (Bizkaiera) Flexiones del verbo vasco vizcaino. Bilbao. 1970 -126p.
292. ი. პუჯანა, 1995 - Pujana P. Paradigmas de la conjugation vasca. (Dialectos Guipuzcoano y Vizcaino) Aranzazu. 1955 -35p.
293. ე. ჟირმუნსკი, 1958 - Жирмунский В. М. О синхронии и диахронии в языкознании. ВЯ, 1958. №5 с 43-52
294. ი. ჟურინსკაია, 1977 - Журинская М. А. Именные possessивные конструкции и проблема неотгормимой принадлежности. Категория бытия и обладания в языке М., 1977 194-258
295. გ. რებუსი, 1993 - Rebuschi G. "Basque pronouns and relativized locality" in J.I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (eds), Generative Studies in Basque Linguistics Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 1993. pp. 115-144.
296. მ. რისი, 1905 - Rhyt M The Basque verb Modern language Notes. 1905 XX, pp.217
297. რ. დე რიხი, 1969 - de Rijk R. "Is Basque an SOV language?" Fontes Linguarum Vasconum I, [Free word order and underlying word order.] 1969. pp 319-351
298. რ. დე რიხი, 1972 - de Rijk R. Studies in Basque Syntax: Relative clauses PhD Dissertation, MIT, Cambridge, Massachusetts, USA. 1972.
299. გ. როგავა, 1975 - გ. როგავა, ნომინატიური კონსტრუქციის მქონე გარდაამავალი ზმნის გენეზისისათვის ქართველურ ენებში იკვ წელისწდუელი II, 1975
300. გ. როგავა, 1975 - გ. როგავა, ნომინატიური კონსტრუქციის მქონე გარდაამავალი ზმნის გენეზისისათვის ქართველურ ენებში. იკვ წელისწდუელი II, 1975
301. გ. როგავა, 1962 - გ. როგავა, ზმნის პოლიპერსონაღისის ისტორიისათვის იბერიულ-კავკასიურ ენებში. იკვ. ტ. XIII. თბილისი, 1962
302. გ. როგავა, 1942 - გ. როგავა, კუთვნილებითი აფიქსი ი ქართველურ ენათა ზმნისა და სახელის მორფოლოგიურ კატეგორიებში (ქვეყნისა და ბრუნებში). საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შიამპე. ტ III №2 თბილისი, 1942
303. ე. როლო, 1925 - Rollo W. The Basque dialect of Marquina H.J Paris- Amsterdam. 1925.
304. ე. როზენბერგი, მ. ტელენკოვა, 1976 - Розенталь В Э. Теленькова М. А. Словарь лингвистических терминов. М. Просвещение 1976 -543с
305. კ. როტაენე, 1978 - Rotaeixe K. Estudio Estructural del euskera de Ondárroa L. Zugaza, Durango [Structural linguistics. Basque grammar Biscayan dialect.] 1978
306. ა. ხაქეჩიკი, 1978 - Савченко А. Н. К вопросу о развитии эргативной конструкции предложения в иберийско-кавказских языках Северного Кавказа Изв. АН СССР ОЛЯ №6, 1978
307. ა. ხაბალა, 1933 - Zabala Arana J Las flexiones del preterito del verbo transitivo Euzkerea. 1933, 1934, 1935, II. Pp.413-416
308. ნ. ხადაძე, 1977 - ნ. ხადაძე, ქვეყნის კატეგორიის შესწავლის ისტორიისათვის ქველს. №4. 1977

- 309 მ. სალტარელი, 1988 - Saltarelli M. Basque. Croom Helm, New York [Description of Euskara. Phonology, Morphology Syntax In English.] 1988.
- 310 პ. სამარია, 1929 - Zamarripa P. Conjugaciones guipuzcoanas Suplemento a su Gramatica vasca Bermeo 1929.
- 311 პ. სამარია, 1955 - Zamarripa Uranga P. Gramatica Vasca. (Dialecto Vizcaino), Bilbao. Ed Talleres Graficos. 1955 -161p
- 312 ზ. ხარჯველაძე, 1975 - ზ. ხარჯველაძე, ქართული ხალიტერატურის ენის ისტორიის საკითხები. თბილისი 1975
- 313 ზ. ხარჯველაძე, 1984 - ზ. ხარჯველაძე, ქართული ხალიტერატურის ენის ისტორიის შესავალი თბილისი 1984.
- 314 ზ. ხარჯველაძე, 1973 - ზ. ხარჯველაძე, სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაში ზოგ გარდაუქვალ ზმნასთან. ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში. №2, 1973. 71-73
- 315 ე. საფორი, ტ. სტოუელი, 1988 - Safrir K. & Stowell T. (1988) "Binominal Each" in Proceedings of the 1987 Meeting of the North Eastern Linguistic Society. UMass Amherst.
- 316 მ. სახოკია, 1985 - Сахокия М. М. Поссесивность, переходность и эргативность. Типологическое сопоставление древнеперсидских, древнеармянских и древнегрузинских конструкций. Тбилиси. 1985
- 317 ე. სეპირი, 1993 - Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии М., 1993.
- 318 ბ. სერგებრიკოვი, 1983 - Серебренников Б. А. О материальном подходе к явлениям языка М. 1983 -269с.
- 319 ბ. სერგებრიკოვი, 1972 - Серебренников Б. А. О лингвистических универсалиях ВЯ -2, 1972
- 320 ბ. სერგებრიკოვი, 1976 - Серсбрияков С. Б. Трактат Ибн Сины (Авнцены) о любви. Тбилиси, Мештерება. 1976.
- 321 ლ. სიგალი, 2000 - Siegal Laura Semantic Bootstrapping and Ergativity. Department of Linguistics, University of Pensilvanya. Linguistic Society of America. Chicago 2000
- 322 სინქრონი-სოპოსთვითელი ანალიზი რაზიხ სისტემ. М Наука. 1971 -269 с
- 323 ე. სკალიჩიკა, 1963 - Скаличка В. О современном состоянии типологии. Новое в лингвистике. Вып III. - М., 1963. 19-35 с.
- 324 ე. სეკსკაია, 1979 - Скепская Г. И. Введение в синтагматику. М 1979
- 325 ე. სკოტი, 1920 - Scott W. J. E. The Basque declension: its Kolarian origin and structure. Bulletin of the School of Oriental Studies 1920/1, pp. 147-184
- 326 ლ. სოვა, 1969 - Сова Л. Э. Валентность и транзитивность с позиции лингвистического дуализма. Языковые универсалии и лингвистическая типология М 1969
- 327 ფ. სოლოეტა, 1913 - Soloeta F. M. Conjugation sintetica del verbo casco comenzado por consonante. Buenos Aires. 1913.
- 328 ა. სომერფელტი, 1950 - Соммерфельт А. О понятии подлежащего в грузинском языке. Эргативная конструкция предложения М 1950 183-185 с.
- 329 ფ. სოსიური, 1977 - Сосиур Ф. Де Курс общей лингвистики. Труды по языкознанию. М 1977. 35-270 с.
- 330 Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. I. М. 1981.
- 331 Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. 2. М. 1982 -343 с.
- 332 გ. სტეპანოვი, 1975 - Степанов Г. В. Методы и принципы современной лингвистики. М. Наука. 1975 -311с
- 333 Структурная типология языков / Отв. ред. Вяч. Вс Иванов М., 1966
- 334 Структурно-типологические исследования / Отв. ред. Т. Н. Молошная М., 1962
- 335 ი. სუსოვი, 1999 - Сусов И. П. Введение в теоретическое языкознание: Электронный учебник. Тверь, 1999.
- 336 ი. სუსოვი, 2005 - Сусов И. П. Индоевропейские языки. (<http://homepages.iversu.ru/~ips/Indoeuropean.htm>)
- 337 ი. სუსოვი, 1999 - Сусов И. П. История языкознания. Тверь, 1999. (Электронная версия http://homepages.iversu.ru/~ips/History_of_linguistics.htm)
- 338 მ. სუხიშვილი, 1986 - მ. სუხიშვილი, სუბიექტური პირეული პირის პრევიქსიასთან ქართულურ ენებში. იკვ. XXV, 1986.

339. მ. სუხიშვილი 1979 - მ. სუხიშვილი, უახლესი ობიექტისა და სუბიექტის გაუჩინარება გარდამავალი სმნის შემცველ შესატყვისაში. იკვ. ტXXI. 1979
340. მ. სუხიშვილი, 1986 - მ. სუხიშვილი, გარდამავალი სმნის ქართულში (სისტემისა და ისტორიის სივსე საკითხი), თბილისი, 1986
341. მ. სუხიშვილი, 1999 - მ. სუხიშვილი, გარდამავალბა, ერგატიულბა და გვირ ქართულში. ხაღუქტორი დისტრეტაციის ატორუქურბრბი. თბილისი, 1999.
342. ლ. ტენიერი, 1988 - Теньер Л. Основы структурного синтаксиса М. 1988
343. Теория и типология местоимения. М. 1980
344. Теоретические основы классификации языков мира М., 1980
345. ი. ტესტლეკი, 1984 - Тестелец Я. Г. Парциальная эргативность и проблема типологической классификации Типы языковых общностей и методы их изучения. Всесоюзная конференция III по теоретическим вопросам языкознания. Тезисы, М. 1984. 143-144 с.
346. ი. ტესტლეკი, 1984 - Тестелец Я. Г. Объектная версия в картлевских языках. В сб. Лингвистические исследования ч 2 М. Наука, 1984. 130-140 с
347. ა. ტიმბერლეკი, 1982 - Тимберлейк А. Косвенно-объектные контролеры рефлексивизации в русском языке Новое в зарубежной лингвистике XI, М. 1982. 166-193 с
348. Типология пассивных конструкций. Диатезы и залогии Л. 1974.
349. Типология грамматических категорий. Мещаниновские чтения / Отв ред. В. Н Ярцева М., 1975
350. Типология конструкций с предикатными актантами / Отв ред. В С Храковский. Л., 1985.
351. Типология результативных конструкций: результатив, статив, пассив, перфект) / Отв. ред В. П. Недялков. Л., 1983
352. ა. ტოვარი, 1980 - Tovar A. Mitologia e ideologia sobre la lengua vasca Alizanza Editorial, Madrid. [History of conceptions of the Basque language. From Middle Ages on] 1980
353. ა. ტოვარი, 1969 - Tovar A. El euskera y sus parientes. Madrid, 1959 -178p.
354. ა. ტოვარი, 1977 - Tovar A. Comparaciones tipologicas del Euskara Euskera. Bilbao, 1977, XXII. pp.449-476
355. ხ. ტომსონი, 1982 - Томпсон С Подлежащее и топик. новая типология языков // Новое в зарубежной лингвистике Вып. III. М., 1982
356. რ. ტრასკი, 1999 - Trask R. L. "The -n class of verbs in Basque" in Transactions of the Philological Society 88.1, 1999. pp 111-128.
357. რ. ტრასკი, ? - Trask R. L. Basque verbal morphology IKER-I. p. 285-306
358. რ. ტრასკი, 1979 - Trask R. L. "On the Origins of Ergativity" in Frans Plank, ed., Ergativity. Towards a Theory of Grammatical Relations. London: Academic Press, 1979, p. 404
359. ТРОЯМИ - Типы языковых общностей и методы их изучения III Всесоюзная конференция по теоретическим вопросам языкознания М. 184
360. ქ. ტუიტი Kevin Tuite იმპერსონალური ტრანზიტუიუბი (მოსხენება); აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, თბილისი, 03. 03 2006
361. ქ. ულენბეკი, 1947 - Ulenbeck C. C. Gestaafde en vermeende affiniteiten van net Baskish Amsterdam, 1947. I pp 171-182
362. ქ. ულენბეკი, 1947 - Ulenbeck C. C. La lingue Basque et la linguistique generale. Lingua I, 1947 p 3-18
363. ქ. ულენბეკი, 1950 - Уленбек К. К. Агенс и пациенс в падежной системе индоевропейских языков. Эргативная конструкция предложения. М 1950 101-162
364. თ. უთურგაიძე, 2000 - თ. უთურგაიძე, პირდაპირ და ირბმ ობიექტბა და ობიექტიული მიმბრბუბისათვის: არხიულ დიქციბბეას საკითხბბები, XI, თბილისი 2000.
365. თ. უთურგაიძე, 2002 - თ. უთურგაიძე, გრბმბტიკული კატეგორიუბისბა და მბთი ურბთიერბმბმბრბუბისთვის ქართულ სმნბში. თბილისი. 2002
366. Универсалии и типологические исследования М. 1974
367. ბ. დ. უორფი, 1972 - Уорф Б. Л. Грамматические категории. В сб Принципы типологического анализа языков различного строя М., 1972
368. ბ. დ. უორფი, 1972 - ბ. დ. უორფი, დინტეგისტბიკა და დიფბიკა. მიმბმხილუელი, ბ-9, თბილისი. 1972. 307-318

- 369 ბ. უსპენსკი, 1965 - Успенский Б. А. Структурная типология языков. М., 1965 - 286с.
370. ა. ურეტარაზუ, 1995 - Urretzarazu A. Formas verbales vizcainas. Zarauz 1955
371. ა. ურეტარაზუ, 1976 - Urretzarazu Landazabal A. Gramatica vasca. Jed. Vol 1-2. Vitoria Ed Eset. 1976 -588p.
372. ურიბე-ეიხებარია, 1994 - Uribe-Etxebarria M. Interface Licensing Conditions on Negative Polarity Items: A Theory of Polarity and Tense Interactions. PhD Dissertation, University of Connecticut, USA. 1994.
373. ნ. ფილმორი, 1981 - Филмор Ч. Дело о падеже. Новое в зарубежной лингвистике. т. X. М. 1981. 369-495 с.
374. ნ. ფილმორი, 1981 - Филмор Ч. Дело о падеже открывается вновь. Новое в зарубежной лингвистике. т. X. М. 1981. 496-530 с.
375. ფ. ფინკი, 1950 - Финк Ф. Н. О якобы пассивном характере переходного глагола. Эргативная конструкция предложения. М. 1950
376. გ. ფოგტი, 1972 - Фогт Г. Баскский и кавказские языки. Ежегодник Иберийско-кавказского языкознания. Тбилиси 1972. 272-306 с.
377. ი. ფოგტი, 1956 - Vogt H. Remarques sur la structure formelle du verbe basque. For Roman Jacobson, 1956. pp 600-604
378. დ. ფხაკაძე, 1987 - დ. ფხაკაძე, რელატიურ-გარდამავალ ზმნათა I თურმეობითის ფუნქციები, ზოგადი და იბეროულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საკითხები. თბილისი. 1978
379. ი. ქავთარაძე, 1964 - ი. ქავთარაძე, ზმნის ძირითადი კატეგორიების ისტორიისათვის ძველ ქართულში. თბილისი. 1964
380. ი. ქავთარაძე, 1956 - ი. ქავთარაძე, უჩახაბის კატეგორიის ისტორიისათვის ქართულში. I კვ. VIII, თბილისი. 1956. 179-193
381. მ. ქალღანი, 1979 - მ. ქალღანი, მესამე სუბიექტური პირის ჩაშლის საკითხისათვის სეანურში, საეჩაომეცნიერო კრებულში. თბილისი. 1979
382. ქეღელ - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი I-VIII ა. ნიქობაძის საერთო რედაქციით. თბილისი. 1950-64
383. ა. შანიძე, 1973 - ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. თბილისი. 1973.
384. ა. შანიძე, 1981 - ა. შანიძე, თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტ. II თბილისი 1981
385. ა. შანიძე, 1020 - ა. შანიძე, სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში. ტყ. 1920
386. ა. შანიძე, 1926 - ა. შანიძე, ქართული ზმნის საქცევი. ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე, VI. 1926.
387. თ. შარაძენიძე, 1982 - Шарадзендзе Т. С. Типология языков в синхроническом и диахроническом плане. Тбилиси, 1982
388. გ. შახტერი, 1982 - Шахтер Г. Рольные и референциальные свойства подлежащих. Новое в зарубежной лингвистике. М., 1982 317-355 с.
389. ე. შიშარიოვი, 1941 - Шиншарев В. Ф. Очерки по истории языков Испании. М.-Л., 1941
390. ი. შუხარტი, 1950 - Шухардт Г. Поссивность и пассивность. Избранные статьи по языкознанию. М. 1950. 113-121 с.
391. ი. შუხარტი, 1950 Шухардт Г. Избранные статьи по языкознанию. М., 1950 -292с.
392. ი. შუხარტი, 1950 Шухардт Г. Об активном и пассивном характере переходного глагола. Эргативная конструкция предложения. М. 1950 103-106 с.
393. ი. შუხარტი, 1926 Шухардт Г. Баскский язык и языкознание. Избранные статьи по языкознанию. М. 1950 171-173
394. ი. შუხარტი, 1928 - Schuchardt H. Das baskische linguistisch-ethnologische Problem. RIEV 1928, XIX, 613
395. ი. შუხარტი, 1929 - Schuchardt H. Sobre la formacion de las flexiones de relacion del verbo vasco. BSVAP 1972 XXVIII pp. 121-129
396. ი. შუხარტი, 1893 - Schuchardt H. Baskische Studien. Wien, 1893 -120p
397. ი. შუხარტი, 1919 - Schuchardt H. Baskische conjugation. RIEV, 1919 X pp 157-163
398. ი. შუხარტი, 1895 - Schuchardt H. Le Vebe vasque RLPCh 1895, XXVIII pp.200-209
399. ე. ჩუყაი, 1975 - Чуяф У. Л. Значение и структура языка. М., 1975

400. უ. ჩუაფი, 1982 - Чейф У Л. Дагнос, контрастивность, определенность, подлежащее, топика и точка зрения. Новое в зарубежной лингвистике М., 1982 277-316 с
401. ნილარდგეი - Txillardegui Aditz Bañua. San Sebastian Ed Lunamendi 1979. -181p.
402. არნ. ჩიქობავა, 1948 - Чикобава А. С. Историческое взаимоотношение номинативной и эргативной конструкций по данным древнегрузинского языка Изв АН СССР, ОЛЯ. т. 7 Вып. 3 М.-Л. 1948 214-234 с.
403. არნ. ჩიქობავა, 1961 - Чикобава А. С. К относительной роли субъекта и объекта в истории эргативной конструкции. Юбилейная научная сессия ТГУ Телуки 1961. 132-134 с.
404. არნ. ჩიქობავა, 1967 - Чикобава А. С. Проблема эргативной конструкции в Иберийско-кавказских языках. Основные вопросы ее истории и описательного анализа Эргативная конструкция предложения в языках различных типов Л. 1967 (Тезисы докладов ЭКПРЯТ-Л. 1964, 10-32. 5-10)
405. არნ. ჩიქობავა, 1980 - Чикобава А. С. Историзм и лингвистика. ВЯ №6 1980. 3-12 с.
406. არნ. ჩიქობავა, 1959 - არნ. ჩიქობავა, ზოგი პრეციპიული წარმოების ისტორიისათვის ქართულ ზმნებში. იკე XI, თბილისი. 1959
407. არნ. ჩიქობავა, 1939 - არნ. ჩიქობავა, მოთხრობითი ბრუნვის გენეზისისათვის ქართველურ ენებში ოსეურ მომენტები X, თბილისი 1939
408. არნ. ჩიქობავა, 1961 - არნ. ჩიქობავა, ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბეროულ-კავკასიურ ენებში. თბილისი. 1961
409. არნ. ჩიქობავა, 1968 - არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა. თბილისი. 1968
410. არნ. ჩიქობავა, 1940 - არნ. ჩიქობავა, შესამე პირის სუბიექტის უძველესი ნიშანი ქართველურ ენებში ენოქოის მოამბე, ტ-5-6. 1940
411. არნ. ჩიქობავა, 1950 - არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება. ქველ, ტ. I თბილისი. 1950
412. არნ. ჩიქობავა, 1965 - არნ. ჩიქობავა, იბეროულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია. თბილისი, 1965
413. არნ. ჩიქობავა, 1979 - არნ. ჩიქობავა, იბეროულ-კავკასიური ენათმეცნიერების შესწავლა. თბილისი, ოსე 1979.
414. არნ.-ჩიქობავა, 1942 - არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში თბილისი, 1942.
415. არნ. ჩიქობავა, 1961 - არნ. ჩიქობავა, ერგატიული ონსტრუქციის პრობლემა იბეროულ-კავკასიურ ენებში. ერგატიული კონსტრუქციის რაობის თეორიები. თბილისი, 1961.
416. არნ. ჩიქობავა, 1976 - არნ. ჩიქობავა, პიროვანი უღვლილების გენეზისისათვის ქართულში. იკე წელიწადიული. თ.3. თბილისი 1976
417. არნ. ჩიქობავა, 1953 - არნ. ჩიქობავა, გრამატიკული კლას-კატეგორია და ზმნის უღვლების ზოგი საკითხი ქველ ქართულში იკე, ტ. I, თბილისი. 1953
418. არნ. ჩიქობავა, 1977 - არნ. ჩიქობავა, ზმნის გარდაამოვლობა, როგორც მორფოლოგიური კატეგორია ქართულში. იკე-ს წელიწადიული, თბილისი, 1977
419. არნ. ჩიქობავა, 1980 - არნ. ჩიქობავა, სახელობითი, როგორც ობიექტის კლასისა და მიღვემითი, როგორც ობიექტის პირის ბრუნვა, ქართული ზმნის უღვლილების ისტორიაში. იკე-ს წელიწადიული №7, 1980.
420. ნ. ჩომსკი, 1993 - Chomsky N. Language and thought. - Wakefield etc. Bell, 1993.
421. შ. ძიძიგური, 1981 - შ. ძიძიგური, ბასკურ-კავკასიური პრობლემა. მეცნიერება. თბილისი, 1981
422. ნ. ჭანიშვილი, 1970 - ნ. ჭანიშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ბრუნვათა სისტემა მის დინამიკაში. შაცნე, ელს. თბილისი. 1970 173-188
423. ნ. ჭანიშვილი, 1981 - Чанишвили Н. В. Падеж и глагольные категории в грузинском предложении М. 1981-208с.
424. რ. ჭანტურია, 1986 - Чантурия Р. Опыт внутроструктурного и типологического анализа баскской модально-временной системы (проблема выделения основ) Автореф. ... кандидатской диссертации. Тбилиси 1986 -21с
425. ქ. ჭრელიაშვილი, 1976 - ქ. ჭრელიაშვილი, გრამატიკული კლასების რაობის შესახებ წარდგენილი ნაშრომი. თბილისი. ა. შანიძის, თბილისი 1967 332-336

426. ა. ხოლოდოვიჩი, 1979 - Холодович А. А. Проблемы грамматической теории. Л. 1979
427. ბ. ხომსკი, 1972 - Хомский Н. Язык и мышление. М. 1972
428. ე. ხრაკოვსკი, 1981 - Храковский В. С. Диатеза и референтность. (К вопросу о соотношении активных, пассивных, рефлексивных и реципрокных конструкций) Залоговые конструкции в различных языках. Л. 1981
429. ე. ხეზვი, 1964 - Хезви С. Словарь американской лингвистической терминологии. М., 1964
430. ბ. ჯორბენაძე, 1975 - ბ. ჯორბენაძე. შინის კვარის ყორმითა წარმოება და ყუნბქვის საკითხები ქართულში. თბილისი. 1975
431. ბ. ჯორბენაძე, 1983 - ბ. ჯორბენაძე. შინის ჩნთეანრევიქსული წარმოება ქართულში. თბილისი. 1983
432. მ. ჯაასი, 1992 - Haase Martin Tense and Aspect in Basque Mexico. 1992
433. ა. ჯარსი, 1995 - Harris Alice and Lyle Campbell Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective. Cambridge University Press. Ch. 9, 1995 pp. 97-119
434. ა. ჯარსი, 1981 - Harris Alice C. Georgian Syntax: A Study in Relational Grammar Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
435. ჯ. ჰაუზანი, ხ. ტომპსონი, 1988 - Haiman J., Thompson S. A. Clause combining in grammar and discourse. - A : Ph : Benjamins, 1988.
436. ჯ. ჰესი, 1981 - Heath J. G The role of Basque in modern linguistic theory. IKER-I Bilbao. 1981 p. 433-444
437. ჯ. ჰესი, 1981 - Heath Jeffrey Antipassivization A Functional Typology In Proceedings of the Second Meeting of the Berkeley Linguistics Society. Berkeley. 1976
438. რ. ჰერერო, 1975 - Herrero R. Estudio elemental de gramatica vacsa. Zarauz. Ed Itxaropena. 1975 -465p.
439. ა. ჰოლმერი, 2001 - Holmer Artur The Iberian-Caucasian Connection in a Typological Perspective. Research report. Lund. 2001.
440. ნ. ჰოლმერი, 1970 - Holmer N. M. A historic comparative analysis of the structure of Basque language. Fontes Linguae Vasconum. 1970 II, pp.5-47
441. პ. ჰოპერი, 1994 - Hopper P. J., Fox B. Voice. - Amsterdam, 1994
442. ხ. ჰუალდე, 1991 - Hualde J. I Basque Phonology, Routledge, London & New York [Generative phonology] 1991
443. ხ. ჰუალდე, გ. ელორდიეტა, ა. ელორდიეტა, 1994 - Hualde J. I & Elordieta G & Elordieta A. The Basque Dialect of Lequicio, *Supplements of Anuario del Seminario de Filologia Vasca "Julio de Urquijo"*, XXXIV. Published by Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo, and Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia [Dialect of Bermeo. Sociolinguistics. Phonology Morphology Syntax.] 1994
444. ხ. ჰუალდე, ორიც დე ურბინა, 1993 - Hualde J. I & J. Ortiz de Urbina Generative Studies in Basque Linguistics Benjamins, Amsterdam & Philadelphia. [Basque grammar Generative grammar.] 1993
445. ე. ყიფჩი პუშბოლტი, 1984 - Гумбольдт В Избранные труды по языкознанию. М., 1984
446. ე. ყიფჩი პუშბოლტი, 1985 - Гумбольдт Фон В. Язык и философия культуры. М., 1985

Общий обзор грузинской баскологии

По данным древнегреческих и древнеримских источников были две Иберии - восточная и западная. Восточная Грузия в древние времена называлась как «Иберия», а европейская Иберия это страна басков, которых позднее и называли «испанскими иберами». По словам академика Ш. Дзидзигури «Древние западные иберы не смогли выстоять среди множества исторических катастроф и полностью вымерли. Сведения об их языке и этнической принадлежности, дошедшие до нас в виде фрагментов, скупы и лишены цельности. Отдаленными потомками древних европейских иберов можно считать басков.» (3 ; 75) Ряд известных ученых разделяли это мнение – Ф. Энгельс, Н. Марр, Р. Лафон, Ю. Зыцарь и многие другие авторы баскологических исследований.

Известная баско-кавказская гипотеза побудила многих исследователей подключиться к баско-кавказской и баско-картвельской филологической и исторической работам. На грузинском переводились европейские авторы, которые писали на эту тему. В 1987 году в Тбилиси вышла книга, сборник статьи на грузинском языке «Баскский язык и баско-кавказская гипотеза» под редакцией и предисловием великого грузинского лингвиста Арнольда Чикобава. До этой книги, конечно, было создано ряд важнейших работ на эту тему написанных такими величайшими учеными как Марр, Шухардт, Уленбек, Чикобава и др. Поскольку эти труды уже хорошо известны читателю, мы лишь постараемся восстановить пробел информации касательно более современного периода, т. е. конец двадцатого и начало двадцать первого веков.

В 1980 году в переводе Н. Стуруа появилась книга испанского филолога и басколога А. Товари «Баскский язык». Эта работа была опубликована на испанском языке в 1950 году. В работе рассматривались основные вопросы всех уровней анализа баскского языка. Книга была полезна как для специалистов, так и для широких кругов читателей, интересующихся проблемой баскского языка. (23; 3) Редактором вышеупомянутой книги А. Товари и автором ее предисловия является академик АН СССР А. Чикобава.

В 1981 году академик Шота Дзидзигури опубликовал свою научно-популярную книгу на грузинском языке «Баско-кавказская проблема», редактором книги был профессор Б. Джорбенадзе.

В 1984 году на русском языке вышла замечательная книга Рене Лафона «Система баскского глагола». Редактор книги академик Ш. Дзидзигури, составитель и автор предисловия профессор Ю. В. Зыцарь. В книге значительное место занимают кавказские наблюдения Рене Лафона. В конце предисловия составитель пишет: «Читателю будет, возможно, безразлично узнать, что настоящая книга не является, строго говоря, плодом индивидуальной переводческой работы, она появилась как первый результат усилий небольшого коллектива грузинских баскологов, пришедших к переводческой работе от необходимости собственного исследования, она начиналась в аудитории Университета, где эти молодые ученые несколько лет назад приступили не только к изучению баскского языка, но и к чтению специальной баскологической литературы на испанском, французском и других языках...» (9; 5) С этих слов практически и виден начинающий этап формирования грузинской школы баскологии.

В начале семидесятых годов прошлого века в Тбилисский Государственный Университет приехал Юрий Владимирович Зыцарь – лингвист широкой эрудиции и огромного научного потенциала. Практически с его именем связана вся баскологическая жизнь в Грузии. Он обосновал Грузинскую баскологическую школу при Тбилисском Государственном Университете АН СССР. Школа эта была условное дружеское объединение единомышленников. Ю. Зыцарь неустанно вкладывал всю свою душу в работу над

картвельской баскологии. Он сам является автором нескольких десятков лингвистических трудов на эту тему (Зыцарь Ю. В. К типологической характеристике эргативной структуры языков басков. ВЯ № 3 М. 1977ю 37-47 ; Зыцарь Ю. В. О родстве баскского языка с кавказскими. ВЯ 1955 № 5 ; Зыцарь Ю. В. О единстве сознания и различных языков. ВЯ 1984 № 4 ; Zytzar Y. V. Pedro de Yrizar. Sobre los trabajos del verbo 'izan~ y sus comparaciones. Euskera. XXXIX. Bilbao. 1984. p.755-782 и т.п.)

В 1987 году Ю. Зыцарь составил и издал книгу Н. Я. Марра «Баскско-кавказские лексические параллели». Книга начинается со вступительной статьей («Баскония глазами Н. Я. Марра») академика Ш. Дзидзигури, который вместе с профессором Ю. Зыцарем является редактором данной книги. Затем следует большое введение Ю. Зыцаря « Н. Я. Марр и современная Баскология», в котором детально рассматривается ряд научных вопросов по лингвистике и истории. В данной работе Ю. Зыцарь касается баскологических трудов и писем (также и в устных конктавах между учеными) Уленбека, Мефе, Гумбшмида, Хольмера, Брауна, Гевеля, Аскуе, Мичелсна, Г. Мачавариани, Т. Гуава и других.

В Тбилиском Государственном Университете под руководством Ю. Зыцаря 80-ые годы были успешно защищенные кандидатские диссертации его учениками: Додо (Меджа) Глонти, Грета Чантладзе, Кетеван Мегрели, Натела Стуруа, Саломе Габуния, Георгий Шаламберидзе, Реваз Чантурия. Диссертации были по морфологии и лексикологии баскско-кавказской компаративистики и также по типологии.

В октябре 1988 года в Тбилиском Государственном Университете под руководством Ю. Зыцаря состоялась защита моей кандидатской диссертации: «Система адресатности баскского глагола, опыт выявления, описания и типологической характеристики».

По мимо научной работы также на грузинском языке переводились самые яркие представители баскской литературы. В 1982 году И. Табагуа и В. Гвахария выпустили сборник «Баскские стихи и песни». В книге были широко известные авторские и также фольклорные стихи и мелодии басков.

Журнал «Саундж» в первом номере 1985 года опубликовал несколько художественных переводов Т. Махароблидзе. Это были фольклорные стихи и также стихи известных баскских поэтов Ипарагире и Арести. В 1985 году в Тбилиском Государственном Университете проводился вечер баскской поэзии, где аудитории были представлены больше количество грузинских художественных переводов Тамары Махароблидзе и русских художественных переводов Юрия Зыцаря.

В те времена были активные живые контакты с баскскими писателями и учеными. В Грузию довольно часто приезжали такие видные баскские деятели как Кинтана, Серено и многие другие.

В 1991 году в Тбилиси Н. Стуруа и С. Габуния издали «Антологию баскской поэзии» на грузинском языке. Стихи в книге даны параллельными текстами на баскском и рядом напечатаны подстрочники на грузинском. Сборник содержит литературный материал начиная с 16 века включая современную поэзию басков. Представленный материал безусловно содержит богатую информацию для лингвистов, так как в текстах были представлены разные диалекты баскского языка. В тоже время книга была рассчитана для широких кругов читателей. У грузинской аудитории появилась возможность познакомиться с такими известными баскскими именами как Ечепаре, Ипарагире, Арести, Миколета, Миранде, Гандиага и т. п.

При обзоре грузинской баскологии считаю необходимым отметить тот факт, что и вправду неocenим вклад Ю. В. Зыцаря в развитии грузинской и вообще картвельской баскологии при значительной поддержке Академии Наук ГССР и, в частности, академика Шота Дзидзигури. К большому сожалению деятельность профессора Ю. В. Зыцаря в Грузии продолжалось лишь до 1990 года. С его уходом фактически погасла активная баскологическая жизнь в Грузии.

В 1991 состоялось защита первой докторской диссертации по баскологии. Кандидат филологических наук, доцент Института Языкознания имени А. Чикобава АН ГССР, Натела Стура предстала работу о баскском глаголе. Диссертационная работа была по части дескриптивной грамматики и в нем было синхронное описание баскского полиперсонального глагола. Работа почти полностью была опубликована в грузинской научной прессе.

В 1995 году в Тбилиси на грузинском языке была опубликована книга кандидата исторических наук Саломе Габуния «Баскско-грузинские этнографические параллели», в котором была подожжена вся этнографическая работа проводимая этим автором до того времени. В настоящее время Э. Габуния и Н. Стура проживают в США.

В 1998 году в Варшаве вышла книга известного басколога Яна Брауна «Euscara-Caucasica. Historical and Comparative Studies on Kartvelian and Basque», в котором автор проводит историко-сопоставительный анализ баскского и картвельских языков. В данной книге профессор Ян Браун суммировал свои баскско-картвельские исследования. На ряду с грамматическими сопоставлениями особенно интересно заметить важность вступительной части книги «Introduction», «Euscara-Caucasica». Также очень важны последние заключительные главы работы «Когда баски потеряли контакт с остальными картвельскими племенами?» и «Огонь... вода...». Автор подожживает лингвистические данные и пишет «Принимая во внимание все приведенные выше аргументы, наиболее вероятной кажется датировка баскской миграции на запад годами 5000-3000 до н. э. Отнесение ее ко второй половине 3 тысячелетия, как это предлагал профессор Рене Лафон (Lafon R. Sur les origines des Basques et de leur langue. 'Les Cahiers d'Outre-Mer. #7, 2 Année. 1949 Bordeaux, pp. 193-207), представляется нам неубедительным. В ту эпоху Балканский полуостров, западная и южная часть Анатолии, а также Эгея уже были заселены индоевропейскими племенами.» (1; 134)

В ноябре 2005 года была защищена докторская диссертация Тамары Махароблидзе на тему «Типологический анализ дестинативных систем Баскского и Грузинского языков». Ю. В. Зыцарь в своем положительном отзыве о диссертации Т. Махароблидзе делает обобщенные выводы и пишет: «Можно ли считать подобие структуры (имеется в виду эргативно-номинативные и дестинативные структуры), да и сам строй от которого они остались классными, имея в виду прежде всего грамматические классы как они представлены в горских языках Кавказа? Нет, на мой взгляд речь должна идти о чем-то более архаичном, чем горские классы, поскольку в последних отсутствует второй, создающий всю лабильность компонент картвельских или америндейских структур, и можно представить себе его утрату в горских языках, но не что-либо обратное в соответствующем доэргативном строе...» (8; 2)

В этом же году (2005) вышли две монографии Т. Махароблидзе «Типология Дестинативных систем» и «Типологический анализ системы адресатности баскского глагола». На данном этапе готовится третья книга по сопоставительной типологии вышеупомянутых категорий в баскском и картвельском языках.

В Тбилисском Государственном Университете в настоящее время для магистров на втором курсе читается курс «Баскско-картвельские типологические параллели» - профессором Т. Махароблидзе.

Кандидат филологических наук, доцент Грета Чантладзе на протяжении нескольких лет начиная с 1992 года преподавала баскский язык студентам Батумского и Сухумского университетов. Она опубликовала несколько работ по баскско-кавказской этнолингвистике (Chantladze G. For analysis of the Bask and Georgian ethno-linguistic parallels. Thesis of Symposium in Kutaisi, t.IV, 2000; Chantladze G. The language and Ethnography parallels of Mediterranean and Caucasian Iberian populations Symposium in Kutaisi, t.IV., 1998; Chantladze G. Etimological analysis of some marriage rituals in Iberian Pircnean and Caucasian nations. Department of History and Theory of Culture. Tbilisi University Works. 2005(p. 4

Чантладзе Г. Калибель и калибельные песни в баскском и кавказском этно-лингвистическом пространстве. В сборнике «Этнология, археология и фольклор Кавказа». Ереван. 2003)

Готовится к изданию книга профессора Микхаила Курджиани «Основы иберийско-кавказского языкознания», в котором баскский рассматривается как одна отдаленная ветка этих языков. Автор книги не претендует выдвинуть определенное решение баскско-кавказской проблемы и в этой связи у него имеются весьма весомые аргументы для подобного подхода к вопросу.

По мере возможности стараемся восстанавливать и поддерживать профессиональные контакты с баскскими коллегами и очень часто переписываемся с ними по электронной почте. После долгого разрыва в этом году ждем первых визитов от наших баскских коллег. Летом к нам придет профессор баскского университета Бильбао Хуан Карлос Одрозола Перисра А весной мы ожидаем приезд в нашу страну современных баскских писателей, поэтов и литераторов. Наша совместная инициатива с Робертом Серано с удовольствием была поддержана Союзом писателей Грузии, и в частности, председателем Союза Писателей - Маквалой Гонашвили. Планируется и ответный визит грузинских писателей к баскским коллегам. Думаем, что подобные культурные обмены должны быть приветствованы и поддержаны, так как в настоящее время это первые шаги для углубления дальнейших отношений между картвелами (грузинами) и басками.

По нашему мнению, при соответствующей поддержке картвельская баскология может принести свой особый вклад в мировую баскологию являясь ее важнейшей ветвью.
Литература:

1. Браун Я. Euscaro-Caucasica. Historical and Comparative Studies on Kartvelian and Basque. Варшава. 1998
2. Габуния С. Баскско-грузинские этнографические параллели. Тбилиси, Мецниереба 1995
3. Дзидзигури Ш. Баскско-кавказская проблема. Тбилиси. Мецниереба 1981
4. Зыцарь Ю. В. К типологической характеристике эргативной структуры языков басков. ВЯ № 3 М. 1977ю 37-47 ;
5. Зыцарь Ю. В. О родстве баскского языка с кавказскими. ВЯ 1955 № 5 ;
6. Зыцарь Ю. В. О единстве сознания и различиях языков. ВЯ 1984 № 4 .
7. Zytzar Y. V. Pedro de Yrizar. Sobre las trabajos del verbo `izan~ y sus comparaciones. Euskera. XXXIX. Bilbao. 1984. p.755-782 и т.п.
8. Зыцарь Ю. В. Отзыв о докторской диссертации Т. Махароблидзе «Типологический анализ дестинативных систем Баскского и Грузинского языков». (на правах рукописи) 2005
9. Лафон Р. Система баскского глагола. Тбилиси. 1984 -263
10. Марр Н. Я. Баскско-кавказские лексические параллели. Тбилиси. Мецниереба 1987
11. Махароблидзе Т. Типология Дестинативных систем. Тбилиси, 2005
12. Махароблидзе Т. Типологический анализ системы адресатности баскского глагола. Тбилиси, 2005
13. Makharoblidze Tamar Zur Frage des Adressatbezugs im Baskischen Verb, Sprachbau und Sprachwandel, Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller –Universität, Jena, 1986
14. Makharoblidze Tamara Semejanzas tipologicas de la categoria `adresada~ del verbo basco y la categoria de versioned del verbo georgiano, Fontes Lingvac Vasconum, Studia et documenta, Navarra, 1996
15. Махароблидзе Т. Ш. О категории адресатности в Баскском глаголе. Проблемы референции в языке и литературе. Тбилиси. ТГУ. 1987
16. Махароблидзе Т. Ш. О категории адресатности Баскского глагола. Труды ТГУ Тбилиси. 1987.
17. Махароблидзе Т. Ш. Система адресатности баскского глагола Опыт выявления, описания и типологической характеристики. Автореферат кандидатской диссертации. Тбилиси. ТГУ. 1988.

18. Makharoblidze T. The markers of addressee and the case of the addresser in Basque. Tbilisi University works XVI. 1988. (In Georgian)
19. Махароблидзе Т., Некоторые вопросы типологии дестинативных систем Кавказоведение, № 7. Москва, 2005
20. Махароблидзе Т., Вопросы типологии дестинативных систем. Доклады Адыгской (Черкесской) Академии Наук. Том 8, №1., Нальчик, 2005
21. Стурра Н., Габуния Н. Антология баскской поэзии (на грузинском языке). Тбилиси, 1991
22. Табагуа И., В. Гвахария Баскские стихи и песни. Тбилиси, 1982
23. Товари А. Баскский язык. Тбилиси. Мецниереба 1980
24. Chantladze G. For analysis of the Bask and Georgian ethno-linguistic parallels. Thesis of Symposium in Kutaisi, t.IV., 2000.
25. Chantladze G. The language and Ethnography parallels of Mediterranean and Caucasian Iberian populations. Symposium in Kutaisi, t.IV., 1998.
26. Chantladze G. Etimological analysis of some marriage rituals in Iberian Pirenean and Caucasian nations. Department of History and Theory of Culture. Tbilisi University Works. 2005(p. 42)
27. Чапладзе Г. Калибель и калибельные песни в баскском и кавказском этнолингвистическом пространстве. В сборнике «Этнология, археология и фольклор Кавказа». Ереван. 2003

основные публикации Т. Ш. Махароблидзе по баскской тематике

1. Makharoblidze T. About the typological comparison of adjectives. II Conference of B. Jorbenadze Society. Tbilisi, 1995 (In Georgian)
2. Makharoblidze T. The typology translation of the dialectic forms of literary characters. Kutaisi. 1996 (In Georgian)
3. Makharoblidze T. About the typological analysis of Georgian verb. Tbilisi University. 1996 (In Georgian)
4. Makharoblidze T. The theory of vectority. III Conference of B. Jorbenadze Society. Tbilisi, 1996 (In Georgian)
5. Makharoblidze T. About the theory of linguistic vectors. Linguistic Researches-IV, Tbilisi University. 1995 (In Georgian)
6. Makharoblidze T. The general morphological destination categories of the Georgian language. The scientific session at Tbilisi University. 1995 (In Georgian)
7. Makharoblidze T. The markers of addressee and the case of the addresser in Basque. Tbilisi University works XVI. 1988. (In Georgian)
8. Махароблидзе Т. Ш. О категории адресатности в Баскском глаголе. Проблемы референции в языке и литературе. Тбилиси ТГУ 1987
9. Махароблидзе Т. Ш. О категории адресатности Баскского глагола. Труды ТГУ. Тбилиси 1987
10. Махароблидзе Т. Ш. Система адресатности баскского глагола. Опыт выявления, описания и типологической характеристики. Автореферат кандидатской диссертации. Тбилиси: ТГУ 1988
11. Makharoblidze Tamar Zur Frage des Adressatbezugs im Baskischen Verb, Sprachbau und Sprachwandel, Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller –Universität, Jena, 1986
12. Makharoblidze Tamara Semejanzas tipologicas de la categoria adresada: del verbo basco y la categoria de versioned del verbo georgiano, Fontes Lingvae Vasconum, Studia et documenta, Navarra. 1996
13. Makharoblidze T. For the typological analysis of Georgian destination system. V. Topuria -100 The Univers. Ed. Tbilisi, 2001 (In Georgian)
14. Makharoblidze T. About some questions of typological comparison of Basque addresser and Georgian version. Tbilisi university works, Linguistics, 15. Tbilisi, 2003
15. Makharoblidze T. For the genesis of ergative. Gelaty Academy Ed. Kutaisi. #1 2005. (In Georgian)
16. Makharoblidze T. For the synchronic analysis of who-what category in Georgian. #3 Gelaty Academy Ed. Kutaisi, 2005 (In Georgian)

17. Makharoblidze T. The personality and Valentivity. The Linguistic Researches. T 18, 2005 (In Georgian)
18. Makharoblidze T. About the non-functional markers of version in the third serya. The linguistic questions 1. Tbilisi, 2005 (In Georgian)
19. Makharoblidze T. The Rests of Class Categories in The Flexion of Pronouns. Tbilisi State University works IX, 2005 (In Georgian)
20. Makharoblidze T. Functional analysis of ergative. Tbilisi State University Department of The Caucasian Languages -70 Tbilisi 2005 (In Georgian)
21. Tamar Makharoblidze. A Few Questions About The Basque Noun Morphology. Georgian Academy of science "Moambe" - Tbilisi, 2005
22. Махароблидзе Тамара, Некоторые вопросы типологии дестинативных систем. Кавказоведение, № 7 Москва, 2005
23. Махароблидзе Тамара, Вопросы типологии дестинативных систем. Доклады Адыгской (Черкесской) Академии Наук Том 8, №1., Нальчик, 2005
24. Махароблидзе Т. Типология Дестинативных систем. Тбилиси, 2005
25. Махароблидзе Т. Типологический анализ системы адресатности баскского глагола. Тбилиси, 2005

თამარ მახარობლიძე ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

ახალი ინტერდისციპლინარული დარგი
(დიფუზიური ლინგვისტიკა)

ბოლო ათწლეულში განსაკუთრებით გაიზარდა ინტერესი ინტერდისციპლინარული მეცნიერებების მიმართ და ეს გასაგებობაა. ყველაზე სერიოზული სამეცნიერო კვლევები ეოფელთის სცილდება კონკრეტული დარგის ჩარჩოებს. ამასწინათ ჩვენ მერ წამოყენებული ახალი ინტერდისციპლინარული სამეცნიერო დარგი „დიფუზიური ლინგვისტიკა“ ეხება ენისა და აზროვნების ურთულეს საკითხებს, როგორც ფუნდამენტური მეცნიერების პოზიციიდან, ასევე გამოყენებითი, პრაქტიკული კუთხითაც.

ადამიანის ტყინის ლინგვისტური ფუნქციები, რითაც მას შეუძლია წერა-კითხვა, მეტყველება და მეტყველების აღქმა წარმოადგენს ნეიროკოგნიტიური ლინგვისტიკის კვლევის უშუალო საგანს. ფაქტობრივად ეს არის ტყინის ენობრივი სისტემა, რომელიც, ცხადია, ამ თვალსაზრისით მოიცავს როგორც ზოგად უნივერსალურ სტრუქტურებს, ასევე კერძო ინდივიდუალურ პარამეტრებსაც. ცნობილია, რომ ნეიროკოგნიტიური ლინგვისტიკის სფერო არის ინტერდისციპლინარული მეცნიერება, რომელიც აერთიანებს ენათმეცნიერების, ფსიქოლოგიის, ბიოლოგიის და ნეიროლოგიის სხვადასხვა დარგების უახლეს მოღვაწეებს. ეს მიღწევები თავის მხრივ რეალურ საფუძველს უქმნის ნეიროკოგნიტიურ ლინგვისტიკას შემდგომი ურთულესი საკითხების გადასაჭრელად:

1. დაღებითი და უარყოფითი ევრბალურ-კოგნიტიური დიაპაზონი
2. ლინგვოენკრების მოდელირება და მისი გამოყენებითი პოტენციალი
3. ფერის ლექსიკის კოგნიტიური კვლევა
4. მორფო-სინტაქსურ სისტემათა კოგნიტიური მოდელები
5. შინაგანი მეტყველების კვლევა
6. თვალი, სიტყვა და აზროვნება
7. აზროვნებისა და მეტყველების დონეთა კოგნიტიური სისტემები
8. დელუქციური კოგნიტიური უნივერსალიები
9. მეორე ენა და ბილინგვიური კოგნიტიური სისტემები
10. ბავშვის ენა

11. პირითად მორფო-სემანტიკურ კატეგორიათა კოგნიტიური მოდელები (დრო, სივრცე, ფერი, კუთვნილება, დანიშნულება, სიმრავლე, კლასი და ა. შ.)

სხვადასხვა ენის მატარებელი ბიოლოგიური სუბსტრუქტი, ეფექტობით განსხვავებას უსვენებს ნეიროკოგნიტიური პარამეტრების თვალსაზრისით. დიფუზიური ლინგვისტიკის მიხედვით ამ ტიპის კვლევები იძენენ ტიპოლოგიურ ხასიათს, რაც თავისთბრივად ახალ სამეცნიერო განსაზღვრებებს ქმნის. სამწუხაროდ, საქართველოში საერთოდ არ არსებობს კოგნიტიური ლინგვისტიკის მიმართულება.

მენტალური პროცესები, რა თქმა უნდა, დახურულია და ურთულესი სფერია. შეუდარებე არ არის ადვილად ხელმისაწვდომი. აქ საჭიროა მაღალი ტექნოლოგიური ლაბორატორიული ბაზა. უამრავი პროცესი ამოუხსნელია ნეიროლოგიებისათვის. თავად მეტყველებისა და აზროვნების განუყოფე კავშირი, ეფექტობით განაპირობებს წარმატებულ ნეიროლოგიურ კვლევებს. ჩვენი კონკრეტული ნეიროლინგვისტური კვლევის მეთოდი არის მეტყველების კოგნიტიური პროცესებზე უშუალო დაკვირვება: კომპიუტერული იმიჯის და

ულ-მეტროპოლიტენული ორგანიზაციის მეთოდი შესაბამისი ლინგვისტიკური პროგრამით. ეს საქართველოში ამ ეტაპზე ხელმძღვანელობია. მაგრამ არ არის საკმარისი.

დიფუზიური ლინგვისტიკის ინტერდისციპლინარული კვლევების ერთ-ერთი ძირითადი კონცეპტია ლინგვოენერგის მოდელირება და ეპოლოგიურად ხუყვითა ბიო-ენერგომატარებლის შიშნა მქვეყნელებისა და ასოვნების მატერიალურ და ნახევრად აბსტრაქტულ კონსტრუქციებზე.

დიფუზიური ლინგვისტიკის საკვლევი ობიექტის ერთ-ერთი კონკრეტული მაგალითი: გადასაჭრელია ბიოფიზიკური ამოცანა. მოცემულობაა სამეტყველო ენერგია მქანნიკური და ბიოლოგიური ფორმით, სითბური ენერგია და აზროვნებითი ენერგია. ამოცანა მდგომარეობს შემდგომში: დისტანციური სწორული აპარატურით მოუახდინოთ ამ ენერგიათა (ლინგვოენერგის) აკუმულირება და მოდელირება მინიმუმ სუბიექტის მცირედი მოთხოვნებისათვის. სამეტყველო ენერგიამ (თბურ ენერგიასთან ერთად ან დამოუკიდებლად) უნდა უზრუნველყოს მობილური ტელეფონის კვება, მაჯის საათის კვება, წნევის გასაზომი აპარატის, კომპასის, წვერის საპარსის ან ჯიბის ფარის კვება. ეს არის ლინგვო-ენერგის მინიმალური შესაძლებლობები. მაქსიმუმის სლვარი იქნება მეტყველებისა და აზროვნების უმაღლესი აბსტრაქციის ლინგუე და შინაგანი მეტყველების ბაზაზე, რაც საყარაულოდ მაღალ ენერგიებს გულისხმობს. თავისთავად, ეს არ გახლავთ მარტივი ამოცანა, რამდენადაც ადამიანი არის მაქსიმალურად ოპტიმალური ბიოლოგიური სუბიექტი და ეს, რა თქმა უნდა, აისახება ენერგეტიკის კუთხითაც.

ლინგვოენერგის მახასიათებლებია:

1. ბეურია და მისი სიმძლავრე.
2. სამეტყველო აპარატის მქანნიკა.
3. მეტყველების ბიოთერმული კოეფიციენტი
4. შესაძლებლობების დიაპაზონი

ლინგვოენერგის ათვისების პრინციპი 'ხოვადი და უნივერსალურია, მაგრამ ყოველთვის სუბიექტური და ინდივიდუალურია მისი გამოყენება. ლინგვოენერგია გრეთე სუბიექტურია ბიოკოლოგიის თვალსაზრისითაც, რამდენადაც ინდივიდუალური პარამეტრებით ხასიათდება.

აქ მნიშვნელოვანია ლინგვოენერგის უნივერსალური კანონზომიერება: მოთხოვნა ყოველთვის შეესაბამება საჭიროებას. ნებისმიერი ბიოლოგიური სუბიექტი ყოველთვის გამოიმუშავებს იმდენ ენერგიას, რამდენიც მას სჭირდება, ანუ მოთხოვნა არასოდეს ჭარბობს პროდუქციას. ბიოლოგიური სუბიექტი ვერც მოიხმარს იმაზე მეტს, რამდენის გამოიმუშავებაც მას შეუძლია.

მეტყველებისას გვაქვს რეალური სამი ტიპის ენერგია და საჭიროა მისი რეპროდუქცია. საგულისხმოა ისიც, რომ ხშირ შემთხვევაში თავზე მარჯვენა პემისფეროსთან თითქმის უშუალოდ კონტაქტურია მობილური აპარატი.

სხვადასხვა ენები, ცხადია, სხვაობას გვიწვევენ ბეური პარამეტრის მიხედვით: მაგალითად, ფშინიერი ბეურების მქონე ენებში მეტი სიმძლავრე ექნება. სკურნაკადს, ვიდრე ყრუ მკეთრი ბეურების ფონოლოგიურ სისტემის მქონე ენებს. საერთოდ, ამ თვალსაზრისით ქართულის სამეულების სისტემა, რა თქმა უნდა, მეტი დიაპაზონისა ვიდრე რიგი ბინარული ოპოზიციის მქონე ენათა კონსონანტური სისტემები. თუმცა, რა თქმა უნდა, ეს არ არის ერთადერთი პარამეტრი.

დიფუზიური ლინგვისტიკაში ლინგვოენერგიათა გამოთვლილი კოეფიციენტები ფუნდამენტური მეცნიერების გარდა იძენს პრაქტიკულ დირექტივებსაც და თავის ადგილს კოსმოსის გამოყენებით ლინგვისტიკისა და მოდელირების სფეროებში.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ფაქტობრივად, შემოთავაზებულია ახალი საენათმეცნიერო დარგის წამოყვადების მცდელობა. რიგი ინტერდისციპლინარული კვლევის მიმართულებათა სფეროები ფსიქოლინგვისტიკაზე, ანთროპოლოგიურ

ლინგვისტიკაზე, სოციოლინგვისტიკასა და ნეოსოციოლინგვისტიკაზე დაერწმუნებოდა ახალ ინტერდისციპლინარულ დარგს წარმოქმნის - ეს არის ლიფუზიური ლინგვისტიკა, სადაც ყუნდამეტური საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა რიგი მიმართულეები ხდება კვლევის შემადგენელი ნაწილი (ნეოსოციოლინგვისტიკა, მედიცინა, ბიოლოგია, ფიზიკა, ქიმია და ა. შ.) ლიფუზიური ლინგვისტიკის კვლევის ძირითადი თემებია:

1. მეტყველების ფორმათა თბური აქტიუობა;
2. ფიზიოლოგიური ლინგვისტიკა ანუ მეტყველება და ფიზიოლოგია;
3. ლინგვოთერაპია (ნაწილობრივ ეს არის ფსიქოთერაპია და ლოცუითი თერაპიები);
4. ახალი კუთხით გადაიაზრება სამეტყველო დეფექტების თემა;
5. სიცრუის დეტექტორის ახალი ბიოლინგვისტური და ნეოსოციოლინგვისტური ფორმულები;
6. სამეტყველო კოდების თემატიკა;
7. პოზიტიური და ნეგატიური ბიოლინგვისტური აქტიუობა და მისი კუფიციენტი;
8. შინაგანი მეტყველება და ექსტრალინგვისტური ფაქტორები;
9. დნმ-ის სტრუქტურაში ლინგვისტური ხაზის დაძებნა
10. ლინგვოფაგის გამოყენება დნმ-ის კოდინა და ა. შ.

უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი ლინგვისტური დარგის ჩამოყალიბების პროექტი ენათმეცნიერების სამივე სფეროს მოიცავს, ანუ მას აქვს თანადროულად თეორიული, პრაგმატული და გამოყენებითი ღირებულებები.

(ახალი, რომელიმე ერთი პროექტის ფარგლებში ვერ გადაიჭრება ყველა სუქმით ჩამოთვლილი საკითხი. მაგრამ მნიშვნელოვანია სწორი მიდგომა და საფუძვლის ჩაყრა. ამ თემათაგან ნებისმიერის განხილვაც კი ჩამდვლილ დაამშვენებდა მსოფლიოს წამყვან უნიუერსიტეტებს. ვფიქრობთ, რომ ჩვენი პროექტი შანსს აძლევს ქართულ მეცნიერებას, რომ იგი გასცილდეს ტრადიციულ დარგებს და თავისი კომპლექტური სიტყვა თქვას მეცნიერებაში. მით უფრო მნიშვნელოვანია ამ ტიპის პროექტების მხარდაჭერა, რამდენადაც, ჩამშუქაროდ, ტრადიციული დარგები ფაქტობრივად მომაკვდავი დარგებია თანამედროვე სამეცნიერო სივრცეში ინტერდისციპლინარული მეცნიერებების განვითარების ყონსზე. ასეთ დროს ახალი დარგის შექმნა უდავოდ დიდი ღირებულებაა. დღემდე ცნობილი ინტერდისციპლინარული ლინგვისტური კვლევები ძირითადად გულისხმობდა სოციოლურ და სხვა პუმიანიტარულ მეცნიერებებთან (ნაწილობრივ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებთან) სუქროთა გადაკეთებას, ჩვენი ძირითადი პროორიტეტია ლინგვისტიკის ინტეგრაცია ისეთ სუქტ მეცნიერებებთან, როგორცაა ბიოფიზიკა, მოლექულარული ბიოლოგია და ბიოქიმია.

ნებისმიერ ინტერდისციპლინარულ საენათმეცნიერო სფეროში საფუძვლად მორფოლოგიური სისტემები უდევს. თანამედროვე მიმართულებები თითქოს დაშორდა ტრადიციულ მორფოლოგიას და აქცენტი ხშირად კეთდება ენის დექსიკურსა და სემანტიკურ დონებზე. გვიწინა აღინიშნო, რომ ენაში არ არსებობს არაფორთარი დამოუკიდებელი სემანტიკა მორფოლოგიის გარეშე გვაქვს მსოფლიო მორფო-სემანტიკა. იგივე სოციო-ლინგვისტიკა საკითხებს განხილავს სემანტიკური და დექსიკური ანალიზის ყონსზე და ჯეროვან ყურადღებას არ აქცევს ახალი ენობრივ-სოციოლური ერთეულებების მორფოლოგიურ სქემებსა და სტრუქტურებს. რა მორფოლოგიური პროცესი იკეთება სოციოლინგვისტიკის ამ თუ ამ საკითხთან დაკავშირებით. არის ეს კარტეგორიათა გადაწყვეა, კლიშე, თუ სტანდარტული ფორმატი და ა. შ. ის, რომ ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, ენაა, ექვს აღარ იწვევს. ენა კი, უპირველეს ყოვლისა, მორფოლოგიაა, როგორც მეტყველებისა და აზროვნების ყუნდამეტური ბაზა. განსხვავება სხვადასხვა

მორფოლოგიური სტრუქტურის მქონე ენათა და ადამიანთა შორის საცესებით
ლაოგოკურია და ახსნაღი.

დიფუზიური ლინგვისტიკის ძირითადი ამოსავალია კონცეპტი ადამიანი
არის მეტყველება. (ცხადია, აქ იგულისხმება ყველა ტიპის მეტყველება.) ადამიანის
მოლიანი ბიოლოგია და მეტაბოლური სტრუქტურა განისაზღვრება
ლინგვოინფორმაციითა და მისი ენობრივი დიაპაზონით, ანუ ადამიანის
შემსწავლელი ნებისმიერი მეცნიერებისათვის საგულისხმოა ენობრივი ფაქტორის
გათვალისწინება. ეფექტობით, ლინგვისტური მახასიათებლები გააძლიერებს და
ხშირ შემთხვევაში გადაჭრის რიგ საკითხებს საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებსა
და მედიცინაში. მიდგომა არის ორმხრივი ბიოქიმიიდან და ბიოფიზიკიდან
ლინგვისტიკისაკენ და პირიქით. ჩვენი აზრით, ენის სტრუქტურების მოდელირებულ
ფორმებზე დაყრდნობით უმარავი ამოცანა ამოიხსნება დახურული ნეირო-
კოგნიტიური პროცესების ანალიზისას. ენათმეცნიერების ამ ახალი დარგის
საფუძველი ხდება ამ კონკრეტულ დარგებში დაგროვილი ცოდნა.

ტერმინი „დიფუზიური ლინგვისტიკა“ პირობითი, სამუშაო ტერმინია.
(სამუშაო აღტერმინაციული სახელები: ინტერლინგვისტიკა, ინფრალინგვისტიკა,
ლინგვობიოენერგეტიკა) ამ დარგის კელევათა ძირითადი მიმართულებებია:

1. ინტეგრაციული გრამატიკა (ინტეგრაციული მორფოლოგია და ინტეგრაციული
სინტაქსი);
2. ბიოფიზიკური ლინგვისტიკა და ლინგვოენერგეტიკა;
3. ბიოქიმიური ლინგვისტიკა და ნეიროკოგნიტიური ტიპოლოგია.

დიფუზიური ლინგვისტიკა ახალი სიტყვაა ქართულ (და არა მარტო
ქართულ) მეცნიერებაში და იმედია, ეს პროექტი კოლევათა სათანადო
მხარდაჭერას პოუვებს.

New Interdisciplinary science

(Diffusive linguistics)

The human brain is home for language with individual and universal parameters at the same time. The functions of brain which acts while reading, writing, listening understanding – this is a linguistic system of brains.

The interdisciplinary sciences we intend to involve in our future researches are biology, physics, chemistry, anthropology, psychology, sociology and of course linguistics. The base knowledge of these sciences could integrate into a new interdisciplinary scientific direction, which could bring real positive results for human.

We exposed a trial of basing a new field of linguistic – we call it diffusive linguistics. The priority is to integrate linguistic not only with social sciences, but with physics, biology, chemistry, neurology and math.

Diffusive linguistics will investigate the following themes: Positive and negative verbal-cognitive diapasons; Modeling of linguistic energy; Cognitive researches of colour; Cognitive models of morpho-syntactic systems; Inner speech; Eye, word, mind; Cognitive systems of hierarchical levels of thinking and speaking; Deductive cognitive universals; The second language and bi-lingual cognitive systems; Children's language; Cognitive models of central morphological and semantic categories (time, space, owning, existence, destination, plurality, class, colour, etc.) The tempo-activity of speech; Physiology of linguistics. Language therapy; New attitude to speech problems; New bio-linguistic and cognitive formulas for detector of lie and other practical instruments; Codes of speech; The coefficient of positive and negative biological activity of speech; Inner speech and extra-linguistic factors; Finding a linguistic line in DNA code. Making of linguistic phages for practical uses.

Needless to say, that different biological subject will own the difference in neuro-cognitive parameters. Of course the cognitive processes of brains are closed and not easy to watch. But we hope that language could give the key to biochemistry. As language is the most open side of mind. The models of linguistic systems when they are correctly done, could give real help to other sciences. We hope to have two-side collaboration with other fields.

The directions of diffusive linguistics are.

1. Integrative morphology and integrative syntax;
2. Biophysical linguistics;
3. Biochemical linguistics;
4. Neuro-cognitive typology.

CURRICULUM VITAE

განათლება – თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი დაბადების თარიღი და ადგილი - 24.01.59. თბილისი
ენები - ქართული (ქართულური), რუსული, ინგლისური, ესპანური.

პროფესიული გამოცდილება

2006- არასამთავრობო ორგანიზაცია „მეზრანას“ (ხელოვნება და მეცნიერება) გამგეობის წევრი
2006 მისი გაუკეთე განაცხადი ახალი სამეცნიერო ინტერდისციპლინარული დარგის შექმნის შესახებ დიფუზორი ლინგვისტიკა. თსუ ახალი და ძველი ქართული ენის კათედრების გაერთიანებული სხდომა, ზოგადი ენათმეცნიერების კათედრის სხდომა-სემინარი;
ენათმეცნიერების ინსტიტუტი;

2006- ჩემი კინო-სცენარით „ბუდი“ ჯეისონ სპენსერის ნიუ იორკის სტუდიამ დაიწყო სრულმეტრაჟიანი მხატვრული ფილმის გადაღებები.
<http://makharbidze.backpackit.com/page/777300>

2006- სამეცნიერო ჯილდოების გადაცემის მუდმივი კომიტეტის წევრი (მასუხისმგებელი ჟურნალისტურ ბიბლიოთეკაზე)

2006 მისი გაუკეთე განაცხადი ახალი სამეცნიერო ინტერდისციპლინარული დარგის შექმნის შესახებ დიფუზორი ლინგვისტიკა. თსუ ახალი და ძველი ქართული ენის კათედრების გაერთიანებული სხდომა, ზოგადი ენათმეცნიერების კათედრის სხდომა-სემინარი;
ენათმეცნიერების ინსტიტუტი;

2005 გამოიცა ორი ლინგვისტიკური მონოგრაფია „დესტინაციურ სისტემათა ტიპოლოგია“ და „ბასკური ზნის ადრესატობის კატეგორიის ტიპოლოგიური ანალიზი“, ვარ ორმოცზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორი.

2005 2 ნოემბერი - სადოქტორო დისერტაციის დაცვა თემაზე: „ქართული და ბასკური დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგია“ (სპეციალობით ტიპოლოგია და კომპარატიული ენათმეცნიერება)

2004 – საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტში („ჯიას“) მიწვეული ლექტორი, ექსპერტი საერთაშორისო მედია მენეჯმენტის საკითხებთან დაკავშირებით

2004 - საქართველოს შ. რუსთაველის სახელობის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროექტორის გ. დლიძის დაკვეთით შევადგინე კინო-მენეჯმენტის სასწავლო კურსის სილაბუსი და კურიკულუმი სპეციალისტებისათვის

2004-2005 ჩემი კინო-სცენარით „Butterflies in The Wind“ სტუდია „სინემა კლასიკა“ (Cinema Classic) გადაიღო ამავე სახელწოდების მხატვრული ფილმი (აშშ. ლოს-ანჯელესი,

ჰოლივუდი) ფილმის პრომო წარდგა კანის საერთაშორისო კინოფესტივალის მარკეტზე
<http://www.releasing.net/TheWay/> [http://www.releasing.net/TheWay/synopsis-](http://www.releasing.net/TheWay/synopsis-character-breakdown.html)

<http://www.releasing.net/TheWay/stills.html>

2004-2005 შევადგინე და წაეკითხე ლიტერატურული მენეჯმენტის კურსი თსუ საგამომცემლო საქმიანობის მაგისტრატურაში

- 2003 სექტემბერი საბავშვო პიესა დაიბეჭდა აშშ კარტალურ ლიტერატურულ ჟურნალში Words Words Words: <<http://www.wordswordswords.41.com>>www.wordswordswords.41.com.
- 2002 თელავის მოყვარულთა თეატრში დაიდგა საბავშვო სპექტაკლი თ. მახარაბლიძის პიესის მიხედვით (რეჟისორი მ. სხირტლაძე)
- 2002 ოქტომბერი აფრიკის პიეზის ინსტიტუტის საერთაშორისო კონკურსის გამარჯვებული. შესულია ანთოლოგიაში „ოქროს ძაფი“
- 2001-2003 გორის გიორგი ერისთავის სახელობის დრამატულ თეატრში დაიდგა სპექტაკლი „სიზმარას ყველაზე ლამაზი დღე“ თ. მახარაბლიძის იმავე სახელწოდების პიესის მიხედვით (რეჟისორი ა. გვაძამია)
- 2002 გამოცემა საბავშვო ფერადი ილუსტრირებული წიგნი ლიტერატურული ზღაპარი.
- 2002 საქართველოს არასამთავრობო ორგანიზაციის PRI (ციხის საერთაშორისო რეფორმა, ამიერკავკასიის ოფისი) მენეჯერი. ამ ორგანიზაციისათვის მოვიპოვე გრანტი. ფაქტობრივად ჩამოყვავილიძე ეს ორგანიზაცია და ჩავატარე საერთაშორისო კონფერენცია
- 2000 (აპრილი და აგვისტო) აშშ პიეზის ორი კონკურსის გამარჯვებული /www.poetry.com/ ათასწლეულის საუკეთესო ანთოლოგია „სიბუნება და სინათლე შორის“
- 2002-2004 პოლიუელის შიდა სინტერნეტო წრის წევრი /www.alivestories.com/
- 1998-2003 ქართული ზმნის კატეგორიების კვლევა, თსუ (საგრანტო დაფინანსებით, დ. მელიქიშვილის ჯგუფი)
- 1998 იენის ფრიდრიხ შილერის სახელობის უნივერსიტეტის ქართველოლოგიური განყოფილება (გერმანია) - მიწვეული მეცნიერი (პროფესორი)
- 1996 თსუ საზაფხულო სკოლა უცხოელთათვის, ქართული ენის ლექტორი (საგრანტო დაფინანსებით, ე. ზინთიბიძის ჯგუფი)
- 1995 გაზეთ „24 საათის“ მთავარი რედაქტორი („კვირის პალიტრის“ დამატება)
- 1994 - საქართველოს რესპუბლიკის მწერალთა ცენტრი, მწერალი, ჟურნალისტი.
- 1991 - საქართველოს მწერალთა დამოუკიდებელი ასოციაცია „გულანის“ წევრი, პოეტი
- 1993-1994 სტატისტიკისა და სოციოლოგიის ცენტრის დირექტორის მოადგილე
- 1992-1993 საინფორმაციო სააგენტო „კონტაქტის“ დამაარსებელი და მასუხისმგებელი რედაქტორი
- 1989-1990 სალექციო კურსები უცხოეთში, ლექტორი (Harvard, MIT - USA, SOAS - London)
- 1989-1991 ტელემოსხაზურების ფორმა „კალიდოსკოპი“ ეცი-პრეზიდენტი
- 1988 - 2006 თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიური ფაკულტეტის ახალი ქართული ენის კათედრის ლოცენტი. საკანდიდატო დისერტაციის თემა: „ადრესატობის კატეგორიის მარჯვლოგიური სისტემა მასკურში, მისი სინტრაქსიული ანალიზი და ტიპოლოგიური დამახასიათებელი.“
- 1985-1992 აშშ ნეუადის შტატის ქალაქ რენოს მასკურ-ამერიკული საზოგადოების წევრი, საპატიო პროფესორი
- 1984-1992 საქართველოს სახელმწიფო ტელევიზიის უცხოეთის ქვეყნებზე მანუყვებლობის მთავარი რედაქციის საგარეო ურთიერთობათა ჯგუფის უფროსი რედაქტორი; ეს სამუშაო გულისხმობდა კოორდინირებას და მენეჯმენტს. ეიმუშავე თითქმის ყველა ქვეყნის წამყვან ტელერადიო კომპანიასთან. მენეჯერ-კოორდინატორის ფუნქციით ემზადებოდა უცხოეთის ორასამდე პროგრამასა და სხვადასხვა ტიპის დოკუმენტურ ფილმში. აგრეთვე მოვლინებებით ემუშაობდა საზღვარგარეთის ტელევიზიებში, კერძოდ, ბიბისის სხვადასხვა განყოფილებაში ლონდონში.
- 1989 ბიბისის პირველი პოლიტიკური არხი „პანორამა“ ინგლისის სამეფო აკადემიის მიერ პრემირებული ფილმის “Bloody Sunday” (“სისხლიანი კვირადღე”) მენეჯერ-კოორდინატორი.
- ასევე სხვა პოლიტიკური და კულტურულ-უნივერსიტეტული პროგრამები და ფილმები - მენეჯერი, ავტორი, რედაქტორი, კოორდინატორი (ლონდონი)
- 1984 ტიმ სვედინის მოგზაურობა საქართველოში - მთავარი მენეჯერ-კოორდინატორი

- 1981-1983 საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს მასწავლებელთა დახელოვნების ცენტრალური ინსტიტუტის სარედაქციო-საგამომცემლო განყოფილების რედაქტორი (ჩემი რედაქტორობით გამოიცა ორასამდე მეთოდური ბროშურა და სახელმძღვანელო)
- 1978 სტუდენტური ეროვნული მოძრაობის ლიდერი საქართველოს კონსტიტუციაში ქართული ენის უფლებათა დაცვისათვის.
- 1976-1981 თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის წარჩინებული სტუდენტი
- 1975-1976 გაზეთ „გამარჯების“ კორესპონდენტი

თამარ შოთას ასული მახარობლიძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

ძირითადი პუბლიკაციების სია:

1. Makharoblidze Tamar Zur Frage des Adressatzbezugs im Baskischen Verb, Sprachbau und Sprachwandel, Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller –Universität, Jena, 1986
2. მახარობლიძე თ. ვექტორიალობის თეორიისა და ლინგვისტიკური ვექტორის შესახებ. საენათმეცნიერო ძიებანი IV, თსუ, თბილისი, 1995
3. Махароблидзе Т. Ш. О категории адресатности Баскского глагола. Труды ТГУ. Тбилиси, 1987
4. მახარობლიძე თ. ადრესატობის კატეგორიის მარკიორები და ადრესატის ბრუნვა ბასკურში. თსუ შრომები XVI, კუმანიტარულ და სასოფალდებრივ მეცნიერებათა სერია, თბილისი, 1988.
5. Махароблидзе Т. Ш. О категории адресатности в Баскском глаголе. Проблемы рференции в языке и литературе. Тбилиси. ТГУ. 1987
6. მახარობლიძე თ. ადრესატობის კატეგორიის მარკიორები და ადრესატის ბრუნვა ბასკურში თსუ შრომები XVI, კუმანიტარულ და სასოფალდებრივ მეცნიერებათა სერია, თბილისი, 1988
7. Махароблидзе Т. Ш. Система адресатности баскского глагола. Опыт выявления. описания и типологической характеристики. Автореферат кандидатской диссертации. Тбилиси. ТГУ. 1988.
8. Mахароблиძე Т. baskuri zmnis adresatobis kategoriis tipologiuri analizi Tbilisi, 2005 (monografia)
9. მახარობლიძე თ. დესტინაციურ სისტემათა ტიპოლოგია (ქართული და ბასკური მასალა), თბილისი, 2005 (მონოგრაფია)
10. Makharoblidze Tamara. Semejanzas tipologicas de la categoria `adresada- del verbo basco y la categoria de versioned del verbo georgiano, Fontes Linguae Vasconum, Studia et documenta, Navarra, 1996
11. Махароблидзе Тамара, Некоторые вопросы типологии дестинативных систем Кавказоведение. № 7 Москва, 2005
12. მახარობლიძე თ. ქართული ენის დესტინაციური სისტემის ტიპოლოგიური ანალიზისათვის. ვ. თაფურიას შუ-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი სასტუმრო კრებული. თსუ თბილისი. 2001.
13. მახარობლიძე თ. ბასკური ზმნის ადრესატობისა და ქართული ზმნის ევრისის კატეგორიათა ტიპოლოგიური შეპირისპირების ზოგიერთი საკითხის შესახებ. ენათმეცნიერება. თსუ შრომები. თბილისი. 2003
14. მახარობლიძე თ. კლასიკატეგორიათა ნაშთები ნაცვალსახელთა ბრუნვაში. თსუ ფილოლოგიის ფაკულტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა შრომები. IX. 2005
15. მახარობლიძე თ. ერგატვის გენეზისისათვის. თსუ კავკასური ენების კათედრის 70-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული. თსუ, თბილისი, 2005
16. მახარობლიძე თ. პირიანობა და ელენტიზა. საენათმეცნიერო ძიებანი ტ. 18. 2005
17. Махароблидзе Тамара, Вопросы типологии дестинативных систем Сборник Кабардино-Балкарского университета №7, Нальчик, 2005
18. მახარობლიძე თ. ერგატვის გენეზისისათვის. კვლათის აკადემიის კურნალი. ქუთაისი, 2005, № 1
19. მახარობლიძე თ. ვინაა კატეგორიის სინქრონული ანალიზისათვის ქართულში. ვულათის აკადემიის კურნალი. 2005. № 3
20. მახარობლიძე თ. სუფსართავ სახელთა ტიპოლოგიური კლასიფიკაციის შესახებ. ლ. ჯარბენაის სასოფალდების III სამეცნიერო კონსერენცია, თბილისი. 1996
21. მახარობლიძე თ. პერსონაჟთა მეტექსტულების დი-ალექტურ ფორმათა თარგმანის ტიპოლოგია. ქუთაისური საკრებები. III, ქუთაისი 1996

22. მახარობლიძე თ. ქართული ხმნის ტიპოლოგიური ანალიზისათვის. ოსე ფილოლოგიის ფაკულტეტის სამეცნიერო ხეხია, თბილისი, 1996
23. მახარობლიძე თ. ღირვეისტური ექსტრის შესახებ. ბ. ჯარბენასის ხაზოგადობის II სამეცნიერო კონფერენცია. თბილისი, 1996
24. მახარობლიძე თ. დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგიის შესახებ. Language, History and Cultural Identities in The Caucasus, IMER (international Migration Ethnic Relations. Malmo University Malmo, 2005
25. მახარობლიძე თ. ქართული და ბასკური დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგია. სადაქტრო დისერტაციის ავტორეფერატი. თბილისი, 2005
26. Tamar Makharobidze A Few Questions About Basque Noun Morphology. Georgian Academy of science "Moambe", Bulletin of The Academy of Sciences, vol.172, number 1. July-August 2005, Georgian Academy Press, Tbilisi
27. მახარობლიძე თ. მესამე სერიაში ე. წ. უფერქცოთ ქვევის ნიშნების შესახებ. ენათმეცნიერების საკითხები. I თბილისი. 2005
28. მახარობლიძე თ. ქართული და ინგლისური უღლების ნაკეთობა შესაბამისობა იკვ. ტ. 35, თბილისი, 2006
29. მახარობლიძე თ. საბაზისო თეორია ინტორიულ-შუღარებითი ენათმეცნიერებისათვის. ქართულურ ენათა სტრუქტურის საკითხები. ტ. IX; 2006
30. Tamar Makharobidze Language as a part of culture. Magazine of the People, El Instituto Europa de los Pueblos, Fundacion Vasca. Bilbao, 2005
31. მახარობლიძე თ. ქართული როგორც მეორე ენა (შესავალი); მეთოდური ჟურნალი „მერმისი“ 1-5 (ეუკის); თბილისი, 2005
32. მახარობლიძე თ. ქართული როგორც მეორე ენა (არსებითი სახელი); მეთოდური ჟურნალი „მერმისი“ 1-5 (ეუკის); თბილისი, 2006
33. მახარობლიძე თ. ქვევის კარგეარის თავისებურებანი. „საენათმეცნიერო მიბანი“ XXI; თბილისი, 2006
34. მახარობლიძე თ. თანდებულები ერგატივის სემანტიკით. ი. ყიფშიძის სახელობის კრებული. თბილისი, 2006 (გადაცემულია დასაბეჭდად)
35. მახარობლიძე თ. ინტრისის კანონი; ენათმეცნიერების საკითხები. თბილისი, 2006 (გადაცემულია დასაბეჭდად)
36. Makharobidze T. About the Category of Version. Georgian Academy of science "Moambe", Bulletin of The Academy of Sciences, vol.175, number 5. July-August 2006, Georgian Academy Press, Tbilisi
37. მახარობლიძე თ. არსებითი სახელის ბრუნება (ქართული როგორც მეორე ენა) მეთოდური ჟურნალი „მერმისი“ 6-7 (ეუკის); თბილისი, 2006
38. მახარობლიძე თ. ახალი ინტრისციპლინარული დარგი (დაფუძნური ღირვეისტიკა). ქართულურ ენათა სტრუქტურის საკითხები. ტ. X; 2006 (გადაცემულია დასაბეჭდად)
39. მახარობლიძე თ. ზედსართავი სახელის სწავლება (ქართული როგორც მეორე ენა) მეთოდური ჟურნალი „მერმისი“ 9 (ეუკის); თბილისი, 2006
40. მახარობლიძე თ. რიცხითი სახელის სწავლება (ქართული როგორც მეორე ენა) მეთოდური ჟურნალი „მერმისი“ 10 (ეუკის); თბილისი, 2006
41. მახარობლიძე თ. ნაკვალახელის სახელის სწავლება (ქართული როგორც მეორე ენა) მეთოდური ჟურნალი „მერმისი“ 10 (ეუკის); თბილისი, 2007
42. Makharobidze T. The Law of Inertia. Georgian Academy of science "Moambe", Bulletin of The Academy of Sciences, vol 177, number 9. Jan. 2007, Georgian Academy Press, Tbilisi
43. Makharobidze T. Postpositions with Semantics of Ergativity. Georgian Academy of science "Moambe", Bulletin of The Academy of Sciences, vol 178, number 10. 2007, Georgian Academy Press, Tbilisi
44. Makharobidze T. The general parameters of destination systems. 'Littera Vasconica'-Institut I.abayru. Spring. 2007

შინაარსი

შესავალი	4
I თავი - დესტინაციურ სისტემათა ზოგადი ტიპოლოგიური პარამეტრები	13
1. დესტინაციური სისტემების ტიპოლოგიური დახასიათება	13
2. დესტინაციის მიმართება სხვა მორფო-სემანტიკურ კატეგორიებთან	17
ა. დესტინაცია და კლასის კატეგორია	18
ბ. დესტინაცია და ურგატიულობა	32
გ. დესტინაცია და ზმნის პოლიპერსონალიზმი	52
II თავი ზმნური დესტინაცია	58
1. ქართული ზმნის ვერსიის კატეგორიის ტიპოლოგიური ანალიზი	59
2. ბასკური ზმნის ადრესატობის კატეგორია	78
ა. ადრესატობის კატეგორიის რაობა და მისი მორფო-სემანტიკური ანალიზი	79
ბ. ადრესატობის კატეგორიის რეჟერენციები	90
3. ქართული ზმნის ვერსიისა და ბასკური ზმნის ადრესატობის კატეგორიის ტიპოლოგიური შეპირისპირება	121
ბასკური ზმნის ადრესატული და უადრესატო უღლებების რიგები	133
III თავი - ზმნისგარეთა დესტინაციის ტიპოლოგია ქართულსა და ბასკურ ენებში	156
ძირითადი დასკვნები	163
რეზიუმე ინგლისურ ენაზე	167
გამოყენებული ლიტერატურის სია	193
-	
დანართი 1 Общин обзор грузинской баскологии	209
დანართი 2 ახალი ინტერდისციპლინარული დარგი	215
დანართი 3 ავტორის CV	220
დანართი 4 ავტორის პუბლიკაციების სია	223
შინაარსი	225